

PI 1085 dublet
770

2m.

revista arhivelor

ANUL LIII
VOL. XXXVIII
Nr.

3

Apare de patru ori pe an

Redacția : București, Bd. Gheorghe Gheorghiu-Dej nr. 29, sect. VI

Telefon : 13.37.77

SUMAR

	Pag.
I. GAL — Principii unitare de muncă în Arhivele Statului	243
STUDII ȘI COMUNICĂRI	
C. CAZĂNIȘTEANU — Insurecția, formă specifică de luptă a poporului român pentru realizarea eliberării sociale și naționale în epocile modernă și contemporană	245
N. MOCIOIU — Aspecte privind formarea și dezvoltarea munci- torimii portuare și a proletariatului industrial la Brăila în secolul al XIX-lea	249
AL. MATEI — Cele două scrisori apocrife ale lui Mihai Viteazul din 1 mai 1601. I.	256
PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII	
EL. MOISUC, I. ADAM — Tematica documentelor microfilmate din Arhivele Vlenei	267
L. SOMEȘFALEAN — Scaunul Arleş	287
ACHIZIȚII NOI	
D. CUMPĂNAȘU — Documente privind satul Grădiștea județul Vilcea	296
* * * — Documente achiziționate de Arhivele Statului în anul 1975	304
ADDENDA ET CORRIGENDA	
V. LIVEANU — Asupra elaborării și semnificației declarației de constituire a B.N.D.	317
T. HOLBAN — Noi știri despre Ion Eraclide Despot, domn al Moldovei	323
N. SCURTU — George Călinescu la Arhivele Statului	325
BIBLIOGRAFIE	
EL. STÎNGACIU, M. SPIRIDONEANU — Războiul pentru inde- pendența de stat a României, 1877—1878	327
CRONICĂ	
C. DINU — Expoziția „File din istoria Partidului Comunist Român”	334
V. GROZAV — A V-a sesiune științifică de vară a Societății cultural-științifice „Stroești-Argeș”	335
* * * — Teze de doctorat	335
INSTRUMENTE DE LUCRU	
M. CIUCĂ — Colecția „Achiziții Noi”	337
RECENZII ȘI PREZENTĂRI	351
NOTE BIBLIOGRAFICE	358

CONSILIUL DE CONDUCERE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Iosif Adam, Alecsenia Andone,
Vasile Arimia, Dan Berindei,
Iulian Cîrîină, Florin Constantinii,
Ioan Dumitru, Mihail Guboglu,
Ștefan Hurmuzache — președinte,
Gheorghe Ilie, Radu Ionescu,
Dumitru Ivănescu, Radu Manolescu,
Alexandru Matei, Nicolae Mocioiu,
Oprea Florea, Maria Pîrvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

COLEGIUL DE REDACȚIE

Ioana Burlacu, Nicolae Chipurici,
Ștefan Hurmuzache — redactor șef,
Dumitru Ivănescu, Alexandru Matei,
Nicolae Mocioiu, Maria Pîrvulescu,
Emilia Poștăriță, Ioan Ranca,
Maria Soveja, Mioara Tudorică.

Redactor : Mioara TUDORICA
Secretar de redacție :
Corneliu LUNGU

DIRECȚIA GENERALĂ A ARHIVELOR STATULUI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Revista Arhivelor

Anul LIII
Vol. XXXVIII

P.50.044/1976

BUCUREȘTI, 1976

Nr. 3

PRINCIPII UNITARE DE MUNCĂ ÎN ARHIVELE STATULUI

IONEL GAL

Din ampla cuvîntare a tovarăşului Nicolae Ceauşescu rostită la înalta tribună a Congresului educaţiei politice şi al culturii socialiste au rezultat rolul cunoaşterii istoriei în dezvoltarea conştiinţei poporului, necesitatea înfăţişării profund obiective şi interpretarea justă, corectă, principială a datelor şi faptelor istorice.

Pornind de la sarcinile trasate ştiinţei istorice de acest document programatic şi analizînd mutaţiile profunde care au loc în participarea Arhivelor Statului la asigurarea condiţiilor necesare cercetării istorice pentru relevarea adevărului istoric prin valorificarea multilaterală a tuturor documentelor pe care le deţine, Direcţia generală a trecut la elaborarea unor norme tehnice privind desfăşurarea cu eficienţă a activităţii în toate compartimentele muncii de arhivă.

Elaborarea normelor tehnice care urmăresc să dea fiecărui arhivist şi arhivar criterii unitare şi precise de rezolvare a operaţiunilor pe care le execută este consecinţa firească a noilor valenţe căpătate de diferitele domenii de activitate arhivistice în ultimii ani datorită îndeobşte promovării tehnicii noi în evidenţă, păstrarea, conservarea şi valorificarea documentelor. Avem, de asemenea, în vedere informatica, microfilmarea şi întreaga aparatură de care dispun serviciile şi laboratoarele Arhivelor Statului.

Normele au sintetizat experienţa predecesorilor, experienţa noastră actuală şi rezultatele pozitive ale arhivisticii internaţionale.

Totodată, apariţia normelor vine şi în sprijinul formării noilor arhivişti şi arhivari a căror activitate trebuie orientată uniform, cu scopul integrării în muncă într-un timp cât mai scurt.

De aceea, actualele norme tehnice inserează capitole noi, cum sînt cele referitoare la ordonarea, inventarierea şi selecţionarea documentelor fotografice, cercetarea tematică şi aplicarea sistemului automat de regăsire a informaţiei, gestiunea fondurilor şi colecţiilor din depozitele Arhivelor Statului, asigurarea

securităţii documentelor, păstrarea şi conservarea izvoarelor istorice şi metodologia muncii de îndrumare şi control, în sistemul Direcţiei generale a Arhivelor Statului, la celelalte organizaţii socialiste şi la culte.

Subliniem că norma tehnică stabileşte mai pe larg laturile activităţii de păstrare a documentelor, de utilare a depozitelor de arhivă şi organizare a sistemului de prevenire a incendiilor, mijloacele de asigurare, a condiţiilor de păstrare a documentelor de valoare deosebită prin microfilmarea lor, precum şi natura tehnicilor moderne pentru restaurarea şi recondiţionarea documentelor deteriorate.

Pentru înlesnirea modului de ordonare şi inventariere, de exemplu, s-a avut în vedere forma sub care se păstrează documentele din epoca feudală. Un număr de articole arată cum se procedează cu documentele din fondurile şi colecţiile constituite după sistemul de registratură, precizîndu-se diferitele situaţii şi indicîndu-se metoda cea mai eficientă de ordonare şi inventariere a lor. De asemenea, s-au adus precizări asupra modului de ordonare a registrelor care sînt instrumente contemporane de evidenţă şi informare spre deosebire de registrele de socoteli, debateri, impozite etc. Un loc aparte îl ocupă în cadrul normelor tehnice modul de ordonare şi inventariere a registrelor de stare civilă.

În stabilirea criteriilor de ordonare şi inventariere a documentelor din epoca modernă şi contemporană s-au avut în vedere particularităţile lor, dar fără a repeta inutil unele reguli valabile la documentele din epoca feudală. În acest sens pentru documentele preluate sau găsite ulterior inventarierii unui fond, în toate cazurile, unităţile arhivistice vor primi numere de ordine în continuarea numerelor din inventarul prim.

Aplicarea prevederilor Decretului 472/1971 a impulsat preluarea a unui număr mare de documente printre care se numără şi planurile şi hărţile. Pentru ultimele genuri de documente s-a impus adoptarea unor măsuri îmbunătăţite pentru evidenţa lor.

În ceea ce priveşte ordonarea şi inventarierea documentelor din fondurile personale şi familiale, constatăm îmbogăţirea definiţiilor lor şi întregirea schemei de sistematizare a acestora cu noi documente care au rezultat la întocmirea evidenţelor.

O preocupare prezentă și pe plan internațional a fost aceea a terminologiei arhivistice. Asupra acestui capitol s-a lucrat cu multă grijă, atitudinea fiind impusă de caracterul normativ al terminologiei. Cum unii termeni nu mai corespundeau conținutului diferitelor activități, au fost înlocuiți cu alții. Astfel, normele marchează și evoluția științifică a vocabularului arhivistic. Au fost definite de exemplu, noțiunile de bază, ordonare, inventariere și selecționare și s-a stabilit termenul de „unitate arhivistică” în locul termenului de „unitate de păstrare” ș.a.m.d.

Pentru întocmirea și ținerea evidenței fondurilor și colecțiilor s-au înmănușat o serie de prevederi care, aplicate în munca practică, au ca rezultat întocmirea evidenței centralizate și posibilitatea de a urmări evoluția sistemului de constituire și organizare a fondurilor și colecțiilor arhivistice, raportate la perioade istorice diferite, păstrate în depozitele Arhivelor Statului sau la organizații, stadiul de prelucrare a fondurilor și colecțiilor în vederea informării prompte și exacte a activității de cercetare.

Trebuie reținut faptul că normele dau îndrumări pentru desfășurarea judicioasă a procesului de preluare a documentelor în scopul completării depozitelor Arhivelor Statului cu fonduri și colecții noi, în strînsă legătură cu nevoile muncii de cercetare și, evident, cu valoarea conținutului documentelor pe care le conțin.

În sensul celor arătate sînt inserate indicații asupra modului cum se întocmește evidența, se completează instrumentele de evidență și se realizează evidența centralizată a fondurilor din depozitele Arhivelor Statului și de la organizațiile socialiste și celelalte organizații.

Se știe că documentele din Fondul Arhivistic Național, păstrate de D.G.A.S., sînt utilizate în variate forme de cercetare, documentare, informare, activități instructiv-educative, publicații, eliberarea de copii, extrase și certificate etc.

Normele stabilesc condițiile și principiile care stau la baza îndeplinirii tuturor acestor sarcini de valorificare, prezentînd scopul pentru care ele sînt utile, jalonînd modul de desfășurare a activității de lucrare și de întocmire a fiecărui gen.

O atenție deosebită, în cuprinsul normelor, s-a acordat formularisticii necesare desfășurării unitare a muncii și simplificării ei. În acest sens s-a prevăzut un singur model de fișă, atît pentru toate categoriile de documente, indiferent de epoca în care au fost create cît și pentru operațiunile de inventariere și cercetare tematică. De asemenea, s-au simplificat formularele, găsindu-se soluții pentru o rubricare cît mai simplă și care dau eficiență muncii arhivistice.

Desigur, normele elaborate, prin întreaga lor structură și metodologie, prin studierea și aprofundarea lor practică la locul de muncă vor conduce la creșterea răspunderii și eficienței în activitatea arhivistică.

INSURECȚIA, FORMĂ SPECIFICĂ DE LUPȚĂ A POPORULUI ROMÂN PENTRU REALIZAREA ELIBERĂRII SOCIALE ȘI NAȚIONALE ÎN EPOCILE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

CONSTANTIN CĂZĂNIȘTEANU

Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, organizată de o coaliție de forțe politice, naționale și democratice, cuprinzând aproape totalitatea forțelor politice autohtone de atunci, încheiată prin efortul perseverent aplicat de partidul comunist, se înscrie ca un eveniment epocal pe traiectoria ascendentă a istoriei moderne și contemporane a României. Victoria ei, care avea să deschidă calea unor transformări profunde, a reprezentat, de altminteri, încununarea eforturilor depuse de-a lungul unui secol și mai bine de forțele cele mai înaintate pentru înfăptuirea aspirațiilor sociale și naționale ale poporului nostru. Ceea ce caracterizează într-adevăr această hotărâtoare izbândă din anul 1944 pentru destinele societății românești este inserarea ei organică în istoria națională, legăturile ei multiple cu momente de răscruce ale procesului istoric din spațiul românesc. Din acest unghi insurecția din august 1944 reprezintă deopotrivă punctul maxim atins de mișcarea de rezistență antifascistă din România¹ — în cadrul internațional creat de marele conflict din anii 1939—1945.

* * *

Insurecția a reprezentat o formă superioară de luptă la care a apelat totdeauna poporul nostru atunci când contradicțiile economice și social-politice, ajunse în fază acută, au reclamat așezarea unor rînduiri noi în cuprinsul spațiului carpato-dunărean. De aceea, între evenimentele de acum peste treizeci de ani și cele consumate în 1821 și 1848—1849, celelalte două insurecții din trecut, pe lângă elementele deosebitoare generate de diferența de timp în care s-au desfășurat, găsim o serie de trăsături comune.

Apare astfel evidentă legătura istorică dintre Revoluția lui Tudor Vladimirescu din anul 1821, revoluția de la 1848—1849 și eliberarea națională a României din august 1944, cele trei insurecții care au avut drept obiectiv înnoirea structurilor societății românești. Văzute din perspectiva contemporană, cele trei

insurecții vădesc o *continuitate* ce implică, în mod evident, saltul calitativ determinat de împrejurările concrete istorice. Evenimentele anilor 1821 și 1848—1849 sînt, în fapt, două faze ale aceluiași proces revoluționar, două manifestări identice în esență, dar deosebite prin amploare, aspect relevat de mulți din luptătorii pașoptiști, îndeosebi de Nicolae Bălcescu²; la rîndu-i insurecția din august 1944 s-a plămădit și declanșat pe această temelie revoluționară, clădită în veacul trecut, care a rămas prezentă în toate fapăturile ulterioare ale României moderne și a fost preluată, pe un plan mult mai bogat în sensuri și conținut, de clasa muncitoare și partidul său de avangardă — Partidul Comunist Român³. „Se poate spune — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — că revoluția începută în 1848 a continuat să se desfășoare sub diferite forme, găsindu-și expresia în realizarea unirii principatelor, în înfăptuirea reformelor sociale ulterioare, în toate transformările și mișcările revoluționare care au avut loc în țările românești apoi în România, pînă la revoluția socialistă. Deci, revoluția din 1848 a continuat să fie, într-o formă sau alta, trează”⁴. Această continuitate explică trăsăturile comune sau apropierea dintre insurecțiile de la 1821, 1848—1849 și 1944, sesizabile în pregătirea fiecărei mișcări, în obiectivele programelor lor de luptă, în desfășurarea lor, în importanța pe care au avut-o pentru dezvoltarea poporului român.

Ceea ce se cuvine relevat în primul rînd este că toate aceste insurecții, avînd caracterul unor mișcări de eliberare națională, au solidarizat un front întins al diverselor categorii sociale, în fruntea cărora s-au așezat de fiecare dată exponenții clasei celei mai înaintate la acea dată. Sub steagul luptei de emancipare națională, ridicat de Tudor Vladimirescu, s-a aflat quasi-unanimitatea societății românești, pentru că obiectivul acestei mișcări — răsturnarea dominației otomane — exprima interesele tuturor forțelor social-politice ale țării⁵. Sub șocul acestei ample participări „tot principatul s-a clătit”, dar contraacțiunea factorilor interni și externi —

² Nicolae Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în N. Bălcescu, *Opere*, ed. G. Zane, tom. I, partea a II-a, București, 1940, p. 99—108.

³ Vezi în acest sens, printre altele, Titu Georgescu, *De la revoluționarii democrați la făurarii Partidului Comunist Român*, Edit. politică, București, 1971; Damian Hurezeanu, *1848 în confruntările de idei din România*, în „Viitorul social”, an. II, nr. 3/1973, p. 535—550 și C. Căzanișteanu, I. Mamina, *Programul pașoptist — prezență vie în tradițiile și acțiunea revoluționară a mișcării muncitorești din România*, în „Anale de istorie”, an. XIX, nr. 3/1973, p. 39—56.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea populară de la Iași, consacrată aniversării revoluției de la 1848*, 4 mai 1973, Edit. politică, București, 1973, p. 16.

⁵ Acad. A. Oțetea, *Caracterul mișcării conduse de Tudor Vladimirescu, răscălat sau revoluție?* în „Studii” revistă de istorie, tom. 20, nr. 4/1967, p. 677—679.

¹ Gheorghe Zaharia *Pages de la résistance antifasciste en Roumanie*. Editions Meridiene, Bucarest, 1974, p. 151.

ostilitatea fățișă a țarismului, neînțelegerile cu Eteria — aveau să destrame frontul revoluționar. În revoluția de la 1848—1849, viguroasă manifestare a voinței întregului popor român de a scutura cătușele orînduirii feudale și dominația străină, burghezia, ca forță conducătoare, s-a buizuit atît pe masele țărănești și orășenești, cît și pe anumite categorii ale marii boierimi⁶. În condițiile pregătirii insurecției naționale armate antifasciste și anti-imperialiste, clasa muncitoare și Partidul Comunist Român s-au aflat la înălțimea sarcinilor istorice pe care le aveau în față, tocmai pentru că au știut să coalezăze în jurul lor toate forțele politice ostile dominației hitleriste asupra României. Factor motor al insurecției, partidul a găsit formele cele mai potrivite de luptă, a știut să mobilizeze majoritatea covârșitoare a poporului pentru realizarea obiectivelor fixate⁷.

Se poate afirma, așadar, că în cele trei insurecții obiectivul eliberării naționale a dus la solidarizarea aproape unanimă a societății românești și la crearea — în proporții diferite — a unui adevărat front popular unic al luptei de emancipare de sub oprirea străină.

De asemenea, în toate cele trei insurecții, poporul, animat de idealurile eliberării sociale și naționale, a avut un rol decisiv în desfășurarea și consolidarea mișcărilor⁸. Masele populare au fost acelea care au determinat înscrierea în programele insurecționale a unor obiective și revendicări fundamentale menite să ducă la propășirea națională și socială a poporului român; ele au fost acelea care au zdrobit acțiunile adversarilor interni ai insurecțiilor, dar mai ales s-au ridicat împotriva agresorilor externi, arătîndu-se gata de ripostă sau luptînd cu arma în mînă pentru apărarea sau victoria lor. Permanența capacității de luptă a maselor populare și devotamentul pe care l-au pus în slujba cauzelor celor trei

insurecții au asigurat, în final, triumful marilor idealuri naționale și sociale împotriva rezistenței forțelor reacțiunii interne și internaționale. Din acest punct de vedere insurecțiile au fost de fiecare dată o adevărată școală pentru luptele ce aveau să urmeze, ascuțind spiritul combativ al maselor, întărindu-le încrederea în propriile forțe.

A treia trăsătură comună a insurecțiilor în discuție a constituit-o participarea masivă a armatei permanente la desfășurarea acțiunilor insurecționale. La elaborarea planurilor pregătitoare ale ridicărilor de la 1821, 1848—1849 și 1944 s-a luat de fiecare dată în calcul necesitatea atragerii organismului militar la lupta pentru realizarea programului revoluționar. Tudor a contat pe sprijinul oastei sale în rîndurile căreia forța principală erau pandurii⁹, militari cu o bogată experiență de luptă cîpătată în războiul ruso-turc din 1806—1812. Dacă în toate statele europene, care au fost străbătute de marea undă a seismului revoluționar de la 1848, armata a apărut drept principala forță de reprimare folosită de reacțiune împotriva poporului ridicat la luptă, în țările române, poziția armatei și, în consecință și atitudinea conducătorilor revoluționari, a fost alta¹⁰. Destinată în intențiile autorilor Regulamentului Organic să servească drept santinelă a privilegiilor de clasă a marilor stăpîni de pămînt, armata a devenit, prin dialectica condițiilor noastre particulare de dezvoltare, una din instituțiile a cărei misiune istorică era de a concura la realizarea aspirațiilor de independență națională și de înnoire socială. Dealtfel, așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, la adunarea activului de partid din armată, „de-a lungul secolelor armata noastră a fost întotdeauna o armată de apărare a ființei poporului, a independenței naționale”¹¹. Convingerea fermă că armata era chemată să îndeplinească o funcție istorică, precum și adevărată statornică a militarilor la toate încercările de așezare pe baze noi a societății românești, explică de ce fruntașii pașoptiști au văzut — și au acționat în acest sens — în armata ciștigată idealurilor revoluționare un element fundamental în planul general al mișcării. După aproape o sută de ani programul întocmit de către Partidul Comunist Român pentru eliberarea țării pe cale insurecțională prevedea cîștigarea necondiționată a armatei la această temerară, dar singură, salvatoare, inițiativă. Procesul de atragere a armatei de partea forțelor insurgente pentru răsturnarea dictaturii militare antonesciene și lichidarea ocupației hitleriste, se întregea pe măsura ascuțirii crizei politice

⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907*, Edit. politică, București, 1969, p. 134—212.

⁷ Vezi în această privință general-colonel Ion Coman, *Insurecția din august 1944 și contribuția la victoria împotriva fascismului, corolar al luptei poporului român, a clasei muncitoare și a partidului ei marxist-leninist pentru eliberarea națională și socială*, în „Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică” Edit. politică, București, 1974 p. 330—343; Petre Constantinescu-Iași, *Partidul Comunist Român — catalizator și îndrumător al voinței întregului popor în rezistența și insurecția națională antifascistă*, în „Anale de istorie”, an. XX, nr. 4/1974, p. 39—47; Gh. I. Ioniță, *Insurecția din august 1944 — strălucită confirmare a justefei strategiei și tacticilor promovate de Partidul Comunist Român*, în „Era socialistă”, an. LIV, nr. 15/1974, p. 9—12; Vasile Arimă, Mircea T. Mușat, *Aspecte din activitatea P.C.R. pentru educarea și pregătirea maselor populare în vederea eliberării patriei de sub dominația fascistă*, în „Anale de istorie”, an. XX, nr. 3/1974, p. 24—34.

⁸ Pentru amănunte vezi D. Berindei, *L'année révolutionnaire 1821 dans les Pays roumains*, București, 1973, 246 p.; Gh. Platon, *Masele în revoluția română de la 1848, în Revoluția de la 1848 în țările române*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1974, p. 97—130; Petre Constantinescu-Iași, *op. cit.*

⁹ Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare de la 1821*, Edit. militară, București, 1962, 225 p.

¹⁰ Constantin Căzănișteanu, *Probleme militare în revoluția română de la 1848, în Revoluția de la 1848 în țările române*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1974, p. 131—144.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntarea la adunarea activului de partid din armată*, București, 1975, p. 16.

a regimului antonescian și a stării de spirit antifasciste, antihitleriste din rîndul militarilor. În momentul declanșării insurecției din august 1944 alierea armatei la mișcarea revoluționară a fost instantanee și integrală, s-a efectuat fără nici o scindare, întoarcerea de arme însemnîndu-se și ca o măiastră făptuire de artă militară. Așa cum o mai făcuse în 1821 și 1848, dar de astă dată în unanimitate, și meritul revine forțelor ce s-au pus în fruntea acțiunii, armata s-a dovedit credincioasă față de propriul popor, aducîndu-și o contribuție hotărîtoare la victoria insurecției naționale antifasciste și antiimperialiste¹².

Toate cele trei insurecții au avut dubla semnificație a unor revoluții naționale și sociale, în cadrul cărora condițiile istorice au impus fie prioritatea emancipării de sub dominația străină, fie realizarea programului de renovare socială. Și dacă în 1821 forțele insurecționale românești au înțeles că pentru a asigura dezvoltarea nestingherită a bazei economice și a realiza schimbările corespunzătoare în sfera suprastructurii politice era necesară înlăturarea în primul rînd a stăpînirii otomane¹³, care constituia reazimul și garanția regimului feudal, generația pașoptistă, în memoria căreia mai stăruia încă amintirea ocupației străine ce a urmat după înăbușirea revoluției lui Tudor, nu a putut să nu înțeleagă că în conjunctura politică existentă atunci, raportul dintre caracterul național și cel social, cum existase în 1821, trebuia să sufere unele modificări. Pentru a evita repetarea deznodămîntului tragic de la 1821, pașoptiștii au înțeles că lupta lor trebuia îndreptată mai întîi în direcția transformărilor în sfera politică și socială și apoi în aceea a redobîndirii independenței și a înfăptuirii unirii naționale¹⁴. Pentru organizatorii insurecției din august 1944, raportul dintre național și social a fost mult mai nuanțat, dar și aici apare evidentă trecerea pe primul plan a obiectivului obținerii eliberării și independenței țării, prin răsturnarea dictaturii antonesciene, încetarea războiului antisovietic și alăturarea României la coaliția antihitleristă. Democratizarea vieții de stat cu întregul arsenal de reforme politice, economice și

sociale pe care-l presupunea se contura ca o sarcină de perspectivă¹⁵.

Este caracteristic faptul că, pe deasupra diferenței de timp, programele celor trei insurecții, exprimînd de fiecare dată interesele covârșitoarei majorități a poporului român, au cuprins în substanța lor obiective asemănătoare. Primul, rămas nealterat și la 1821 și la 1848—1849 și în 1944, chiar dacă a fost vorba de dominații diferite, este obiectivul eliberării naționale. Tudor vroia înlăturarea stăpînirii multiseculare a Porții, pașoptiștii vroiau să elimine prezența sau controlul exercitat asupra țării de cele trei mari imperii — otoman, rus și austriac — insurecția din 1944 urmărea alungarea trupelor Germaniei naziste. Al doilea obiectiv, cel social, prezent și el în conținutul celor trei programe, exprimă în esență sa adevărate declarații de război ale forțelor novatoare ale societății românești împotriva exponenților unor orînduiri în declin, anacronice, condamnate de însăși dezvoltarea istorică. Toate au vizat rezolvarea conflictului dintre caracterul noilor forțe de producție și vechile relații de producție, care, pe plan social s-a manifestat la 1821 și 1848—1849 prin conflictul dintre burghezia aflată în ascensiune și marii stăpîni de pămînt, care controlau aparatul de stat, iar în 1944 și anii următori prin conflictul dintre clasa muncitoare, detașamentul cel mai înaintat al societății, aliată cu țărănimea muncitoare și intelectualitatea progresistă, și exponenții orînduirii capitaliste din România. Dealtfel, pentru mișcarea noastră muncitorească revoluțiile de la 1821 și 1848—1849 au însemnat nu numai momente eroice în șirul bătăliilor de clasă ale poporului român, ci au oferit proletariatului — pe baza analizei lor — o vastă experiență politică națională, care a permis definirea sarcinilor care decurgeau, în noile condiții istorice, pentru masele muncitoare, pentru toate forțele progresului și democrației.

În toate cele trei insurecții s-a căutat un răspuns marilor probleme ce se puneau cu acuitate poporului român. Revoluționarii de la jumătatea secolului trecut s-au străduit să le dea o rezolvare ce a avut un caracter burghezo-democratic. În viziunea gîndirii revoluționare în plină afirmare a clasei muncitoare, înțelegerea acestor necesități istorice a cunoscut o deplasare a centrului de greutate de pe caracterul burghez pe cel democratic. Această translație de importanță au impus-o împrejurările sociale schimbate, marcate de o rapidă dezvoltare a capitalismului și, implicit, a proletariatului, dar și de destinul istoric al clasei muncitoare, care, eliberîndu-se pe sine, eliberează întreaga societate.

¹² Vasile Mocanu, *Noi contribuții privind activitatea P.C.R. în rîndurile armatei în anii 1940—1944*, în „Anale de istorie”, an. XX, nr. 3/1974, p. 35—45; Dumitru Tușu, Ion Fetcu, *Participarea armatei române la înfăptuirea insurecției naționale antifasciste*, în „Studii”, revistă de istorie, tom. 27, nr. 7/1974, p. 1025—1038.

¹³ Acad. A. Țetea, *op. cit.*, p. 667—669 și *idem*, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, 563 p.; Lucrețiu Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 61—109.

¹⁴ V. Nicolae, *Programele revoluției — reflectare a dezideratelor comune ale românilor*, în *Revoluția română de la 1848*, Edit. politică, București, 1969, p. 109—149; Dan Berindei, *Programul intern al revoluției române din 1848—1849*, în *Revoluția de la 1848 în țările române*, Edit. Acad. R. S. România, București, 1974, p. 35—37.

¹⁵ 23 August 1944 — strălucită încununare a unui trecut glorios de luptă al poporului român, în „Anale de istorie”, an. XX, nr. 27, 1974, p. 11—23; Constantin Olteanu, *Politica Partidului Comunist Român de lichidare a exploatareii capitaliste în România*, în „Anale de istorie”, an. XX, nr. 2/1974, p. 64—74.

Comunitatea obiectivelor esențiale ale programelor insurecțiilor de la 1821, 1848—1849 și 1944, precum și continuitatea istorică dintre cele trei evenimente dovedesc, odată mai mult, că toate și-au avut rădăcinile împlintate adânc în realitatea istorică românească, ele făcând mărturia peremptorie a amplului efort de soluționare pe cale revoluționară a crizelor de structură ale societății românești — în epocile feudală și capitalistă — întreprins de forțele progresiste.

Insurecțiile, înfrînte sau victorioase, au deschis totdeauna calea unor profunde prefaceri interne, încheiate cu statornicirea unor noi rînduiri. Așa cum revendicările luptătorilor de la 1821 și-au aflat satisfacerea — treptată și parțială — în perioada domniilor pămîntene și a celei regulamentare, sau principalele revendicări ale pașoptiștilor — unirea principatelor, reforma agrară, dobîndirea independenței — s-au împlinit în perioada care a succedat reprimării insurecției, tot astfel obiectivele programatice ale insurecției din august 1944 s-au realizat în etapa ulterioară dobîndirii victoriei armate, în lumina prevederilor și obiectivelor Partidului Comunist Român.

Nici una din insurecțiile aici amintite nu a fost numai un episod al istoriei noastre naționale, ci și un episod de istorie europeană. Insurecțiile române s-au integrat de fiecare dată unui anume flux revoluționar care a cuprins la un moment dat continentul. Și în această privință paralelismul dintre 1821, 1848—1849 și 1944 apare cu limpezime. În 1821 revoluția lui Tudor Vladimirescu s-a înscris în ampla mișcare de eliberare a popoarelor din Balcani, care luptau pentru a se smulge de sub dominația Porții¹⁶. În 1848, acțiunea insurecțională s-a manifestat cu o intensitate sporită și pe o arie mai largă, de la Paris și pînă la București. Bucureștii și Iași au reprezentat punctele geografice estice cele mai avansate ale revoluției europene, cum apreciau Marx și Engels¹⁷. August 1944 face parte din șirul de insurecții antifasciste din Europa urmărind zdrobirea ocupanților hitleriști, avînd el însuși consecințe de dimensiuni continentale pentru deznoadămintul celui de-al doilea război mondial. Să nu se uite că insurecția din august 1944 a scurtat această conflagrație cu peste șase luni, după unele aprecieri, și că dezastrul Wehrmachtului în România este comparabil cu înfrîngerea de la Stalingrad¹⁸.

Trăsăturile comune ale celor trei insurecții, și anume: quasi-unanimitatea forțelor social-politice ale societății românești angajate în luptă, rolul decisiv al maselor populare în desfășurarea evenimentelor, strînsa asociere dintre obiectivele naționale și sociale, pentru a ne opri doar asupra celor mai însemnate, spulberă afirmațiile tendențioase despre rolul generator al unor factori externi, întrucît 1821, 1848—1849 și 1944 nu a fost nici imitația servilă a unor modele străine nici rezultatul importului unor programe întocmite aiurea; ele au constituit răspunsul dat de forțele progresiste, sprijinite de popor, necesităților istorice ale momentului și au asigurat astfel înaintarea necondiționată a societății românești.

Résumé

L'auteur fait la preuve que l'insurrection a représentée une forme supérieure de la lutte à laquelle le peuple roumain a toujours recouru lorsque les contradictions économiques et sociales ont réclamé des nouveaux changements dans l'espace Carpatho-Danubien.

C'est pourquoi ont existé des traits communes entre les événements qui ont eu lieu en 1821 et 1848—1849 et aussi il y avait plus de trent ans, outre les éléments qui les ont différencié, vue le temp de leur déploiement.

Il est évidente la liaison historique entre la Révolution de Tudor Vladimirescu — 1821, de la révolution de 1848—1849 et de la libération nationale de la Roumanie du août 1944, les trois insurrections dont l'objet a été le renouvellement des structures de la société roumaine.

Les traits communes des trois insurrection, notamment: la quasi-unanimité des forces sociales-politiques de la société roumaine engagés dans la lutte, le rôle décisif de masses populaires dans le développement des événements, la forte connexion des objectifs nationales et sociales, ont épanou les affirmations tendancieuses sur le rôle générateur de quelques facteurs extérieurs, vue que 1821, 1848—1849 et 1849 n'ont pas été le résultat d'un importation des programmes, mais ils ont constitué la réplique de forces progressistes, apuies par le peuple, aux nécessités historiques du moment et ont assuré ainsi le développement inconditionné de la société roumaine.

Précis

The author is proving that insurrection was a superior form of struggle to which the Romanian people resorted to, whenever the economical and social-political contradictions required new orders in the Carpathian-Danubian space.

That is why there are many common features among the events from more than 30 years ago

¹⁶ D. Bodin, *Elemente naționale și influențe streine în revoluțiile din sud-estul Europei de la începutul secolului al XIX-lea*, în „Revista istorică română”, XV, 1945.

¹⁷ Matei Ionescu, *Revoluția europeană și revoluția română*. De la „Tinăra Europă” pînă în anul revoluționar 1848, în „Revoluția de la 1848 în țările române”, Edit. Acad. R. S. România, București, 1974, p. 9—34.

¹⁸ Gheorghe Matei, *Contribuția insurecției naționale antifasciste din România la prăbușirea frontului hitlerist din Moldova reflectată în documente ale vremii*, în „Studii”, revistă de istorie, tom. 27, nr. 6/1974, p. 835—846.

and those occurred during 1821 and 1848—1849 — the other two former insurrections beside the distinctive elements engendered by the difference of period in which they were developed.

Thus, it becomes obvious the historical connexion between Tudor Vladimirescu's Revolution of 1821, the Revolution of 1848—1849 and the National Liberation of Romania in August 1944, the three insurrections which had as aim the renewal of the Romanian society structures.

The common features of the three insurrections, namely : quasi-unanimity of social-political forces of the Romanian society involved in the struggle, the decisive rôle of masses in the development of events, the close connexion among the national and social aims, dispel the tendentious assertions as regards the generating rôle of some external factors, as the events of 1821, 1848—1849 and 1944, haven't been a result of some programmes imported, but they represented the reply given by the progressive forces, supported by the people, to the historical requirements of the epoch and they ensured, as such, the unconditional advance of the Romanian society.

ASPECTE PRIVIND FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA MUNCITORIMII PORTUARE ȘI A PROLETARIATULUI INDUSTRIAL LA BRĂILA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

NICOLAE MOCIOIU

Printre centrele muncitorești din secolul al XIX-lea, din țara noastră, Brăila a ocupat un loc însemnat, manifestările de aici înscrind-se printre acțiunile semnificative ale clasei muncitoare. Formarea și dezvoltarea muncitorimii brăilene are unele aspecte de care trebuie să se țină seama în studierea acestui fenomen social. Dezvoltarea rapidă a economiei portului din Brăila, după anul 1828, când s-a încheiat lunga perioadă de aproape trei secole de stăpânire otomană, a dus la apariția burgheziei comerciale locale și, paralel cu aceasta la formarea și dezvoltarea forței de muncă solicitate. Cu cât tonajul de export-import, deci activitatea portului era mai mare, cu atât numărul brațelor solicitate era mai numeros în condițiile secolului al XIX-lea când operațiunile se făceau manual.

Burghezia comercială era formată nu numai din supuși străini interesați în probleme de export, dar și din localnici care s-au integrat în afaceri. Paralel cu această burghezie care dispune de capital din ce în ce mai numeros s-a format și o muncitorime care, deși în prima jumătate a secolului al XIX-lea era tot în stadiul „în sine” și într-o schimbare numerică de la sezon la sezon, căuta căi de consolidare.

Pe lângă muncitorii manuali din port care formau elementele proletare, neavând altă avere, decât forța brațelor, mai erau și lucrătorii căruțași care, posedând mijloace de tracțiune, nu erau proletari dar erau legați de aceștia, suferind alături de ei asuprirea și nedreptățile sociale, acțiunile lor înscrinduse ca adevărate revolte. De fapt toate categoriile de lucrători portuari erau exploatare și erau într-o continuă nesiguranță.

În general sursa principală de formare a proletariatului din țara noastră, au constituit-o țărani ruinați, la care se adaugă meseriașii¹.

În porturi acest proces se dezvoltă în cadrul unor particularități care se adaugă la aspecte principale cunoscute, valabile pentru evoluția generală a fenomenului.

Muncitorimea portuară s-a format mai de timpuriu decât cea industrială și cum Brăila, începând cu primii ani de la reintegrarea la teritoriul patriei, a devenit cel mai de seamă port dunărean al țării în secolul al XIX-lea, cu cea mai puternică activitate de export-import, a fost și firesc ca formarea și dezvoltarea sa să se remarce în mod deosebit. Exploatarea semnalată încă de la început în port, explică de ce în aceste locuri s-a ridicat de timpuriu steagul de luptă împotriva nedreptăților sociale.

O primă mențiune despre starea socială și migrarea în oraș o găsim în cataografia din 1828 unde sînt consemnați și cei veniți din sate, categorisiți în acest an de „codași”, adică săraci. Dintre cele 545 de familii din orașul Brăila, 65 erau venite din satele județului².

Despre munca în port se vorbește într-o relatare din 1832 prin care căpitanul „flotilei” cerea să i se pună la dispoziție oameni fără plată pentru a fi întrebuințați la corăbii³.

În primii ani de după 1831, cînd se aplică Regulamentul Organic în Țara Românească, țărănimea a reacționat puternic împotriva acestui codice al muncii de clacă⁴, protestele ajungînd pînă la revolte și fuga de pe moșii⁵.

¹ Ion Iacoș, *Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste în România, crearea în 1893 a partidului politic al clasei muncitoare*, în „Revista de istorie”, nr. 10/1975, p. 1563—1581; N. N. Constantinescu, *Începuturile formării și dezvoltării clasei muncitoare în România*, în „Anale de istorie” nr. 4/1973, p. 80, vezi și I. Mamina, V. Nicolae, *Apariția proletariatului pe scena istoriei patriei și începuturile mișcării muncitorești. Crearea și activitatea partidului politic al clasei muncitoare din România (1893—1918)*, în „Anale de istorie”, nr. 6/1975, p. 103—136.

² M. Popescu, *Cataografia din 1828 a locuitorilor și venitul din orașul și județul Brăila*, Brăila, 1935, p. 83 (din mahalaua Poarta Mare erau veniți 49, din Poarta Mică 5, Ispirău 7, Ulița tirgului 4).

³ Arh. St. Buc., fond Vornicia din Lăuntru, dosar 579/1835, f. 1—2.

⁴ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, ed. a IV-a, Edit. politică, București, 1960, p. 161.

⁵ Arh. St. Brăila, fond Ocîrmuirea jud. Brăila, dosarele 2546/1831, f. 86, 779/1834, f. 1—2, 150/1832, f. 66, 284/1833, f. 32, 172.

Această țărănime din județul Brăila, ca și din alte locuri din țară, era din ce în ce mai strimtorată de pretențiile și abuzurile moșierilor de a reduce suprafețele de pășune pentru a mări terenurile agricole, în vederea sporirii producției de cereale solicitate la export. Lanțul are verigi care explică fenomenul în toată complexitatea lui. Astfel, dezvoltarea comerțului prin solicitarea unor cantități tot mai mari de cereale a dus la folosirea unui număr crescând de brațe, la intensificarea exploatării, restrângerea suprafețelor locurilor de pășunat și interpunerea arendașului în relația țăran clăcaș-moșier. Unii țărani, mai ales din comunele învecinate, au fugit la oraș. În cadrul județului Brăila, situația specială a activității portului, care în anumite perioade avea nevoie de multe brațe de muncă, a favorizat fuga țăranilor ce și-au găsit refugiu, pierzându-li-se astfel urma temporar, de către moșieri și arendași mai ales că nimeni nu se întreba de unde veneau. Unii au reușit să se stabilească în aceste locuri, alții au fost înforși „la urmă” de poliție.

În anul 1832 existau deja în oraș, în mahalalele: Roșie, Galbenă, Albastră, Verde și Morile de vînt, 377 de proprietari de vite trăgătoare⁶ care aveau 730 de cai sau boi⁷. Dintre aceștia un mare număr erau lucrători căruțași în port.

Catagrafia din 1838 consemnează că la un număr de 1379 de familii erau 340 de „muncitori” menționînd și unele specializări printre care „hamal, ciuruitor ciurar sau ciuruitor de grîne, precum și 97 căruțași sau harabagii, ori chiligii, la care se adăugau 8 băjeneri, adică acei care de fapt erau fugiți de curînd din alte părți și stabiliți aici⁸.

Fenomenul migrării țăranilor la oraș era generalizat, fapt care a determinat autoritățile centrale să ia măsuri pentru stăvilirea lui poruncind județelor „a nu primi pînă oricine de a se statornici acolo care îi supun întocmirile legiuite asupra drepturilor societății, alerg pe la niște asemenea orașe și cuprind locuri pentru a lor locuință spre a se căpătui de îndatoririle de mai sus”⁹.

În toamna anului 1840, cu prilejul unei vizite pe care a făcut-o la Brăila, Alexandru Ghica a putut cunoaște faptul că „muncitorii orașului s-au înmulțit” și a recomandat să separe ocolul izlazului de locul de pășune pentru noi așezări”¹⁰.

În anul 1848 muncitorii portuari erau în număr mare, dar traiul zilnic era deosebit de precar. În primăvara aceluia an, un grup de hamali din port au cerut cîrmuirii să li se permită alegerea unui reprezentant, care

să fie socotit „mai mare” și căruia să-i dea ascultare. Aceasta confirmă, de fapt, că hamalii, căutau căi de a fi apărați împotriva abuzurilor. „Subpscăliții — arătau aceștia în memoriu — în slujba schelei, uneltim profesia de hamali, sperînd din zi în zi ca să poată zîmbi și nouă zile senine în care să ne putem bucura de jertfurile ostelenilor noastre”. Nevăzînd de fapt de unde vine exploatarea și neavînd o viziune a forței lor, ei cereau să fie apărați, prin acest reprezentat „de burlacii străini” ca și de „cei fără căpătii veniți din alte părți”¹¹ care, atunci cînd se tocmea un preț cu comercianții, interveneau „să li se dea lor munca la un preț mai scăzut”. Celor veniți desigur, le convenea aceasta deoarece, fiind scutiți de dări, puteau păstra o cotă mai mare pentru prețul oferit. Dar autoritățile au respins cererea hamalilor pretextînd că aceasta ar fi „împotriva Regulamentului Organic și împotriva chiar a concurenței ce urmează a se face spre înlesnirea negoțului” arătînd că nu este „trebuință de șef”¹².

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea muncitorimea portuară a crescut numeric. În afară de hamali, ciurari și căruțași au apărut și alte categorii legate de activitatea de încărcare-descărcare „la apă”, adică la vase și „la uscat” pe chei sau la magazii. În 1853 căruțașii din port erau nemulțumiți de plata care li se făcea pentru munca la chei, motivînd că pentru această lucrare se plătea puțin în comparație cu cărușia la bastimentele din port, acolo „fiind lucrare multă la corăbiu și la preț mai mare”¹³.

După Unirea Principatelor, paralel cu fluctuația vaselor din port și dimensiunile comerțului, se mărește numărul muncitorilor pentru care perimetrul orașului era necuprinzător. În acest timp s-au înmulțit cererile celor care s-au adresat municipalității să le aprobe construirea de locuințe la marginea Brăilei¹⁴. Anul de vîrf al așezărilor muncitorești pe izlaz a fost 1863, cînd s-au construit aici sute de case ale oamenilor săraci, majoritatea muncitori în port¹⁵. În acel an arhitectul orașului a intervenit la municipalitate pentru a se opri construirea, acolo unde nu se ținea seamă de sistematizare¹⁶ și preciza că „au început, mai mulți sărmani, clădiri de căsoaie, bordeie și osebite șandramale învelite, care cu stuf, cu pămînt, cu fin și altele așezate după întîmplare”¹⁷. În același an s-au dat norme de construcție¹⁸ dar lipsa de mijloace materiale ale muncitorilor nu făcea posibilă rămînerea acestora în perimetrul orașului.

¹¹ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 2/1848, f. 44.

¹² *Idem*, f. 45.

¹³ *Idem*, dosar 34/1854 f. 132.

¹⁴ *Idem*, dosar 62/1863, f. 101.

¹⁵ Arh. St. Galați, fond Curtea de apel Focșani, dosar 1/1868, f. 75.

¹⁶ Arh. St. Brăila, fond Prefectura județului Brăila, dosar 335/1850, f. 57.

¹⁷ *Idem*, fond Primăria Brăila, dosar 62/1863, f. 70.

¹⁸ *Idem*, f. 77.

⁶ *Ibidem*, dosar 111/1832, f. 80, 84, 91—100.

⁷ *Ibidem*, f. 116—117.

⁸ Arh. St. Buc., fond Ministerul de Interne, Catagrafii — oraș Brăila, nr. 107/1838, f. 195.

⁹ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 10/1863, f. 157.

¹⁰ „Analele Brăilei”, an. I, nr. 2—3, p. 51.

Urmind directivele centrale, în anul următor arhitectul a întocmit un plan de sistematizare¹⁹ și modernizare a Brăilei, cu care ocazie s-a împărțit orașul în ocoale și a impus condiții severe pentru ridicarea noilor construcții de case care trebuiau făcute din zid, cu unul sau mai multe etaje, dărîmîndu-se în același timp locuințele necorespunzătoare. Măsuri similare s-au luat și mai înainte, dar acum, s-a impus separarea brăilenilor după stare, determinînd în cea mai mare măsură îndepărtarea celor săraci, în special a hamalilor și căruțașilor din port, dincolo de bariere, adică pe izlaz. Planul arhitectului a dat indicații generale după care s-au construit clădirile pînă la sfîrșitul secolului, dar în preocuparea autorităților a intrat numai asigurarea unei modernizări a Brăilei cu case frumoase, construite sistematic²⁰. Este drept că s-au repartizat fiecărui cetățean mutat pe izlaz cîte 120 de stînjeni cu condiția ca să plătească 40 de lei ca embaticar, dar locul era dat temporar și casa putea fi demolată oricînd primăria ar fi cerut aceasta²¹. De aici litigiul dintre acești muncitori și autorități care va dura cîțiva ani. După aplicarea legii rurale, muncitorii din comuna Islaz au întreprins noi acțiuni pentru a obține împrumutarea pe aceste locuri, dar, în timp ce cererile erau sprijinite de consiliul județean, primăria orașului, care se considera proprietară se împotriva, cazul ajungînd, după cîțiva ani, în judecata Curții de apel Focșani²². Un grup de 58 de locuitori, care au construit în 1863 clădiri pe izlaz, cereau ca autoritățile să țină seama de faptul că nu au alte surse de cîștig decît forța brațelor... „noi alte meserii nu avem — arătau aceștia — decît ca muncitori în orașul Brăila unde lucrăm să ne susținem familiile”²³.

Pe acest izlaz, dincolo de bariere, în 1866 se aflau 1158 de familii care s-au statornicit aici — cu excepția a cîtorva cazuri — începînd cu anul 1850. Dintre aceștia 996 de familii erau pămîntene, iar 162 supuse unor protecții străine. Catagrafia întocmită în acel an, arăta că din perimetrul orașului Brăila au venit 247 familii pînă în 1859, între anii 1860—1863, un număr de 371, iar între 1864—1866, un număr de 156, deci în total — 774. Din satele județului au venit înainte de 1859 un număr de 41, în perioada 1860—1863, 48 iar între 1864—1866, 31 totalizînd 120. Se consemnează și 60 de cetățeni veniți din alte județe și 33 din Austria (de fapt din Transilvania), 44 din Turcia (adică din Dobrogea) etc.²⁴, care au obținut cetățenia română. Sudiții proveneau fie din Brăila, avînd această supușenie de mai înainte, fie din alte județe

sau chiar din alte țări²⁵. Din numărul de 1158 de oameni aproape 1000 erau muncitori, dintre care unii aveau și căruțe, spre deosebire de alții care lucrau cu brațele. Un consilier județean aprecia într-o „opinie” depusă pentru dezbateri la consiliul județean, în anul 1866, că acești locuitori „lucrează în port ca ciurari, hamali și căruțași cu căruțele cu cîte un cal cu care cară produsele din magazii la corăbiile ce încarcă”²⁶. Se preciza că erau întrebuințați și la unele lucrări de construcții în oraș și la pavarea străzilor. Din alte relații rezultă că majoritatea celor care locuiau pe izlaz erau muncitori din port. Într-o petiție de protest împotriva hotărîrii comisiei care tărăgănase rezolvarea se scria: „să ne împrumutăm pentru locurile și îngrădirile de casă ca unii ce nu avem meserie de agricultori și meseria noastră este: unii muncitori cu mîinile și alții cu căruțele în schela Brăila”²⁷. Primăria recunoaște că aceștia aveau nevoie să stea în preajma orașului ca „dimineața să plece în schelă, la munca de care e meseria și să-și poată scoate hrana zilnică vieții lor” fiind necesar „să li se facă și lor un rost”²⁸. Altă relatare informa însă că izlazul era populat nu numai de muncitori, ci și de unii proprietari din oraș care își închiriaseră case pentru a-și crea noi venituri precum și „speculanții cu mori și magazii, cu hamuri, cu circiumi, cu oboare și fabrici”²⁹. Activitatea în port nu se desfășura în tot timpul anului.

Perioada de vîrf dura cîteva luni pe an, cînd găseau cu toții de lucru, apoi urma un timp cînd nu aveau de muncă nici jumătate din ei, mai ales că veneau „mulți străini de prin alte părți”³⁰. Perioada de stagnare lovea îndeosebi pe muncitorii manuali³¹.

În decembrie 1866 un număr de 1000 de muncitori ai comunei Izlaz au înaintat o petiție către domnitor cerînd, printre altele, să se desființeze „împovăririle cele grele de dări”³² pentru susținerea comunei. Consiliul județean Brăila arăta în anul următor că primarul Triandafil Djuvara amină „fără teimei” pronunțarea consiliului în această problemă și aprecia că „locuitorii așezați pe izlazul orașului, ca muncitori cu mîinile și căruțași nu pot exista, precum sînt astăzi în comuni separate după lege cît timp nu se bucură de nici un drept”³³. Se opina ca prefectul „să binevoiască să stăruie la guvern pentru rezolvarea și împrumutarea în modul cel mai practic avantajos”³⁴. În același an 80 de hamali din portul Brăila au depus o

²⁵ *Ibidem*, dosar 1/1868, f. 39—41, 49.

²⁶ *Ibidem*, f. 75.

²⁷ *Ibidem*, f. 11.

²⁸ *Ibidem*, f. 14.

²⁹ *Ibidem*, f. 76.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*, f. 10.

³² *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, 1821—1878*, Edit. politică, București, 1971, p. 403.

³³ Arh. St. Galați, fond Curtea de apel Focșani, dosar 1/1868, f. 95.

³⁴ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, fond Prefectura județului Brăila, dosar 835/1858, f. 57.

²⁰ *Ibidem*, dosar 837/1858, f. 221, 230.

²¹ Arh. St. Galați, fond Curtea de apel Galați, dosar 1.

²² *Ibidem*, f. 107.

²³ *Ibidem*, f. 65—66.

²⁴ *Ibidem*, f. 17—38.

cerere prin care se arăta că hrana vieții o scoteau nu numai din schelă și aveau nevoie „să li se facă și lor o regulă”³⁵. În 1866³⁶ s-a dat și unor locuitori ai comunei Islaz câte 100 de stinjeni pentru locuințe și curte³⁷. De altfel, pînă la introducerea căilor ferate, în această parte a țării, un număr mare de căruțași era folosit și în transportul mărfurilor între Brăila și Galați³⁸, mai ales în perioada de stagnare a activității fluviale. Numărul locuitorilor de pe Islaz s-a mărit considerabil, fapt care a făcut ca noii veniți, mai ales din satele din jur să construiască locuințe și fără autorizație. Aceștia au fost amenințați cu dărîmarea caselor, dar a intervenit ministrul de interne, C. A. Rosetti care a oprit demolările, dispunînd ca acestea să nu se mai facă fără hotărîrea judecătorească, chiar dacă cei în cauză nu aveau autorizație³⁹.

Dar problema cea mai gravă o constituie lipsa de activitate în schelă care avea implicații adînci în venitul familiilor. Un număr de 284 de locuitori arătau, tot în 1872, că „stăteau în port zile întregi pînă să capete o zi de lucru”⁴⁰.

În deceniul următor se creează în port prima organizație proprie a lucrătorilor. Acțiunile din anii 1868, 1875 și 1884 ale muncitorimii portuare au arătat puternica dezvoltare a clasei muncitoare în ultimul sfert al secolului al XIX-lea⁴¹.

Formarea și dezvoltarea proletariatului industrial, au avut, de asemenea, unele aspecte semnificative în evoluția sa. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, începînd cu anul 1828, cînd s-a făcut cea dintîi catagrafie a Brăilei, dezvoltarea comercială și primele începuturi industriale din anii următori au impus o cerință crescîndă de lucru în oraș. Meseriile care s-au făcut remarcate în acest timp⁴² s-au diversificat, dar mulți meseriași aveau ateliere proprii și angajau 1—2 lucrători. Începînd din 1836 s-au acordat noi avantaje străinilor care veneau în Brăila⁴³, astfel că în anul următor numărul acestora s-a ridicat la 404 sudiți⁴⁴. Și meseriașii au crescut numeric, dar mulți se vor ruina și vor îngroșa rîndurile clasei muncitoare.

Munca salariată a apărut în prima jumătate a secolului al XIX-lea în forme destul de sporadice, mai ales la brutării și mori unde erau angajați 1—2 lucrători, cel mult cinci⁴⁵. S-au introdus primele mecanizări la „fabrica de macaroane” a lui Sebastiano Barabino⁴⁶, construită în 1846, unde s-au instalat mașini, folosindu-se cîțiva lucrători salariați și la „fabrica” de bere a lui Radu Rîntă „pămîntean”, care lucra tot anul „cu toate mașinile” și care avea, de asemenea, puțini lucrători⁴⁷.

În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea odată cu deschiderea unor stabilimente mai evoluate, munca salariată avea să se dezvolte în continuare.

După Unirea Principatelor, în cadrul dezvoltării generale a economiei, Brăila progresa și sub aspectul demografic. În anul 1861 populația a ajuns la 25 767⁴⁸ de locuitori, numărul acestora crescînd rapid în noile condiții. Din datele statistice rezultă că populația s-a mărit cu 1700—1800 de suflete anual, incluzîndu-se aici și cei 2—300 de oameni care veneau „pe tot anul din alte părți ale țării și din străinătate”⁴⁹.

Mărirea numărului populației orașului impunea și o lărgire a perimetrului, dar posibilitatea de a obține repartizarea de noi locuri era foarte limitată. Municipalityea era asaltată de astfel de cereri din partea a sute de cetățeni săraci⁵⁰.

Salariile se plăteau în funcție de fabrică și de specialitate.

În industrie erau ocupați puțini muncitori⁵¹ și în comparație cu cei din port, care erau într-o permanentă nesiguranță, lucrătorii din oraș obțineau salarii ceva mai sigure. Mica naturalizare din ultimii ani ai domniei lui Cuza a fost urmată și la Brăila de mărirea numărului celor care, deveniți localnici de mai mult timp, au renunțat la sușenii străină, unii dintre aceștia fiind transilvăneni sau greci⁵².

În anul 1877, în 67 de „stabilimente” industriale, munciau 359 de lucrători, cei mai mulți la materialele de construcție (100) și fabricarea piinii (180)⁵³.

Fabricile lui Borgheti și aceea de macaroane a lui Barabino nu mai funcționau. Semnificativ este și faptul că la brutării nu mai erau „mașini cu abur”, lucrîndu-se numai manual⁵⁴.

³⁵ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 103 bis/1867, f. 1—3.

³⁶ Documente și informații istorice privitoare la Brăila, în „Analele Brăilei”, nr. 2—3/1932, p. 151.

³⁷ Ibidem, p. 154.

³⁸ „Lampa”, an. I, nr. 1 din 9 dec. 1886 (Brăila) p. 1.

³⁹ Documente și informații istorice privitoare la Brăila, în „Analele Brăilei”, nr. 2—3/1932, p. 151.

⁴⁰ Gh. Mihăilescu, op. cit., p. 151—152.

⁴¹ M. Popescu, *Catagrafia din 1828 din orașul și județul Brăila*, p. 73—80; vezi și *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1879—1892*, București, Edit. politică, 1973, p. 948, vol. 1893—1900, p. 895.

⁴² M. Popescu, *Catagrafia din 1828 din orașul și județul Brăila*, p. 73—80.

⁴³ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 12/1836, f. 3, 5.

⁴⁴ I. Virtosu, *Trei catagrafi pentru Brăila anului 1847*, în „Analele Brăilei”, an. XI, 1932, nr. 2—3, p. 39—55.

⁴⁵ Arh. St. Brăila, Prefectura Brăila, dosar 2043/1863, f. 175—178.

⁴⁶ Ibidem, f. 176.

⁴⁷ Ibidem, f. 178.

⁴⁸ Ibidem, dosar 835/1858, f. 207, 210. Este dată de cifra indicată de resortul statistic al municipalității. Cu doi ani în urmă polițaiul Bacalbașa arată că în Brăila erau 17 514 (fond Prefectura jud. Brăila, dosar 958/1859, f. 156 și 162).

⁴⁹ Ibidem, dosar 835/1858, f. 210.

⁵⁰ Ibidem, f. 219.

⁵¹ Ibidem, dosar 2043/1863, f. 175—179.

⁵² Ibidem, dosar 2291/1864 f. 46.

⁵³ Ibidem, fond Primăria Brăila, dosar 29/1877, f. 377.

⁵⁴ Ibidem, f. 379.

În 1884 la fabrica lui Lazăr Predingher erau întrebuințați aproape 100 de oameni. Situația mizeră însă în care trăiau aceștia este descrisă într-o informare a serviciului de igienă în care se arată că lucrătorii erau siliți să locuiască în bordeie în care dormeau câte 3—4 și mai mulți, din care unde abia putea să se odihnească un om⁵⁵.

Statisticile din 1897 arătau că în Brăila erau ocupați în industrie 789 de lucrători, în oraș fiind 12 162 de contribuabili, din totalul populației de 51 116⁵⁶.

Luînd cuvîntul în cadrul lucrărilor Congresului al V-lea al P.S.D.M.R. în aprilie 1898, V. I. Popovici arăta: „muncitorii din Brăila de pildă, dacă ar fi bine organizați ar putea să propage ușor și cu folos socialismul printre țărani, deoarece cea mai mare parte dintre ei au emigrat în oraș din satele vecine”⁵⁷.

La sfîrșitul secolului trecut proletariatul industrial exista și la Brăila în cadrul unor mari unități: este vorba de cunoscutele mori, utilate după tehnica avansată a timpului și care foloseau lucrători specializați în anumite profesii.

Credem că este util să prezentăm și citeva date despre locurile mărginașe ale Brăilei unde marea majoritate a muncitorilor își aveau familiile. Dacă în port sau oraș era locul unde, printr-o muncă istovitoare, se cheltuia energie pentru traiul zilnic, cartierele Brăilei și izlazul cu căsuțe modeste îi strîngeau pe trudituri să-și refacă energia în căminele lor, pentru ca a doua zi să-și reia activitatea. Atît lucrătorii portuari, în cea mai mare parte, cît și majoritatea proletariatului industrial locuiau în cartierele Brăilei: Atîrnați, Comorofca, Carachiu, Cetățuia, Brăilița⁵⁸.

Atîrnați se afla în partea de jos a orașului care începea de la bariera veche — din dreptul actualului Spital nr. 1 — pînă la marginea orașului între strada Călărași și Dunăre. Una din ipoteze privind denumirea dată este în legătură cu priveștiștea care se înfățișa dinspre Dunărea Nouă pentru cel ce vedea malul stîng înălțat, cu casele sărăcicioase ce păreau atîrnate. O altă variantă ar fi aceea că pe acest loc fuseseră spînzurătorile pe vremea turcilor.

Comorofca. Cartierul care se întindea de la Vadul Olangeriei, din dreptul Docurilor, de la cazarma Călărașilor (actualul Tribunal) și pînă la canalul colector. Casele sărăcicioase de aici au dus faima Brăilei prin renumitele opere ale lui Panait Istrati, cunosător al

suferințelor și oamenilor ei. Denumirea vine de la cumar-țînțar, locul fiind în apropiere de ape cu țînțari.

Carachiu (se mai spune și Carachioi) era porțiunea din dreapta străzii Călărași și Dunăre, începînd de la palatul unde este astăzi Consiliul popular județean spre Bulevardul Cuza. Denumirea vine de la cuvintele din limba turcă cara-chioi care înseamnă „sat-negru”, după unele păreri nume simbol. Aici locuiau mulți marinari, locul fiind apropiat de debarcadere.

Cetățuia. Cartierul care se afla între Bulevardul Sulina, Bulevardul Cuza și Vadul Schelei din apropierea grădinii publice de astăzi. Numele era în legătură cu fosta cetate a Brăilei, dărîmată în 1829, care se afla pe locul unde sînt astăzi străzile: Citadelei, Fortificației. Aici locuiau muncitori de alte naționalități.

Brăilița. Partea nordică din fostul teritoriu al izlazului comunal care a devenit în secolul al XIX-lea cel mai puternic cartier muncitoresc. Aceste cartiere au constituit adevărate nuclee de rezistență și luptă ale muncitorimii brăilene.

1

1848 aprilie 20, Brăila. Jalba semnată de 13 hamali din portul Brăila, prin care cer Cîrmuirii să li se aprobe alegerea unui șef pentru a se putea stăvilii neînțelegerile ivite între aceștia și cei veniți din alte părți.

20 aprilie 1848
Nr. 1409

Plecată jalbă

Subpt iscăliții, în slujba schelei, uneltim profesia de hamali sperînd din zi în zi ca să poată zimbi și noă zile senine în care să ne putem bucura de jertfurile ostenețelor noastre.

Sîntem pămînteni aici în oraș, plătim toate drep-turile la care sîntem supuși cu familii destul de grele și în sfîrșit cu nădejde trăim de astăzi pînă mîine.

Așa dar pentru că între noi mai sînt și alții ce uneltesc această profesie burlaci streini ba și din cei fără căpătîi, veniți du prin alte părți. Și pî cînd vedem că noi tocmim cite un obiect cu un preț ei merg de să invoiesc cu alt preț mai scăzut și ne ia dreptul acesta de care ar urma să ne bucurăm. Avem în toată vremea certuri și gîlcevuri, între noi, căci sîntă ră din cei ce nu'i poate face cinevaș să înțeleagă.

Voim ca prin cinstita cîrmuire să să aleagă unul dintre noi ce cu dreptul ca de staroste să să socotească între noi mai mare și supt alcătuirea căruia să fie toți supuși că cu acest chip să să poată curma odată pentru totdeauna certurile din-tre noi. De aceia ne rugăm plecați cînstitei cîrmuirii ca să binevolască a considera rugăciunea noastră și a bine voi ca să pue la cale alegerea unuia dintre noi pe care va găsi de cuvîință.

al cînstitei cîrmuirii
prea plecați :
(urmează 13 semnături)

Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, Magistratul orașului, dosar 2/1848, f. 33.

⁵⁵ Ibidem, dosar 47 bis/1884, f. 30, vezi și *Documente privind istoria orașului Brăila, 1831—1910*, București, p. 384.

⁵⁶ Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, dosar 29/1897, f. 57—60.

⁵⁷ *Documente din istoria mișcării muncitorești, 1893—1900*, p. 584.

⁵⁸ *Șchițe istorice și administrative din orașul și județul Brăila*, Brăila, 1906, p. 37—38.

2

1848 aprilie 23, Brăila. Adresa cirmuirii județului Brăila către Magistratul orașului Brăila prin care se înaintează cererea hamaliilor din portul Brăila de a li se permite alegerea unui reprezentant al lor pentru a fi apărați împotriva abuzurilor.

23 aprilie 1848
nr. 306

Cirmuirea județului Brăila
Cinstiului orașienesc Magistrat

Cițiva locuitori în acest oraș ce întrebunțează meseria de hamali jos în port au cerut prin alăturata aci în original jalbă către cirmuire ca să li s-a orinduiască un mai mare între ei pe care să-l cunoască de povățuitor asupra lucrătorilor și împărțirii lor în cete.

Această cerere să acordează cînd toată privește la o bună rînduială ce doresc a o introduce între ei, în cel de care vorbesc a li să rîndui, urmează a fi chiar dintre ei, osebît în cînte și purtare.

Prin urmare este poftit cinstitul magistrat a le vesti ca să se adune într-o zi toți la dînsul și sfătuindu-se despre acela în care ar avea încredere mai multă și ar avea merite ca să le fie mai mare lor, să-l numească și să dea și înscrisă alegere pentru acela, supdscălită de toți, pe care apoi cinstitul magistrat o va trimite cu raport la cirmuire ca să se vază și temeiul ei să i se dea o carte ocîrmuirii la mină-i cu instrucții de chipul purtării sale și a celorlalți, adăogînd cinstitul magistrat în răspunsul său și părere-i de cele ce va mai socoti de trebuință a pune îndatorire alesului d-a le păzi, cînd va înapoia și jalba pentru care s-a vorbit mai sus.

Ziua acestei alegeri să fie în vre-o sărbătoare sau duminică, cînd ei nu sînt ocupați în muncă jos la port.

La această alegere vor avea dreptul a lua parte numai aceia ciți sînt locuitori într-acest oraș statorniciți de mai multă vreme, iar nu și veniți din toate zilele și care s-apucă d-această meserie.

Între hamalii din port să va socoti și cei deubi, din susul orașului, pentru că cel ce se va alege o să răspundă și pentru aceștia ca și pentru ceilalți, așa dar vor fi și ei vestiți a veni și a lua parte la alegere.

Polcovic Iacobson.

Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, Magistratul orașului, dosar 2/1848, f. 32.

3

1848 aprilie 26, Brăila. Adresa Magistratului orașului Brăila către Cirmuirea județului Brăila prin care se respinge cererea hamaliilor din portul Brăila.

26 aprilie 1848
nr. 309.

Magistratul orașului Brăila
către
Cirmuirea locală

Spre răspuns la adresa cînstitei cirmuirii cu nr. 1572, cu cînte să face cunoscut că cererea hamaliilor d-a nu fi ertat a face pe hamalii bur-laci streini sau cei fără căpătii, fiind împotriva Regulamentului Organic și împotriva chiar coprin-derii ce urmează a să face spre înlesnirea nego-țului, magistratul nu găsește cuvințioasă cererea lor, nefiind trebuință de șef, pentru că șeful să orînduiesc d-a cerceta pricinile de meșteșug și drepturile lor.

prezidentul Magistratului.

Arh. St. Brăila, fond Primăria Brăila, Magistra-țul orașului, dosar 2/1848, f. 34.

4

1865 octombrie 9, Islaz. Cererea a 143 familii din comuna Islaz de a fi improprietăriti cu locul de casă și curte.

8 octombrie 1865
nr. 778

Onor domnului președinte al
Consiliului permanent al
județului Brăila,

Subscrișii locuitori din comuna Islaz, orașul Brăila, plasa Vădeni, județul Brăila, astăzi puindu-se în vedere de dl. primar, respectiv proces verbal încheiat de comisiunea instrucția dupe art. 24 din legea rurală, în care își da hotărîrea că noi nu avem dreptul de improprietărire ca celelalte comune că nu stăm pe Islaz, în condițiune de clăcași și numai ca niște simpli embaticari către primăria urbei Brăila cu plata fixă de lei 40 de fiecare, pe an pentru casă de locuit.

Subscrișii în numele legii și în baza art. 4 din legea rurală care tratează ca toți care n-au meserie de agricultură se va mărgini pe locurile și îngră-diturile de casă.

Protestăm încheierea numitei comisii și după drept ce se dă prin acel articol să ne improprietărim pe locurile și îngrăditurile de casă, ca unii ce nu avem meserie de agricultură și meseria noastră este unii muncitori cu mîinile, alții cu căruțele, în schela Brăila și alții morari și dupe cum numita comisiune au arătat în încheierea sa ca noi ca embaticari către primăria urbei Brăila cu plata fixă și oricînd va voi primăria poate desființa casele noastre și pentru aceasta n-avem drept de improprietărire. Nu știm dar cum dacă am fost de această categorie cum de ne-am format comuna întocmai ca celelalte fără deosebire ne-am supus la graniță cînd odată suntem chiriși și nu proprietari și dupe legea rurală oricare comună își creiază veniturile ei prin ușurarea cheltuielilor necisare iar această comună, după cum e cunoscută, nu-și are nici un mic venit în care să nu mai ușureze și dările comunei și toate sunt asupra noastră încît noi fiind orfani tare cu greu ne vine la răspunderea banilor ce se compun pentru o moară: chiria 5 galbeni, pentru casa: 40 lei și alte dări îndatoritoare.

În aceste considerate noi ne declarăm ca în categorie de clăcași, dar deși n-am făcut clacă, dar am plătit bani ca una ce dupe acest drept s-au înrolat aceasta comună ca celelalte cu primărie și cu toate trebuințioase și ne-am supus grăniței că noi ca chiriși sau embaticari dupe cum numita comisie ne-au dat drit nu puteam fi atunci comună și supusă grăniței.

Domnule președinte acestea toate le punem în consimțămîntul consiliului dv. a lua în deliberare și chestia de improprietărire pentru noi, căci de (sînt) pînă acum am fost în suferinți pe locurile care ne aflăm astăzi la plata chiriei.

plecați
(urmează 143 nume)

Principatele Unite Române
Primăria comunei Islaz Brăila

Semnăturile — 142 — prin punerea de deget și una prin condeul său fiind poprite se afirmă și de subscrisul după cererea făcută.

Primar K. Besnea

Rezoluție :

Se va pune acestea în deliberarea complexului comitetului.

Arh. St. Galați, fond Curtea de apel Focșani, dosar 1/1868, f. 11—13.

5

1868 noiembrie 9, Islaz. Cererea a 58 de muncitori din port, domiciliați în comuna Islaz de a fi improprietăriți cu locul de curte și casă arătându-se că nu au alte venituri pentru susținerea familiilor decît plata muncii în portul Brăila.

9 noiembrie 1868
nr. 716

Onor Consiliului județean din Brăila,
Doamnule președinte,

Supt însemnații locuitori din comuna Islazul urbei Brăila, venim cu respect a supune la cunoștința domniei voastre că după mai multe reclamații ce am făcut atît onor primăriei cît și onor ministeru d-a ni se acorda fiecăruia loc cu un preț mai scăzut ca unii ce nu ne mai ajută mijloacele d-a plăti chirie unora și altora și de abea în anul 1863 onor ministeru ne-a încuviințat a noastră cerere, cînd în acel prileju și onor primăria au ordonat d. arhitect și ne-au măsurat la fiecare locuitor cite 120 stînjeni pe izlazul urbel, formînd și plan de construirea clădirilor pe aceste locuri și cu condiția d-a plăti fiecare familie cite lei 40 pe an ca embatic, pînă cînd ne va permite mijloacele d-al plăti și a fi și noi proprietari.

Așa dar tot din acel an am construit clădiri pe locurile ce ni se acordase întocmai dupe planu și condițiile întocmite de d. arhitect și am plătit dreptul izlazului precum plătim și astăzi.

Prin urmare, dar domnule președinte, cunoașteți că noi altă misie nu avem decît ca muncitori în orașul Brăila de unde lucrăm să ne susținem familiile și astăzi am devenit mai mult ca clăcași.

Prin urmare, dar, domnule președinte venim a vă ruga respectuoși să binevoiți ca să ni se dea dreptul a plăti acele locuri cu un preț mai scăzut, după cum, adică veți găsi de cuviință dv. spre a fi și noi proprietari ca fiecare orășan iar nu asemenea ca în comună căci noi nu cunoaștem a exersa agricultura.

Cu respect : Ion Năstase, Stan Constantin, I(on) Gheorghe, Ilie Dragomir, Criste Ion, Marin Petrea, Dumitru Moșescu, Preda Radu, Tudor Tănase, Samoilă Epure, Ion Tudor, Sava Secui, Ion Spunochi, Vasile Spunochi, Tudose Stroe, Nicolae Berțesteanu, George Simbaru, Ion Cutură, Ioniță Costură, David Ion, Mihai Balanică, Toe Spunoco, Stoian Vătaf, Ion Ciocan, Dragie Lungu, Ion Cotigă, Petcu Mihai, Dobre Alexe, Enache Petrolu, Necora Dragan, Neculăe Stoica, Stan Pungă, Ion Gurău, George Voiculescu, Raducan Purcărea, Dan Cucușo, Neacșu Balanică, Șerban Cabota, Neacșu Sacagiu, Anghel Bolnovița, Șerban Sacagiu, Costandin Trufau, Apostu Alexandru, Petrea Sacagiu Dobre Elenașu, Nicolăe Paoprianu, Vlaicu Dobre, Micu Stîrpu, Enache Erdenchiu, Crăciun Paun, Petrea Coteț, Iancu Prapogicu, Nicolăe Potcoavă, Ilen Nesloban, Ion Lintu, Enache Papadopol, Costandin Botezatu, Mirică Radu.

Arh. St. Galați, fond Curtea de apel Focșani, dosar 1/1868, f. 65—66.

Résumé

Basé sur les données offertes par les documents, l'auteur présente la formation et le développement des ouvriers portuaires et du prolétariat industriel à Brăila, pendant le XIX-ème siècle.

La formation et le développement des ouvriers de Brăila ont connu quelques aspects spécifiques.

Le développement économique du port de Brăila s'est accéléré après 1828, ce qui a eu pour résultat

l'apparition de la bourgeoisie commerciale locale et parallèlement, la formation et le développement de la force du travail. Les paysans ruinés et les artisans ont été la principale source de la formation des ouvriers. On doit remarquer qu'ils se sont formés avant les ouvriers industriels, et à Brăila, le plus important port danubien du pays, ce phénomène social s'est particulièrement remarqué.

Les données des recensements de 1828 et 1832 complétées par d'autres sources historiques ont enregistré le rapide accroissement, au point de vue numérique, des ouvriers de Brăila, phénomène concrétisé dans l'augmentation du nombre des habitants, des métiers et dans les mesures prises par les autorités pour arrêter la migration des paysans. Après l'Union des Principautés, parallèlement à la fluctuation des vaisseaux dans le port et les dimensions du commerce, le nombre des ouvriers s'est augmenté et le périmètre de la ville a devenu insuffisant.

Pendant la première moitié du XIX-ème siècle est apparu sporadiquement le travail salarié, particulièrement dans les boulangeries et les moulins. Pendant la deuxième moitié du siècle, en même temps avec l'ouverture des plus évolués établissements, le travail salarié s'est développé continuellement.

A la fin du dernier siècle, le prolétariat industriel existait même à Brăila. Il était l'initiateur et l'organisateur des actions qui ont été intégrées dans la lutte générale de la classe ouvrière de la Roumanie.

Précis

The author is presenting, on the basis offered by documents, the formation and development, at Brăila, of the harbour workers and of the industrial proletariat in the 19 th century.

The shaping and growing of the Brăila working class have some specific features.

The economical development of the port of Brăila was accelerated after 1828, this is what has determined the apparition of the local commercial bourgeoisie as well as the formation and the development of labour. The ruined peasants and handicraftsmen represented the main source of the harbour workers formation. It must be noticed that appeared earlier than the industrial workers, and in Brăila, the most important Danubian port of the country, this social phenomenon was particularly remarked.

Census data of 1828 and 1832 completed by other historical sources register the rapid growth, from a numerical point of view, of Brăila workers, materialized in the increase in population, in number of trades and in the steps taken by the authorities in order to dam up the peasants migration.

The workers number for whom the town becomes too small grew after the Union of Principalities, simultaneous with the fluctuation of vessels in the port and the commerce development.

In the first half of the 19 th century the hired labour came into being sporadically, especially in

bakeries and mills. The hired labour was farther on grawing, in the second half of the same century, together with the setting up of some more advanced establishments.

At the end of the last century the industrial proletariat proved also their existence, in Brăila, by initiating and organizing actions that identified themselves with the general struggle of the Romanian working class.

CELE DOUĂ SCRISORI APOCRIFE ALE LUI MIHAI VITEAZUL DIN 1 MAI 1601*

I. APARIȚIA SCRISORILOR ȘI REACȚIILE CONTEMPORANILOR

Dintre toate neadevărurile și plâsmuirile puse de adversari pe seama lui Mihai Viteazul — cu scopul evident de a-l defăima în fața contemporanilor, a-i știrbi autoritatea de necontestat și personalitatea-i iradiantă, în continuă afirmare — și, cum bine se știe, nu puține asemenea neadevăruri și plâsmuiri fuseseră răspindite în cei cîțiva ani ai domniei sale, pentru că nici adversarii întîlniți în viață nu fuseseră puțini — „cariera” cea mai îndelungată au făcut-o misivele din primăvara anului 1601¹. Concret, ne referim la cele două scrisori trimise, chipurile, de domnul român din Cașovia, la 1 mai 1601; una adresată boierilor săi din Muntenia, Udrea, Negrea și Stoichiță², iar cealaltă marelui vizir turc, Ibrahim Pașa, din Timișoara. Ambele scrisori vedeau „trădarea Valahului” față de „ocrotitorii” săi de la Viena și Praga, în primul rînd față de împăratul austriac, Rudolf al II-lea, care tocmai îi dăduse ajutor pentru a-l alunga pe Sigismund Báthory din Transilvania și a-și supune din nou țara, pierdută în toamna anterioară.

Aceste scrisori au constituit „dovezile” care, la vremea lor, au cîntărit greu în cumpăna hotărîrilor și măsurilor luate de oficialitățile imperiale în privința soartei lui Mihai, im-

plicit a sfîrșitului său tragic, deoarece, așa cum se cunoaște, „copia” scrisorilor va ajunge și la Curtea împăratului Rudolf. Textul și litera lor, în diferite variante și copii, vor deveni, apoi, documentele istorice care au ajuns pe masa cercetătorilor interesați în studierea și reconsiderarea — prin confruntarea acestora cu celelalte mărturii ale vremii — epocii și evenimentelor, luate în general, și a vieții și operei lui Mihai Viteazul, în special. Și tot la acestea mai apelăm și noi acum, încă odată, deoarece, din nefericire, eroul nostru nu ne-a mai lăsat nici o mărturie proprie scrisă — cum a făcut-o pentru alte momente, anterioare, din viața sa (dintre care nu puține controversate și discutate pînă astăzi) — cu referire directă la aceste scrisori³. Derularea vertiginoasă a evenimentelor pînă la suprimarea sa, la 19 august, pe cîmpia de lîngă Turda, evenimente la care a fost martor sau pârtaș direct și, din care, pe multe le-a determinat nemijlocit, nu i-a mai oferit probabil răgazul necesar pentru acestea. Cu toate acestea se știe că Mihai aflase — încă de la cîteva zile de la plecarea lor din Cluj, de la Sigismund Báthory, către generalii Gheorghe Basta și Ferrante Gonzaga — de existența certă a celor două scrisori, atribuite în mod abuziv lui⁴. N-a apucat să facă, într-adevăr, Mihai vreun astfel de înscris, nu s-au păstrat pînă în zilele noastre sau încă nu le cunoaștem noi, este greu de afirmat cu certitudine care este în această chestiune adevărul. De aceea, trebuie să apelăm și să ne folosim de ceea ce există, așa cum au făcut-o și înaintașii noștri, deopotrivă istorici români sau alții. De pe poziția fiecăruia și de la stadiul cunoștințelor respective, le-au și analizat, după opinia noastră, cu o deplină competență și, mulți dintre ei, cu o înaltă conștiință, concluzionînd în spiritul adevărului științific asupra falsității ambelor misive, în toate variantele descoperite pînă la un moment sau altul. De aceea, s-ar și părea că cele publicate pînă în prezent despre aceste scrisori, comentariile și luările de poziție ale unora din cei mai autorizați specialiști — repetăm, atît români cît și străini — ar fi suficient de clare pentru toată lumea și că o nouă revenire asupra lor ar fi, dacă nu inutilă, cel puțin nereclamată de necesități de ordin strict științific, arhivistic, diplomatic, paleografic etc. Pe dată ce, concluziile cvasi-unanime au convers spre considerarea lor, fără nici o rezervă, ca plâsmuiri puse pe seama lui Mihai Viteazul de către unii din adversarii săi declarați: Sigismund Báthory, dar, evident, la mijloc fiind manevrele curții acestuia, a nobilimii transilvane, care nu numai că-l ura pe domnul român, dar se și înspăimîntase, încă de la primul gînd, că „Valahul” s-ar putea reînalta în Transilvania, evident ca stăpîn al acesteia; situație în care, prin actele de trădare față de el, nu mai aveau nici o șansă

* Celelalte capitole ale studiului se vor publica în numerele viitoare ale revistei.

¹ Această primă constatare are la bază studiul pe care l-am întreprins asupra reacțiilor stîrnite printre contemporanii lui Mihai la „dezvăluirea” existenței scrisorilor, precum și asupra ecoului lor în timp, pînă în zilele veacului nostru — așa cum se va vedea în lucrarea noastră, în continuare. Și tot același studiu ne-a oferit posibilitatea înțelegerii și explicării fenomenului prelungirii acestei așa-zise cariere: în primul rînd pentru că, în acest caz, au fost produse și s-au păstrat „urme” materiale scrise — probe juridice concrete pentru contemporani, documente arhivistice pentru istoricii de mai tîrziu —, iar apoi pentru că ideea producerii și existenței acestor misive s-a dovedit deosebit de utilă tuturor adversarilor marelui domn român: celor din vremea sa, pentru a-l înlătura din calea planurilor lor, iar următorilor adversari — proliferînd uneori ca ciupercile după ploale — pentru a-l denigra și a-l umbră îndeosebi opera unificatoare cu putere de simbol, moștenire atît de scumpă întregului popor român.

² Vezi anexa I.

³ Vezi anexele II și III.

⁴ N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1968, p. 390.

de menținere, la suprafața vieții politice transilvane.

Dar faptele nu stau tocmai așa, deoarece chiar de la prima analiză a ceea ce s-a scris în continuare despre domnul unificator, atât la noi cât și aiurea — prezentare pe care o s-o facem în continuare — dovedește că acele concluzii ce păreau suficiente de clare și definitive, fie că n-au fost înțelese și însușite, fie că, în mod voit, sînt omise și neglijate. Drept urmare, se mai fac nu puține confuzii și se emit păreri în neconcordanță cu realitatea obiectivă și adevărul istoric, în momentul în care vine vorba despre una sau alta din cele două scrisori — ceea ce ar deranja, totuși, mai puțin — sau, ceea ce este de-acum aproape de rea credință, sfidînd nu numai adevărul, bine cunoscut, dar și bunul simț: cele două scrisori vădit false — intenționate plătuite pentru a-l compromite pe Mihai în ochii împăratului, a Curții austriece și a generalilor Basta și Gonzaga, în momentul în care avea efectiv nevoie de încrederea și sprijinul lor — constituie, în continuare, baza „argumentației” unora din cei ce vor nu numai să denigreze memoria unuia din cei mai mari și viteji conducători pe care i-a avut în evul mediu poporul român, dar și să lovească în cele mai scumpe idealuri pe care acesta le-a întruchipat pentru noi: independența și unitatea⁵. De aceea, vom încerca încă o dată să readucem în atenție problemele mai importante — atît cele de ordin diplomatic, paleografic, pentru a ne spune și punctul nostru de vedere, cît și cele de ordin istoric propriu-zise, avînd rezonanțe pînă astăzi, la 375 de ani de la consumarea evenimentelor de care acestea sînt strîns legate — ridicate de existența celor două scrisori apocrife, circumscrise, printr-un complex concurs de împrejurări, în ultimele două-trei luni din viața lui Mihai Viteazul. Și aceasta în speranța și cu dorința ca adevărul despre cele două scrisori să fie astfel mai bine și în mod obiectiv „receptat” de toți cei interesați de istoria lui Mihai Viteazul, în special, și a poporului român, în general.

Știut fiind că, de la apariția lor și pînă astăzi, cele două scrisori — către boierii munteni și către Ibrahim Pașa — au fost și continuă să fie privite și apreciate în mod diferit, pentru a reuși încadrarea subiectului în ansamblul problematicii de care se leagă și-l

⁵ Nu putem să nu ne exprimăm, de aceea, nedumerirea: dacă mai poate fi înțeleasă (desigur, nu și aprobată) „nevoia” plămîuirii de către S. Báthory și curtea acestuia a celor două scrisori — obicei al vremii, de care n-a scăpat nici Mihai, în confruntările cu unii dintre adversarii — nu mai înțelegem de ce astăzi, după scurgerea a aproape patru secole de la eveniment și după ce au fost în bună măsură clarificate împrejurările în care a avut loc plămîuirea scrisorilor respective, la aceasta aducîndu-și aportul chiar și unii istorici străini, se mai acordă credit unor falsuri, sfidîndu-se concluziile și poziția unei istoriografii naționale îndreptățite și oneste, numai și numai pentru că acestea „susțin” niște teze (politice desigur) la care nu se vrea să se renunțe sub nici un chip ?!...

explică, considerăm necesar să trecem în revistă măcar principalele momente și luări de poziție. În acest sens, va trebui să distingem de la început două laturi ale problemei: una, privind *efectele imediate* ale scrisorilor, incluzînd reacțiile și contramăsurile declanșate în tabăra imperială și în alte părți, în momentul luării la cunoștință despre existența lor și, respectiv, după uciderea lui Mihai; și alta, privind *urmările ulterioare* ale aceluiași scrisori, transformate, în timp, în documente prezentînd interes istoric și, drept urmare, folosind la susținerea unor teze sau combateră altora, după caz.

Sigismund Báthory, revenit pentru a treia oară în fruntea Transilvaniei, trimite la 15 iunie 1601 — concomitent generalului Ferrante Gonzaga, în original⁶, și lui Gheorghe Basta, în copie⁷ — două scrisori pe care Mihai Viteazul le scrisese și ar fi voit să ajungă, una la boierii săi munteni⁸, cealaltă la marele vizir Ibrahim Pașa⁹, dar au fost de oamenii săi „interceptate la hotare, fiindcă făcuseră

⁶ Szádeczky L., *Erdély és Mihály Vajda története 1595–1601. Oklevéltárral*, Timișoara, 1893, p. 421 (doc. nr. CLXXX). „De cînd am scris Excelenței voastre despre scrisorile și solii trimise supușilor și stipendiatorilor mei pentru a-i îndemna la răzmeriță și trădare, pe care aceștia mi le-au adus și înmînat — scrie S. Báthory, printre altele, lui F. Gonzaga —, am obținut alte documente ale acestui Mihai Vodă, scrise cu declararea voinței sale, drept recompensă a atîtor onoruri și curtoazii pe care le-a primit de la Maiestatea Sa, pe care le trimit Excelenței voastre în original, cu prezentarea lor și cum le vedeți să le trimiteți Maiestății Sale (Subl. n.), ca să vadă cu atît mai clar calitatea omului pentru care se face atîta caz (...). Scrisorile le cunoaștem a fi din mîna celui mai credincios și mai scump consilier pe care îl are și se cheamă Banul Mihailcea. Apreciiază din aceasta cît se poate încrede Maiestatea Sa într-unul care a fost, este și va fi mereu trădător perfid și că, contrar, îl favorizează împotriva mea, care am fost, sînt și voi fi mereu preacredincios servitor (...).” (Szádeczky L., *op. cit.*, p. 421).

⁷ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor*. Vol. IV. Partea I. 1600–1649. Buc., 1882, p. 255; Szádeczky L., *op. cit.*, p. 422; Veress E., *Basta György hadvezér levelezése és iratai (1597–1607)*. I. Kötet: 1597–1602, Budap., 1909, p. 555–556. „Și vi le arăt pentru că mi s-au arătat acum și mie scrisorile acestui Voievod, scrise cu declararea voinței sale, interceptate la hotare, fiindcă făcuseră calea prin Polonia, din care vă trimit o copie lumnăției voastre cu prezentarea lor, fiindcă originalele le-am trimis domnului Gonzaga (Subl. n.) spre a le înainta Maiestății Sale. Astfel în ce chip nedemn favorizează un trădător (...)” etc. scrie Báthory, de data aceasta lui Basta (Szádeczky, *op. cit.*, p. 422).

⁸ Hurmuzaki, *Documente...* IV/1, p. 249–250; Szádeczky, *op. cit.* p. 415–417; Vezi și anexa I la acest studiu, unde, pentru că textul ridică mai multe probleme în ceea ce privește conținutul îndoeșebii pe lîngă cele de ordin diplomatic, am dat și o traducere integrală.

⁹ Hurmuzaki, *Documente...* IV/1, p. 278–279; Szádeczky, *op. cit.*, p. 414–415; Vezi și anexele II și III, de asemenea însoțite, pentru aceleași motive, și de traducerea integrală. Urînd aprecierii din scrisorile lui Báthory, am putea considera textul slavon (anexa II) „originalul”, deci cel trimis lui Gonzaga, iar cel latin (anexa III) „copie” trimisă lui Basta.

calea prin Polonia"¹⁰. Și, în continuare, scrisorile vor parcurge traseul „normal“, dorit și de curtea lui Báthory, așa cum reiese clar din scrisoarea însoțitoare, și producând efectele scontate. Astfel, la 19 iunie înregistrăm prima reacție — de altfel, suficient de sugestivă pentru ceea ce va avea să urmeze — prin răspunsul dat de Basta lui Báthory¹¹, destul de prompt, cunoscute fiind strînsele legături dintre cei doi, în care își formula o vagă rezervă. Ca, peste o zi, să și-o exprime deschis în scrisoarea înaintată împăratului Rudolf¹². Și în scrisoarea către arhiducele Matei, purtând aceeași dată, Basta își va repeta rezervele în legătură cu copia misivelor atribuite lui Mihai¹³. Aceeași poziție o mărturisește și generalul Gonzaga, scriindu-i împăratului la 21 iunie, dacă nu chiar mai nuanțat, sesizând — primul — incompatibilitatea între data scrisorilor lui Mihai: 1 mai 1601, emise, după pretențiile lui Basta, în Cașovia, dar unde acesta sosise abia după zece zile. E pus, se pare, la îndoială și „originalul“, pe dată ce în scrisoarea amintită sunt numite „copiile“, cerindu-se originalele¹⁴.

De aici înainte, răspîndindu-se vestea despre existența acestor scrisori, aria celor ce se vor interesa de ele — făcînd aprecieri sau numai amintindu-le — se va lărgi treptat. Amintim, în continuare, cîteva. Încă la 23 iunie, Vincenza Zucconi, scriind din Satu Mare cancelarului ducelui de Mantua, era perfect informat cu privire la scrisoarea destinată lui Ibrahim Pașa, desigur din cancelaria lui Gonzaga¹⁵. Aceeași informație, fără alte comentarii însă, este cuprinsă în „avizul“ din 27 iunie, apărut la Viena¹⁶. Ca în cel din 7 iulie, tot din Viena, să se precizeze că

Báthory a confecționat această scrisoare pe care a trimis-o lui Basta „cu gîndul să-i învrăjbească“¹⁷. Cînd interven însă membri ai Curții imperiale, încep să se desprindă și măsuri în consecință, cum este în cazul arhiducelui Matei, care, scriindu-i lui Basta că nu poate hotărî dacă „aceste scrisori sînt sau nu plămuite“, totuși îi ordonă să-l urmărească pe Mihai¹⁸. Poruncă și aprecieri repetate, într-o scrisoare din aceeași zi, 6 iulie, către generalul Gonzaga, căruia îi cere să păzească mai cu seamă trecătorile dintre Polonia, ținea să-i precizeze acesta, pe unde obișnuiește a-și trimite Mihai scrisorile¹⁹. Dacă ecoul și comentariile par a se fi stins în continuarea lunii iulie și începutul lui august — cînd doar amicalul schimb de mesaje dintre S. Báthory și Ibrahim Pașa mai atrage atenția, din care răzbate aversiunea ambilor împotriva lui Mihai²⁰ —, totul reintră în actualitate, acestea sînt faptele atestate de nenumărate documente, în preajma zilei de 19 august 1601. Raportul lui Basta către Consiliul de război, datat cu o zi mai înainte, stă mărturie în acest sens: generalul își reamintește, parcă dintr-o dată, de „scrisorile scrise lui Ibrahim de acest Valah, și interceptate de principele Sigismund“, prin care îi redescoperă gîndurile ascunse²¹. Și tot el va raporta, la 23 august, arhiducelui Matei despre suprimarea lui Mihai, motivînd-o prin stabilirea anteriorității celor două scrisori de la 1 mai, invocînd în acest sens „mărturia“ Banului Mihalcea²², sugrumat și el — putem

¹⁰ *Ibidem*, p. 390–391.

¹¹ Veress, *Basta György...* I, p. 560: „Ceea ce Sigismund (Báthory) ți-a trimis drept copii ale scrisorilor Valahului (...) le-am trimis urgent Maiestății Sale, împreună cu copiile aceluiași trimise markgrafului Gonzaga — deci, încă o confirmare contemporană că și „originalele“ trimise lui Gonzaga erau tot copii —; dacă însă aceste scrisori sînt plămuite sau nu, asta va lămuri timpul. O cale, printre altele, este însă de a fi atenți la procedeele Valahului, ceea ce vi se ordonă (Subl. n.), ție și comandantului suprem Gonzaga, de către Maiestatea Sa“.

¹² Veress, *Documente...* VI, p. 390.

¹³ Hurmuzaki, *Documente...* XII, Buc., 1903, p. 1204 (doc. nr. MDCLXVIII). În scrisoarea din 15 iulie, spre ex., Ibrahim îi promite multe trupe ajutoare lui Sigismund, și-l sfătuiește, printre altele, să rețină pe Nicolae, feciorul lui Mihai, într-un loc sigur și secret.

¹⁴ Veress, *Basta György...* I, p. 585 (doc. nr. 722).

¹⁵ Hurmuzaki, *Documente...* IV/1, p. 266–267: „Am scris luminății voastre din 13 ale lunii curente despre predarea Clujului, după care Valahul în sinea lui, nemulțumit de mila și favorurile primite de la Maiestatea Sa, a început să aspire la lucruri noi, scriind în secret secului și ardelenilor să i se supună lui, și, mai mult, a trecut prin fier și foc o mare parte din această provincie cu sîrbii, valahii și moldovenii săi (...) — „Valahul“ nu mai era printre cei vii, deci se putea spune și pune orice în seama sa, și lucruri despre care eu trăgîndu-l atenția de repetate ori a pus să mi se răspundă ultima oară prin Ioan Raguzanul, interpretul său, că Maiestatea Sa de altminteri nu are nevoie de această provincie, avînd multe altele. Din care fapte și după ce m-am asigurat la Cluj că scrisorile interceptate și trimise de Sigismund sînt într-adevăr ale sale (ale lui Mihai Viteazul), scrise de banul Mihalcea, am fost nevoit să încerc a mă asigura de persoana sa, dar el apărîndu-se a fost ucis (...) (Subl. n.). Așadar, scrisorile plăs-

¹⁰ Hurmuzaki, *Documente...* IV/1, p. 255.

¹¹ *Ibidem*, p. 257: „Am primit ieri seară scrisorile Alteței voastre din 15 ale lunii curente, împreună cu copiile scrisorilor lui Mihai Voievod, asupra cărora nu pot spune altceva fiindcă mi-ați scris că cele originale le-ați trimis preamărețului domn Gonzaga, care fără îndoială le va trimite Maiestății Sale, de la care trebuie să așteptăm remediile (măsurile) convenabile asupra scrisorilor (Subl. n.) trimise de acest Valah (...)“ etc.; Text parțial al scrisorii, și în: Veress, *Basta György...* I, p. 556.

¹² Szádeczky, *op. cit.*, p. 424 (doc. nr. CLXXXIII): „Maiestatea voastră va vedea copiile celor ce-mi scrie Sigismund și răspunsul meu la asta (...) — deci nu exista nici un secret la Curtea imperială asupra relațiilor cu Báthory ale lui Basta, care mai preciza — N-am vrut nici eu să-l las să trimită copiile scrisorilor interceptate mai sus pomenite, care, de sînt sau nu lucruri născocite de ardeleni, eu nu pot ști, asta fiind în puterea Maiestății voastre și a consilierilor Dumneavoastră a o clarifica (...)“; Veress, *op. cit.*, p. 557.

¹³ Hurmuzaki, *Documente...* IV/1, p. 258.

¹⁴ Szádeczky, *op. cit.*, p. 424–425 (doc. nr. CLXXXIV): „Dacă nici un fapt nu poate pune la îndoială veridicitatea acestor scrisori, din care principele (Báthory) a trimis aceste copii, în mod principal poate fi data, deoarece se vede 1 mai la Cașovia, iar Voievodul n-a sosit decît în 11, vineri, ceea ce — sublinia Gonzaga — e prea „suavă“ după părerea mea, și de aceea l-am îndemnat să trimită originalele (...)“.

¹⁵ Andrei Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*. Vol. VI. *Acte și scrisori (1600–1601)*, Buc. 1933, p. 301–385.

¹⁶ *Ibidem*, p. 386–387.

fi siguri — în cadrul aceluiași plan de înlăturare a conducerii valahe din Transilvania.

Disparația lui Mihai Viteazul de pe scena politică și militară a Transilvaniei —, împreună cu a celorlalte două țări române și a Europei întregi de altfel — în urma asasinatului dinaintea pregătit, am putea spune în comun de adversarii acestuia, și realizat în zorii zilei de 19 august 1601 pe cîmpia de lângă Turda, a favorizat răspîndirea destul de largă a versiunii lansate de Basta și însoțită de Curtea imperială. În esență, aceasta constînd în „confirmarea” autenticității scrisorilor, ceea ce a impus uciderea lui Mihai; deoarece pe lângă ea, se va da frîu liber și imaginației, fabulîndu-se alte și alte legături²³ una, fantastică, însăși cu Báthory, pe care abia îl învinsese²⁴ — și multe scrisori trimise, dar toate, ca un făcut, au fost prinse și reținute fie la o graniță fie la alta²⁵. Cum

multe de S. Báthory și nerecunoscute, în iunie, ca autentice chiar și de el, vor fi folosite de Basta drept act de acuzație — abia peste două luni — împotriva lui Mihai, pentru a fi ucis. Pe lângă Báthory și Basta, drept coautor al crimei poate fi considerat, chiar fără nici o rezervă, și împăratul cu întreaga-i Curte.

²³ Desăfurarea de tratative tainice cu pașa de Agria, comunica Antonio Constantini către Duca di Mantova la 25 august (Veress, *Documente...* VI, p. 438—439); La 26 august aceluiași zi scria, din Cașovia, generalul Gonzaga, despre aceeași vină a lui Mihai Vodă (Veress, *Documente...* VI, p. 442).

²⁴ O descriere făcută la sfîrșitul lunii august 1601 a luptei de la Guruslău și uciderea lui Mihai-Vodă: Basta „supraveghîndu-l în continuu din spate (pe Mihai) și observîndu-i toate mișcările, a înțeles că acesta a trimis curieri în diferite cete și numai la el nu (...). Așadar, Basta ordonă să se stea la trecători și să se prindă toți aceștia și să fie aduși la el cu scrisorile lor. Ceea ce s-a și făcut, și s-a descoperit trădarea prin acei curieri și prin propriile sale scrisori, în care el trata în mod special cu pașa turc din Timișoara și cu Bathori, pentru a trăda preadreața cauză a Maiestății Sale și pentru a trece oastea sa de partea inamicului (...).” (Hurmuzaki, *Documente...* XII, p. 1218); Vezi și: Al. Ciorănescu, *Documente privitoare la istoria românilor*. Culese din Arhivele din Simancas, Buc., 1940, p. 197; Reluarea aceluiași informații, într-o relațiune spaniolă de la sfîrșitul lui august, cu privire la confirmarea prin scrisori a tratativelor purtate cu „pașa turc din Timișoara și Sigismund Batori”. Repetarea la 2 septembrie (*Ibidem*, p. 198—199).

²⁵ Sebastian Tökoly scria arhiducelui Maximilian, la 26 august, despre „capturarea unor scrisori” de ale lui Mihai, motiv pentru care a fost ucis, adăugînd că, totuși, „cauzele acestui lucru le va dezvălui timpul mai tîrziu”, îndouîndu-se așadar de motivația lui Basta (Hurmuzaki, *Documente...* XII, p. 1226, doc. nr. MDCCCIII); Într-o știre din Turda, de la 30 august, despre moartea domnului român se arată, printre altele: „Domnul Basta a primit din zi în zi (mai multe) scrisori și dovezi că Voievodul i-a scris lui Sinan Pașa (!) de la Timișoara și că l-a rugat să-i vină în ajutor ca să-i alunge pe germani din țară (...)” etc. (*Ibidem*, p. 1229, doc. nr. MDCCCXVIII). Aceleași informații repetate, la 1 septembrie, de curierul transilvan la Praga (Veress, *Documente...* VI, p. 444—446), la 3 septembrie de Cesare Florio, tot din Praga, către Duca di Modena (*Ibidem*, p. 449—450), la 10 septembrie într-un „aviz despre evenimente din Ardeal”, din Graz (*Ibidem*, p. 454—455) etc.; Un oarecare Manhaert informa, la 15 septembrie, pe arhiducele Maximilian „despre ce s-a petrecut cu Valahul de curînd decapitat (...) : pînă acum încă nu s-a difuzat nicidecum altfel decît că, așa cum s-a spus, el ar fi fost în tratative secrete cu pașa din Timișoara” (Hurmuzaki, *Documente...* XII, p. 1233, doc. nr. MDCCCXVII). La

între știrile din ultimile luni ale anului 1601 nu lipseau cele privind bătălia de la Guruslău din 3 august și victoria obținută în comun de Mihai și Basta împotriva lui S. Báthory, pe lângă versiunea necesității suprimării lui Mihai a mai proliferat una, aceea prin care se atribuie victoria uneori exclusiv lui Basta. Adevăratul erou al bătăliei nu mai putea protesta, nici ridica sabia întruadevăr și dreptate! Cel setos de glorie nemeritată, folosindu-se de interese convergente ale căror fire duceau, cum bine se știe, prin mai multe cancelarii europene, a știut cînd și cum să-l reducă la tăcere. Scrisorile de care ne ocupăm au devenit, în acest complex joc al mai multor interese, principala piesă în dosarul unei mari crime politice. Și că acestea au fost numai un pretext folosit de cei ce, dacă nu apăreau aceste scrisori, inventau altceva, ne-o dovedesc următoarele mărturii. Una dintre acestea este „dezvăluirea” făcută din Praga, la 17 septembrie, de către Cesare Florio, respectiv înlocuirea (și, pînă la urmă, dispariția)²⁶ relațiunii milanezului Morando Fossato — favorabilă lui Mihai, victimă a intrigilor țesute în jurul său — cu o alta, datorată ambasadorului spaniol la Praga, recunoscut prieten cu Basta²⁷. Altă mărturie — prin care se încheie de fapt atît seria surselor directe cît și a speculațiilor și a relațiilor propriu-zise asupra episodului legat de acoperirea crimei din 19 august prin cele două scrisori — este informația pe care ne-o dă cavalerul Piero Duado într-o relatare făcută din Praga, la 19 noiembrie 1601, către dogele de Veneția, cu privire la aprobarea actului comis de Basta împotriva domnului român. Anume că, în fața justificărilor privitoare la omorîrea lui Mihai, prezentate de trimisul generalului la Curte, „atît împăratul cît și miniștrii săi au rămas satisfăcuți”²⁸. În sfîrșit, nu e lipsit de interes, credem, să evocăm două documente-mărturii în care este exprimată rezerva asupra vinovăției — atît de mult trimbițată, aidoma ca la comandă —, a culpei voievodului român. Iată ce scria la 6 ianuarie 1602, de pildă, Sebastian Tökoly într-o scrisoare adresată arhiducelui Maximilian, cu privire la aceasta, făcînd inutil orice comentariu: „mărețul domn Basta, s-a îngrijit să-l ucidă pe Mihai Voievod fără nici un motiv întemeiat”²⁹. Însuși Maximilian, arhiduce și personaj influent la Curtea lui Rudolf al

acestea mai poate fi adăugată relațiunea milanezului Morando Fossati, cîndva în doua jumătate a lunii septembrie (Veress, *Documente...* VI, p. 460—463).

²⁶ Editorul actului amintit, A. Veress, face următoarea precizare în momentul în care era amintită relațiunea favorabilă lui Mihai: „Nu ne e cunoscută, lipsind de lângă scrisoarea agentului”. Deci, a „disparut” și aceasta, ceea ce este încă un semn cu cită tenacitate a fost urmărită orice urmă favorabilă lui Mihai Viteazului (*Ibidem*, p. 459—460).

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 473—474.

²⁹ Hurmuzaki, *Documente...* XII, p. 1242 (doc. nr. MDCCCXXXII).

II-lea scriindu-i lui Basta, general în slujba aceleiași curți, și referindu-se la „uciderea lui Mihai”, avea să menționeze că adevărata cauză a crimei — „în afară de grave bănuiele de ambiție și de intenții necurate”⁴⁰ — îi scapă încă. Și era, de acum, 9 februarie 1602.

Sint, cu aceasta, suficiente mărturiile documentare care fac dovada marelui ecou pe care cele două scrisori l-au stîrnit printre contemporani, a modului viu, diferențiat în care acestea au fost apreciate și pînă la urmă, exploatate de cei interesați. S-au dovedit de un real folos, în primul rînd, pentru împăratul Rudolf și Curtea sa, pentru generalul Basta — căruia i-a revenit ca sarcină, din planul altfel mult mai întins, mai vast, vizînd nu numai persoana domnului Mihai, dar și soarta celor trei țări române și nu în ultimă instanță soarta acestora — și pentru însuși „părintele” scrisorilor, Sigismund Báthory. Indirect, prin importanța pe care au dobîndit-o la un moment dat scrisorile sale, acesta a reușit să contribuie la înlăturarea unui adversar care, s-a dovedit, nu-l putea învinge altfel.

Turul de orizont în contemporaneitate n-ar fi complet însă, cu toate izvoarele documentare cercetare și utilizate în cele de mai sus, dacă n-am poposi cel puțin pasager și asupra informațiilor — e adevărat că sînt de ordin narativ, dar bogate — pe care ni le oferă cronica și însemnările lui Ștefan Szamosközy, contemporan și el cu evenimentele derulate într-un ritm relativ alert la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor. Chiar martor și participant activ — dacă nu fizic, oricum moral, sufletesc — mai ales la evenimentele legate într-un fel sau altul de viața și activitatea celui în slujba căruia își va pune condeul și-și va lega numele, de principele Sigismund Báthory. Cu prezentarea datelor pe care ni le oferă Szamosközy încheiem, așadar un capitol, dar și deschidem unul sau cel puțin îl anunțăm: cel privind receptarea și aprecierea „valorii” celor două scrisori. Pînă la acest pas, să reținem că Szamosközy este primul care face o prezentare a celor două scrisori, oferă prețioase date cu privire la alcătuirea, conținutul și „soarta” lor. Firește că nu lipsesc nici exagerările și omisiunile, greșelile de datare și, mai ales, de interpretare. Aceste precizări fiind făcute, să-l lecturăm pe cronicar. Szamosközy scrie că Mihai adresase una din scrisori către „împăratul turcesc”⁴¹, deci la Constantinopol și nu către marele vizir, care se găsea la Timișoara. Apreciere pe care singur și-o amendează — nu știm cît din aceasta înseamnă nesiguranță și cît dorința de precizie — cînd va spune, abia peste cîteva rînduri, că misiva a fost „scrisă împăratului turcesc și vizirilor”⁴², printre care se găsea, desigur,

să nu fim răi, și Ibrahim Pașa de Timișoara ? ! Un alt fapt care atrage atenția în textul cronicarului este datarea scrisorii — fapt asupra căruia am atrag luarea aminte în special —, respectiv „iunie 1601”⁴³ și nu „1 mai”, cum pretinsese S. Báthory. Acest fapt, ca și alte însemnate date pe care ni le oferă cronicarul Szamosközy cu privire la scrisoarea — să-i zicem turcească — ne întărește concluzia că dacă n-a fost martor direct la „nașterea” acestei misive, totuși deține informații de primă mînă, provenind din sursă directă: cancelaria principelui. O dovadă în plus, în acest sens, e și faptul că a cunoscut scrisoarea — fie că a avut-o în mînă înainte de a fi trimisă lui Gonzaga (știm că la el a ajuns „originalul” slavon), fie că i s-a pus la dispoziție ciorna; dacă n-a lucrat direct la ea — rezumînd-o⁴⁴ și transcriindu-i conținutul. Atrage atenția o altă informație a lui Szamosközy cu privire la scrisoarea turcească, anume că aceasta era scrisă cu „litere chirilice”, românești adică („oléh irással”) și „în limba românească”⁴⁵. Astfel stînd lucrurile, ori informația este greșită, tendențioasă — apreciind slavona drept limbă românească — ori, dacă e bună, sîntem noi depășiți de ceea ce cunoaștem pînă în prezent ca făcînd parte din arsenalul scrisorilor din ultimele luni ale vieții lui Mihai Viteazul. Oricum, reținem afirmația ca un fapt pe care va trebui, înaintînd pe firul prezentării și al analizei să vedem dacă se confirmă sau se infirmă științific sau, tot științific, rămîne ca o ipoteză deschisă pentru viitor. Și, pentru a încheia cu datele asupra scrisorii turcești, să mai reținem cîteva amănunte, din același pasaj. Și anume: scrisoarea a fost trimisă „la Poartă” (împăratului); deodată cu aceasta, au fost trimise „și vizirilor”, cîte nu se spune, dar oricum mai multe; „curierul a fost prins la Caransebeș cu scrisori cu tot și l-au dus la Sigismund Báthory”.

În privința scrisorii — să-i zicem românești (de altfel Szamosközy nu precizează limba în care fusese redactată această misivă) — adresată „boierilor din Țara Românească” reținem următoarele: îi rezumă conținutul (deci, îi este și aceasta bine cunoscută) — asupra interpretării, în comparație cu textul integral cunoscut azi de noi, nu ne oprim acum, cum

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Cronicarul Szamosközy rezumă din scrisoare mai ales ceea ce privește pe „transilvăneni”, respectiv pe nobilimea maghiară din Transilvania și rapoartele acesteia cu Mihai Viteazul. Dacă textul scrisorilor, astăzi fapt bine stabilit, a fost alcătuit în cancelaria lui S. Báthory — și, într-adevăr numai astfel s-au putut petrece lucrurile — este lesne de presupus care va fi fost „tematica” acesteia, problematica fixată, cu prilejul luării unei hotărîri de o asemenea importanță și un asemenea risc. Totul fiind, firește, axat în jurul scopului urmărit; or, rezumatul respectiv din Szamosközy înlesnește, fără să-și fi propus desigur așa ceva, tocmai deslășuirea acestor taine care, de obicei, rămîn necunoscute istoriei.

⁴² *Ibidem*, p. 149.

⁴³ *Ibidem*, p. 1243 (doc. nr. MDCCCKXXIII).

⁴⁴ I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la românii. 1566–1608*, Cluj, 1928, p. 149.

⁴⁵ *Ibidem*.

n-am făcut-o nici la cea turcească — ; pe aceasta a voit s-o trimită, prin Moldova, în Țara Românească ; a fost însă prinsă de Ieremia Movilă și trimisă, împreună cu curierul lui Sigismund Báthory ; această scrisoare, împreună cu cele destinate turcilor — evident că se vorbește de mai multe, neconfirmate însă pentru noi pînă în prezent cel puțin — și însoțite de „țilcul“ (traducerea ?) lor au fost trimise generalului Gonzaga — de Basta, care era în tabără cu Mihai, nu se vorbește nimic ? ; — ; „curier“ la Gonzaga a fost Daniil Szövényfalvi ; atrage atenția faptul că Szamosközy știe de ajungerea scrisorilor la împăratul Rudolf, trimise de Gonzaga ; scrisorile — care, și unele și altele ? — au fost scrise, din însărcinarea lui Mihai Vodă, de Banul Mihalcea ; și, în sfîrșit, că „aceste scrisori au fost pricina cea mai mare a morții lui Mihai Vodă“³⁰. După ce repetă — în deplină concordanță cu ceea ce afirmase în capitolul anterior, că „uciderea lui Mihai a fost săvîrșită în marea parte și pentru scrisorile pe care Mihai Vodă le-a trimis (...) în Țara Românească și Ardeal“³⁷ și, respectiv, că „toate aceste scrisori au fost trimise de craiul Sigismund (Báthory) (...) lui Gonzaga“ — în acest capitol, privind „uciderea lui Mihai Vodă 1601“, găsim și cîteva date noi : că Mihai ar fi trimis respectivele scrisori încă „din Praga și Viena“ — ceea ce nu mai concordă cu realitatea — și că „țilcuirea făcută înaintea lui Sigismund“ e opera unui „tînăr făgărășan, Ștefan Boieru“³⁸. Această ultimă informație pe care am reușit s-o desprindem din cronicarul Șt. Szamosközy este deosebit de prețioasă, urmînd a ne folosi de ea, fiind nu numai unica sursă pentru acest amănunt, dar și demnă de crezare sub acest aspect. Fiind cronicarul principelui S. Báthory, nu trebuie să ne mire prea tare nici îndărătnicia cu care sînt prezentate scrisorile, sub aspectul autenticității și al valabilității conținutului lor, nici siguranța circulației acestora și destinațiile precise etc. Aceste aspecte au fost preluate și amplificate — adesea îndepărtîndu-se și mai mult de o realitate cunoscută tot mai puțin — de aproape toți cronicarii și istoricii maghiari care s-au oprit asupra epocii și evenimentelor legate de prezența lui Mihai în fruntea Transilvaniei. Am ținut să facem această precizare aici pentru faptul că, în capitolul următor, vom stăruî, din motivele arătate chiar în acest paragraf, prea puțin asupra cronicilor și istoriografiei maghiare. Cele cîteva situații asupra cărora ne vom opri totuși, vor fi, ca de altfel și în alte cazuri, numai pentru exemplificare.

AL. MATEI

ANEXE

1

(1601) mai 1, Cașovia, Scrisoarea (pretinsă a fi a) lui Mihai Viteazul către boierii muntenii Udrea, Negrea și Stoichiță.

Dei gratia Christianus Princeps Michael Valuoda, totius Valachiae Transalpiniae haereditarius Princeps, Regni Transylvaniae dominus, nec non Moldaviae Supremus Gubernator et dominus, quarundam partium regni Hungariae dominus, ac totius Christianitatis praecessor et Capitaneus etc.

Scriptis dominatio mea, Honorabilibus, probis ac fidelibus Boeris, nec non regni mei gubernatoribus meis, Domino Vdrae Bipsoy, Supremo Bano meo ac certo Capitaneo, et domino Negra, Supre officiali meo, nec non domino Ztoliczae Supremo Cubiculario multas salutes exoptans dominationibus vestris.

Coeterum : notum facimus dominationibus vestris (quod si sciscitantur de sanitate mea) sit laus Deo me bene valere, bonam sanitatem possidere, ac in pace me esse sciant. Et me coram domino meo, Christianorum Imperatore personaliter praesentem fuisse, similiter coram eiusdem Maistatis Consiliariis ; nimis commendat se nobis³⁹ omnia bona praestitutum, Imo et Bona contulit mihi unde me sustentare possim.

Ego quidem de Regnis et Prouincys meis nullatenus obliviscere possum, nec de praesentia dominationum vestrarum : Concluci cum Sacratissimo Imperatore de omnibus, Sua Maestas et certum numerum⁴⁰ militum praestitit, suum quoque Exercitum mecum expedit, ut Transylvaniam adiuncta Moldavia et Valachia Transalpina, reoccupem. In dies maximè praeparamus nos, et copiae militum conveniunt. Ego hic in istis Regnis inter tot insipientes et Stultos homines, manere non possum qui mecum adsunt. Nam nullius momenti sunt : Imperator, medicorum sapientiae est sine modo, similiter et fratres sui eiusmodi sunt una cum copys eorum. Ego, iam hic omnia perspexi, omnes res et mores eorum concepi : omnes arces, haereditates et Prouincias eorum visitavi. Sed quod necessitas postulavit et expedit, totaliter ignorat. Et sic ergo sunt nullius momenti. Sed ego periculosus in locis versans, Precor Deum ut me isthinc eliberet et ut Transylvaniam una cum duobus Regnis videlicet Moldavia et Valachia Transalpina reoccupem, ac sub alam et protectionem Turcarum Imperatoris me dare possem, qui per totum orbem terrarum splendet : Sicut et cum Ibrahim Passa cum in Transylvaniam fuimus concluseramus quia iam omnia in finem deduxeramus : Ibrahim Passa quoque negotium nostrum apud Inuictissimum Imperatorem, in omnem bonum finem deduxerat : Idcirco non obliviscemini mei, sicut et tempore illinc discessionis meae concluseram. Cum autem nos iam in promptu intelligatis esse, Dominationes vestrae tractant cum omnibus Boeris, quos nobis fideles sciunt esse, et maximo cum apparatu estote, et ea ex parte uos quoque in Transylvanos irruiatis, ac quam citius ad Passam scribatis et in Constantinopolim, omnibus quoque Szanchacis qui in Vicinitate vestra sunt, ut in Silentio sint donec ego Transylvaniam occupauero. Ego quoque misi literas ad diuersas partes, et ad Ibrahim Passam ne forte Coniugem meam et filium de manibus Transylvanorum excipere posset, ut sint 1000 credentiae in manibus Suae Magnificientiae. Alias etiam literas misi in Poloniam hinc inde, ut Vezirium possent accedere, et ad Kozacos, ad Tartarorum Chamum, et Turcarum Imperatorem. Misi quoque in Moldaviam ut illic possent et plures literas ad Imperatorem dare, et coeteras literas ad dominationem vestram⁴¹ misi.

Igitur Dominationes Vestrae curent, et literas meas Passae (qui Constantinopoli post imperatorem maior erit) mittant. Ut notum faciant Potentissimo Imperatori, ne cuiquam cum copys auxilio adsit, donec cunque Transylvaniam et coetera Regna

³⁰ Ibidem, p. 150.

³⁷ Ibidem, p. 160.

³⁸ Ibidem.

³⁹ In ediția Szádeczky : *bonis*.

⁴⁰ Ibidem : *nimirum*.

⁴¹ Ibidem : *coeteras ad dominationes vestras*.

armis non occupauerim. Et si Deus concessit⁴² ea recuperare; sub alas eius inclinabo caput meum, et vestem eiusdem osculabo. Tandem videbit et potentissimus Imperator, quali et quanta fidelitate inseculam eius Potentiae, et cum exiguo exercitu meo, omnes hostes ipsius, et loca quousque uoluerit sub potestatem eius subiungam.

Isti nullius momenti sunt, faeminei⁴³ sexus, molles, turpes, abiecti una cum Imperatore. Nunc ego uidi omnia Consilia et omnes practicas eorum quam inutiles homines sint. Ego sicut cum Ibrahim Passa concluderam, nunc quoque res ita se habet, tantummodo faxis, Deus me hinc exire et Transylvaniam recuperare, et illa dou Regna, tunc sciam quid sim facturus cum istis nullius valoris hominibus.

Sed date operam, fortassis iterum illud pristinum bonum possumus recuperare. Tractent et concludant intermet ipsos, et saepissime scribant, ad me et ad Magnificum Passam, ut sciam utrum Potentissimus Imperator una cum Ibrahim Passa, voluntatem meam intellexerunt, aut non, modo precamini Deum, me forte ex horum manibus me eliberabit, ex huiusmodi nullius valoris hominum manibus eliberatus. Caetera nihil curabo. Haec Dominationibus vestris significare uolui, et det vobis Deus bonam victoriam et consoletur nos. Quod concedat Deus. Scripsi Cassouise. 1 Mai.

Ego Michael Vaiuoda m.p.

Scripsi ego ipsemet Ban Mihalcha, optans bonam salutem Coniugii mese, Dominationibus vestris cum omnibus amicis et filijs, ac Anulculo (sic) meo Kulchar Raduly, et Dragich Sint vestrae Dominationes in bone sanitate.

Traducere :

Mihai Voievod, din mila lui Dumnezeu principe creștin, principe ereditar al întregii Valahii Transalpine, stăpîn al regatului Transilvaniei și, de asemenea, guvernator suprem și domn al Moldovei, domn al unor părți din regatul Ungariei și înaintaș și căpitan al întregii Creștinătăți, etc....

Domnia mea a scris onorabililor, cinstiților și credincioșilor lor boieri, precum și guvernatorilor mei ai statului meu, domnului Udrea Bipsoy (sic !), banul meu suprem și credincios căpitan, și d-lui Negrea, funcționarul meu suprem, de asemenea și domnului Stoichiță, mare postelnic, trimițînd multe salutări domniilor voastre.

Altminteri facem cunoscut domniilor voastre (dacă se interesează de sănătatea mea), să știu că eu mă simt bine, fire laudat Dumnezeu, că am o sănătate bună și că sînt în bună pace. Și că am fost în persoană în fața stăpînului meu, împăratul creștinilor, și de asemenea în fața consilierilor Maiestății sale; prea mult îmi face vestit (faptul) că îi întrec pe toți prin fapte bune față de cei buni, așa și mie mi-a făcut binefaceri, din care eu mă pot susține acum.

Eu totuși nu pot uita niciodată de statele și provinciile mele, nici de prezența domniilor voastre. După ce ne-am înțeles despre toate cu sfîntul împărat, Măria Sa mi-a pus la dispoziție și un anume număr de ostași și a trimis chiar și oastea sa cu mine, ca să reocup Transilvania, adăugîndu-i Moldova și Valahia Transalpină. Zilnic noi ne pregătăm foarte mult și se adună mulțime de ostași.

Eu nu pot să rămîn aici, în statele astea, între oameni aîf de necugetați și proști, care sînt alături de mine — dar nu sînt de nici un ajutor. Împăratul este de o inteligență mediocră, fără de măsură, la fel și frații săi sînt tot așa, împreună cu armatele lor. Deja eu am cercetat aici toate (lucrurile), am înțeles toate lucrările și obiceiurile lor, am vizitat toate cetățile, bunurile moștenite și provinciile lor; dar ei ignoră în întregime ceea ce necesitatea pretinde și oferă —, și astfel, deci, nu-s de nici un ajutor. Dar eu, umblînd prin locuri periculoase, rog pe Dumnezeu să mă elibereze de aici, ca să pot reocupa Transilvania împreună cu cele două state, anume Moldova și Valahia Transalpină, și să mă pot da sub aripa și protecțiunea împăratului turci-

lor, care strălucește pe tot întinsul pămîntului, așa precum ne-am înțeles cu Ibrahim Pașa pe cînd am fost în Transilvania. Fiindcă am ajuns în toate la un acord, că de acum Ibrahim Pașa să ducă la bun sfîrșit orice demers al nostru la neînvinșul împărat — tot așa am înțeles în timpul plecării mele acolo că nu ați uitat de mine. După cum noi ne-am înțeles atunci în grabă, domniile voastre să trateze cu toți boierii care se știu că ne sînt credincioși, și să fiți cu cea mai mare pregătire ca și voi să vă năpustiți din acea parte asupra transilvănenilor, și cit de repede să scrieți pașei, și la Constantinopol și chiar tuturor sangiacilor care sînt în vecinătatea voastră, ca să stea în liniște pînă cînd voi ocupa Transilvania. Eu insumi am trimis scrisori în diferite părți și la Ibrahim Pașa, dacă nu cumva ar putea să-i scoată pe soția mea și pe fiul meu din mîinile transilvănenilor, ca să stea drept garanție în mîinile Magnificenței sale. Iar alte scrisori am trimis în Polonia, ca de aici să poată ajunge la vizir, la cazaci, la hanul tătarilor și la împăratul turcilor. Am trimis (scrisori) chiar și în Moldova, ca de acolo să poată da scrisori și la împărat și la d-le voastre, altele. Așadar d-le voastre să se îngrijească să trimită scrisorile mele aceluia pașă (care la Constantinopol va fi mai mare după împărat), ca să facă cunoscut preaputernicului împărat ca nu cumva să vină cuiva în ajutor cu trupe pînă nu voi ocupa cu armele Transilvania și celelalte state, și, dacă Dumnezeu îmi va îngădui să le recîștig, îmi voi închina capul sub aripile sale și îi voi sîruta vechimintul. În fine, va vedea și prea puternicul împărat cu ce fel de și cu cită credință voi sluji puterii sale și voi subjuga sub puterea lui, cu oastea mea mică, pe toți dușmanii săi și oricare cetăți va voi.

Aceștia nu sînt de nici un ajutor, (fiind) efeminați, molateci, dezgustători, josnici, ca și împăratul. Acum eu toate gîndurile și acțiunile lor le-am văzut, (precum) și cit de nefolositori oameni sînt. Astfel eu am căzut de acord cu Ibrahim Pașa, orice ar fi acum, doar să facă Dumnezeu să plec de aici și să recîștig Transilvania și acele două state: atunci voi ști ce să fac cu acești oameni fără nici o valoare.

Dar aveți grijă, ca poate mai întîi să recîștigăm acel străvechi bun (al nostru). Aceștia să trateze și să se înțeleagă între ei și să-mi scrie cit mai des, mie și marelui pașă, ca să știu dacă prea puternicul împărat împreună cu Ibrahim Pașa mi-au înțeles voința sau nu; așa dar rugați-vă lui Dumnezeu, de nu m-ar elibera cumva din mîinile lor; odată eliberat din mîinile acestor oameni fără de valoare, nu voi mai avea grijă de altceva. Aceștia am voit să le dau de știre d-lor voastre, și Dumnezeu să vă dea bună biruință și să vă mîngie ceea ce dăruiește Dumnezeu.

Am scris la Cașovia, 1 Mai...

Eu, Mihai Voievod

(Verso) : Am scris eu insumi, banul Mihalcea, urîndu-vă salut bun soției mele, domniilor voastre cu toți prietenii și copiii, și unchiului (!) meu. Clucerului Radu și Drăghici, fie domniile voastre în bună sănătate, etc....

2

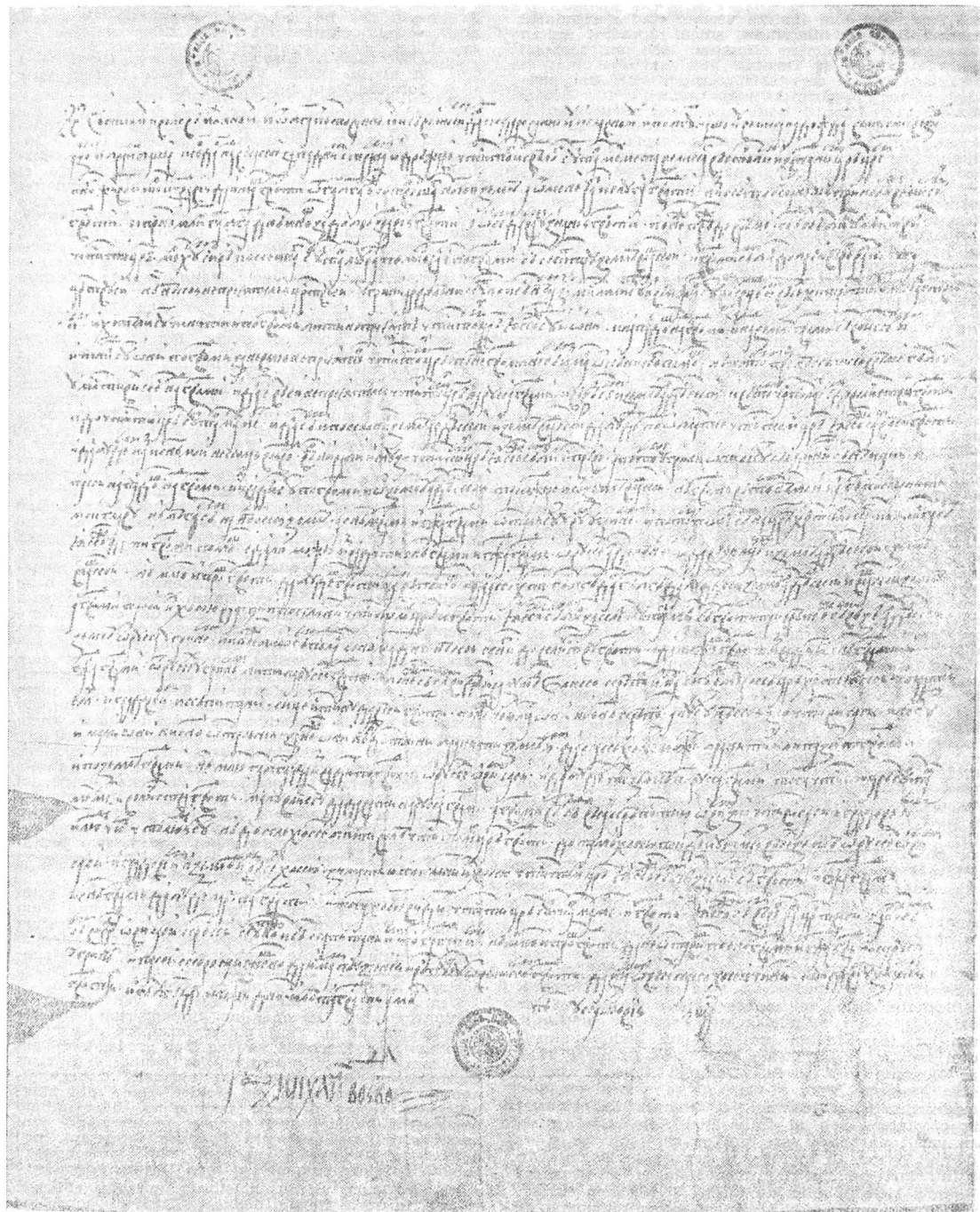
(1601 mai 1), Cașovia. Scrisoarea (pretinsă a fi a) lui Mihai Viteazul către marele vizir Ibrahim Pașa din Timișoara.

Traducere :

Luminatului și preaputernicului și de Dumnezeu cinstuitului și celui cu mare dar dăruit și măritului și după Dumnezeu nouă mare nădejde, Marele Vizir Azem Ibrahim Pașa și Serdar al tuturor părților apusene și al împărației cinstuitului și luminatului Sultan Mehmed cel Mare, împărat al împăraților din răsărit și apus, multă viață și pace și sănătate să ai Domnia Ta de la domnul Dumnezeu, care a făcut cerul și pămîntul, iar din partea mea, robul și servul Domniei Tale, îți aducem închinare adîncă Măriei Domniei Tale și rugăm pururea pe Dumnezeu, ziua și noaptea, pentru buna sănătate a Domniei Tale. Și despre aceasta fac de știre Dom-

⁴² Ibidem : concesserit.

⁴³ Ibidem : foeminei.

Scrisoarea din 1 mai 1601 (doc. 2).

niei Tale, căci mai înainte vreme, cind s-a îndurat cinstitul împărat Mierchum, adică răposatul Sultan Murat, m-a miluit pe Domnia Mea cu sceptrul Țării Românești și Domnia Mea am fost bun și credincios rob și serv al împărăției sale. Dar ceva dușmani ai împărăției sale ungurii din Ardeal împreună cu nemții s-au gindit și și-au luat în inimă tot felul de viclenii și înșelăciuni și au vrut să mă facă și pe Domnia Mea dușman al cinstiului împărat, cum sint și ei și au năvălit asupra Domniei Mele și asupra țării Domniei Mele cu oștile lor și m-au făcut pe Domnia Mea, de nevoie, dușman al cinstiului împărat, deoarece Domnia Mea n-am avut ajutor de la nimeni. Dar cităva vreme după aceea, Domnul Dumnezeu s-a îndurat de Domnia Mea și mi-a dat în mîna Domniei Mele pe toți dușmanii cinstiului împărat și am luat și țara Ardealului și în clipa aceea am trimis la Măria Ta și la cinstitul împărat, Sultanul Mehmet, și i-am dat și i-am închinat țara Ardealului și Țara Românească, să fie sub oblăduirea cinstiului împărat, cum singur știi Domnia Ta și să fim și eu și fiul meu, Necolai Voevod, robi și servi credincioși ai cinstiului împărat, cum am fost dintru început. Dar după aceea ungurii aceia s-au unit cu nemții și iarăși au năvălit asupra Domniei Mele și m-au scos pe Domnia Mea și din țara Ardealului, așiderea și din Țara Românească. Dar într-acestea Domnia Mea n-am avut unde să-mi plec capul, ci am fugit în țara nemțească, iar fiul Domniei Mele și Doamna Domniei Mele au rămas în mîinile ungarilor. Și după aceea m-am dus la împăratul creștin și l-am rugat să-mi dea ajutor Domniei Mele ca să pot scoate din mîinile ardeleilor pe fiul Domniei mele și pe Doamna Domniei mele, și să iau și țara Ardealului și Țara Românească. Ci mă rog și cer Domniei Tale să ne fi întru ajutor Domnia Ta și de va vrea Domnul Dumnezeu, va da Domnul Dumnezeu să fie (a mea) această țară a Ardealului și Țara Românească, iar Domnia Mea iarăși le voi da și închina cinstiului împărat și Domniei Tale, cum am fost jurat și cum m-am fost învoit cu Domnia Ta, în timpul cind am luat țara Ardealului din mîna ungarilor. Și alta, căci am trimis acolo ceva scrisori la Măria Ta, ca să poți Domnia Ta să-mi scoți din mîinile ungarilor pe fiul Domniei Mele și pe Doamna Domniei Mele, ca să fie în mîinile Domniei Tale. Căci acum am văzut și am înțeles cită țarie are ceea ce îmi spune împăratul creștin și frații lui și cetățile lor și căpitani. Această să o știi drept Domnia Ta, căci ei nu au nici o țarie, ci sunt niște sași răi și nu au avut nici o putere căci nu sint vrednici să-și apere țara lor, dar cum vor putea să apere și să păzească pe Domnia Mea și țara Domniei Mele. Ci rog pe Domnul Dumnezeu să scoată pe Domnia Mea din mîinile acestor sași și să ajungă țările acelea în mîna Domniei Mele. Atunci cinstitul împărat, sultanul Mehmet, și Măria Ta și dea puțină oaste la mîna Domniei Mele, iar Domnia Mea cunoaște acum toate întăriturile acestor sași răi și cetățile lor și pe oamenii lor cîți oameni sint. Ci cind va fi voia cinstiului împărat al Domniei Tale, voi merge pînă acolo și voi lua toate țările din mîinile acestor sași și cetățile și țara lor, toate le voi lua și le voi închina cinstiului împărat, cum m-am fost jurat Domniei Tale. Iar Doamna mea și fiul Domniei Mele să fie în mîna Domniei Tale și atunci va vedea cinstitul împărat, sultanul Mehmet, și Domnia Ta, cît sint de credincios rob al împărăției Sale. Căci acum am văzut pe acești sași moi cu căpitaniilor lor și cu (domnii?) lor. Ci mă rog și cer de la Domnia Ta să nu lași pe fiul Domniei Mele și pe Doamna Domniei Mele în mîna ungarilor. Și iarăși în curînd, cu cea mai mare grabă, să am știre și răspuns de la Măria Ta, să știu despre toate cum să fac. Acestea le dau de știre Domniei Tale și Domnul Dumnezeu să sporească zilele și anii Domniei Tale. Amin.

Scris în Cașovia... luna... Io Mihai Voevoda.

(Pe sacul de mătăsă roșie) :

Această scrisoare să se dea în mîna... lui Ibrahim Pașa, vizir Azem și serdar al tuturor ținuturilor apusene.

3

(1601 mai 1, Cașovia) Scrisoarea (pretinsă a fi a) lui Mihai Viteazul către marele vizir Ibrahim Pașa din Timișoara.

Paria literarum Michaëlis Vaiuodae ad Ibraim Bassam Vezirium missarum.

Laudabills, Illustrissime et Dei gratia honoratissime ac omnibus bonis operibus condecorat et Benedicti Veziri Ibraim Passa, Inuicissimi et Potentissimi usque ad Occasum Zultani Mehemet Imperatorum Imperatoris Supreme Consiliarie⁴⁵: Salutem plurimam, pacem, pacificam fortunam, atque foelicissimum effectum a Deo coeli et terrae Creatore Magnificentiae Vestrae exopto. Ego miser et pauperimus Captiuus, Magnificentiae Vestrae supplicans, humiliter reuelo tanquam domino meo gratiosissimo, die nocteque exorans Deum pro Magnificentia Vestra, Supplico Mag-ae Vestrae. Quandoquidem anno praeterito Potentissimi Imperatoris hostes et contrari Hungari Transylvani una cum Germanis, contra potentissimi Imperatoris et nostram voluntatem, cum coeteris Christianis contra nos insurgends⁴⁶ nostilem contra eius potentiam conatum ac penuriam intulerunt, nunc simili modo conantur Italia tentare Hungari. Tandem in me et Regnum irruentes cum Exercitu, Coactus eram a potentia sua abalienari, nec habui in quem confidam. Interea tamen misertus est mei Deus: hostes potentissimi Imperatoris quam pulcherrime mihi in manus tradiderat, nam totum Regnum Hungariae⁴⁷ uno gladio sub potestatem meam subieceram. Tunc temporis rebus omnibus postpositis, Commissarios meos ad Magnificentiam vestram expeditueram, Regnum quoque sub alam potentissimi Zultani Mehemet subiunxi, quorum Magnificentia vestra bene memini potest quod et filium meum Nicolaum Vaiuodam, 1000 credentialem Capituo et Seruitore potentissimo Imperatori tradideram. Ego qualis antea fui, deinceps quoque talis esse uolo. Cum ego haec cum magnificientia vestra tractassem: Hugari cum Germanis clam Consilio facto in unum, Insurrexerunt in me: Imo inopinate tam ex Transylvania, quam etiam ex Valachia Transalpina expulsus sum, in tantis periculosis calamitatibus nesciui quo inclinem caput, ad Imperatorem Christianorum confugi; Filius autem et Coniunx (sic) mea in menibus hungarorum miserabiliter remanserunt. Ego autem ad Christianorum Imperatorem fugiens supplicauit illi, ne mihi auxilio deesset, Sed filium et Coniugem de manibus hungarorum excipere, ac mihi ad hoc Exercitum, cum quo Transylvaniam iterum (tanquam Regnum mihi maleuolum) occupassem praestare voluisset. Talis factus non est, vt praesens personaliter mecum, haec praestisset.

Supplico igitur Magnificentiae vestrae, Sit mihi auxilio: si Deus mihi Transylvaniam una cum Valachia Transalpina manibus tradet. Ego iterum sub alam potentissimi Imperatoris, et Gubernationem Magnificentiae vestrae gratiosae, sicut et antea concluseram cum Transylvaniam sub potestatem nostram armis subieceram, eo subiacere faciam.

Demum supplico Mag-ae vestrae, velit filium et Coniugem meam de manibus hungarorum, qualiter et quomodocumque fieri potest, excipere et sint in manibus Magnificentias vestrae loco credentis. Nam ego iam intellexi potentiam et oculis vidi vires Germanorum Imperatoris, et eiusdem Consanguineorum. Capitaneorum, et arcium. Haec sibi Magnificientia vestra procerto persuadeat, illos nullam potestatem, nullas vires habere, tantummodo sunt homines nullius momenti, Saxones inhumani, pro defensione Regnorum suorum non sufficientes: Quomodo igitur possent isti mea Regna defendere?

Precor Deum, vt me ex istorum manibus eliberet. et me in mea Regna deducat. Tandem confidens Gubernationi Potentissimi Szultani Mehemeti, et Magnificentiae vestrae, daret mihi tantum exiguum numerum militum. Ego horum Saxonum omnia fortalitia, arces, Ciuitates, vrbes et Regna occuparem, et sub potestatem potentissimi Imperatoris subijcerem et subiungerem. Sicut et iursui, ad

⁴⁵ Ibidem: consiliarii (!).

⁴⁶ Ibidem: insurgendum.

⁴⁷ Ibidem: Transylvantiae.

filium, ad Coniugem meam, et ad me ipsum, vt
sim Captiuus potentissimi Imperatoris, et ero, tunc
videbit potentissimus Imperator, quam fidelis et
iustus ero suae potentiae et inuictissimae fortitudini.

Non sicuti alij.

Adhuc supplico Magnificentiae vestrae, cum habeat
modum : filium et Coniugem de manibus hungarorum
exciptat. De his gratiosum responsum et benignum
intellectum exceptans. Conseruet Magnificentiam
vestram Deus et multiplicet ac longeuos faciat dies
Magnificentiae Vestrae.

Ego Michaël Vaiuoda

Traducere :

Copia scrisorii lui Mihai Vodă trimisă lui Ibrahim
Pașa, vizirul.

Lăudate, preailustre și din mila lui Dumnezeu
preonorate și cu toate faptele bune împodobite și
binecuvîntate vizire Ibrahim Pașa, consilier suprem
(!) al neînvinsului și pînă la moarte preaputerni-
cului sultan Mehmet, împăratul împăraților. Urez
cele mai multe salutări, pace, noroc statornic și
preferenții izbîndă de la Dumnezeu, creatorul ceru-
lui și pămîntului, pentru Magnificența voastră.

Eu, nefericit și preasărac captiv, mă arăt pre-
umilit Magnificenței voastre împorind-vă ca, fiind
stăpînului meu preabinevoitor, împlor pe Magnificența
voastră rugîndu-mă zi și noapte lui Dumnezeu pen-
tru Magnificența voastră. Fiindcă în anul trecut
preaputernicii dușmanii și adversarii ai împăratului,
ungurii ardeleni, împreună cu germanii, împotriva
voinței preaputernicului împărat și a noastră, ridi-
cîndu-se împotriva noastră împreună cu alți creș-
tini, au provocat o încercare dușmănoasă contra
puterii acestuia și o nenorocire, acum ungurii se
pregătesc să încerce în același chip tot astfel de
fapte. În cele din urmă, năvălind ei cu armată
asupra mea și a țării, am fost silit să mă înstră-
nez de puterea sa (a împăratului) și nici n-am
avut în cine să mă încred. Totuși, pînă la urmă
dumnezeu s-a îndurat de mine : i-a dat în chip
preafurios pe dușmanii preaputernicului împărat
în mina mea, căci am supus întregul stat al
Ungariei cu spada sub puterea mea. În acea vreme,
sacrificînd, totul, am trimis împuterniciții mei la
Magnificența voastră, mi-am supus chiar statul sub
aripa preaputernicului sultan Mehmet, (lucruri) de
care Magnificența voastră bine își poate aminti.
Căci îl trimiseseam și pe fiul meu Nicolae în chip
de zălog la preaputernicul împărat, ca prizonier și
slujitor. Eu așa cum am fost înainte, tot așa vreau
să fiu și mai departe. După ce eu tratasem cu
Magnificența voastră aceste, ungurii și germanii
— după ce s-au înțeles pe ascuns — s-au răsculat
deodată împotriva mea, ba chiar am fost izgonit pe
neasteptate atît din Transilvania, cît și din Valahia
Transalpină ; prin atîtea nenorociri periculoase nu
am știut încotro să-mi închin fruntea, am fugit la
împăratul creștinilor, iar fiul și soția mea au rămas
în chip nenorocit în mîinile ungurilor. Iar eu,
fugind la împăratul creștinilor, l-am rugat să nu
mă lîpsească de ajutor, ci el voise să-i scoată pe
fiul și soția (mea) din mîinile ungurilor și eu să
stau pentru a doua oară (ca și cum țara mi-ar fi
ostilă), în fruntea acelei armate cu care ocupasem
Transilvania. Astfel nu s-a făcut ca aceasta (scri-
soarea) să vă fie înfățișată în prezența mea.

Asadar o rog pe Magnificența voastră să-mi fie
de ajutor. Dacă Dumnezeu îmi va da în mînă Transi-
lvania împreună cu Valahia Transalpină, eu iarăși
le voi închina sub aripa preaputernicului împărat
și sub guvernarea binevoitoare a Magnificenței voas-
tre, așa cum ne-am înțeles înainte, îndată ce voi
supune cu armele Transilvania sub puterea mea.

Acum însă o rog pe Magnificența voastră să
voiască a-i scoate pe fiul meu și pe soția mea din
mîinile ungurilor, oricum și în orice fel ar putea,
și ei să rămîină în mîinile Magnificenței voastre
drept zălog. Căci eu acum am înțeles puterea și-am
văzut cu ochii forțele împăratului germanilor și ale
celor de-un singe cu el, ale căpitanilor și ale cetă-
ților ; intr-acestea Magnificența voastră să fie
încredințată drept lucru sigur că aceștia nu au nici
o putere și nici un fel de forțe, atîta sînt de nici
o ispravă acești oameni, saxonii cruzi, slabi pentru
apărarea statelor lor, deci în ce fel oare ar putea
aceștia apăra statele mele ?

Îl rog pe Dumnezeu ca să mă elibereze din
mîinile acestora și să mă ducă în statele mele.
Încercîndu-mă în cele din urmă în guvernarea
preaputernicului sultan Mehmet și a Magnificenței
voastre, să mi se dea doar un mic număr de
ostași : eu voi ocupa toate întăriturile, cetățile, cas-
telele, orașele și statele acestor saxonii și le voi
supune și subjugă sub puterea preaputernicului
împărat. Astfel am și jurat, pentru fiul meu, pentru
soția mea și pentru mine însumi, ca să fiu supus
preaputernicului împărat și voi fi, atunci va vedea
preaputernicul împărat cît de credincios și drept
voi fi față de puterea și nebruita sa forță, nu
ca alții.

Pentru acestea o rog pe Magnificența voastră.
îndată ce are posibilitatea, să-i scoată pe fiul și
soția (mea) din mîinile ungurilor. Așteptînd binevoi-
torul răspuns al său și buna sa înțelegere, D-zeu
să o țină pe Magnificența voastră, să-i înmulțească
și să-i lungească zilele Magnificenței voastre.

Eu, Mihai Voievod.

Résumé

L'apparition des lettres et la réaction des contem-
porains.

L'étude est consacré aux deux lettres apocryphes
de Michael le Brave qui seraient expédiées par le
prince roumain : l'une aux boyards valaques Udrea,
Negrea et Stoichiță, l'autre au grand visir turc de
Timișoara, Ibrahim Pașa, en leur annonçant son
intention de reprendre la Transylvanie pour la
soumettre après aux turcs.

Le contenu de lettres, jointes par l'auteur dans
les deux variantes connues, respectivement le texte
latin et celui vieux slave (à propos de la lettre à
Ibrahim Pașa) dévoile une attitude nettement anti-
impériale : „la trahison“ du Michel le Brave vis-
à-vis de l'empereur Rudolf le II-ème, est indubi-
table.

En se proposant de reconstituer le cadre de
l'apparition des deux lettres, de poursuivre les
réactions des contemporains et la manière dont
leur „valeur“ historique a été appréciée à travers
les siècles, inclusivement la critique diplomatique
qu'en ont fait quelques grands spécialistes roumains
et étrangers à la fin du XIX-ème siècle et pendant
les premières décades du notre, et, finalement, les
soumettre à une nouvelle et ample analyse diplo-
matique, paléographique, linguistique etc., par
laquelle on pourra établir définitivement la fausseté
des deux lettres, dans la première partie de l'étude
— faisant l'objet de la présente publication —
l'auteur s'arrête au décèlement du cadre dans lequel
cettes lettres ont été inventées et introduites dans
la vie politique du temps : à la Cour de Sigismund
Báthory qui les a envoyées aux généraux impériaux
Ferrante Gonzaga, en original, et Gheorghe Basta,
en copie, dans l'évident but de compromettre
Michel le Brave devant tous les deux et devant
l'empereur, sachant que ce Michel devait, bientôt,
unir ses armées avec celles d'un des ces deux
généraux en vue d'une confrontation militaire avec
les transylvains.

Dans la même, première partie, l'auteur présente
aussi, basé sur une riche documentation — peu
utilisée encore dans l'historiographie roumaine —
la manière dans laquelle ont été réceptionnées les
deux lettres et les réactions des contemporains,

soit collaborateurs, soit ennemis du Michel, après qu'ils en ont connu l'existence.

Même dans ce stade de l'étude les données présentées concernant l'attitude des contemporains conduisent aux conclusions suivantes : sauf les hommes de Sigismund Bathory, tous les autres qui ont connu l'existence des deux lettres, se sont doutés, dès le premier moment, sur leur authenticité. De même les jugera au commencement Basta, mais plus tard il les emploiera comme prétexte et motivation pour supprimer Michel le Brave après la reconquête de la Transylvanie.

Dans la deuxième partie de l'étude l'auteur va poursuivre la manière d'appréciation de la „Valeur“ des deux lettres, tant dans l'historiographie roumaine que dans celle de l'étrangère, à travers 375 ans depuis leurs apparition et depuis l'implication de Michel le Brave dans un „acte de trahison“ dans le but de minimiser son autorité vis-à-vis des contemporains et pour le dénigrer dans l'avenir.

Précis

The apparition of the letters and the contemporaries reaction.

The essay is dedicated to Michael the Brave's two apocryphal letters from 1 May 1601, which would have been sent by the Romanian hospodar, one to his Wallachian boyards — Udrea, Negrea and Stoi-chiță — the other to the Turkish grand visirer of Timișoara, Ibrahim pasha, announcing to the ones and to the others his intention to regain Transylvania for himself and to yield it afterwards to the Turks. The contents of the letters, annexed by the author in the two already known variants, respectively both in Latin and Slavonian text (in the case of the latter addressed to Ibrahim pasha) prove quite an anti-imperial attitude : Michael the Brave's „betrayal“ towards the Emperor Rudolf II of Austria is doubtless. Wanting to reconstitute the frame work, the two letters appeared within, to follow the contemporaries reactions and the way in which their historical „value“ was considered

in the course of time, inclusively the diplomatic critical study made by some great Romanian and foreign specialists, at the end of the 19th century and the first decades of our century, and to subject to a new and broad diplomatic, paleographic and linguistic analysis by which is to be definitively established the falseness of the two letters, the author — in the first part of the essay that is now presented — is stopping to the revealing of the background in which they were compiled and introduced in the political life of the time : at the court of Sigismund Bathory who sent them to the imperial generals Ferrante Gonzaga and George Basta, to the first one in „original“ and to the second in copy, with the obvious aim to discredit Michael in their eyes — being well known that he had to join his army with that of one of them on purpose of the military confrontation with the Transylvanians — and to compromise him, as well, in the eyes of the Emperor. In this section too, the author is presenting, based on a rich documentary information — the most of it not yet used by the Romanian historiography — the way in which the letters were received, and the reactions of the contemporaries, were they friends or enemies of Michael, after hearing about the existence of such letters. Even in this stage of the study, the data presented regarding the contemporaries attitude, lead to the following conclusions preliminary of course : all those who took knowledge of the two letters, except Sigismund Bathory's men, had doubt about their authenticity. Basta did the same, at the begining, and afterwards he used them as pretext and reason for his decision to eliminate Michael the Brave, after regaining Transylvania.

In the second part of the essay, it will be followed the manner in which the „value“ of the two letters was considered by both Romanian and foreign historiography during those 375 years elapsed since their apparition, as well as Michael the Brave's implication in a great „betrayal act“ aiming at the diminution of his authority, in the eyes of the contemporaries, and also at his defamation in future.

PREZENTĂRI DE FONDURI ȘI COLECȚII

TEMATICA DOCUMENTELOR MICROFILMATE DIN ARHIVELE VIENEI

ELENA MOISUC, IOSIF I. ADAM

Deși sintem departe de a fi încheiat cercetările în arhivele austriece, un bilanț provizoriu al cercetării efectuate până în prezent de delegații Direcției generale a Arhivelor Statului, precum și cuprinderea într-o privire de ansamblu, sub unghi tematic, a documentelor achiziționate sub formă de microfilme, xerografii și fotocopii au devenit o necesitate. Le reclamă atât nevoia de a înlesni cercetătorilor istorici orientarea într-un material bogat — circa 200 000 de cadre, adică pagini de document — divers ca temă și risipit pe role diferite, cât și trebuința de a îndrepta viitoarele cercetări în arhivele austriece spre alte documente decât cele deja existente în Arhivele Statului.

Cercetarea în arhivele Vienei a fost deschisă în anul 1966 de către acad. prof. C. C. Giurescu și continuată an de an până în 1973, cu participarea cercetătorilor C. Bodea și I. Bozac, precum și a arhiviștilor T. Moț, E. Moisuc și A. Tămaș.

Cercetarea în arhivele Vienei își are particularitățile și dificultățile ei, oglindite și în rezultatele cercetării. La Viena, corpurile de arhivă, crescute organic din activitatea instituțiilor și a părților structurale n-au fost menținute ca atare, ci au fost organizate și reorganizate în decursul vremii după fel de fel de sisteme: cronologic, după emitenți, destinatari, probleme, arie geografică, format etc. Astfel, este mai nimerit să vorbim în cele ce urmează de *grupări de acte* cercetate decât de fonduri de arhivă. Această particularitate a ordonării materialelor îngreuiază urmărirea unei probleme în continuitatea ei, reclamând, o cercetare în foarte multe grupări de documente, fără a-ți lăsa certitudinea că ai epuizat-o.

O altă particularitate a cercetării actuale în arhivele Vienei — care în principiu ar trebui

ABREVIERI de titluri de instituții și fonduri, precum și de termeni

Abt.	— Abteilung
Ad. Reg.	— Administrative Registratur
A. V. A.	— Allgemeines Verwaltungsarchiv
B. A.	— Banater Akten
Bd., B-de	— Band, Bände
Bibl.	— Bibliothek
Bilder S.	— Bildersammlung
Bk. A.	— Bankalakten
c.	— cadru de microfilm
cf.	— confer
Cod.	— codex, codices
Cod. S. N.	— codices series nova
D. Kor.	— Diplomatische Korrespondenz
doc.	— document
Erzh.	— Erzherzog
F. A.	— Feldakten
f. d.	— fără dată
Fz., Fzz.	— Faszikel (singular, plural)
Gesandt. A.	— Gesandtschaftsarchiv
H. H. u. St. A.	— Haus-, Hof- und Staatsarchiv
H. K. A.	— Hofkammerarchiv
H. Kr. Kanz. A.	— Hofkriegsrätliches Kanzleirarchiv
H.-L. F. A.	— das habsburg-lothringische Familienarchiv
Handelsmin.	— Handelsministerium
Handschriften S.	— Handschriftensammlung
Hofkanz.	— Hofkanzlei
hrsg.	— herausgegeben
Hung.	— Hungarica
I. B.	— Informationsbüro

incl.	— inclusiv
jud.	— județ
K.	— Karton
Kab. A.	— Kabinettsarchiv
Kab. Kanz.	— Kabinettskanzlei
Kart. S.	— Kartensammlung
Kart. S. Alb.	— Kartensammlung Albertina
Kom.	— Kommerz
Kom. U.	— Kommerz Ungarn
Kons.	— Konsulat
Konskr.	— Koskriptionen
Kor.	— Korrespondenz
Kr. A.	— Kriegsarchiv
lb.	— limba
L. B.	— Landesbeschreibungen
lit.	— litografie
M. B.	— Münz- und Bergwesen
Mem.	— Memoiren
Mil. Kanz.	— Militärkanzlei
Min.	— Ministerium
m-rea	— mănăstirea
ms.	— manuscris
Nr.	— Nummer
Ö. N. B.	— Österreichische Nationalbibliothek
P. A.	— Politisches Archiv
Pol. Abt.	— Politische Abteilung
S. A.	— Siebenbürger Akten
S. Kammeralverhandl.	— Siebenbürger Kammeralverhandlungen
siebenb.	— siebenbürgisch
St. Abt.	— Staatenabteilungen
St. Abt. M. W.	— Staatenabteilungen Moldau-Walachei
St. Kanz.	— Staatskanzlei
U. G.	— Anhang vermischter ungarischer Gegenstände
vv.	— voievod
xerogr.	— colecția de xerografii

să ușureze cercetarea, dar care de fapt o îngreuiază, și anume, nu numai prin sarcina morală pe care o impune — este faptul că ea a fost precedată de multe și fructuoase cercetări, începute cu 130 de ani în urmă de Eudoxiu Hurmuzaki și continuată de Nicolae Densusianu, Nicolae Iorga, Constantin Giurescu, A. Veress, N. Docan, Ion Nistor și mulți alții. Rezultatele acestor cercetări sînt uneori publicate în culegeri de documentare, altelei risipite în publicații periodice și destul de des folosite în lucrări de sinteză, monografii, articole. Sîntem însă lipsiți de o bibliografie a tuturor acestor forme de prelucrare a materialelor documentare din arhivele Vienei.

Cercetarea delegaților D.G.A.S. a fost efectuată uneori tematic, ținînd seamă de trebuința de documentare a unor instituții de cercetare în legătură cu planurile lor de lucru și de publicații, ba chiar și de dorințele personale formulate de unii cercetători istorici; de asemenea, acordînd prioritate depistării acelor documente care trebuiau să servească comemorării unor evenimente și personalități importante din istoria poporului nostru. Dar s-a mers și sistematic, ținînd seamă de sarcina permanentă a Arhivelor Statului de a lărgi baza documentară, astfel încît ea să poată răspunde tuturor căutărilor tematice de astăzi și de mâine. Această sarcină permanentă, ca și, de altminteri, însuși modul de organizare a materialelor de arhivă la Viena, reclamă o cercetare sistematică susținută, care să scoată la iveală nu cîteva piese izolate, ci tot ceea ce privește o temă sau alta și prin care capătă sens mai deplin chiar și piesele izolate.

Cercetarea s-a îndreptat de preferință spre grupări de acte care nu fuseseră deloc sau numai puțin cercetate de istoricii noștri de odinioară, dar într-o măsură oarecare și spre grupări care au constituit obiectul cercetării lor și din care unele documente au fost publicate sau folosite în lucrări de interpretare. S-a luat în considerare că edițiile de documente au fost și vor fi întotdeauna selective, în timp ce editorul sau interpretul de documente simte nevoia de a merge direct la izvoare. Exigențele științifice mereu crescute față de editările de documente împing spre microfilm mai curînd decît spre ediția de altădată bazată pe copiatul manual. Unele microfilme au fost aduse chiar în scopul confruntării, verificării și completării unor culegeri de documente în curs de publicare.

Arhiviștii s-au străduit să lărgescă sursele de informații. Dacă aceste surse aduc și un plus de informație este o chestiune a studiului tematic special. Dar aproape pretutindeni unde s-a trecut la astfel de studii au fost găsite informații noi sau care completează informațiile cunoscute.

Ceea ce trebuie subliniat este faptul că nu s-a efectuat niciodată selecțiuni arbitrare de documente izolate, ci beneficiînd de avantajul

pe care îl oferă microfilmul, au fost luate fascicule întregi sau chiar grupe compacte de documente, atunci cînd ele priveau integral istoria țării noastre. Acolo unde avem documente izolate — ca în seriile „Descrieri de țări” sau „Cancelaria Consiliului aulic de război” — e fiindcă în forma aceasta se păstrează la Viena, dar și aici s-a luat actul de bază cu toate anexele lui.

Cercetarea a fost efectuată — cu evitarea parcurgerii de materiale documentare care nu privesc istoria țării noastre — acolo unde există inventare speciale bine întocmite. Ceea ce trebuie reținut e că, nici cele mai bune inventare speciale n-au scutit de analiza directă, minuțioasă, a materialelor documentare, adesea amestecate cu probleme care nu ne privesc sau încărcate cu numeroase dublete.

Au fost cercetate numai arhive din Viena, deși se știe, din unele publicații, că cel puțin la Innsbruck și Graz există materiale de interes pentru istoria noastră. La Viena au fost făcute cercetări mai mult la Haus — Hof — und Staatsarchiv și Hofkammerarchiv, dar și în aceste arhive mai sînt grupe de acte de interes pentru noi care n-au fost încă parcurse sau a căror parcurgere n-a fost terminată. S-a cercetat mai puțin la Kriegssachiv și extrem de puțin la Allgemeines Verwaltungsarchiv și la Österreichische Nationalbibliothek.

În cele ce urmează ne-am propus o grupare tematică a întregului material documentar adus pînă în prezent de la Viena și care se află la dispoziția cercetătorilor. Indicăm cota din depozitul nostru, cota de la Viena și semnalăm cîte ceva din conținutul grupelor de documente. Detalii de conținut se găsesc în inventarele, adesea analitic lucrate, la D.G.A.S. A fost alcătuit de asemenea un repertoriu sistematic, în ordinea grupărilor de acte de la Viena, așa cum este oglindită în inventarele generale (Gesamtinventare)¹ de acolo.

Mai înainte de a prezenta tematica documentelor, trebuie să facem cîteva precizări în legătură cu unele serii de documente care constituie surse de informație pentru toate temele. Este vorba în special de acea serie către care s-au îndreptat, în primul rînd, istoricii, mai vechi și mai noi: *rapoartele consulare*, respectiv ale *Legăției cezaro-crăiești* de pe teritoriul țării noastre.

Ținînd seamă de faptul că o parte din rapoartele consulare și corespondența diplomatică sînt publicate,² iar altă parte se află

¹ *Gesamtinventar des Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchivs*, 5 Bde, Wien, 1936—1940 (Inventare Österreichischer Staatlicher Archive); *Inventar des Hofkammerarchivs*, Wien, 1951 (Publikationen des Österr. Staatsarchivs, Bd. VII); *Inventar des Kriegssachivs*, 2 Bde, Wien, 1953 (Publikationen des Österr. Staatsarchivs II. Serie, VIII).

² Hurmuzaki, Doc. XIX 1—2, XX, XXI; (seria nouă) II, București, 1967; *Documente privind Uniunea Principatelor*, vol. II, București, 1959 (rapoartele Consulatului Austriei din Iași).

în copie la Biblioteca Academiei R. S. România, Direcția generală a Arhivelor Statului a achiziționat un număr mic din această categorie de documente, în măsura în care au fost solicitate de nevoia de verificare și completare a cercetărilor, în vederea întocmirii unor publicații. Astfel, două pachete³ cu acte *lipsite de continuitate cronologică*, cuprind corespondență diplomatică și rapoarte consulare din anii 1772—1773, 1775, 1793, 1806, 1834—1836, 1840—1858, iar alte pachete (Kartons) — ceva mai numeroase — cuprind, în *continuitate cronologică*, rapoarte consulare din anii 1823—1828, 1840—1841, 1879—1880⁴, rapoarte ale Legației din București din anii 1907, 1913—1916⁵ și ale consulatelor din toate localitățile din țară pe anii 1908, 1914—1918⁶. Din perioada mai nouă, deținem rapoarte ale Legației din București din anii 1921—1925 (în serie continuă) și din anii 1918—1938 (în grupări tematice = Liassen)⁷, rapoarte consulare din Cernăuți din anul 1922 și câteva pachete cu rapoartele Legațiilor austriece din Belgrad (anii 1921—1925), Budapesta (1921—1923), Paris (1922), Praga (1921—1925), Sofia (1921—1925), privitoare la România⁸.

O altă grupă de documente, care completează informația din rapoartele consulare și care, ca și acestea, constituie sursă de informație pentru diferite teme, este intitulată „*Schimb de note*” (Notenwechsel) și cuprinde corespondența Cancelariei de Stat, cu toate celelalte instituții centrale de pe lângă Curtea Imperială, printre altele cu *Cancelaria transilvană* din Viena și cu *Consiliul aulic de război*.

Au fost xerografiate Notele către Cancelaria transilvană⁹, cuprinzând documente din anii 1751—1814, 1826, 1830—1847; Notele — organizate separat — de la Cancelaria transilvană¹⁰ cu documente din anii 1753—1844;

³ Arh. St. Bunc., colecția Microfilme Austria, rolele: 117, c. 311—503 (H. H. u. St. A., St. Kanz. St. Abt. M. W. I. K. 26); 118, c. 1—757 (H. H. u. St. A., St. Kanz. D. Kor. Kons. Bukarest, Fz. 6 c.). În parte publ. în Hurmuzaki, Doc. XIX 1—2, XXI.

⁴ *Ibidem*, rolele: 172, c. 495—1493; 20—22; 23, c. 1—652, 765—1153; 24, c. 108; 117, c. 1261—1300 (H. H. u. St. A., St. Kanz., St. Abt. M. W. II, K. 29—35, 44, 58, 59); 92, c. 1050—1257; 95, c. 4—439; 53, c. 393—621; 54, c. 1—511 (H. H. u. St. A. P. A. XVIII. Rumänien. K. 13, 50 Liasse I, 51 Liasse II—III). Ultimele două pachete tematice (Liassen) cuprind acte din 1879—1881 și 1888—1907.

⁵ *Ibidem*, rolele: 13, c. 1—364, 486—1090; 17, c. 1—731; 7, c. 744—828 (H. H. u. St. A., Gesandte A. Bukarest, K. 17, 18, 21, 22).

⁶ *Ibidem*, rolele: 5, c. 3—100; 118, c. 812—992 (H. H. u. St. A., P. A. XXXVIII. Kons., K. 341, 363, 365—371).

⁷ *Ibidem*, rolele: 170, c. 741—1537; 171; 121, c. 1230—1345; 122; 123; 124, c. 1—409 (Staatsamt für Äusseres, Pol. Abt. Neues Politisches Archiv, K. 22 — K. 24 și Liasse Rumänien, K. 729 K. 737).

⁸ *Ibidem*, rola 121, c. 1—1193 (*ibid.*, K. 2, 3, 8, 17, 18, 59, 61—63, 91, 92).

⁹ *Ibidem*, rolele: 106, c. 4—634, 1096—1190; 23, c. 711—724; 99, c. 1—42 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Notenwechsel. Noten an die siebenbürg. Hofkanz., Fzz. 1—4).

¹⁰ *Ibidem*, rolele: 23, c. 725—727; 98, c. 262—1072; 99, c. 43—366; 106, c. 636—1095; 107, c. 4—545 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Notenwechsel. Noten von der siebenbürg. Hofkanz., Fzz. 1—10).

Note de la și către Consiliul aulic de război¹¹ cu documente din anii 1778—1780, 1825, 1826, 1840. În ce privește conținutul acestor documente, dacă vrem să le subordonăm unei tematici comune, aceasta nu este alta decât comunicația permanentă care a existat între principatele române, sub diverse aspecte: schimburi economice, ajutoare reciproce în vreme de secetă, sprijinirea cu bani a unor școli din Transilvania, oierii transilvăneni, emigrări, etc. În general, toate evenimentele politice ale vremii, atât cele din țările române, cât și cele din Transilvania și-au găsit un ecou în acest „Schimb de note”.

Notele Cancelariei de Stat nu se găsesc toate în această grupă, ci o bună parte din ele sînt arhivate la diferitele State (Staatenabteilungen). De la *Turcia* au fost filmate *Note ale Cancelariei de Stat către internunții de la Constantinopol*¹² din anii 1823, 1824, 1829—1832, cuprinzînd informații despre relațiile ruso-turce (1832—1824), precum și știri din Principate despre administrația rusă și despre negustorul Meitani (1829—1832).

Grupa de documente din cadrul Cancelariei de Stat, intitulată *Provincii*, completează informația din rapoartele consulare. Cuprinde corespondența Cancelariei de Stat cu diferite autorități ale provinciilor, în special cu guvernele lor. Au fost filmate fascicule cuprinzînd corespondența cu autoritățile *transilvane*¹³ din anii 1751—1860 și 1786—1847, precum și corespondența cu autoritățile din *Bucovina*¹⁴, cuprinzînd acte din 1773—1814, referitoare la moșiile Fondului bisericesc bucovinean, privilegiile acordate armenilor, exportul de vite din Moldova.

Documentele pe care le prezentăm în continuare le putem împărți în trei categorii: I. *documente cu caracter descriptiv*, privind *cadrul geografic*; II. *documente cu caracter economic*; III. *documente privind evenimentele istorice*.

I. DOCUMENTE CU CARACTER DESCRIPTIV

O categorie importantă de documente o constituie *descrierile de provincii, regiuni, localități, precum și hrățile, planurile, vederea*. Cele mai multe sînt așa numite „descriseri topografico-statistice”, cu un caracter general, de valoare și întindere inegală (de la câteva file pînă la proporția unor volume în folio de sute de pagini), făcute adesea în scopuri militare, înaintea sau în timpul unei

¹¹ *Ibidem*, rolele: 23, c. 654—710; 7, c. 720—721; 229, c. 1118—1159 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Notenwechsel. Noten von dem und an den Hofkriegsrat, Fzz. 41, 42, 66, 159).

¹² *Ibidem*, rola 176, c. 395—455 (H. H. u. St. A., St. Kanz. St. Abt., Türkei VI, K. 17).

¹³ *Ibidem*, rola 99, c. 367—619 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Provinzen. Siebenbürgen, Fz. 1 și Varia Fz. 1).

¹⁴ *Ibidem*, rola 117, c. 1087—1130 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Provinzen, Bukowina, Fz. 1).

ocupații teritoriale militare, cuprinzând informații nu numai despre cadrul fizico-geografic, ci și despre populație, raporturile numerice și sociale dintre naționalitățile conlocuitoare, administrație, economie, instituții etc. Dar există și descrieri speciale de orașe și sate, de trecători, de cursuri de ape sub aspectul navigabilității (Dunărea la Porțile de Fier, Oltul, Mureșul), descrieri de lucrări hidrotehnice în Banat). Inclundem aici și unele proiecte și memorii în legătură cu reorganizări teritoriale, administrative.

Grupăm aceste descrieri după provincii, indicând anul redactării și autorul, acolo unde este cunoscut :

— *Banat, descrieri* : 1718—1719¹⁵ (a. Eugen de Savoia) ; (b. juzii de districte) ; 1758¹⁶ ; 1774¹⁷ (col. von Elmpt) ; <d. 1777>¹⁸ și o descriere a zonei militare de graniță ; 1795¹⁹ ; *Timișoara fortăreața*, 1768²⁰ (Querlonde) ; Șt. Ianoș și Velika Greda, sate, 1791²¹.

Hărți, planuri : Timișoara 1696²², marșul, campamentul și atacul armatei imperiale ; 1716²³ (câp. ing. Perrette) ; 1737²⁴, campament, fortificații ; *fortificațiile de dincolo de Tisa* 1699²⁵ (Ștefan Wallner) ; *Banat* 1769—1772²⁶, harta militară cu 208 secțiuni (col. Elmpt) ; 1716—1830²⁷, numeroase hărți și planuri (printre altele, harta lui C. von Mercy din 1723—1725 și cea a lui Czernak și Ponder din 1805), uneori însoțite de memorii, privind în special bazinul apelor, lucrări de desecare și canalizare (Bega), dar și fiecare district în parte, cu sate, munți, păduri, râuri, mlaștini.

— *Transilvania, descrieri* : <d. 1730>²⁸ ; 1733²⁹ (ing. maior Weiss și Ștefan Lutsch), drumul prin trecătoarea Vilcan ; 1740³⁰ (Kitzing, co-

misar de război), cauze de decădere ; 1744³¹, neajunsuri interne și propuneri de remediere ; 1747³² (gen. Bohn), granițe, trecători, fortărețe și planuri de orașe și castele ; 1761³³ (Joseph Teutsch), Țara Birsei ; 1760—1763³⁴ și despre organizarea militară ; <1770>³⁵ și un istoric al Transilvaniei, începând cu anul 884 ; 1773³⁶ a. forma politică de guvernământ, oprirea iobagilor valahi ; b. (gen. v. Pellegrini), trecători și fortificații, Porțile de Fier ; 1775³⁷ a. (Lichtensteiner) și despre fortificații, castele, trecători ; b. (câp. Carl Brunetz), descrierea regiunii muntoase de graniță, care în 1769, a fost încorporată la Transilvania, fiind luată de la Moldova, precum și descrierea potecilor spre Moldova și a exploatarea minei de plumb din munții Rodnei ; 1781³⁸ (Thomann, „concipist“, de campanie) ; 1827³⁹ și tabele din 1772 și 1774 cu numărul familiilor după naționalități, clase sociale, confesiune, avere.

Hărți, planuri : 1566⁴⁰ (J. Sambucus) ; 1596⁴¹ (Theodor de Bry) și Ungaria ; 1682⁴² (J. A. Reiner) și Ungaria de Sus ; 1735⁴³, prospect al orașelor, castelelor, trecătorilor ; 1769—1773⁴⁴ (col. Fabris) harta militară cu 280 secțiuni ; *Alba Iulia* 1747⁴⁵ ; *Arad* 1776⁴⁶ *fortăreața* ; f.d.⁴⁷, bunurile camerale din Arad, foste moșii ale ducelui de Modena ; *Cluj*

¹⁵ *Ibidem*, rola 117, c. 123—134 (H. H. u. St. A., Hung., Fz. 358).

¹⁶ *Ibidem*, rola 148, c. 429—491 (Kr. A. L. B., K VII k 330).

¹⁷ *Ibidem*, rola 200, c. 232—309 (Kr. A. L. B. K VII k 232).

¹⁸ *Ibidem*, rola 172, c. 293—342 (H. H. u. St. A., Kab. A., Nachlass Zinzendorf, K. 6).

¹⁹ *Ibidem*, rola 201, c. 124—143 (Kr. A. L. B., K VII k 352).

²⁰ *Ibidem*, rola 117, c. 32—122 (H. H. u. St. A., Hung., Fz. 357) ; rola 199, c. 763—780 și rola 200 c. 377—400 (Kr. A. L. B., K VII k 338).

²¹ *Ibidem*, rola 203, c. 1—628 (Kr. A. L. B., K VII k 341) ; 202, c. 40—295 (Kr. A. H. Kr. Kanz. A., VII/353 a—h).

²² *Ibidem*, rola 201, c. 144—816 (Kr. A. L. B., K VII k 345).

²³ *Ibidem*, rola 201, c. 1—61, 203, c. 738—856 (Kr. A. L. B., K VII k 381).

²⁴ *Ibidem*, colecția Xerografii, pach. CCXLI/1 (Ţ. N. B. Kart. S., 54—5). Publ. în *Atlas istoric* (Şt. Păscu), Bucureşti, 1971.

²⁵ *Ibidem*, CCXLI/2 (Ţ. N. B. Kart. S., Alb. 197—1).

²⁶ *Ibidem*, rola 169, c. 351 (Ţ. N. B., Kart. S. Alter Bestand 9 A 4).

²⁷ *Ibidem*, rola 169, c. 272—296 (Kr. A. Kart. S., C. I. 9). Publ. de M. Popescu, *Cetăți și orașe ardenele la începutul veacului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1928, ed. II 1943 ; A. Borbely, *Erdélyi városok képes könyve 1736—ból*, în „Erdélyi Múzeum“, vol. 38, fasc. II, 1943 ; E. Hulea și Th. Streifeld, *Stampe din sec. XVIII privitoare la orașele Alba Iulia și Sebeș*, în „Apulum“, 1967, VI, p. 663—673.

²⁸ *Ibidem*, rola 198, c. 1—328 (Kr. A. Kart. S., B IX a 715).

²⁹ *Ibidem*, rola 198, c. 369—400 (Kr. A. L. B., K VII k 411).

³⁰ *Ibidem*, rola 200, c. i—7 (Kr. A. L. B., K VII k 176).

³¹ *Ibidem*, rola 117, c. 1059—1076 (H. H. u. St. A., Kab. A., Bassbenderakten, K. 5).

1617⁴⁸, vedere oraș; (1718)⁴⁹, fortul; (1800)⁵⁰, castelul; *Deva* 1770—1790⁵¹, castelul; *Grădiște* 1805⁵², săpături arheologice; *Oradea* 1617⁵³; *Sibiu* 1777⁵⁴.

— *Maramureș, descrieri*: 1614⁵⁵, postulate și asigurări date la preluarea comitatului sub protecție imperială; 1767⁵⁶ (maior Carreicoli) și desen cu stemele de pe fortăreața Hust din 1577; 1810⁵⁷ și cetatea Hust, istoric și desen; 1827⁵⁸ (câp. Wenzel v. Uffenberg).

Hartă: 1725⁵⁹ (I. Revitzki și Ioan Adam Schmuzer), comitatul.

— *Bucovina, descrieri*: (1773—1776)⁶⁰ (B. v. Jenisch); 1786⁶¹ (Enzenberg), „Manualul Bucovinei”; 1791—1804⁶², moșiile din Moldova ale Fondului bisericesc bucovinean, moșiile din raiaua Hotin și date despre biserica și clerul bucovinean; 1810⁶³, notițe din timpul călătoriei arhiducelui Rainer (cuprinde și Transilvania și Galiția); 1812⁶⁴ (câp. F. Karaczay), despre apărarea provinciei și date statistice; (d. 1829)⁶⁵, notițe din timpul călătoriei arhiducelui Rainer (cuprinde și Galiția); 1833⁶⁶, notițe statistice și de alt gen, expuse alfabetic; 1833⁶⁷ (Gottfried v. Asbóth), domeniul Rădăuți; 1870⁶⁸, posesiunile din Bucovina.

⁴⁸ *Ibidem*, rola 198, c. 332 (Kr. A. Bilder. S., după Georgius Bruin, *Civitates orbis terrarum, desenat de Egidius van der Rye Blga* și comunicat de Georg Haufnaglus).

⁴⁹ *Ibidem*, rola 169, c. 299 (Kr. A. L. B., K VII K 412).

⁵⁰ *Ibidem*, rola 198, c. 351 (Kr. A. L. B., K VII K 413).

⁵¹ *Ibidem*, rola 203, c. 629—634 (Kr. A. L. B., K VII k 400).

⁵² *Ibidem*, rola 198, c. 414—425, (Kr. A. L. B., K VII k 403 1/2).

⁵³ *Ibidem*, rola 198, c. 331 (Kr. A., Bilder S., după Georgius Bruin, op. cit.).

⁵⁴ *Ibidem*, rola 198, c. 401—402 (Kr. A. L. B., K VII k 409).

⁵⁵ *Ibidem*, rola 202, c. 502—512 (Kr. A., Kanz. A., XV/13).

⁵⁶ *Ibidem*, rola 199, c. 327—675 (Kr. A., L. B., K VII k 18).

⁵⁷ *Ibidem*, rola 176, c. 486—530 (H. H. u. St. A., Kab. A., Nachlass Erzhertzog Rainer, K. 4).

⁵⁸ *Ibidem*, rola 199, c. 723—748 (Kr. A., L. B., K VII k 146).

⁵⁹ *Ibidem*, rola 169, c. 349—350 (Ö. N. B., Kart S., Alter Bestand, 9 A 9).

⁶⁰ *Ibidem*, rola 176, c. 834—858 (H. H. u. St. A., St. Abt., Türkei III K 8).

⁶¹ *Ibidem*, rola 100, c. 616—637 (Ö. N. B., Cod. S. N. 12 232).

⁶² *Ibidem*, rola 117, c. 801—803, 830—1050, 1087—1109 (H. H. u. St. A. Kab. A. Fassbenraken, K. 3 — K 5; St. Kanz., Provinzen, Bukowina, Fz. 1). Parțial folosit de E. Moisiuc, *Cîteva date economice privind moșiile din Moldova ale Fondului bisericesc bucovinean*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXV, an XLIX, nr. 1, 1973, p. 3—15.

⁶³ *Ibidem*, rolele: 193, c. 467—844; 194, c. 1—748 (Ö. N. B., Cod. S. N. 1998, 1999, 2000, 2060). Cuprinde și extrase din documente vechi (1747, 1789, 1790) cu privire la fortificațiile din Transilvania, minele din Pojorita, minele din Baia Mare ș.a.

⁶⁴ *Ibidem*, rola 199, c. 124—160 (Kr. A., L. B., K VII h 53).

⁶⁵ *Ibidem*, c. 161—247, (Kr. A., L. B. K VII h 65—1).

⁶⁶ *Ibidem*, rola 193, c. 326—348 (Ö. N. B. Cod. S. N. 3691).

⁶⁷ *Ibidem*, rola 199, c. 248—326 (Kr. A., L. B., K VII h 127—3).

⁶⁸ *Ibidem*, rola 202, c. 376—461 (Kr. A. H. Kr. Kanz. A., XIII/165 1—22).

vina ale mănăstirii Barnowski din Iași, lista documentelor, întocmită de Wickenhäuser, consilier financiar, precum și documentele originale din anii 1599—1783, în limbile slavonă, română, ucraineană, însoțite de traduceri germane.

— *Oltenia, descrieri*: 1716⁶⁹ (Rudolf Damian de Brunnez); 1718⁷⁰ (Eugen de Savoia și contele de Steinvillle); 1726⁷¹ (Nicolo de Porta); 1731⁷² (a. Fr. P. Wallis, vizitație; b. col. ing. Weiss, mănăstiri și fortărețe, descrieri, planuri și vederi); 1777—1778⁷³ (cu ocazia călătoriei col. Magdeburg), o descriere generală, precum și o altă descriere a drumului de-a lungul Oltului pînă la Islaz; 1784⁷⁴ (maior Jeney) și o descriere a Bulgariei.

Hartă: (1784)⁷⁵, granițe drumuri.

— *Țara românească și Moldova, descrieri*: 1809⁷⁶ (lt. Fischer), observații din timpul călătoriei prin Țara Românească... spre Constantinopol; 1822⁷⁷ (cu observațiile marginale ale lt. Maretich von Riv-Alpon), Moldova, și Țara Românească, granițe, împărțire administrativă, populație, cetăți și orașe, bogățiile solului și subsolului; 1854⁷⁸ (maior von Crasbak), Moldova; 1861⁷⁹ (col. Rothauscher), Țara Românească și Moldova, descriere militară-geografică, după izvoare oficiale adunate în timpul ocupației din 1854—1856; 1862⁸⁰ (col. Rothauscher), organizarea ocupației principalilor dunăre în scopul aprovizionării armatelor austriece; 1879⁸¹ (col. lt. Ludwig Sembratowicz), călătorie de informare despre practicabilitatea drumurilor, dar și despre starea de spirit a populației ca urmare a modificărilor teritoriale; 1881⁸² (maior Anton Tuma); *București* 1855⁸³, *Giurgiu* 1790⁸⁴ (câp. Gerlinger v. Oldenberg), oraș, castel, fortificații.

⁶⁹ *Ibidem*, rolele: 89, c. 108—121 (Kr. A. L. B., K I e 18); 170, c. 123—133 (H. H. u. St. A., Hung., Fz. 196).

⁷⁰ *Ibidem*, rola 89, c. 103—107, 126—185 (H. H. u. St. A., L. B., K. I e 4 și K. I e 19).

⁷¹ *Ibidem*, rola 89, c. 186—191 (Kr. A., L. B., K I e 20).

⁷² *Ibidem*, rolele: 117, c. 652—687 (H. H. u. St. A., Hung., Fz. 197 A); 89, c. 192—232 (Kr. A., L. B., K I e 21).

⁷³ *Ibidem*, rola 89, c. 233—272 (Kr. A. L. B., K I e 22, 23).

⁷⁴ *Ibidem*, c. 289—335 (Kr. A. L. B., K I b 1).

⁷⁵ *Ibidem*, c. 336—355 (Kr. A. L. B., K I b 1).

⁷⁶ *Ibidem*, rolele: 199, c. 1—6; 201, c. 817—830 (Kr. A. L. B., K I a 14).

⁷⁷ *Ibidem*, rola 89, c. 1—68 (Kr. A. L. B., K I e 2).

⁷⁸ *Ibidem*, rola 199, c. 45—123 (Kr. A. L. B., K I e 16).

⁷⁹ *Ibidem*, rola 155, c. 265—487 (Kr. A., F. A. Mem., 22/134).

⁸⁰ *Ibidem*, rolele: 155, c. 488—512; 156, c. 2—230 (Kr. A., F. A. Mem., 22/133).

⁸¹ *Ibidem*, rola 168, c. 797—824 (Kr. A., F. A. Mem., VII/164).

⁸² *Ibidem*, rola 89, c. 273—280 (Kr. A. L. B., K I e 10—1).

⁸³ *Ibidem*, rola 8, c. 821—906 (A. V. A., Polizeihofstelle). Publ. de M. Popescu, în „Bucureștii Vechi”, București, 1935, p. 87—97.

⁸⁴ *Ibidem*, rola 199, c. 29—44 (Kr. A. L. B., K I e 12).

Planuri vederi: Brăila, cetate (sec. XVIII)⁸⁵; *București* 1789⁸⁶ (Fr. v. Purcel); 1790⁸⁷; 1852⁸⁸ (Borroczy); 1856⁸⁹; 1895—1899 (Institutul geografic al armatei), 1896 (J. Don) și două planuri nedatate (L. Giuliu și J. Jaeger)⁹⁰; *Galați* (sec. XIX)⁹¹, vedere, lit.

— *Ape*: *Dunărea* 1717⁹², harta cursului Dunării de la izvoare pînă la vărsarea în Marea Neagră; 1738⁹³, Dunărea la Porțile de Fier, dificultățile navigației, raport și hartă; 1830 și 1839⁹⁴ (col. von Birago), proiecte tehnice și propuneri pentru construirea de canale de la Cernavodă pînă la coasta Mării Negre; 1833⁹⁵ (col. Jankovics), Dunărea în zona regiunii de graniță valaho-ilirice, propuneri pentru înlăturarea dificultăților de navigație; 1858⁹⁶; *Olt* 1737—1738⁹⁷ (ing. W. von Schuster și von Rosenfeld, secretar aulic), navigabilitatea; *Mureș* 1764—1765⁹⁸ (Hubert), planul malului de la Lipova pînă la Maco.

Un loc aparte între documentele cu caracter descriptiv ocupă *Jurnalele de călătorie* ale împăraților Iosif al II-lea și Francisc I, precum și numeroasele *anexe la jurnale*, cuprinzînd o mare bogătie de informații despre provinciile vizitate — *Banat, Transilvania, Maramureș, Bucovina* — cu orașele și satele parcurse, informații despre populație și nemulțumirile ei, exprimate în jalbe, despre administrație și neregulile ei, despre viața economică sub toate aspectele, organizare militară, justiție, învățămînt, biserică. Documentele datează din 1773⁹⁹, 1807¹⁰⁰; 1817¹⁰¹ și cuprind și hărți ale Bucovinei și Transilvaniei, cu indicarea proprietăților de stat, salinelor, minelor de fier, drumurilor; 1823¹⁰²; 1825¹⁰³.

⁸⁵ *Ibidem*, rola 3, c. 227 (Ö. N. B., Kart. S. Alb.).
⁸⁶ *Ibidem*, rola 169, c. 335—336 (Kr. A., Kart. S. G. I b 62—50. Publ. de George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935).

⁸⁷ *Ibidem*, rola 198, c. 345—347 (Kr. A., Kart. S., G I b 63). Publ. de Ana Toșa-Turdeanu, *Orașul București în cartografie*, în „Materiale de istorie și muzeografie”, București, 1964, p. 203—217.

⁸⁸ *Ibidem*, c. 333—334 (Kr. A., Kart. S., G I b 65). cf. Fl. Georgescu, *Marele plan al orașului București*, în „Mat. de ist. și muzeografie”, București, 1964, p. 39—79.

⁸⁹ *Ibidem*, c. 335—343 (Kr. A., Kart. S., G I b 67).
⁹⁰ *Ibidem*, rolele: 169, c. 334; 198, c. 344, 340—350 (Kr. A., Kart. S. G I b 66, 68—70).

⁹¹ *Ibidem*, rola 198, c. 428 (Kr. A., Bilder S.).
⁹² *Ibidem*, colecția Xerografii, pach. CCXLI/3 (Ö. N. B. Kart. S., F. K. B. 295 = A. 21. 7).

⁹³ *Ibidem*, rola 198, c. 352—368 (Kr. A. L. B., K VII k 326).

⁹⁴ *Ibidem*, rola 89, c. 69—101 (Kr. A. L. B., K I e 3).

⁹⁵ *Ibidem*, rola 200, c. 190—192 (Kr. A. L. B., K VII k 325).

⁹⁶ *Ibidem*, rola 116, c. 1140—1153 (H. H. u. St. A., H.-L. F. A., Eberakten, K. 1).

⁹⁷ *Ibidem*, rola 203, c. 630—741 (Kr. A. L. B., K VII k 386).

⁹⁸ *Ibidem*, rola 169, c. 347—348, (Ö. N. B. Kart. S., Alter Bestand, Alb. 202/19).

⁹⁹ *Ibidem*, rolele: 58; 59 c. 1—608; 60, c. 1—388; 63 c. 256—655 (H. H. u. St. A., H.-L. F. A., K. 7, 8).

¹⁰⁰ *Ibidem*, rola 60, c. 390—482, (H. H. u. St. A., H.-L. F. A., K. 16, 17).

¹⁰¹ *Ibidem*, rolele: 60, c. 484—679; 66, c. 1—674; 67, c. 1—657 (H. H. u. St. A., H.-L. F. A., K. 29, 30, 32—34).

¹⁰² și ¹⁰³ *Ibidem*, rola 67, c. 658—849 (H. H. u. St. A., H.-L. F. A., K. 49, 50).

cu hărți privind granița austro-rusă din 1776, drumuri, construcții, școli; 1852¹⁰⁴, cu unele retro-acta chiar din 1693.

Organizarea unei *zone militare de graniță* în Transilvania și Banat, începînd din anul 1762, cu forme administrative, drepturi și obligații deosebite de cele ale „Provinciei”, își găsește expresia în documente descriptive privind modul în care s-a făcut militarizarea, date statistice despre satele din această zonă, despre populație, economie, jurisdicție, contribuții, regimente grănicerești etc. Documente mai cuprinzătoare privind zona militară din *Banat* datează din 1757—1764¹⁰⁵, 1769—1775¹⁰⁶ (include și conscripțiile efectuate în 22 de sate, în vederea militarizării), 1774¹⁰⁷, 1777¹⁰⁸, 1781¹⁰⁹, (d. 1832)¹¹⁰, iar documentele privind zona militară transilvană datează din 1770¹¹¹, (1770—1772)¹¹², (1787)¹¹³, 1813¹¹⁴ (col. Lubinger).

Observăm că și descrierile topografico-statistice mai ample, începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, ca și *Jurnalele de călătorie* ale împăraților, cu anexele lor, cuprind informații despre zona militară de graniță.

Trasările de granițe interstatuale, cu tot complexul de probleme, conflicte și aplanări, cedări, retrocedări, rectificări, argumentări, acorduri și convenții, lucrări ale comisiilor de trasare a liniei de graniță, cu descrieri, tabele și hărți, din perioada 1520—1856¹¹⁵, sînt oglindite în următoarele *documente de graniță*, datînd din anii: 1520¹¹⁶, acord între Neagoe Basarab și Ioan Zápolya pentru delimitarea graniței dintre Transilvania și Țara Românească (Oltenia); 1700—1723¹¹⁷, rectificarea

¹⁰⁴ *Ibidem*, rola 63, c. 1—254, (H. H. u. St. A., Kab. A., Kab. Kanz., Varia. K. 34). Cuprinde numai lista cererilor înaintate împăratului Francisc Iosif I în timpul călătoriei în Transilvania.

¹⁰⁵ *Ibidem*, rola 129, c. 1190—1400 (H. K. A., B. A., rote Nr. 187).

¹⁰⁶ *Ibidem*, rola 131, c. 1—666 (H. K. A., B. A., rote Nr. 188, 189).

¹⁰⁷ *Ibidem*, rola 142, c. 1—206 (H. K. A., M. B., rote Nr. 1992).

¹⁰⁸ *Ibidem*, rola 172, c. 1—113 (H. H. u. St. A., Kab. A., Nachlass Zinzendorf, K. 6).

¹⁰⁹ *Ibidem*, rola 198, c. 414—425 (Kr. A. L. B., K VII k 344).

¹¹⁰ *Ibidem*, rola 13, c. 407—469 (H. H. u. St. A., I. B. Kor. mit der Polizeihofstelle, K. 4).

¹¹¹ *Ibidem*, rola 200, c. 310—376 (Kr. A. L. B., K VII k 335).

¹¹² *Ibidem*, rola 199, c. 676—719 (Kr. A. L. B., K VII k 10).

¹¹³ *Ibidem*, rola 201, c. 62—97 (Kr. A. L. B., K VII k 347).

¹¹⁴ *Ibidem*, rola 203, c. 635—638 (Kr. A. L. B., K VII k 387).

¹¹⁵ Documentele similare din perioada următoare anului 1856 sînt cuprinse în prezentarea documentelor privind evenimentele istorice care au antrenat modificări teritoriale interstatuale.

¹¹⁶ *Ibidem*, rola 200, c. 413—417 (Kr. A.; H. Kr. Kanz. A. VII/1).

¹¹⁷ *Ibidem*, rola 117, c. 1194—1244 (H. H. u. St. A., Handschriftenabt. Orientalische Handschriften der ehemaligen Konsularakademie in Wien, Katalog Krafft, Nr. 125).

graniței austro-turce în Banat; 1741¹¹⁸, delimitarea între Transilvania și Țara Românească (Oltenia) și plan de situație la Turnul Roșu — Cozia; 1754—1755¹¹⁹, granița între Transilvania și Moldova și o scrisoare de la Matei Ghica; 1766¹²⁰ (memoriul lui Hadik), granița între Transilvania și Moldova, cu menționarea unor vechi documente voievodale; 1768—1827¹²¹, rectificări de graniță între Transilvania pe de o parte, Moldova, Bucovina, Țara Românească, pe de altă parte; și hărți; 1770¹²², delimitarea între Maramureș și districtul Rodna; în transumpt, documente de delimitare din 1638 și 1639; în anexe, diploma leopoldină din 4 decembrie 1691, care confirmă pe cea din 28 iunie 1686, privind religia, demnitățile, sarcinile publice în Transilvania; și diploma din 19 martie 1701, privind privilegiile clerului român care acceptă unirea cu biserica romano-catolică; 1773—1776¹²³, convenția prin care Austria impune răpirea Bucovinei și convenția de delimitare a granițelor, teritoriul luat de Turcia (Hotin) și o descriere a Bucovinei; 1774¹²⁴ (raportul maiorului Mieg), granița Bucovinei, cu mențiuni de documente din 1437 și 1441, privind vechea graniță a Pocuției și informații despre evenimintele războiului ruso-turc; 1775¹²⁵ (rapoartele lt. Brunnez), tratativele cu pașa de Hotin pentru delimitarea graniței între Transilvania și Maramureș, precum și între Bucovina și Moldova; și schițe; 1777¹²⁶, act de hotărnicie între Bistrița și Rodna; 1786—1790¹²⁷, proto-coale și scrisori imperiale privind unirea administrativă a Bucovinei cu Galiția și apoi separarea ei; 1792¹²⁸, granițele între Banat și Țara Românească, între Transilvania și Moldova; 1793¹²⁹ (câp. Fr. v. Mieg), granița între Transilvania și Moldova și o descriere a sateilor Rodna și Ilva Mare; (1817)¹³⁰, rectificare de graniță între Transilvania și Ungaria; 1839¹³¹, granița între Transilvania și Moldova

și plan; 1856¹³², granița între Transilvania și Moldova, precum și între Bucovina și Moldova.

II. DOCUMENTE ECONOMICE.

Dacă informațiile economice nu lipsesc nici din documentele descriptiv-teritoriale prezentate mai sus, aceste informații devin însuși conținutul documentelor celei de a doua grupări. E vorba înainte de toate de documente provenite de la instituția economică prin excelență, *Cămara Aulică (Hofkammer)*. În Arhiva Cămarii Aulice au fost efectuate cercetări sistematice, în primul rînd în acele fonduri care, prin structura lor, concentrează documente referitoare la o arie geografică de interes pentru noi — cum ar fi „Acte bănățene” sau „Documente transilvane” — dar și în alte fonduri¹³³, care de asemenea cuprind informații bogate pentru istoria economică a țării noastre.

Semnalăm mai întîi o serie de documente cu caracter descriptiv, *conscrierile* de toate genurile — urbariale, domeniiale, fiscale — și *recensămînturile* cu obiective diverse. Aceste documente procură date cu privire la structura etnică și socială, ocupația și avutul populației, proprietatea funciară, obligațiile iobăgești și în general la relațiile agrare în perioada feudalismului. Documentele respective, împreună cu cele depistate și microfilmate în Arhiva Națională a Ungariei de la Budapesta completează seria conscripțiilor urbariilor aflate în prezent în țară, oferind o bază documentară foarte largă pentru cercetarea istorică.

Indicăm aceste documente, după localitățile la care se referă, în ordine alfabetică:

Arad: 1721—1722, conscripție a localităților locuite și nelocuite (predii), aparținînd Provizoratului¹³⁴; **Ardușad:** (prima jumătate a secolului al XVIII-lea), conscripția iobagilor români și maghiari¹³⁵; **Ardușd:** (fără dată), tabelul bunurilor fiscale ale domeniului¹³⁶; **Baia Mare:** 1585, conscrierea sateilor și a veniturilor lor¹³⁷; 1695, conscrierea bunurilor regale¹³⁸; **Banat:** 1765, situația prediilor¹³⁹; 1775, conscrierea mănăstirilor de rit greco-

¹¹⁸ *Ibidem*, rola 200, c. 453—555 (Kr. A. Kanz. A., VII/274).

¹¹⁹ *Ibidem*, rola 117, c. 138—171 (H. H. u. St. A., Hung., Fz. 360).

¹²⁰ *Ibidem*, rola 200, c. 579—813 (Kr. A., Kanz. A., VII/32).

¹²¹ *Ibidem*, rola 170, c. 422—646 (H. H. u. St. A., St. Abt., Türkei III, K. 17).

¹²² *Ibidem*, rola 202, c. 1—35 (Kr. A. Kanz. A., VII/342).

¹²³ *Ibidem*, rola 176, c. 563—1197 (H. H. u. St. A., St. Abt., Türkei III, K. 8).

¹²⁴ *Ibidem*, rola 199, c. 720—728 (Kr. A. L. B., K. VII k 22).

¹²⁵ *Ibidem*, rola 200, c. 401—412 (Kr. A. L. B., K. VII k 340).

¹²⁶ *Ibidem*, rola 202, c. 36—39 (Kr. A. Kanz. A., VII/345).

¹²⁷ *Ibidem*, rola 202, c. 650—747 (Kr. A. Hauptreihe des Hofkriegsrates, 1786—30—118, 135, 173, 181; 1790—30—86).

¹²⁸ *Ibidem*, rola 202, c. 296—337 (Kr. A. Kanz. A., VII/355—357).

¹²⁹ *Ibidem*, rola 201, c. 98—123 (Kr. A. L. B., K. VII k 351).

¹³⁰ *Ibidem*, rola 67, c. 21—25 (H. H. u. St. A., A.-L. F. A., Hofreisen, K. 33).

¹³¹ *Ibidem*, rola 202, c. 338—375 (Kr. A. Kanz. A., VII/366).

¹³² *Ibidem*, rola 170, c. 649—741 (H. H. u. St. A., St. Abt., Türkei VIII, K. 36).

¹³³ De la Hofkammerarchiv au fost microfilmate documente din următoarele grupări de acte: *Reichs-akten* (1587—1740); *Anhang gemischter Faszikel*, *Siebenbürgen. Siebenbürgische Urkunden* (1505—1780); *Anhang vermischter ungarischer Gegenstände*, incl. *Konskriptionen* (1455—1759); *Kommerz* (1750—1865); *Münz-und Bergwesen* (1765—1865); *Banater Akten* (1716—1779); *Siebenbürgen Akten* (1749—1820); *Siebenbürgische Kammeralverhandlungen* (1749—1761); *Ban-kaal Akten* (1773—1787); *Oberster Rechnungshof* (1762—1917); *Hoffinanz Ungarn* (1691—1692).

¹³⁴ *Ibidem*, rolele: 33, c. 126—21; 56, c. 122—178 (H. K. A. U. G. Konskr. rote Nr. 40).

¹³⁵ *Ibidem*, rola 34, c. 23—8 (*ibid.*).

¹³⁶ *Ibidem*, rola 151, c. 182—189 (*ibidem*, rote Nr. 44).

¹³⁷ *Ibidem*, c. 1287—1890 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹³⁸ *Ibidem*, c. 1381—1392 (*ibidem*, rote nr. 46).

¹³⁹ *Ibidem*, rola 129, c. 1190—1400 (H. K. A., B. A., rote Nr. 187).

neunit¹⁴⁰; *Batos*: 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁴¹; *Băcicoi*: 1725, conscripția domeniului fiscal; 1726, urbanu, cuprinzând și domeniul fiscal *Costiui*, ambele încorporate la Oficiul salinelor din Maramureș¹⁴²; *Bihor*: 1552, conscripția fiscală a comitatului, tabelul bunurilor fiscale¹⁴³; *Brașov*: 1752, dijma din Țara Birsei¹⁴⁴; *Caraș Severin*, comitat: 1769—1770, tabel cu numărul locuitorilor și al contribuției¹⁴⁵; *Cătina*: 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁴⁶; 1782, urbanu¹⁴⁷; *Cetatea de Baltă*: 1726¹⁴⁸, 1758¹⁴⁹, urbării; 1759, evaluarea bunurilor domeniului fiscal¹⁵⁰; *Cipău*: 1758, conscripția domeniului fiscal¹⁵¹; *Cut*: 1752¹⁵², 1759, 1789¹⁵³, evaluări ale domeniului fiscal; *Deag*: 1758, conscripția domeniului fiscal¹⁵⁴; *Dej*: 1752, evaluarea bunurilor curiei camerale¹⁵⁵; *Deva*: 1740, conscripția urbanială a unor sate fiscale¹⁵⁶; *Dumbrăveni*: 1756, conscrierea armenilor; 1658, urbanu¹⁵⁷; 1758, evaluarea posesiunii fiscale¹⁵⁸; *Gănești*: 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁵⁹; *Gherla*: 1751, veniturile comunității armenie, obligațiile iobăgești ale comune Candia¹⁶⁰; 1756, recensământul orașului și, anexate, privilegiile armenilor din anii 1757—1758¹⁶¹; 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁶²; *Hălmașu*: 1759, evaluarea bunurilor domeniului¹⁶³; 1704, conscripția bunurilor fiscale¹⁶⁴; *Iclânzul și Iclândul Mare*: 1758, conscripția posesiunilor fiscale¹⁶⁵; *Iernut*: 1758, conscripția domeniului fiscal¹⁶⁶; 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁶⁷; *Ineu*: 1721, 1722, descrieri ale localității, recensământul gospodăriilor țărănești¹⁶⁸; *Lechința*: 1758,

conscrierea posesiunii fiscale¹⁶⁹; *Maramureș*: 1715, 1725, recensămînturi ale populației nobile și nenobile, inclusiv ale iobagilor fugiți; 1741, conscrierea domeniului fiscal¹⁷⁰; *Mălăncrav*: 1758, urbanu; 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁷¹; *Oarda de Mureș*: 1758, conscripția posesiunii fiscale¹⁷²; *Odorhei*: 1850, lista localităților, cu indicarea caselor, familiilor¹⁷³; *Ohaba*: 1759, evaluarea posesiunii fiscale¹⁷⁴; *Petrilaca*: 1785, conscripția posesiunii fiscale¹⁷⁵; *Porumbacul de Jos*: 1759, evaluarea curții nobiliare cu menționarea glăjeriei¹⁷⁶; *Satu Mare*: extras din urbării anilor 1569 și 1579 despre veniturile Țirgurilor Sătmăr și Nemeti, cu numărul colonilor¹⁷⁷; 1570, lista dijmelor de grîu din sate¹⁷⁸; 1694—1695: conscripții ale bunurilor regale din comitat și cetate¹⁷⁹, cu anexa din 1583¹⁸⁰; *Satu Mic*: 1750, descrierea domeniului fiscal¹⁸¹; *Seulia de Mureș*: 1758, conscripția posesiunii fiscale¹⁸²; *Sighetul Marmăției*: 1712, veniturile curții domeniare; 1725, conscripția tuturor ogoarelor ce aparțin curții fiscale¹⁸³; *Simbăta de Jos*: 1789, evaluarea posesiunilor fiscale aparținînd domeniului: Simbăta de Jos, Drăguș, Viștea de Sus, Olteți și Vioieledenii Mari¹⁸⁴; *Șimleul Silvaniei și Seini*: 1583, veniturile cetății¹⁸⁵; *Suseni și Josenii Birgăului*: 1759, evaluarea bunurilor fiscale¹⁸⁶; *Tășnad*: 1657, situația bunurilor domeniului¹⁸⁷; *Teodorța*: 1759, evaluarea bunurilor fiscale¹⁸⁸; *Țirgu Lăpuș*: 1759, evaluarea bunurilor fiscale¹⁸⁹; *Urișul de Jos*: 1758, conscripția posesiunii fiscale¹⁹⁰; *Vaida Rece*, *Berivoiul Mic* și *Vălecele*: 1759, evaluarea bunurilor fiscale¹⁹¹; *Zalău*: 1751 conscripția tuturor dijmelor de

¹⁴⁰ *Ibidem*, rola 151, c. 1590—1596 (H. K. A., U. G. Konksr., rote Nr. 45).

¹⁴¹ *Ibidem*, c. 545—548 (*ibid.* rote Nr. 44).

¹⁴² *Ibidem*, c. 1393—1503 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 46).

¹⁴³ *Ibidem*, c. 182—189, 316—356 (*ibidem*).

¹⁴⁴ *Ibidem*, rola 42, c. 476—483 (H. K. A., rote Nr. 65).

¹⁴⁵ *Ibidem*, c. 503 (H. K. A., M. B. rote Nr. 1938).

¹⁴⁶ *Ibidem*, c. 538—544 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 44).

¹⁴⁷ *Ibidem*, c. 706—906 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁴⁸ *Ibidem*, rola 33, c. 209—127 (*ibidem*, rote Nr. 40).

¹⁴⁹ *Ibidem*, rola 151, c. 907—959 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁵⁰ *Ibidem*, c. 526—537 (*ibidem*, rote Nr. 44).

¹⁵¹ *Ibidem*, rola 37, c. 171—173 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁵² *Ibidem*, rola 42, c. 802—930 (H. K. A., S. A., rote Nr. 65).

¹⁵³ *Ibidem*, rola 151, c. 460—464, 960—982 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 44, 45).

¹⁵⁴ *Ibidem*, rola 37, c. 93—107 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁵⁵ *Ibidem*, rola 42, c. 990—991 (H. K. A., S. A., rote Nr. 65).

¹⁵⁶ *Ibidem*, rola 151, c. 1360—1380 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 45).

¹⁵⁷ *Ibidem*, rolele: 33, c. 335—330; 151, c. 596—675 (H. K. A., S. A., rote nr. 82; U. G. Konksr., rote Nr. 45).

¹⁵⁸ *Ibidem*, rola 151, c. 479—490 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 45).

¹⁵⁹ *Ibidem*, c. 518—525 (*ibidem*).

¹⁶⁰ *Ibidem*, rola 42, c. 563—566 (H. K. A., S. A., rote Nr. 65).

¹⁶¹ *Ibidem*, rola 33, c. 396—382 (*ibidem*, rote Nr. 82).

¹⁶² *Ibidem*, rola 151, c. 568—573 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 45).

¹⁶³ *Ibidem*, c. 412—429 (*ibid.*).

¹⁶⁴ *Ibidem*, c. 1550—1553 (*ibid.* rote Nr. 46).

¹⁶⁵ *Ibidem*, rola 37, c. 141—163 (*ibid.* rote Nr. 45).

¹⁶⁶ *Ibidem*, c. 5—92 (*ibid.*).

¹⁶⁷ *Ibidem*, rola 151, c. 491—505 (*ibid.*).

¹⁶⁸ *Ibidem*, rolele: 33, c. 19—1; 34, c. 503—366; 56, c. 1—88 (*ibidem*, rote Nr. 40).

¹⁶⁹ *Ibidem*, rola 37, c. 141—155 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁷⁰ *Ibidem*, rola 34, c. 365—78 (*ibidem*, rote Nr. 40).

¹⁷¹ *Ibidem*, rola 151, c. 460—464, 676—705 (*ibidem* rote Nr. 45).

¹⁷² *Ibidem*, rola 42, c. 164—170 (*ibidem*).

¹⁷³ *Ibidem*, rola 168, c. 913—932 (Kr. A. F. A. Mem. XXII/132).

¹⁷⁴ *Ibidem*, rola 151, c. 589—595 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 45).

¹⁷⁵ *Ibidem*, rola 37, c. 113—118 (*ibidem*).

¹⁷⁶ *Ibidem*, rola 151, c. 505—517 (*ibidem*).

¹⁷⁷ *Ibidem*, c. 1195—1199 (*ibidem*).

¹⁷⁸ *Ibidem*, c. 206 (*ibidem*, rote Nr. 44).

¹⁷⁹ *Ibidem*, c. 1297—1392 (*ibidem*, rote Nr. 46).

¹⁸⁰ In anexă, corespondența lui Rudolf al II-lea cu arhiepiscopii de Eger, Kalocsa ș.a., cu informații despre conflictul între împăratul romano-german și Ștefan Báthory, regele Poloniei, pentru stăpînirea Țirgurilor Sătmăr și Nemeti și implicațiile inter-statale (H. K. A., U. G. Konksr., rote Nr. 45).

¹⁸¹ Arh. St. Bunc., colecția Microfilme Austria, rola 42, c. 261—278 (H. K. A., S. A., rote Nr. 65).

¹⁸² *Ibidem*, rola 37, c. 93—107 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁸³ *Ibidem*, rola 151, c. 1504—1550 (*ibidem*, rote Nr. 46).

¹⁸⁴ *Ibidem*, c. 465—478 (H. K. A., U. G. Konksr. rote Nr. 45).

¹⁸⁵ *Ibidem*, c. 1159—1195 (*ibidem*).

¹⁸⁶ *Ibidem*, c. 500, 562—567 (*ibidem*).

¹⁸⁷ *Ibidem*, rola 151, c. 1597—1602 (*ibidem*, rote Nr. 46).

¹⁸⁸ *Ibidem*, c. 589—595 (*ibidem*, rote Nr. 45).

¹⁸⁹ *Ibidem*, c. 555—559 (*ibidem*).

¹⁹⁰ *Ibidem*, rola 37, c. 174—187 (*ibidem*).

¹⁹¹ *Ibidem*, rola 151, c. 549—554, 574—580 (*ibidem*).

pe domeniul fiscal¹⁹²; *Zărând*: 1752, moșii donate de Mihai Viteazul în anul 1599, lista domeniilor fiscale¹⁹³; 1697, lista locuitorilor din comitatele Zărând și Maramureș¹⁹⁴; (prima jum. a sec. al XVIII-lea) urbani¹⁹⁵; *Zlatna*: 1704, urbani¹⁹⁶; 1761, conscripție privind situația populației românești după districte, comitate, scaune, numărul satelor, sufletelor, familiilor, bisericilor și învățătorilor¹⁹⁷.

Alte documente, în special cele din grupele *Acte transilvane*¹⁹⁸, *Probleme camerale transilvane*¹⁹⁹, *Acte bancale*²⁰⁰ și *Finanțele aulice pentru Ungaria*²⁰¹, privesc veniturile și cheltuielile Cărmării aulice în Transilvania, Bucovina și Banat. Găsim aici tabele cu veniturile din contribuții, taxe tricesimale și vamale, poștă, saline, arezi de moșii, arezi de dijme, răscumpărări de robotă, cele mai multe datînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Întîlnim totuși și unele documente mai vechi, de exemplu documentele privind veniturile fiscale ale tirgurilor Sătmăr și Nemeti în anii 1570 și 1583²⁰², documentele din 1691 și 1692²⁰³ privind cheltuielile cu fortificațiile de la Oradea și Lipova, cheltuielile cu aprovizionarea armatei, repartitia contribuțiilor pentru război, veniturile Transilvaniei. De asemenea, documente de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui următor, privind cheltuieli pentru lucrări publice și pentru siguranța de stat în Bucovina sau pentru Societatea de navigație pe Dunăre²⁰⁴.

Gruparea de *Acte Bănățene*²⁰⁵ oglindește probleme de organizare a administrației Banatului în sec. al XVIII-lea și în special de organizare a economiei: preocupări pentru cultivarea cînepei, inului, bumbacului, scumpiei, orezului, pentru plantarea duzilor în vederea dezvoltării industriei mătăsii; orga-

nizarea exploatarei miniere din Oravița, Dognecea și Bocșa; producția și comerțul cu potașă; comerțul de import, export și tranzit; comerțul cu sare; companiile comerciale; administrarea veniturilor „bancale” și vamale, a veniturilor din contribuții, poștă, din arenda drepturilor regale, din răscumpărări de robotă; măsuri de poliție economică (tirguri, prețuri, măsuri și greutăți; aprovizionarea armatei; cordonul sanitar; miliția, regimentele de graniță, plăieși, colonizări în zona de graniță; coloniști germani; comunitatea bulgară; administrarea justiției; franciscanii, episcopia din Cenad ș.a.

Gruparea de acte intitulată *Probleme monetare și montanistice*²⁰⁶ cuprinde informații foarte bogate despre producția minieră din Banat și Transilvania, precum și despre stabilimentele de prelucrare a aramei, fierului, argintului și plumbului din Banat și de la Băița (jud. Bihor). Rapoarte și tabele statistice mijlocesc date despre investiții, cantități extrase și prelucrate, producția topitoriilor și forjăriilor, preț de cost, beneficii, cantitatea și valoarea metalului transportat anual la Viena, numărul și salariile lucrătorilor și condițiile economico-sociale ale populației în zona montanistică din Banat, munții Apuseni și Bihor.

Gruparea de acte cuprinsă sub denumirea *Comerț*²⁰⁷ atestă relațiile comerciale intense dintre Banat și Transilvania pe de o parte, Țara Românească și Moldova pe de altă parte. Găsim aici tabele privind comerțul prin oficiile vamale Brașov, Cluj, Sibiu, Bran, Timiș, Buzău, Oituz, Ghimeș, Tulgheș, Breaza, Șanțul Vechi, Bilbor, Poiana Mărului, tabele de import, export și tranzit, cu felul, cantitatea și valoarea mărfurilor, tarife vamale, reglementări și prohibiții pentru unele mărfuri, măsuri de carantină, organizarea de tirguri anuale, probleme de transport (Oficiul cărăușiei, căile comerciale din Birgău și din zona militară, comerțul pe Dunăre), activitatea companiilor comerciale din Brașov, Sibiu și Timișoara, activitatea Consiliului comercial bănățean și a Comisiei de comerț din Transilvania; încercări de exportare a unor produse bănățene spre Veneția și Genova; informații despre breslele și manufacturile din Transilvania și Banat.

Dacă Arhiva Cărmării Aulice constituie izvorul cel mai bogat pentru istoria economică

¹⁹² *Ibidem*, rola 42, c. 408–452 (H. K. A., S. A. rote Nr. 65).

¹⁹³ *Ibidem*, c. 992–1025 (*ibidem*).

¹⁹⁴ *Ibidem*, rola 151, c. 358–366 (H. K. A., U. G. K. rote Nr. 44).

¹⁹⁵ *Ibidem*, c. 1542–1549 (*ibidem*, rote Nr. 46).

¹⁹⁶ *Ibidem*, c. 1562–1582 (*ibidem*).

¹⁹⁷ *Ibidem*, rola 200, c. 229–231 (Kr. A. L. B., K. VIII k 332).

¹⁹⁸ *Ibidem*, rolele: 33, c. 210–457; 35, c. 1–125; 36, c. 1–6; 37, c. 371–403; 42; 43; 104; 105; 153, c. 995–1040 (H. K. A., S. A. rote Nr. 62, 63, 65, 66, 82, 84–86, 131, 133, 175, 319, 336, 337).

¹⁹⁹ *Ibidem*, rola 152 (H. K. A., S. Kammeralverhandl., rote Nr. 61, 64, 83, 84).

²⁰⁰ *Ibidem*, rolele: 133, c. 867–1449; 136 c. 901–1420; 210, c. 668–1130 (H. K. A., Bk. Akt., rote Nr. 1622, 1722, 2982; Oberste Hofrechnungskammer K. 60–62; rote Nr. 1044, 1045, 1072–1074, 1078, 1079, 1081).

²⁰¹ *Ibidem*, rola 226 (H. K. A., Hoffinanz Ungarn, rote Nr. 339–351).

²⁰² *Ibidem*, rola 151, c. 190–205 (H. K. A., U. G. K. rote Nr. 44–45).

²⁰³ *Ibidem*, rola 226, c. 1–34, 81–100, 211–675 (H. K. A., Hoffinanz Ungarn, rote Nr. 339, 340, 344, 348–350).

²⁰⁴ *Ibidem*, rola 133, c. 888–1449 (H. K. A., Hofrechnungskammer, rote Nr. 1045, 1072–1074, 1078, 1079, 1081).

²⁰⁵ *Ibidem*, rolele: 125–131, 204–210, 227 (H. K. A., B. A., rote Nr. 1, 2, 8, 11, 27, 59, 71, 89, 100, 101, 103, 104, 106, 166–168, 185–187, 191–192, 194, 196, 198, 199, 203, 205, 235, 236; Kämpfische B. A. rote Nr. 67–70, 87, 88, 97; Jüngere B. A., rote Nr. 188, 189, 209).

²⁰⁶ *Ibidem*, rolele: 45, (cuprinde răscoala lui Horea, cf. această temă); 137, c. 641–1258; 138–143; 145–150; 228, c. 336–986; 229, c. 1–1117 (H. K. A., M. B., rote Nr. 44, 670–672, 765, 1919, 1920, 1928, 1929, 1961, 1962, 1977–1995, 2041, 2043, 2044, 2046, 2123, 2128–2131, 2169, 2175, 2188, 2189, 2193, 2195, 2198, 2257, 2258, 2290–2292, 2300, 2175, 2188, 2189, 2193, 2195, 2198, 2257, 2258, 2290–2292, 2300, 2330, 2909–2916, 3047, 3088–3090, 3104–3107).

²⁰⁷ *Ibidem*, rolele: 32; 35, c. 126–532; 36, c. 61–602; 37, c. 236–322; 74; 132, 133, c. 1–866; 134; 135; 136 c. 1–900; 137 c. 1–640; 228 c. 1–335 (H. K. A. Kom., rote Nr. 5, 28, 39, 103, 680, 683, 724, 748, 895, 928, 930, 933, 936, 939, 943, 944, 946, 947, 949, 951–953, 955–957, 959–962, 973, 975, 1049, 1053, 1061, 1062, 1161, 1172, 1187, 1232).

a țării noastre, nici celelalte arhive din Viena nu sînt lipsite de izvoare de acest fel. Așa de exemplu de la *Arhiva Casei, Curții și Statului* (Haus-, Hof- und Staatsarchiv) provin o descriere a minelor și a exploatărilor miniere din Transilvania din anul 1772²⁰⁸; o situație a taxelor vamale plătite în Banat în anii 1772—1784²⁰⁹; o dare de seamă asupra activității montanistice din Bucovina, Banat, Transilvania pe anul 1807²¹⁰. Din *Arhiva de război* (Kriegsarchiv): o listă a veniturilor Principatului Transilvaniei din 1603²¹¹; o descriere din 1792²¹² a minelor de la Baia de Arieș, aflate în construcție, precum și schița galeriilor și trompelor de apă; un studiu istoric al contribuțiilor și altor sarcini publice, din 1793²¹³; o listă a localităților din Transilvania unde se țineau târguri anuale și săptămînale și a articolelor care se aduceau la tîrg, din 1830²¹⁴; planuri ale rafinăriilor de petrol din 1916²¹⁵. Din *Arhiva generală a Administrației* (Allgemeines Verwaltungsarchiv) au fost filmate documente din anii 1727—1838 privind acordarea dreptului de tîrg pentru diverse localități din Bucovina, colonizări la Rădăuți (1799), administrarea moșilor camerale și ale Fondului bisericesc din Bucovina, impozite, construcții de biserici în Bucovina²¹⁶; documente din 1907—1908 privind acorduri vamale și comerciale, schimburi comerciale²¹⁷, precum și cîteva documente din 1915—1916 privind comerțul de tranzit²¹⁸.

III. DOCUMENTE PRIVIND EVENIMENTELE ISTORICE.

Documente — *Mihai Viteazul* și alte documente mai vechi și mai noi. Numărul mare de documente de la, către și despre Mihai Viteazul — un indiciu al importanței pe care i-a atribuit-o politica europeană a vremii — care se găsesc în arhivele Vienei a reținut atenția celei mai vechi cercetări în aceste arhive și a stimulat, după cît se pare, pe toate celelalte care au urmat. Dar tocmai numărul acesta mare și dificultatea copiatului manual au contribuit ca vechile culegeri de documente — *Mihai Viteazul* să nu corespundă exigențelor științifice de azi. Astfel încît o parcurgere din nou a colecțiilor din arhivele în care se găsesc documente — *Mihai Viteazul*

zul a devenit o necesitate în condițiile tehnicii microfilmului, în vederea viitoarelor ediții de documente.

Au fost făcute cercetări — fără a fi fost duse pînă la capăt — în două mari colecții de arhivă de la Haus-, Hof- und Staatsarchiv, *Hungarica* și *Turcica*, precum și în *seria principală de acte ale Consiliului aulic de război* de la Kriegsarchiv, unde se găsesc cele mai multe documente — *Mihai Viteazul*. Au fost filmate din aceste colecții nu numai documente care privesc personalitatea lui Mihai Viteazul, ci și altele, mai vechi și mai noi, legate de istoria Transilvaniei și de politica habsburgică față de Transilvania și față de Imperiul Otoman. Menționăm documente din 1540²¹⁹ despre tulburările din Transilvania pentru stăpînirea Voievodatului, între care se află și corespondența lui Ștefan Lăcustă, domnul Moldovei, cu regele Ferdinand²²⁰; documente din 1551—1556²²¹ cu actele procesului lui George Martinuzzi, cardinalul locțiitor al voievodului Transilvaniei, care a avut un sfîrșit tragic în urma acuzației de trădare în favoarea turcilor. Documentele din colecțiile *Hungarica*, anii 1596—1604²²² și *Turcica*, anii 1593—1602²²³ se conturează în jurul lui Mihai Viteazul, dar aduc informații și despre Radu Șerban, voievodul Țării Românești, Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul, Aron Tiranul, Ieremia Movilă — voievozii Moldovei — Ilie Alexandru, pretendent la tronul Moldovei ș.a. De la Kriegsarchiv au fost filmate documente din anii 1599—1601²²⁴ privind pe Mihai Viteazul. Cîteva documente cu referințe la marele voievod au fost filmate și de la Hofkammerarchiv²²⁵, precum și de la Österreichische Nationalbibliothek²²⁶.

Problema *unirii* unei părți a românilor cu *biserica catolică* și *lupta de emancipare politică*, a *românilor din Transilvania* sînt oglinzite în bogata documentație despre activitatea

²⁰⁸ *Ibidem*, rola 172, c. 393—492 (H. H. u. St. A., Kab. A., Nachlass Zinzendorf, K. 6).

²⁰⁹ *Ibidem*, c. 186—292 (*ibidem*).

²¹⁰ *Ibidem*, rola 176, c. 531—562 (H. H. u. St. A., Kab. A., Nachlass Erz. Rainer K. 4).

²¹¹ *Ibidem*, rola 200, c. 418—452 (Kr. A., Kanz. A., VII/50).

²¹² *Ibidem*, rola 198, c. 403—413 (Kr. A. L. B., K VII k 375).

²¹³ *Ibidem*, rola 202, c. 548—649 (Kr. A. Kanz. A., XVI/72).

²¹⁴ *Ibidem*, rola 203, c. 742—757 (Kr. A. L. B., K VII k 382).

²¹⁵ *Ibidem*, rola 89, 281—288 (Kr. A. L. B., K I c 10—24).

²¹⁶ *Ibidem*, rola 173, c. 1—432 (A. V. A., Hofkanz. K 486, 498, 534—536, 539, 546, 1823, 1829).

²¹⁷ *Ibidem*, rola 46, (A. V. A. Handelsmin., K. 118).

²¹⁸ *Ibidem*, rola 47, c. 1—35 (A. V. A. Handelsmin., Dep. 24, Rumänien, F. 1336).

²¹⁹ *Ibidem*, colecția Xerografii, Viena, pach. neinventariat (H. H. u. St. A., Hung. Fzz. 41—44).

²²⁰ Publ. de C. Giurescu, *Documente răzlețe din Arhivele Vienei*, în „Bul. Comisiei istorice a României”, vol. I, București, 1915, p. 280—305.

²²¹ *Ibidem*, colecția Xerografii, Viena, pach. CCLIV/1—30 (H. H. u. St. A., Hung., Fzz. 74, 75); cf. și lista de la sfîrșit cu Manuscrise diverse, nr. 6.

²²² *Ibidem*, pach. CCXXXVI—CCXXXIX, CCXLV—CCLVII (H. H. u. St. A. Hung. Fzz. 129—145). Documentele — *Mihai Viteazul* sînt publicate în Hurmuzaki, Doc. III, IV, XII.

²²³ *Ibidem*, pach. CCXXX—CCXXXV (H. H. u. St. A., Turcica I. K 81—86). Documentele — *Mihai Viteazul* sînt publicate în Hurmuzaki, Doc. III, IV, XII; A. Veress: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. V, București, 1932, p. 281—282; N. Iorga, *Documente relative la Petru Șchiopul și Mihai Viteazul*, București, 1898, p. 22—24.

²²⁴ *Ibidem*, colecția Microfilme Austria, rolete: 73, (Kr. A. Hauptreihe des Hofkriegsrates, 1599—1601); 202, c. 462—501 (Kr. A. Kanz. A., XV/4,5). Publ. în Hurmuzaki, Doc. XII.

²²⁵ *Ibidem*, rola 101, c. 16—18; xerogr. pach. CCXXXV/1 (H. K. A., Reichsakten, Fzz. 136, 169). Publ. de A. Veress, op. cit.

²²⁶ *Ibidem*, rola 193, c. 378—381 (Ö. N. B., Cod., 8448). Publ. de A. Veress, op. cit.

episcopului *Inocențiu Micu*²²⁷, sau în cea despre *răscoala* condusă de călugărul *Sofronie* din Cioara, în memoriile episcopului *Petre Paul Aaron*²²⁸, în memoriul episcopilor *Ioan Bob* și *Gherasim Adamovici*²²⁹, în corespondența privind activitatea episcopului *Samuel Vulcan*²³⁰, în legătură cu separarea românilor din Banat de ierarhia bisericească din Karlowitz, precum și în corespondența (1667—1674) privind pe *Gavril Mihakic*²³¹, episcopul „valahilor” dintre Sava și Drava. Un document demn de menționat este și acea „Scurtă schiță a soartei și stării națiunii valahe din Transilvania”²³²; de asemenea o „stolarum ordo” din 1753²³³, împreună cu hotărîrea congresului din Karlowitz din 1744.

Oltenia sub austrieci (1718—1739). Asupra istoriei Olteniei în perioada stăpînirii habsburgice, o primă sursă de informație este corespondența lui Eugen de Savoia din 1718—1719²³⁴ cu delegații imperiali la tratativele de pace de la Passarowitz, pace care a dus Oltenia sub administrație austriacă pe o durată de 22 de ani. Cum se întîmplă frecvent, în acest gen de documente, găsim aici nu numai tot ceea ce privește negocierile în sine, tratatul și lucrările de delimitare a graniței, ci și alte chestiuni care intrau în sfera interesului de moment a lui Eugen de Savoia: lucrările de drumuri de la Turnul Roșu spre cele cinci districte ale Olteniei, lucrările de fortificații de la Ciîneni, Alba Iulia și din Banat, topitoria de fier de la Sebeșul, pulberăria de la Alba Iulia, proiectul de portal al fortului de la Alba Iulia — schițat de jesuitul Christophor Teutsch — desfacerea sării din Oltenia în teritoriul turc ș.a.

O altă grupă de documente privește administrația Olteniei în anii 1719—1735²³⁵. Găsim aici rapoartele și corespondența celor mai înalți factori ai administrației Olteniei, dar și scrisori și jalbe ale unor boieri români și ale populației din Oltenia. Date extrem de bogate, îmbrățișînd toate aspectele administrației —

economie, relații sociale și politice, justiție, învățămînt, biserică — prezentate nu o dată comparativ cu situația anterioară ocupației austriece, formează conținutul acestor documente. Nu lipsesc de aici conșcrieri ale fiecărui județ în parte, cu numărul și numele locuitorilor, avutur lor, date despre exploatarea oanei, despre rudari — precum și actele voievodale în traducere latină din anii 1391—1720, cu privilegiile acordate mănăstirii Cozia în legătură cu rudarii — date despre companiile greacă și bulgară, despre nedreptățile și „excese” Administrației, reacția populației, „tumultul” din 1730, fuga și depopularea provinciei.

Cu privire la evenimentul care a dus la reunirea Olteniei cu Țara Românească — războiul austro-ruso-turc din 1735—1739 — nu avem decît documente din anii 1736—1737²³⁶, cu informații despre pregătirile de război ale Austriei, măsurile de fortificație la Orsova, Arad și la trecătorile din Maramureș, ciocnirile dintre trupele austriece și cele turce, retragerea armatei austriece din Oltenia.

Răscoala țăranilor din Transilvania din anul 1784. Corespondența Cămarii aulice din Viena²³⁷ cu instituțiile camerale din Transilvania, cu guvernul transilvan, cu comandamentul militar general al Transilvaniei, cu unele autorități de comitat — purtată între 1 noiembrie 1784 — decembrie 1785 — privește în primul rînd măsurile de pază și restabilire a ordinii la stabilimentele miniere și pe domeniile regale, dar include și rapoarte și scrisori ale unor funcționari sau cetățeni particulari care au fost martori oculari ai răscoalei. Ele relatează despre izbucnirea, întinderea și desfășurarea răscoalei. Semnalăm documentul din 16 noiembrie cu condițiile puse de răsculați pentru restabilirea liniștei; scrisoarea lui Horea din 26 noiembrie, în care dă asigurări de supunere față de împărat și de respect față de episcop; actul de învoială dintre răsculați din cinci sate și funcționarii erariali de la Baia de Arieș ținuți ostatici, de a garanta acestora din urmă viața și avutul în schimbul apărării împotriva nobililor; numeroase plîngeri din anii 1780—1785 ale țăranilor din diverse sate împotriva funcționarilor de comitat, care aplică arbitrar impunerea și pretind abuziv prestații de muncă; liste nominale cu participanții la răscoală din diferite localități; raportul guvernatorului Transilvaniei și cel al conducătorului anchetei despre arestarea lui Horea și Cloșca, portretele acestora, schițate în ziua arestării. Găsim aici informații despre participarea unor muncitori mineri la răscoalele țăranilor și despre manifestările de simpatie față de răsculați în rîndurile țăranimii din Banat; despre starea de

²²⁷ *Ibidem*, rola 90, c. 1—583 (H. H. u. St. A., Hung. Fz. 364).

²²⁸ *Ibidem*, rola 117, c. 135—138, 172—310 (*ibidem*, Fz. 360, 361).

²²⁹ *Ibidem*, rola 12, c. 722—745 (*ibidem*, Fz. 362).

²³⁰ *Ibidem*, rola 117, c. 510—651 (H. H. u. St. A., Kab. A., Kab. Kanz. Kaiser Franz-Akten, K. 214).

²³¹ *Ibidem*, rola 170, c. 237—418 (H. H. u. St. A., Hung. Fz. 282). Parțial (Statutul valahilor). Publ. de A. Veress, op. cit., vol. XI, București, 1939, p. 68—79.

²³² *Ibidem*, rola 31, c. 18—1 (Kr. A. Nachlass E. H. Maximilian d'Este, 22—99).

²³³ *Ibidem*, rola 200, c. 571—578 (Kr. A. Kanz. A. VII/305).

²³⁴ *Ibidem*, rola 29, c. 323—802 (Kr. A. F. A. Eugen-Akten, 1718/6—13, 1719/1—3, 7, 13).

²³⁵ *Ibidem*, rolele : 101, c. 43—932 ; 102 ; 103 (H. K. A. Reichsaken, Fz. 112, 136) ; cf. și rola 202, c. 534—547 (Kr. A. H. Kr. Kanz. A. XVI/38) ; rola 117, c. 1179—1182 (H. H. u. St. A., Grosse Korrespondenz, Fz. 149). Bună parte din aceste documente au fost publicate sau valorificate în monografiile de C. Giurescu, *Materiale pentru istoria Olteniei sub austrieci. I—III*, Indice (4 vol.), Buc., 1913—1947 ; Al. A. Vasilescu, *Oltenia sub Austriaci 1716—1739*, vol. I, București, 1929 ; Ș. Papacostea, *Regimul dominației austriece în Oltenia*, București, 1969.

²³⁶ *Ibidem*, rolele : 29, c. 1—322 ; 30, c. 557—1 (Kr. A., F. A. Türkenkrieg, Herzog Franz von Lothringen-Akten, 1736/7—10, 13 și 1737/1—10) ; 11, c. 706—1986 ; 8, c. 499—819 (H. K. A., U. G. rote Nr. 30).

²³⁷ *Ibidem*, rola 45, (H. K. A., M. B. Fz. rote Nr. 3107).

spirit a țăranilor după înăbușirea răscoalei. Menționăm documentele privind măsurile imediate și propunerile de viitor pentru evitarea răscoalelor: propunerea comandamentului militar din Transilvania de a incendia satul Albac, de unde a pornit răscoala și cea a guvernatorului Transilvaniei de a concentra populația din satele răsfirate de munte — spre a o ține sub supraveghere — de a defrișa pădurile, care serveau ca loc de refugiu al năpăstuiților, de a desființa târgurile anuale, care erau prilejuri de adunare a țăranilor și rezoluția imperială cu rezervele ei față de aceste propuneri. Nu lipsesc de aici nici reflecțiile Tezaurariatului transilvan asupra cauzelor ocazionale care au declanșat răscoala (conscriptia militară în Zarand, majorarea contribuției și a taxei urbariale pe domeniul erarial Zlatna, nerespectarea legii privind dreptul de a vinde băuturi spirtoase), precum și recunoașterea subită că românii reprezintă 2/3 din locuitorii Transilvaniei și că o nouă răscoală ar duce la pustiri îngrozitoare și ar periclită exploatarea miniere, care aduc și pun în circulație anual circa 1 milion bani noi. Prin preconizarea unei reglementări a relațiilor și prestațiilor față de proprietarii feudali și față de funcționarii de comitat, guvernatorul Transilvaniei recunoaște la rîndul său cauzele mai adînci care au generat răscoala.

Protocoloale de exhibite ale cancelariei Cabinetului imperial din anii 1784 și 1785²³⁸ cuprind și ele mențiuni despre răscoală.

Un memoriu²³⁹ din 1784, întocmit de căpitănelul Eggermann, participant la înăbușirea răscoalei, cuprinde observații asupra cauzelor răscoalei și propuneri de măsuri pentru evitarea viitoarelor răscoale; el cere „să fie scos din starea de sclavie de pînă acum valahul îngrozitor de oprimat”.

Cîteva documente din „Succesiunea Perge-²⁴⁰” cuprind descrierea lui Horea și Cloșca și măsurile de urmărire și împiedicare a lor de a pleca la Viena.

Articolele din ziarele „Politisches Journal” din Hamburg, „Wiener Zeitung” și „Gazette des Pays-Bas” din Bruxelles²⁴¹ din anii 1784 și 1785 ne informează despre eoul în presă al răscoalei.

Occupația austriacă din anii 1788—1791. Corespondența²⁴² deosebit de bogată a Consiliului

aulic de război din Viena cu Comandamentul corpului de armată din țările române în timpul ocupației austriece din anii 1788—1791, ca și corespondența acestui Comandament cu Divanurile și cu unii boieri, precum și protocoalele și corespondența unei comisii de anchetă, instituite în scopul cercetării unor denunțuri și reclamații, constituie o sursă inegalabilă pentru cunoașterea acelor puțini, dar neobișnuit de apăsători ani din istoria țărilor române. Documentele — cu excepția unui raport despre lupta de la Focșani — nu privesc acțiunile militare ale războiului rusoturco-austriac, ci administrația ocupanților. Găsim aici nu numai rapoarte și tabele de natură a reconstitui spoliile de tot soiul practicate de ocupanți, ci și informații complete despre economia țărilor române, despre societatea acelei vremi, cu oamenii și mentalitatea lor.

Pentru orientarea în acest material indicăm unele categorii de documente și informații care se găsesc aici: luarea în captivitate a lui Alexandru Ipsilanti, domnul Moldovei, lista boierilor care l-au însoțit, scrisorile confiscate de la domnitor; scrisorile lui Nicolae Mavrogheni, domnul Țării Românești, către Potemkin și către propriul său serascher, Hristodul Kirlean, acțiunea de trădare a acestuia din urmă față de domnitor; lista moșiilor și bunurilor imobile ale lui Mavrogheni; arestarea lui Dumitrache Turnavitu, consilierul secret al lui Mavrogheni; anchete și sentințe împotriva unor spioni, legăturile lor cu Ienăchiță Văcărescu și cu unii boieri divaniți; petiția lui Leon, mitropolitul Moldovei și cea a boierilor, care cer protecție și ajutorul austriac împotriva turcilor; actele de jurământ depus de boierii divaniți față de împăratul Austriei; manifeste austriece către populație, la izbucnirea războiului, și mai apoi către ispravnici; suspendarea și schimbarea unor boieri divaniți și a unor ispravnici, caracterizări și descrieri ale abuzurilor săvârșite de ei; corpurile de voluntari moldoveni și arnăuți; liste de funcționari și salarii; protocoale și rapoarte asupra ședințelor de lucru ale Divanului; date foarte bogate despre satele, populația, economia, fortificațiile din raiaua Hotin; conscrieri ale populației și ale avutului din Moldova și Țara Românească; contribuții și categorii fiscale; rapoarte Divanurilor despre veniturile și cheltuielile țării; veniturile din arendarea huzmeturilor, ocnelor și vămilor; arendarea moșiilor Fondului bisericesc bucovinean și tratative pentru schimbul moșiilor din Moldova cu altele din Bucovina, aparținînd aceluiași Fond; aprovizionarea armatei, livrări în natură și în bani: obligațiile de forșpan; orînduirea și veniturile menzifului; lucrările de navigație pe Siret ale abatelui Caspar Caspari, construcțiile de

²³⁸ Ibidem, rola 61, c. 1—64 (H. H. u. St. A., Kab. A., Protokolle, Tom XIII—30, 1784 și Tom XIV—35 1785).

²³⁹ Ibidem, rola 168, c. 933—936 (Kr. A. F. A. Mem., XXIII/20).

²⁴⁰ Ibidem, rola 8, c. 907—925 (A. V. A., Perge-Akten, K. 9).

²⁴¹ Ibidem, rola 170, c. 1—59 (H. H. u. St. A., Staatsamt für Aussenres, Bibl.).

²⁴² Ibidem, rolele: 156, c. 231—860; 157—167; 168, c. 1—795 (Kr. A., F. A. Armee Moldau-Walachei, 1788/39; 1789/52—54; 1790/69—73; 1791/97—105); cf. și rola 117, c. 1183—1188 (H. H. u. St. A., Grosse Korrespondenz Fz. 444). Foarte puține din aceste documente au fost publicate în Hurmuzaki, Doc. IX₁; folosite de M. Popescu, *Războiul ruso-austro-turc 1787—1792*, București, 1930; Veniturile raialei Hotin, București, 1930; documentele în legătură cu activi-

tatea lui I. Hagi Moscu sînt folosite de D. Limona și E. Moisuc, *Casa comercială Ioan Hagi Moscu și Ștefan I. Moscu din București*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXVII, an LII, nr. 3, 1975.

poduri și pontoane, precum și digurile de mori ale aceluiași; propunerile generalului-maior Magfeburg privind folosirea podurilor de pontoane și corăbii pentru comunicații pe Olt și Mureș; informații despre lucrările cartografice ale lui Hora v. Otzellowitz în raiaua Hotin, în Moldova până la Siret (partea ocupată de austrieci) și în Valahia; proiecte în legătură cu ocna de sare din (Țirgul) Ocna și desen cu modul de extracție a sării și unelte folosite; descoperirea de zăcămintă de mercur la Pitești; lucrări de întreținere a căii „Carolina”; spitalele din Bacău, de la mănăstirea Pantelimon și din Rîmnic; cutia milelor; reemigrarea familiilor de „ungureni”, cauzele, precum și explicarea emigrării lor mai vechi din Transilvania spre celelalte țări române; activitatea căminarului Ioan Hagi Moscu ca administrator al ocnelor, director al vâmlor și exportator de vite; anchetarea și arestarea sa; ancheta împotriva episcopului Filaret și a vistierului Grecianu; acțiunea de delator a lui Hristodul Kirlian, devenit baron de Langenfeld (de Cîmpulung), precum și acțiunile similare ale altor boieri; rapoartele generalilor Erggelet și Enzenberg, directorii administrației de ocupație a țărilor române, despre situația țărănimii, ca urmare a arbitrarului militarilor, a pretențiilor de forșpan, a abuzurilor boierilor și ispravnicilor, care au dus la pustiirea unor sate întregi, oamenii căutându-și refugiu în păduri și ajungând să mănînce mălai din coajă de stejar; table de prețuri pentru mijloacele de trai; tabel cu reproducerea monedelor, a conținutului lor de metal nobil și valuta; table de măsuri și greutate; cereri și jalbe cu conținut foarte divers, printre altele cerea magistratului din Ocna Sibiului de a i se restitui clopotul „care a fost luat în secolul trecut cu ocazia intrării valahilor în Transilvania și care în prezent se află în turnul Colței” etc. etc.

Războiul ruso-turc purtat pe teritoriul țărilor române și ocupația rusă (1806—1812). În afară de o scurtă informare despre pregătirile de război din Moldova din 1806—1807²⁴³, avem culegerea sistematică de informații²⁴⁴, efectuată de Comandamentul general din Transilvania în anii 1806—1808, prin vameși, prin comandanții regimentelor de graniță și uneori prin spioni anume angajați. Documentele privesc ocupația străină în țăările române, intrarea trupelor turcești și mai apoi a celor ruse în București, refugii boierilor în Transilvania, ciocnirile turco-ruse pe teritoriul țărilor române. În aceste documente se găsesc și informații de la granița bănățeană despre mișcarea lui Karagheorghe și despre răscoala din iunie 1808, izbucnită la Krușica, în circumscripția regimentului de graniță valaho-

iliric, îndreptată împotriva nobililor și a funcționarilor camerali; în listele nominale de participanți întâlnim pe locotenentul Scripete, considerat ca șef al răsculaților, pe Pavel Jumanca, Marian ș.a., ofițeri din regimentul valaho-iliric²⁴⁵.

Correspondența Cămariei de Stat cu inter-nunțul de la Constantinopol din anii 1811—1812²⁴⁶ aduce unele informații despre negocierile ruso-turce și despre rolul lui Manuk-Bei ca mediator.

Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821. În arhivele Vienei au fost găsite două documente²⁴⁷, emise de însuși Tudor Vladimirescu: scrisoarea originală din 26 ianuarie 1821, adresată de Tudor, în numele întregului „norod românesc din Valahia”, împăratului Francisc I, în care îl roagă să trimită și să sprijine jalba către Poartă; de asemenea jalba însăși — un exemplar al celui dintîi arz înaintat Porții de către Tudor și pe care istoricii îl datează cu 23 ianuarie. În anexă la aceste două piese în limba română, se găsește și traducerea latină a lor, precum și o scrisoare care dă unele amănunte despre drumul anevoios al acestor misive pînă la luarea la cunoștință de către destinatar.

Două grupe de documente constituie surse importante de informare asupra revoluției din Principate: rapoartele diplomatice ale ambasadorului Austriei la Petersburg din anul 1821²⁴⁸ și corespondența Cămariei de Stat cu inter-nunțul imperial de la Constantinopol²⁴⁹. Ele tratează evenimentele din 1821 în cadrul larg al „chestiunii orientale”, căreia i se schițează și un istoric.

Articole din ziarul „Österreichischer Beobachter”, vol. I, din 1821²⁵⁰, oglindesc ecoul în presă al mișcării.

Despre încercarea din 1826 de reeditare a revoluției lui Tudor Vladimirescu de către partizanii săi găsim unele amănunte în rapoartele consulului cezaro-crăiesc din București și în notele Cămariei de Stat²⁵¹.

²⁴³ *Ibidem*, rolele: 115, c. 709—041 (Kr. A., Hauptreihe des Hofkriegsrates, 1808 C 1—84; 1810 C 2—27; B 7—13; 1812 1—41; C 1—34; Protokolle 1800 B); 154, c. 752—787 (Kr. A., F. A., Grenz-nachrichten, Fz. 804).

²⁴⁶ *Ibidem*, rola 176, c. 356—394 (H. H. u. St. A., St. Abt. Türkei VI, K. 16).

²⁴⁷ *Ibidem*, rola 117, c. 1080—1086 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Provinzen. Militär-grenze, Fz. 1). Publ. de E. Moisuc, *În legătură cu cel dintîi arz înaintat Porții de către Tudor Vladimirescu*, în „Revista Arhivelor”, an XLIX, vol. XXXIV, nr. 1, 1972, p. 87—89.

²⁴⁸ *Ibidem*, rola 176, c. 1—205 (H. H. u. St. A., St. Abt. Russland III, Berichte 1821, K. 31).

²⁴⁹ *Ibidem*, rola 176, c. 266—355 (H. H. u. St. A., St. Abt. Türkei VI, K. 16).

²⁵⁰ *Ibidem*, rola 170, c. 60—90 (H. H. u. St. A., Staatsamt für Äusseres, Bibl.).

²⁵¹ *Ibidem*, colecția Xerografii, pach. LXVIII/26, 28, 29, 40, 44; pach. LXX/21, 22; pach. LXXV, LXXV/4 (H. H. u. St. A., St. Abt. M. W., Berichte aus Bukarest K 32, 44; Noten von dem und an den Hofkriegsrat, Fz. 42; Noten von der siebenb. Hofkanzlei, Fz. 5; Noten an die siebenb. Hofkanzlei, Fz. 2).

²⁴⁴ *Ibidem*, rola 117, c. 1110—1113 (H. H. u. St. A., St. Kanz. Provinzen. Bukowina, Fz. 1).

²⁴⁵ *Ibidem*, rola 154, c. 1—880 (Kr. A., F. A., Kundschaftsnachrichten și Grenznachrichten, 1806—1818).

Revoluția din 1848 și mișcarea premergătoare. Frământările cu conținut revoluționar din Principatele române, care au premers anului 1848, ocupă un loc însemnat nu numai în rapoartele consulilor cezaro-crăiești, ci și în Arhiva Cabinetului și arhiva Poliției din Viena²⁵². Încă din 1838 se vorbește despre o Societate secretă din București, din care făcea parte col. Ion Cîmpineanu, iar în anul următor de activitatea acestuia din urmă, de programul urmărit și de „complotul” descoperit la Iași. Raportul Marii Logofeții, actele anchetei și sentința în procesul conspiratorilor D. Filipescu, I. B. Vaillant, cadetul N. Bălcescu, Eftimie Murgu, serdarul D. Macedonski, M. Sergiescu ș.a. au fost înaintate Cămarilor de Stat din Viena și cercetate cu îngrijorarea pe care o inspira prezența între complotiști a bănațeanului Eftimie Murgu și eventuala ramificație a conspirației în Transilvania. Din urmărirea mai de aproape a activității lui E. Murgu, s-au păstrat în arhivă²⁵³ două memorii ale acestuia, în care luptătorul bănațean afirmă caracterul românesc al Banatului și critica politica de desnaționalizare îndreptată împotriva românilor din Banat; de asemenea un raport despre activitatea politică desfășurată în Moldova și Țara Românească de către E. Murgu și unele declarații ale acestuia. Pentru cunoașterea legăturilor conspiratorilor cu transilvănenii interesant este și protocolul²⁵⁴ cu conținutul unui raport către Metternich despre asociația secretă, denumită „Uniunea românilor și a ardelenilor”, cu sedii la București, Brăila, Tîrgoviște și Craiova, avînd relații cu asociația greacă „Adelphopontoi”, și care urmărește nu numai unirea principatelor române și nimicirea oricărei influențe străine în această regiune, ci și eliberarea Bosniei, Macedoniei, Bulgariei, Rumeliei.

În ce privește revoluția din Țara Românească nu avem decît puține rapoarte consulare²⁵⁵ și acestea datează mai mult din perioada intervenției reacțiunii externe și înfrîngerii revoluției. Din prima fază a revoluției, găsim aici apelul lui Rosetti către moldoveni, proclamația guvernului provizoriu

semnată de N. Bălcescu (13 iunie), precum și informații despre starea de spirit a tineretului din București (8 iunie), despre proclamarea noii constituții și bazele ei (14 iunie), plecarea consulului rus și protestul acestuia (24/12 iunie), cererea guvernului provizoriu către lordul Palmerston, relațiile guvernului provizoriu cu consulul englez. Deosebit de importantă este informația despre cererea unor români transilvăneni către guvernul provizoriu de a înființa un „imperiu dacic”. Dintre rapoartele din faza a doua a revoluției, începînd cu sosirea lui Soliman Pașa la București, semnalăm pe cele care aduc informații despre agitația țărănilor odată cu dizolvarea comitetelor de țărani și proprietari de pămînt, despre demonstrațiile de protest ale populației împotriva reintroducerii Regulamentului Organic, precum și despre disensiunile între ocupanții turci și ocupanții ruși. În rest, rapoartele aduc date despre cererile unor revoluționari moldoveni de a li se permite să plece în Austria și nu în Turcia, unde intenționa să-i expulzeze guvernul; revoluționari refugiați în Transilvania, printre care Gh. Magheru; arestări făcute de autoritățile rusești și turcești, printre alții Florian Aaron, Ioan Varga, librarul Winterhalder, toți supuși ai imperiului habsburgic.

În legătură cu evenimentele din Transilvania, avem documente²⁵⁶ care tratează despre intervenția imperialilor împotriva armatelor conduse de Bem și despre manifestările de recunoștință ale Austriei față de guvernul țarist pentru ajutorul dat în anii 1848–1849. Semnalăm totodată raportul unui căpitan din regimentul I valah care aduce date despre comportarea prefecților Avram Iancu, Buteanu, Dobra; cererea deputăției române conduse de Andrei Șaguna de a se constitui un corp de voluntari sub conducerea lui Avram Iancu, care să restaureze liniștea în Transilvania; memoriul lui Avram Iancu (1850) către împărat despre realizările sale în timpul revoluției; actul (1851) prin care Avram Iancu și Al. Papiu Ilarian refuză decorațiile oferite de împărat, „atîta timp cît nu se înfăptuiește egalitatea în drepturi a națiunii române cu celelalte națiuni”; memoriul unui sas despre Transilvania înainte, în timpul și după revoluție, în care se exprimă atitudinea sașilor împotriva uniunii Transilvaniei cu Ungaria, se recunoaște situația nedreaptă a românilor din Transilvania și se descriu ciocririle naționale de la Aiud și Mihalț; scrisoarea canonicului Iosif Papp Szilágyi, consilier pentru școlile din Oradea, despre „conspirația” lui Șaguna și a bancheurului Shina împotriva monarhiei austro-ungare și despre dorința românilor din Transil-

²⁵² *Ibidem*, colecția Microfilme Austria, rolele: 118, c. 110–118, 121–136, 164–166 (H. H. u. St. A., D. Kor. Kons. Bukarest, Fz. 6 c); 117, c. 1261–1300 (H. H. u. St. A., St. Abt. M. W. II. K. 58, 59); 7, c. 714–719; 114, c. 607–686 (H. H. u. St. A., St. Abt. England, K. 223; Frankreich, K. 315, 337); 117 c. 1258–1260 (H. H. u. St. A., Kab. A. Kab. Kanz., Zentralinformationsprotokolle, K. 31); 11 c. 57–59, 86–107 (A. V. A., Polizeihofstelle).

²⁵³ *Ibidem*, rolele: 100, c. 7–163 (Kr. A., Krieg in Ungarn, Hauptarmee, 1849–13–37, 1849–13–38 a, b); 47 c. 36–105; 74, c. 761–764 (A. V. A., Polizeihofstelle K. 228, 1666, 1670). Unul din memoriile lui Murgu este comentat de C. Căzănișteanu și Monica Andone, *Un document inedit al lui Eftimie Murgu*, în „Revista Arhivelor”, an L, vol. XXXV, supliment, 1973, p. 89–98.

²⁵⁴ *Ibidem*, rola 117, c. 1258–1260 (H. H. u. St. A., Kab. A., Kab. Kanz. Zentralinformationsprotokolle, K. 31).

²⁵⁵ *Ibidem*, rola 118, c. 177–400 (H. H. u. St. A., D. Kor. Kons. Bukarest, Fz. 6 c.).

²⁵⁶ *Ibidem*, rolele: 115, c. 43–936; 155 c. 1–264, 513–764 (Kr. A. F. A. Krieg in Ungarn, Fzz. 113, 140, 141, 143; Register 15 für VIII–XIII, Ternion IX–XVII, 1849; Register 27, 1849); 174 c. 325–398 (H. H. u. St. A., P. A. X. Russland, K. 27); 9, c. 468–803, 879–977 (A. V. A., Min. des Innern. Präsidiale, K. 871; Nachlass Bach K. 29, 37).

vană de a se uni într-un singur stat „roman” cu cei din Principate. Un document demn de semnalat este și memoriul lui Ioan Maiorescu²⁵⁷, însărcinatul cu afaceri al guvernului provizoriu la Berlin, despre amestecul reacțiunii externe în evenimentele din Principate și teza că numai un stat romanic la Dunărea de Jos, aliat cu Ungaria și sprijinit pe Germania, precum și o Grece puternică pot fi chezașia libertății și păcii în Europa.

Un număr mare de documente din grupa *Biroul de informații*²⁵⁸ — care cuprinde acte cu caracter de siguranță a statului, create în cadrul Ministerului de Interne, Direcției Poliției și al Ministerului de Externe — aduc date despre revoluționarii români exilați și refugiați în Transilvania (Negulici, Bolliac, Ipătescu, Filipescu ș.a.), la Paris (Rosetti, Bălescu, Brătianu, Ghica, Bibescu), la Geneva (frații Golescu), despre activitatea lor publicistică și propagandistă. O serie întreagă de tipărituri, între care și periodicul „Junimea română” (1851) — care se adresa și românilor din Bucovina, Transilvania, Banat — destinate a fi difuzate în țară, au fost confiscate de autoritățile cezaro-craiești, intrând astfel în arhiva Biroului de Informații. Se vorbește aici și despre un „catehism socialist” în limba română, despre C. Stephanide din București și cererea acestuia de a înființa un falanster (1851–1852), despre „clubul” din București al lui Racoviță, despre Bolliac ca mijlocitor al corespondenței lui Kossuth între Atena și Constantinopol, despre refuzarea vizei de intrare în statele cezaro-craiești pentru Nicolae Bălescu, despre sfârșitul tragic în închisoarea de la Budapesta a pictorului revoluționar C. Rosenthal. Alte documente privesc pe revoluționarii maghiari, poloni, italieni refugiați în țările române, ca și la Paris, Londra, Constantinopol, legăturile lor cu revoluționarii români și străduințele comune pentru unirea tuturor forțelor revoluționare europene. În acest sens, caracteristică este conferința ținută la Paris de principele A. Czartoryski în legătură cu concesiile pe care trebuie să le facă ungurii, precum și apelul adresat poporului

român, semnat de G. Mazzini, Ledru-Rollin și Arnold Ruge.

În legătură cu activitatea revoluționarilor refugiați, unele date interesante aduc și așa numitele „Eberakten”²⁵⁹, cuprinzând scrisori, jurnale, însemnări ale lui Ferdinand Eber, colonel de honvezi, deputat în „Reichstag” și corespondent al ziarului „Times”. Ele privesc activitatea revoluționarilor într-o perioadă mai târzie, anume între anii 1866–1879. Cele mai multe se referă la planul emigranților unguri, sprijinit de unele puteri europene, de a pătrunde din România în Transilvania și Ungaria și de a realiza independența față de Austria printr-o *confederație a statelor dunărene*. Între aceste acte se află și o scrisoare către principele Carol (1866), în care încearcă să-l convingă că Comitetul central național maghiar tinde la o înțelegere cu croații, sîrbii și românii, nu vrea răsturnarea vreunui guvern și nici amestec în treburile interne ale unui stat străin, dar dorește să transporte arme prin România, procurate din Marsilia și Messina sau eventual să le procure din arsenalul României.

Unirea Principatelor Române. Al. I. Cuza. Rapoartele și corespondența reprezentanților diplomației ai Austriei la Constantinopol²⁶⁰, Paris²⁶¹ și Petersburg²⁶² aduc unele informații cu privire la evenimentele care au precedat înfăptuirea unirii: războiul Crimeii cu ocupația militară ruso-turco-austriacă a Principatelor, iar după înfrîngerea Rusiei aducerea în discuția Congresului de la Paris a problemei unirii Principatelor. Cele mai multe documente privesc lucrările Conferinței reprezentanților celor șapte puteri, atitudinea fiecăruia în chestiunea unirii, lucrările de delimitare a graniței prin reîntrirea sudului Basarabiei în componența Moldovei, proiectul de organizare a Principatelor. Documentele provenite de la internunții din Constantinopol cuprind și perioada reformelor înfăptuite în timpul domniei lui Cuza. Un material foarte bogat, cuprins sub titlul „Couvents dédiés”, concentrează tot ce s-a gândit și s-a scris la vremea sa de pe poziția română, ca și de pe cea greacă, precum și din unghiul fiecăreia dintre Marile Puteri, în problema secularizării averilor mănăstirești. Dar și lovitura de stat din 2 mai 1864, legea electorală și legea agrară sînt luate în discuție aici. Deosebit de interesante sînt convorbirile purtate de consuli de la București cu Al. I. Cuza și cu M.

²⁵⁷ *Ibidem*, rola 100, c. 588–613 (Kr. A. Zentral-untersuchungskommission, Fz. 79).

²⁵⁸ Deoarece așa-numitul „Birou de informații” de la H. H. u. St. A. este o sursă foarte bogată de informații — care însă, negreșit trebuie analizate în spirit critic și confruntate cu alte izvoare — care se extinde pe o largă perioadă (1832–1908), devenind sursă de referință pentru toate temele din cadrul acestei perioade, indicăm aici cotele întregului material documentar microfilmă: rolete 7 și 13 (Kor. mit der Polizeihofstelle, K. 4 și K. 13, cu doc. din anii 1832–1840); rolete 21, 109, 110, 114, 115 (Actes de Haute Police, K. 1, 4, 5, 13, 22, 28, 29, 79–81, anii 1849–1868); rolete 100, 107–112 (A–Akten, K. 1–4, 6–28, 30, anii 1849–1852); rolete 4, 92, 93, 96, 107–109, 111, 115, (B. M. Akten, K. 37, 38, 58, 65, 69, 71, 73, 76, 80, 82, 88–91, 104–107, 241, 249, 253, 274, 278, 290, 319, 337, 348, 363, anii 1851–1867); rolete 12, 19, 53, 68–70, 92, 113, 115, 116, 175, (I. B. — Akten, K. 77–82, 93, 94, 102, 115, 133, 136, 147, 159, 165, 174, 182, 180, 187, 197, 204, 303, 319, 320, 364, 376, 390, 473–479, 481, 483, 484, 486, 487, 489, 490, 493–495, 497, 498, 500–502, anii 1877–1908); rola 53, c. 49–215 (Annexe Nr. 25, anii 1877–1878).

²⁵⁹ *Ibidem*, rola 116, c. 1023–1351 (H. H. u. St. A., H.-L. F. A., Eberakten).

²⁶⁰ *Ibidem*, rolete: 4, c. 20–213, 255–950; 92, c. 699–1048; 96, c. 1–265; 112, c. 648–1151 (H. H. u. St. A., P. A. XII. Türkei, K. 47, 80, 82, 83, 200, 213–216, 218–221).

²⁶¹ *Ibidem*, rolete: 210, c. 606–996; 111, c. 4–556; 113, c. 930–1152; 114, c. 1–606 (H. H. u. St. A., IX, Frankreich, K. 52–56).

²⁶² *Ibidem*, rolete: 8, c. 821–906 (A. V. A., Polizeihofstelle, 1853–1859); 94, c. 4–488; 174, c. 485–1156 (H. H. u. St. A., P. A. X. Russland K. 38, 42, 141); cf. și rola 190, c. 7–28 (Kr. A. L. B., K. I a 33–1, cuprinzînd memoriul gen. Nagy despre relațiile Austriei cu Rusia și Turcia).

Kogălniceanu în problema politicii externe a Principatelor Unite, o politică ale cărei efecte mai îndepărtate le întrevedea profetic inter-nunțul de la Constantinopol : „nu-mi pot înlă-tura impresia că în principele Cuza se dez-voltă pentru noi un pericol real. Vom vedea născându-se la Dunărea de jos un stat român, care nu poate fi decât ostil Austriei“.

Documente provenite de la „Biroul de Informații“ procură date despre străduințele revoluționarilor emigrați de a impune în atenția diplomației europene năzuința de unire a românilor, precum și date despre legăturile lui Cuza cu emigrațiile revoluțio-nare maghiară și polonă și cu mișcarea de eliberare din Peninsula Balcanică.

Despre situația românilor din *Transilvania în anii 1861—1865*, informații prețioase găsim în actele²⁶³ provenite de la Franz Leonhard Müller, baron de Reichenstein (1819—1880), fost vicecancelar al Cămarilor aulice transilvane. El a purtat corespondență cu perso-nalități marcante ale vieții politice din Tran-silvania, ca Andrei Șaguna, Gh. Barițiu, Vasile (Ladislav) Pop, Dimitrie Moldovan, Iacob Bologa, Ioan Fekete Negruțiu, Jos. Kirchner, Fr. Thiemann ș.a. Corespondența oglindește frământările în legătură cu dieta transilvană ; alegerea și numirea de „regaliști“ în dietă, trimiterea de reprezentanți ai Transilvaniei în „Reichsrat“, atitudinea naționalităților con-locuitoare transilvane față de proiectele de legi dezbătute în dietă din Sibiu, lupta românilor din Transilvania pentru recunoaș-terea de drepturi egale națiunii române cu celelalte trei „națiuni“ acceptate, precum și pentru recunoașterea religiei greco-ortodoxe și a dreptului de a folosi limba română în instanțe, oficii publice, școli.

Războiul pentru independența națională. Congresul de la Berlin. Documente, însoțite de hărți, din arhiva *Biroului de informații*²⁶⁴ aduc date despre operațiunile militare ale războiului, altele despre plecarea unor volun-tari români din Făgăraș și Sibiu pentru a se înrola în armata română sau despre partici-parea la război ca voluntari a unor români din Bucovina și Transilvania aflați în Româ-nia ; despre cererea unui comitet din Viena de sub patronajul Societății „România jună“ de a face colecță pentru ajutorarea răniților români. De asemenea se reliefează măsurile luate de guvernul austro-ungar pentru a împiedica manifestările de solidaritate ale ro-mânilor de dincolo de Carpați, de exemplu măsura de dizolvare (1877) a Asociației stu-dențești „Arboroasa“ din Cernăuți.

Aplicarea hotărârilor Congresului de la Berlin este amplu documentată în rapoartele și corespondența reprezentanților diplomați-ci

ceza-ro-crăiești de la București²⁶⁵, Constanti-nopol²⁶⁶, Berlin²⁶⁷, Londra²⁶⁸.

Recunoașterea independenței și suveranității României, demersurile pentru crearea de re-prezențanțe diplomatice ale statelor europene în România și ale României în statele euro-pene, precum și aplicarea art. 44 din Con-venția de la Paris, referitor la egalitatea în drepturi pentru toți cetățenii români fără deosebire de confesiune constituie conținutul unor documente din anii 1879—1880.

În legătură cu starea de spirit a populației menționăm raportul lt. col. Ludwig Sembrat-owicz asupra călătoriei de informare întreprin-se în România în 1878²⁶⁹.

Participarea Principatelor Unite și mai apoi a României într-o măsură tot mai mare la schimbul de valori materiale s-a concretizat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui următor prin încheierea unor convenții comerciale și vamale cu numeroase țări europene și prin lărgirea importului și exportului. *Actele Consiliului de Miniștri*²⁷⁰, ca și cele ale *Cabinetului Ministrului*²⁷¹ re-flectă activitatea diplomatică legată de înche-ierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria din 1875, denunțarea convenției în anul 1855 și consecințele războiului vamal, tratativele și încheierea noii convenții în anul 1893, tratativele din 1906—1908. Rapoartele re-prezentanței diplomatice austro-ungare din București din anii 1879—1881 și 1888—1907²⁷² și îndeosebi gruparea de acte intitulată *Re-gistratura administrativă*²⁷³ din cadrul Can-celariei de Stat aduc informații în legătură cu încheierea și prelungirea convențiilor comerciale cu Germania, Anglia, Franța, Ita-

²⁶⁵ *Ibidem*, rolele : 53, c. 393—621 ; 54, c. 1—511 ; 92, c. 1050—1257 ; 95, c. 4—439 ; 172, c. 495—777 (H. H. u. St. A., P. A. XVIII. Rumänien, K. 13, 50 Lasse I—II).

²⁶⁶ *Ibidem*, rolele : 54, c. 512—624 ; 55 ; 94, c. 502—919 (H. H. u. St. A., P. A. XII. Türkei K. 218, 247).

²⁶⁷ *Ibidem*, rola 53, c. 216—398 (H. H. u. St. A. P. A. III. Preussen, K. 111—113).

²⁶⁸ *Ibidem*, rola 223, c. 1263—1412 (H. H. u. St. A., P. A. VIII. England, K. 170).

²⁶⁹ *Ibidem*, rola 168, c. 797—824 (Kr. A., F. A. Mem. 7/164).

²⁷⁰ *Ibidem*, colecția Microfilme Austria, rolele : 86, c. 360—477, 577—769, 822—857, 920—1082 ; 87, c. 1—390 (H. H. u. St. A., Gemeinsame Ministerratsprotokolle, Akten, K. 287—289, 294, 296, 302, 304, 305, 307, 309).

²⁷¹ *Ibidem*, rola 98, c. 137—261 (H. H. u. St. A., Kab. des Ministers, K. 655).

²⁷² *Ibidem*, rolele : 53, c. 393—621 ; 54, c. 1—511 (H. H. u. St. A., P. P. XVIII. Rumänien, K. 51, Lasse II—III).

²⁷³ Grupa de acte intitulată „Administrative Registratur“ a rezultat din separația între acte politice și acte administrative, practică de la Cămarile de Stat. În prezent această grupă cuprinde documente dintre anii 1830—1918, clasificate în peste 100 „Fächer“ (Fachgruppen), adică grupări tematice, cele mai multe teme fiind de politică economică, dar și de politică bisericească, culturală, sanitară, de securitate. Documentele din această grupă se află pe rolele : 38—41 ; 75—85 (H. H. u. St. A., St. Kanz., Ad. Reg. F. 17, K. 34 ; F. 31, K. 1—42, 44, 45, 47—53 ; F. 33, K. 1, 3, 7 ; F. 34, K. 6—8, 18, 26, 49, 67—69, 82, 88, 406, 445, 452, 666, 882, 886 ; F. 35, K. 2—4, 7 ; F. 36, K. 373 ; F. 52, K. 34 ; F. 76, K. 1 ; F. 92, K. 1, 6, 11).

²⁶³ *Ibidem*, rolele : 91 ; 92, c. 1—379 (H. H. u. St. A., Kab. A., Nachlass Reichenstein).

²⁶⁴ *Ibidem*, rola 53, c. 49—215 ; rola 175, c. 1—1152 (H. H. u. St. A., I. B. — Akten, Annexe Nr. 25 ; K. 77—82).

lia, exportul și importul României, navigația la Porțile de Fier și pe Dunăre, activitatea flotei comerciale române, proiectul de construire a unui pod peste Dunăre, activitatea portului Galați, racordarea căilor ferate de la sud de Carpați cu cele din Transilvania, „afacerea Stroussberg”, muncitorii veniți din Austro-Ungaria în România, acțiuni ale muncitorilor la Galați, Sulina, Brăila (1906—1907, 1913), legea pentru încurajarea industriei naționale în România ș.a.

Lupta pentru unitatea națională, care a luat un nou avânt după cucerirea independenței de stat a României, intră din ce în ce mai mult în centrul atenției Biroului de informații din Viena. Găsim în arhiva acestui Birou hărți privind „Dacia modernă”. Toate societățile culturale românești din Viena, Cernăuți, Budapesta, Cluj, ca și cele din România, Societatea „Carpați” și „Liga culturală”, sînt urmărite de aproape în rapoartele informative ale acestui birou. În lista de membri ai Societății „Carpați” se află și M. Eminescu, care la o constătuire secretă a acesteia „a propus să se încredințeze studenților transilvăneni de naționalitate română care frecventează institutele de învățămînt din România sarcina ca în timpul vacanței petrecute acasă în Transilvania să contribuie la formarea opiniei publice în favoarea unei „Dacii Mari”²⁷⁴. Se găsește în arhiva acestui Birou și un extras dintr-un articol „scris cu o mină de maestru” și „strecurat” în fruntea ziarului „Timpul” prin intervenția redactorului, „un oarecare Eminescu”²⁷⁵. Manifestările anti-habsburgice ale opiniei publice în legătură cu problemele la ordinea zilei, problema dunăreană, încheierea convenției comerciale între România și monarhia austro-maghiară, pregătirea alianței României cu Austro-Ungaria și Germania formează obiectul multor rapoarte din anii 1880—1881.

Manifestațiile în sprijinul unității naționale, desfășurate în presă și pe stradă de colonia română din Bruxelles în anul 1883 sînt atestate în actele „afacerii Brialmont”²⁷⁶. E vorba de generalul belgian, specialist în construcții de fortificații, care ne vizitase țara în vederea întocmirii unui proiect de fortificații în Carpați și care, prin demersurile guvernului austro-ungar, fusese demis din cadrele armatei belgiene.

Miscarea națională în rîndul clerului român din Transilvania în anii 1885—1887, acuzațiile prezentate Vaticanului împotriva acestui cler de către Ministerul Învățămîntului din Budapesta și schița unui memoriu al Vaticanului, în care situația de mizerie a clerului unit român și a școlilor române din Transilvania este prezentată comparativ cu cea a clerului

maghiar, constituie obiectul unei corespondențe mai întinse a Ministerului de Externe din Viena cu ambasada sa din Roma²⁷⁷.

Rapoartele Legației din București, ca și corespondența cu ambasada din Constantinopol din anii 1908—1909²⁷⁸ aduc amănunte în legătură cu noul val de demonstrații și manifestări populare din București și din toate centrele importante din țară, prilejuite de anexarea Bosniei și Herțegovinei și de modificarea politicii austro-ungare în Balcani, de atitudinea guvernului austro-ungar în problema Comisiei dunărene europene și în probleme de comerț, de proiectul de lege electorală din Ungaria — care dezavantaja pe români — de interzicerea călătoriilor în monarhia austro-maghiară pentru prof. N. Iorga, de arestarea din ordinul guvernului de la Budapesta a unor români, ca de exemplu deputatul Aurel Vlad, bihoreanul dr. Dumitru Iascu ș.a.

Un document remarcabil este memoriul²⁷⁹ lui G. Z. Kálnoky, ministru de externe al Austro-Ungariei în anii 1881—1895, despre problema naționalităților în Austro-Ungaria. El arată că politica de impunere a limbii maghiare celorlalte naționalități din cadrul teritoriilor coroanei maghiare, explicabilă prin poziția numeric minoritară a ungarilor, vine în contradicție cu creșterea conștiinței naționale a naționalităților respective, odată cu creșterea puterii și prestigiului statelor naționale înrudite ca neam, din imediata vecinătate, cum este cazul statului român. El sfârșește prin a arăta că „a întreține cele mai bune și mai prietenești relații cu statul român constituie interesul de netăgăduit al politicii noastre externe și în special al politicii noastre comerciale”.

Correspondența Societății academice social-literare „România Jună” din Viena și corespondența Ministerului de Externe din Viena, a Poliției etc. cu privire la această societate²⁸⁰ din anii 1871—1940, atestă integrarea acestei societăți în lupta pentru unitatea națională. Alături de programul de înființare și de sprijinire a studenților români din Viena găsim aici o serie întreagă de mărturii privind participarea acestora la serbările naționale de la Putna (1871); participarea la comemorarea domnitorului Ghica la Cernăuți (1877), la depunerea unei coroane la monumentul lui Cuza la Iași (1912); cererea — respinsă de autoritățile vieneze — de a face colecție pentru răniții armatei române (1877); informații despre subvențiile și bursele acordate de guvernul român societăților literare și stu-

²⁷⁷ *Ibidem*, rola 118, c. 993—1070 (H. H. u. St. A., XI. Italienische Staaten. Päpstlicher Stuhl, K. 265, Liasses Rom VIII).

²⁷⁸ *Ibidem*, rolele : 5, c. 12—100 ; 97 c. 1015—1022, 1027—1043 ; colecția Xerografii Viena, pach. CCXL/1 (H. H. u. St. A., P. A. XXXVIII Kons., K. 341 ; P. A. XII. Türkei, K. 365, Liasses XXXIX/9—2 ; P. A. I. 9. Personalia, K. 316).

²⁷⁹ *Ibidem*, rola 225, c. 728—753 (H. H. u. St. A., P. A. XL. Interna, K. 316).

²⁸⁰ *Ibidem*, colecția Xerografii Viena, pach. CCXLII/1, f. 1—389.

²⁷⁴ *Ibidem*, colecția Xerografii, Viena, pach. CCXXVI, f. 189—192 (H. H. u. St. A., I. B. — Akten, K. 159).

²⁷⁵ *Ibidem*, pach. CCXXVII, (*ibidem*, K. 174).

²⁷⁶ *Ibidem*, colecția Microfilme Austria, rola 225, c. 621—707 (H. H. u. St. A., P. A. XXII. Belgien, K. 50).

denților români din Transilvania; memoriul (1890) lui Adrian Florescu despre situația deosebit de grea a românilor din Transilvania de la dualism încoace; harta etnografică și lingvistică a Austro-Ungariei (1890) etc. etc.

Tratatul guvernului maghiar cu reprezentanții românilor din Transilvania în anii 1912—1914 și străduințele românilor din Transilvania de a contracara, cu ajutorul arhiducelui Franz Ferdinand politica de desnaționalizare, sînt documentate atît în arhiva Ministerului de Externe, cît și în Arhiva de război²⁸¹.

În fine, demne de menționat sînt documentele din 1918²⁸² privind Congresul de la Roma al naționalităților oprite din Austro-Ungaria, unde se găsește și manifestul Comitetului socialist pentru înțelegere între naționalități.

Mișcarea socialistă. Rapoartele Biroului de informații semnaleză încă din 1863 prezența lui C. Racovski în Oltenia și în Serbia, iar în 1865 se pomeneste de un plan de înființare la Tulcea a unei școli, după programul lui Herzen și Bakunin. Începînd din 1879—1880, mișcarea socialistă din România intră în atenția acestui Birou. Apariția organului social-democrat „Înainte” și activitatea redactorului său Dunca, activitatea desfășurată la Iași de dr. Russel, Iancu, Gh. Nădejde, Arbore, apariția jurnalului „Basarabia”, mișcarea muncitorească de la Galați, Sulina, Brăila (1906—1907, 1913), congresul de la Arad al socialiștilor expulzați din România (1908), arestările din 1909 ale socialiștilor I. C. Frimu, Gh. Cristescu, dr. C. Racovski, atitudinea partidului social-democrat în preajma primului război mondial constituie obiectul unora din rapoarte. Date mai ample despre dr. C. Racovski se găsesc în arhiva Ministerului de Interne²⁸³.

Tratativele secrete cu Puterile Centrale pentru încheierea *tratatului de alianță* din 1883, precum și pentru reînnoirea sa în anii 1892, 1896, 1902²⁸⁴. Corespondența diplomatică purtată de Ministerul de Externe din Viena cu reprezentanții săi din București, Berlin, Roma și scrisorile particulare confidentiale, în care adesea sînt redată convorbirile cu regele Carol, cu Brătianu, Sturdza, Carp,

dezvăluie amănunte cu privire la negocierile care au dus la încheierea tratatului secret și a convenției militare. Ele pun în lumină străduințele Ministerului de Externe român de a obține ca România să fie pusă pe picior de egalitate cu Puterile Centrale aliate, de a încheia tratat separat cu fiecare din cele trei Puteri. Documentele acestea aduc informații de asemenea cu privire la politica României în Balcani, relațiile sale cu Bulgaria, Turcia, Grecia, Serbia, precum și în problema cuțovlahilor.

Răscoala țărănilor din 1907. Rapoartele ministrului plenipotențiar al Austro-Ungariei și cele ale consulilor și viceconsulilor din Iași, Focșani, Galați, Brăila, Giurgiu, Turnu-Severin²⁸⁵ relatează pe larg desfășurarea răscoalei în diversele sate din raza fiecărui consulat. Grijă de a ocroti pe cetățenii austro-ungari și bunurile lor din România, precum și teama de o extindere a răscoalei în Bucovina au contribuit ca rapoartele să consemneze în particular unele aspecte și detalii în legătură cu efectele răscoalei, sancționarea unor cetățeni austro-ungari care au participat la răscoala din România. Documentele aduc date cu privire la solidaritatea cu răsculații a soldaților aduși să reprime răscoala la Vaslui, Alexandria și Burdujeni; participarea la răscoală a muncitorilor din Galați; mișcarea social-democraților din Brăila și Galați, Liga muncitorească social-democrată, „care a înarmat pe participanții la răscoală”; arestări în rîndul proletariatului; arestarea a 70 foști marinari ruși pe vasul Potemkin, care lucrau în regiunea petroliferă, căderea unuia dintre ei, alături de răsculați, ca victimă a reprimării răscoalei. Unele rapoarte fac aprecieri asupra atitudinii partidelor, conservator și liberal, a generalului Averescu, a regelui, asupra cauzelor răscoalei, amintind și de influența lui C. Racovski, iar ministrul de externe din Viena califică răscoala ca avînd „un caracter agrar și comunist”.

Primul război mondial. Arhiva Ministerului de Externe din Viena, cuprinsă sub gruparea intitulată „Politisches Archiv”, conține o documentație extrem de bogată în legătură cu primul război mondial; unele completări se găsesc și în arhiva Legației din București, în Arhiva Cabinetului, în așa numita „Registratură administrativă”, în Arhiva de Război (Kriegsarchiv), ca și în Arhiva generală a Administrației (Allgemeines Verwaltungsarchiv)²⁸⁶. Aceste documente privesc următoarele

²⁸¹ *Ibidem*, colecția Microfilme Austria, rolele: 118, c. 759—787 (H. H. u. St. A., P. A. XL. Interna. K. 251, Liasse LXIX); 72, (Kr. A. Militärkanz. des Erz. Franz Ferdinand, 1913—1913); cf. și rola 70, c. 233—1, cuprînzînd disertația de doctorat: Elisabeth Hickl, *Erz. Franz Ferdinand und die Rumänienpolitik Österreich-Ungarns*, 1964 (Universitätsbibl., Wien).

²⁸² *Ibidem*, rola 119, c. 1111—1047 (H. H. u. St. A., P. A. I., 8. Generalia IX. 7. K. 709).

²⁸³ *Ibidem*, rola 10, c. 186—204 (A. V. A., Min des Innern. K. 2096).

²⁸⁴ *Ibidem*, rolele: 6, c. 650—900; 18, c. 449; 97, c. 632—671, 802—883; 218; 219, c. 1—521 (H. H. u. St. A., P. A. I. 2., K. 460, 471, 472, 476 Liasse XXXII/1—20, 479, 480 Liasse XXXIV b, 488 Liasse XL, 492 Liasse XLIV); cf. și rola 87 c. 438—578 (H. H. u. St. A., P. A., Gemeinsame Ministerprotokolle. Akten. K. 311) cu documente din 1913 privind opinia românească față de alianța cu Austro-Ungaria.

²⁸⁵ *Ibidem*, rolele: 7, c. 744—828; 83 c. 486—2; 84, c. 3—301; 85 c. 783—590; 113, c. 719—749 (H. H. u. St. A., Gesandt. A. Bukarest, K. 21; Ad. Reg., Fach. 52, K. 34; I. B. — Akten, K. 497).

²⁸⁶ *Ibidem*, rolele: 13, c. 1—364, 486—1090; 17, c. 1—731 (H. H. u. St. A., Gesandt. A. Bukarest 1913—1918, K. 17, 18, 22); 118, c. 812—992 (H. H. u. St. A., P. A. XXXVIII. Kons., 1914—1918, K. 363, 365—371); 18, c. 876—1051; 57; 62, c. 576—625; 64, c. 2—181 (H. H. u. St. A., P. A. XV. Bulgarien. 1913, 1917, K. 75, 80, 81); 64, c. 248—577; 119 c. 1—151 (H. H. u. St. A., P. A. X. Russland, 1918, K. 154).

aspecte: în perioada neutralității, tratative, întreveneri, apeluri, schimb de scrisori la nivelul cel mai înalt, în scopul menținerii neutralității României; tratative pentru concesiunea teritoriilor reclamate de români, discutarea autonomiei Transilvaniei, convorbiri între Tisza, pe de o parte și Maniu, Vaida, Hossu, Mihali, pe de altă parte, precum și între Czernin și Vaida sau Pop; convenția româno-rusă pentru trecerea Bucovinei în posesiunea României, în cazul păstrării neutralității; alte mijloace folosite pentru menținerea neutralității (acțiuni de spionaj, tentativa de corupere a presei române și a unor oameni politici, încercarea de atentat împotriva lui Brătianu, Costinescu Filipescu, Take Ionescu, angajarea de confidenți, propaganda prin ziarul „Ziua”), presiuni asupra României pentru a intra în război; starea de spirit în România, atitudinea membrilor familiei regale, situația politică înainte și după moartea regelui Carol, manifestări ale maselor populare (cetățeni austrieci dezertează din armata austriacă pentru a se angaja în armata română; voluntari români se angajează în armata franceză; voluntari români din Transilvania și din America pleacă pe frontul de vest; manifestări de simpatie pentru Belgia; intensificarea activității Ligii Culturale, editarea foi „Unitatea Națională”; înființarea „Legiunii ardelenice” sub conducerea lui O. Goga, editarea ziarului „Vrem Ardealul”; propaganda părintelui Lucaci la Galați; congresul studenților); intrarea trupelor ruse în România (1915—1916), acordul României cu Antanta (august 1916), impresia făcută de declarația de război a României; organizarea teritoriului ocupat, rapoartele lui F. Sobotka și ale lui Robert v. Dombrowski despre relațiile românilor cu trupele ocupanților (1916—1918); constituirea Legiunii române (1917—1918) din prizonierii transilvăneni din Rusia, Comitetul

de la Kiev și săptămânalul „România Mare”; încercarea lui Carp-Pisoski de a încheia pace separată în partea ocupată a României; planul unei loviturii de stat (1917), conceput de Sturdza și Carp; atitudinea lui Carp, Marghiloman, Maiorescu, Stere, Vaida în chestiunea uniunii personale cu monarhia austro-ungară; ocuparea Bucovinei, (1917), manifestații în orașele Siret și Suceava; administrarea de către ocupații, a teritoriilor românești, atitudinea Angliei față de Bulgaria; tratativele germano-române pentru petrol; acțiuni în legătură cu reunirea Basarabiei cu România (1918); Comitetul Național și Adunarea Națională din Bucovina, proclamarea Unirii (1918); întâlnirea între Czernin și Ferdinand (27 februarie 1918); demersuri pentru plecarea lui Take Ionescu și a altor însoțitori, printre care N. Titulescu, din Moldova spre Occident; scrisorile Martei Bibescu către principele N. v. Hohenlohe și corespondența diplomatică în legătură cu plecarea ei din România îndată după ocupația militară străină și internarea ei într-un lagăr din Boemia.

Gruparea de documente, intitulată *Biroul Literar (Conducerea presei)*²⁸⁷, aduce informații din anii 1864—1866, 1894—1918, cu privire la presa transilvănească și bucovineană, subvenții și onorarii pentru corespondenții de presă; fondul presei, modul de folosire; presa din România, cupuri din ziar și corespondență diplomatică în legătură cu unele articole, încercări de influențare a presei, telegrame de presă referitoare la evenimentele militare și politice (1918), știri din presă și secrete pentru uzul Comandamentului armatei austro-ungare (1918).

Politica internă și externă a României în anii 1918—1937. Rapoarte ale diplomaților Austriei, acreditați la București, Belgrad, Budapesta, Paris, Praga, Sofia²⁸⁸ relatează, comentează și uneori analizează schimbările intervenite în dezvoltarea economică, socială și politică a României, ca urmare a formării statului național unitar român.

Politica internă: partidele politice, alegerile parlamentare și activitatea Parlamentului; organizarea armatei; legea agară din 1921 și alte legi cu caracter economic și administrativ (etatizarea căilor ferate din Transilvania — 1922; legea minelor — 1924 ș.a.); dezvoltarea mișcării muncitorești, comuniste și revoluționare; greva generală a tipografilor din 1918; crearea P.C.R. în 1921 și afilierea la Internaționala a III-a, măsuri represive ale autorităților împotriva mișcării comuniste și revoluționare; greva minerilor de la Lupeni, 1929; luptele cefeștiștilor din Cluj și București, 1933; alegerile parțiale din Mehedinți și Hunedoara și succesul forțelor democratice antifasciste, 1936; mișcarea legionară și fascistă și lupta antifascistă a Partidului Comunist.

Liasse XI d. 10); 5, c. 102—558; 6 c. 902—1136; 7 c. 4—501; 8 c. 4—299; 64 c. 182—247; 219 c. 500—1204; 220; 221 c. 1—684 (H. H. u. St. A., P. A. I. 2. Geheime Akten, 1914—1918, K. 496—500, 505, 512—517, 520 Liasse XLVII); 5 c. 560—589; 62, c. 1—575; 119 c. 152—175, 1003—1010; 222; 223 c. 1—1262 (H. H. u. St. A., P. A. I. 10. Krieg, 1914—1916, K. 816, 818, 836, 881, 882, 889, 904, 940, 954, 978, 1043—1046, 1055, 1057); 64 c. 578—870; 225 c. 758—771 (H. H. u. St. A., P. A. XL. Interna, 1914—1918, K. 271, 272, 274, 275, 317); 219 c. 522—668 (H. H. u. St. A., P. A. I. 9. Personalie, 1917—1919, K. 800 II/391 și K. 806 II/479, Conv. III); 70 c. 382—234 (H. H. u. St. A., Kab. A. Geheimeakten, 1914—1916, K. 18, 20); 83, c. 487—758 (H. H. u. St. A., Ad. Reg. 1918, Fach. 36, K. 373); 14—16; 17, c. 733—1082; 18, c. 1—326; 19 c. 278—389; 31 c. 149—432 (Kr. A. Mil. Kanz. des Kaisers, 1914—1918, Fz. 59 a; Archiv des Chefs des Generalstabs für die gesamte bewaffnete Macht, 1912, 1914, K. 25); 9 c. 1—467; 10 c. 174—913 (A. V. A. Militärverwaltung in Rumänien, 1917, 1918, K. 2096, 2144). Pentru actele Ministerului de Externe, anii 1848—1918, cuprinse sub denumirea Politisches Archiv, cf. monitorul special publicat de Robert Stropp in Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, 20. Bd., Wien, 1967, p. 389—506. Citeva documente sînt folosite de C. C. Giurescu, *România și primul război mondial. Știri noi din arhivele Vienei*, în „Unitatea și continuitatea în istoria poporului român, București, 1968, p. 345—357.

²⁸⁷ Rolele: 48; 49 c. 1—626; 50 c. 1—626; 51 c. 1—747; 52 c. 1—804; 174, c. 1—323 (H. H. u. St. A., Literarisches Büro (Presseleitung), K. 1, 2, 4—7, 157—160, 249, 301, 302, 323).

²⁸⁸ Cf. notele 7 și 8.

Politica externă: acțiuni diplomatice pentru consolidarea poziției României pe plan internațional și pentru apărarea integrității teritoriale a țării; extinderea relațiilor diplomatice; încheierea de acorduri și convenții cu caracter politic, economic și financiar; crearea Micii Antante și participarea României la conferințele și congresele ei; relațiile cu Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Grecia, Turcia, Ungaria, Germania, Italia, Uniunea Sovietică, Vaticanul și alte țări; aderarea României la tratate și convenții internaționale; activitatea la Liga Națiunilor; înțelegerea Balcanică; activitatea diplomatică a lui N. Titulescu în calitate de ministru de externe, acțiunile sale pentru realizarea stabilității politice în Europa și pentru îmbunătățirea relațiilor României cu Uniunea Sovietică și cu țările vecine. Rapoartele cuprind de asemenea, informații cu privire la politica externă a Ungariei, Austriei, Germaniei, Italiei și a altor țări, cu privire la mișcarea comunistă europeană ș.a.

MANUSCRISE DIVERSE

- 1 (începutul sec. VI e.n. după modele din sec. I î.e.n. până la sec. I e.n.). Codex Vindobonensis Medicus graecus 1 (Dioskurides din Viena) ¹.
- 2 1412—1442. Diari Veneti ² (lb. ital.).
- 3 1485—1843, Anale și cronici turcești ³.
- 4 1536. Nicolaus Olahus, Athila sau Hungaria ⁴.
- 5 1547. ian. 3, Praga. Nicolaus Olahus către Maria de Ungaria ⁵ (lb. lat.).
- 6 1551 et 1552. Morte di frate Giorgio (Martinuzzi) con alcune altre cose in Transilvania et Ungaria successe; Belagerung und Eroberung der Stat und Schloss Lippa ⁶.
- 7 1551—1553. Carinthiae et Transylvaniae historia et descriptio (Jacobus Unrest; Veit Geibel von Pressburg) ⁷.

¹ Arh. St. Buc., colecția Microfilme Austria, rola 195 (Ö. N. B., Handschriften — S, Cod. Medicus Graecus 1). Cuprinde un ierbar cu desene de plante medicinale și descrierea lor. Denumirile plantelor apar în diverse limbi, printre care și limba dacică. Microfilmul este efectuat după ediția facsimilată de la Graz, vol. 1—4, 1965—1971. Lipsește partea finală a manuscrisului, care trebuia să formeze conținutul volumului 5, acesta nefind încă editat.

² *Ibidem*, rola 88, c. 1—138 (*ibidem*, Cod. 6205). Cu știri despre Dan II (1426).

³ *Ibidem*, rola 177—193 (*ibidem* Türkische Handschriften, cf. cote în Inventar D.G.A.S. nr. 1270). Cu mențiuni despre țările române. Achiziționate la propunerea prof. M. Guboglu.

⁴ *Ibidem*, rola 120, c. 1—42 (*ibidem*, Cod. 8739). Publ. parțial de I. S. Firu și Corneliu Albu, *Umanistul Nicolaus Olahus*. Texte alese. Edit. de Stat, București, 1968, p. 115—139.

⁵ *Ibidem*, rola 117, c. 1257 (H. H. u. St. A., Belgien. P. A. Fz. 72). Publ. de E. Moisuc, *O scrisoare autografă a lui Nicolaus Olahus*, în „Revista Arhivelor”, vol. XXXIV, an. XLVIII, nr. 4, 1972, p. 691—693.

⁶ *Ibidem*, rola 180, nenumărată (Ö. N. B., Codex Vindobonensis Palatinus, 7803).

⁷ *Ibidem*, rola 180, nenumărată (*ibidem* Codex Vindobonensis 7234).

8 1557. Von kurtzweilligen Lust-und Schertzfeuerwerckhen ⁸.

9 1575. Scrisorile senatului polon și ale sultanului către voievodul Transilvaniei, Ștefan Báthory (lb. lat.) ⁹.

10 1595—1596. Scrisoarea Papei către regele Poloniei și scrisoarea lui Sigismund, regele Poloniei, către Rudolf al II-lea cu privire la Moldova ¹⁰ (lb. lat.).

11 (sec. XVI). Wolfgang Lazius, Daciam quam Transilvaniam nunc dicimus ¹¹.

12 1611, Tokaj. Conditiones conclusioni ¹².

13 1611. Pietro Gregorovici Armeni, Relatione dalli Principi di Valachia e Moldavia ¹³.

14 1643. Johann Rudolph Schmid, Vermischte Reisebeschreibungen und Friedensverhandlungen der k. k. Minister an der Ottomanischen Pforte aus dem 16. u. 17. Jh. (Vom siebenb. Fürsten — G. Rákóczi; Vom wallachischen Wayvoda Matheo; Vom moldauischen Wayvoda Lupolo) ¹⁴.

15 1672—1674, Johann Christoph v. Kindersperg, Diarii (1. Jurnal de călătorie de la Viena spre Poarta Otomană; 2. Jurnal de călătorie de la Adrianopol spre Moldova, la Iași) ¹⁵, (lb. germ.).

16 1675. Ioan, regele Poloniei către Mihail Apafi, principele Transilvaniei ¹⁶ (lb. lat.).

17 1680. Ioannes Vitezy, Dacia Ripensis, Pan-nodacia vel Ultrasylvania... nuncupata (scris din porunca lui Ferdinand Teofil conte a Wolkra, consilier cameral) ¹⁷.

18 1691. Constantin Brincoveanu acordă privilegii bulgarilor ¹⁸. (lb. lat.).

19 (d. 1703). Compendium Principatus Transylvanici historiae ab anno 1526 ad annum 1703 ¹⁹.

20 1711—1716. Constantin Brincoveanu către Carol VI; Ștefan Cantacuzino și văduva acestuia către Carol VI ²⁰ (lb. germ.).

21 1712. Carol al VI-lea confirmă orașului Oradea privilegiile. Și privilegiile de la antecesorii în transumpt ²¹ (lb. lat.).

⁸ *Ibidem*, rola 65, c. 80—1 (*ibidem*, Cod. 10922). Cu desene de rachete.

⁹ *Ibidem*, rola 193, c. 462—466 (*ibidem*, Cod. 8668).

¹⁰ *Ibidem*, rola 193, c. 370—377 (*ibidem*, Cod. 8969).

¹¹ *Ibidem*, rola 193, c. 383—461 (*ibidem*, Cod. 8664).

¹² *Ibidem*, colecția Xerografii Viena, (H. H. u. St. A., Handschriften, B. 381 25. Collectanea historica 33, f. 407—441).

¹³ *Ibidem*, (*ibidem*, Handschriften, W. 290 (595).

6. Bd., f. 3—6). Publ. de N. Iorga, *Studii și documente*, vol. IV, București, 1902, p. 144—150.

¹⁴ *Ibidem*, rola 225, c. 772—802 (*ibidem*, Handschriften, Signatur weiss 543 — Böhm Nr. 1096).

¹⁵ *Ibidem*, rola 114, c. 688—909 (*ibidem*, rot. 128 — Böhm Nr. 1016).

¹⁶ *Ibidem*, rola 193, c. 365—369 (Ö. N. B., Handschriften — S, Cod. 8688).

¹⁷ *Ibidem*, rola 193, c. 349—364 (*ibidem*, Cod. 8688).

¹⁸ *Ibidem*, rola 101, c. 4—12 (H. K. A., Reichsakten, Fz. 136). Publ. C. Giurescu și N. Dobrescu, *Documente și regeste privitoare la C. Brincoveanu*, București, 1907, p. 52—54.

¹⁹ *Ibidem*, rola 117, c. 24—32 (H. H. u. St. A., Hung. Fz. 357).

²⁰ *Ibidem*, rola 170, c. 91—122 (*ibidem*, Fz. 196).

²¹ *Ibidem*, rola 202, c. 513—533 (Kr. A., Kanz. A. XVI/31).

- 22 (1717—1718). Nicolae Mavrocordat vv., Liber de officiis²².
23. 1724. Eugen de Savoia către Constantin Cantacuzino despre sosirea în Polonia a destinatarului și rezolvarea unor chestiuni personale la Constantinopol²³ (lb. germ.).
24. 1744 aug. 1, Viena. Maria Theresia confirmă bulgarilor așezați în Valahia Mică și în Banatul Timișoarei privilegiile²⁴ (lb. lat.).
25. 1773. Caterina II, împărăteasa Rusiei, confirmă armenilor din Polonia care fac comerț în Moldova privilegiile acordate de domnii Moldovei²⁵ (lb. lat.).
26. 1783. Firman către domnul Moldovei pentru protejarea negustorilor armeni din Stanislawow (Polonia) care fac negoț cu vite în provinciile turcești²⁶ (trad. germ.).
27. 1790. Vallentin Gollner, Handelsmann aus Karlstatt in Croatien, Erwiesene Staatsvorteile der neuen Commercial-Strasse die Donau abwärts in das Schwarze und mittels dasselbe in das Mittelländische Meer²⁷.
- 28 (d. 1795), Verzeichnis der nothwendigsten und brauchbarsten Bücher für die Geschichte und Kenntnis Siebenbürgens²⁸.
- 29 (sec. XVIII). Dacia Mediterranea id est Transilvania vetus²⁹.
- 30 (sec. XVIII). De Moldavia et Transilvania discursus³⁰.
- 31 1801. Verzeichniss der inn- und ausländischen politischen gelehrten Zeitungen, Wochenschriften und Intelligenzblätter...³¹.
- 32 (1807). Von dem türkischen Reiche³².
- 33 1822. Ioan Caragea către Louis Bombelles despre unele dificultăți ale principelui Suțu, ginerele lui Caragea, pentru permisiunea de a merge să locuiască în același oraș cu soția lui (lb. franc.)³³.

²² Ibidem, rola 2, c. 544—559 (Ö. N. B., Handschriften — S. Cod. 8659).

²³ Ibidem, rola 117, c. 1177—1178 (H. H. u. St. A., Grosse Korrespondenz, Fz. 84 a).

²⁴ Ibidem, rola 200, c. 556—570 (Kr. A., Kanz. A. VII/285).

²⁵ Ibidem, rola 117, c. 1121—1123 (H. H. u. St. A., St. Kanz., Provinzen, Bukowina, Fz. 11).

²⁶ Ibidem, rola 117, c. 1124—1130 (H. H. u. St. A., St. Kanz., Provinzen, Bukowina, Fz. 1).

²⁷ Ibidem, rola 225, c. 772—802 (H. H. u. St. A., Handschriften — S., Signatur weiss 543 — Böhm Nr. 1096).

²⁸ Ibidem, rola 100, c. 665—679 (Ö. N. B., Cod. S. N. 12232).

²⁹ Ibidem, rola 100, c. 638—664 (ibidem).

³⁰ Ibidem, colecția Xerografii Viena (H. H. u. St. A., Handschriften Nr. 1183 W. o. S. B. 782, f. 1—72).

³¹ Ibidem, rola 100, c. 681—722 (ibidem, St. Kanz., Wissenschaft, Kunst u. Literatur, K. 13).

³² Ibidem, rola 168, c. 825—912 (Kr. A., F. A. Mem. 22/28). Fragment cuprinzând capitolele : Despre dragomani, Despre Principatele Valahiei și Moldovei, Despre principii Valahiei (Al. Ghica, Gr. Ghica, Al. Ipsilanti, M. Caragea, M. Suțu) și ai Moldovei (C. Mavrocordat, Gr. Ghica, C. Moruzi, Al. Mavrocordat).

³³ Ibidem, rola 100, c. 1189—1192 (H. H. u. St. A., Grosse Korrespondenz, Fz. 472).

34 (d. 1843). Autographensammlung³⁴.

35 (d. 1847). Catalog der Revolutionsbibliothek³⁵.

Stampe :

36 1683. „Crucea moldovenilor“ (ridicată de Șerban Cantacuzino), stampă de Joh. Martin Lerch³⁶.

37 (1683). Spielkarte Blatt 8 : Moldauer und Walache³⁷.

SCAUNUL ARIEȘ

LIVIA SOMEȘFĂLEAN

Numele de Arieș scaunul și-l a luat de la Arieș (Oronos), denumire ce a purtat-o și teritoriul aparținător cetății Turda, donat secuilor. Cea mai veche denumire latinească a Arieșului a fost Crisola, iar mai târziu Auratus, numit astfel după aurul mult din munții pe care îi străbate. De asemenea și denumirea ungurească de Aranyos (cu aur sau aurit) are aceeași origine.

La începutul existenței sale, scaunul Arieș era alcătuit din 29 de localități enumerate în scrisoarea privilegială din 1291, localități dintre care unele au dispărut, apărând în schimb altele noi, mai puține la număr¹.

În conscrierea din anul 1642 — cea mai veche conscriere păstrată în arhiva scaunului — în transumpt apar doar 22 de localități². Confruntând cele două documente, constatăm că în decurs de trei secole și jumătate, din cele 29 localități ce alcătuiau inițial scaunul Arieș au rămas doar 16 (12 fiind dispărute, iar una trecută la comitatul Turda), în schimb au apărut șase localități noi.

Începând din secolul al XVIII-lea, scaunul Arieș a fost împărțit în două plăși : plasa de sus, cuprinzând zece localități și plasa de jos, cuprinzând douăsprezece localități.

Pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea scaunul Arieș nu a avut un sediu stabil, adunările generale fiind ținute, de obicei, la reședința judeului regesc suprem. Abia în anul

³⁴ Ibidem, rola 47, c. 106—179 (Ö. N. B., Handschriften. Autographensammlung). Cuprinde scrisori autografe din anii 1599—1643 de la voievozi și înalți demnitari, printre alții de la Mihai Viteazul, Constantin Movilă, Kisselev ș.a. Parțial publicat de A. Veress, op. cit. ; vol. V—XI, București, 1929—1939.

³⁵ Ibidem, rola 100, c. 723—745 (H. H. u. St. A., Wissenschaft, Kunst und Literatur, K. 2). Cuprinde titluri de cărți și broșuri germane apărute în anii 1787—1788, 1831—1847.

³⁶ Fotocopie (Museum der Stadt Wien). Publ. de S. Reli, *Crucea moldovenilor*, în „Codrul Cosminului“, VI, Cernăuți, 1930, p. 465—480.

³⁷ Fotocopie (Museum der Stadt Wien). Publ. în „Magazin Istoric“, an. VI, nr. 10, octombrie 1972, p. 5.

¹ Arh. St. Cluj-Napoca, fond, Scaunul Arieș, volumul de documente transumate, p. 5. Documente privind istoria României C. Transilvania, veacul XIII, vol. II, p. 370.

² Arh. St. Cluj-Napoca. Fond Scaunul Arieș, volumul de documente transumate, p. 78—137.

1790 s-a îngăduit ca atît adunările generale cît și scaunele de judecată, general și parțial să fie ținute permanent în satul Plăiești, care în felul acesta a devenit, vremelnic, reședință².

Mutarea sediului la Vințul de Sus a prilejuit multe dispute între cele două plăși. Decretul din 29 octombrie 1843, adus la cunoștință scaunului prin porunca gubernială nr. 13399 din același an, stabilește definitiv reședința scaunului Arieș la Vințul de Sus, dar numai de drept, căci de fapt a funcționat acolo numai din anul 1860⁴.

Teritoriul scaunului Arieș era locuit de români și de secui. Românii locuiau în satele de sub munte Podeni, Măhăceni, Dumbrava, Cicău și Ormeniș, sate care în anii 1762—1766, cînd s-a înființat oastea de graniță, au fost militarizate, precum și în satele Călărași, Lunca Mureșului, Războieni-Cetate, Stejeriș, Moldovenești, Vălenii de Arieș și Mihai Viteazul⁵. Mărturie sînt bisericile ortodoxe și numele românești ale locuitorilor întîlnite în documente: Obrejan, Voie bună (Voie bune), Muntean (Muntyan), Racolța (Rakoltza), din Călărași; Prodan, Pogăcean (Pogatsán), Chioresan (Tyiuran), Florea (Flora), din Poiana, Urs (Ursz), Dobrota, Căcovean (Kakovan), din Vințul de Sus, Păcurar (Pakulár), Oprea (Opro), din Inoc etc. În anul 1848 la 23 octombrie, locuitorii satului Mihai Viteazul cer Comisiei permanente a scaunului readucerea gărzii, întrucît de cînd a plecat, în cele două sate au rămas 30 de bărbați și aceștia infirmi, în timp ce românii de acolo apti pentru mînuirea armelor sînt în număr de 400⁶.

Românii în genere erau iobagi, însă printre ei mai era și un număr restrîns de nobili. Așa, de pildă, în protocolul adunării generale din anul 1802 sînt amintite trei familii de români care și-au probat nobilitatea la Tabla regească din Tg. Mureș: Bulbucan (Bulbukan) din satul Podeni.

Administrarea justiției în satele compacte românești se făcea potrivit dreptului satornicit de acele sate, după cum rezultă din porunca Guberniului Transilvan nr. 1581 din 17 iunie 1806, care, cu prilejul revizuirii unui proces dintre locuitorii satului Podeni, constată că procedura judecării pricinilor în satele mai sus amintite „nu este conformă legilor țării” nici constituției scaunului și nici întemeiată pe vreun privilegiu“. În continuare, Guberniul poruncește să se desființeze „așanumitul for de apel” din satul Podeni, iar scaunele de judecată să stea din acele sate românești să procedeze la fel ca scaunele din celelalte sate⁷.

Populația scaunului Arieș s-a bucurat de aceleași drepturi și libertăți cu locuitorii celorlalte scaune secuiești și era împărțită în șase stări: primorii, primpilii, pixidarii, armaliști, libertinii și iobagii, titlurile și rangurile fiind stabilite în raport cu obligațiile militare.

În conscrierea din anul 1703 locuitorii scaunului erau împărțiți în trei categorii: „buone sortis”, „mediocris” și „infamae”⁸.

Cît privește pe iobagii din scaunul Arieș, spre deosebire de ceilalți, aceștia aveau o situație aparte, întrucît autoritatea stăpînului de pămînt nu se extindea și asupra pămîntului ce-l posedau, ci numai asupra persoanei lor. Se pare că ei nu foloseau pămîntul stăpînului, după cum reiese dintr-o plîngere nedată de pe la începutul secolului al XVIII-lea, în care trabanții cer să li se ia iobagilor din cele cinci sate românești dreptul de folosință asupra locurilor privilegiate și să li se dea de către stăpîn pămînt pentru trai, întrucît nu participă împreună cu ceilalți locuitori la suportarea sarcinilor⁹.

Iobagii aveau posibilitatea de a-și redobîndi libertatea intrînd în oaste. Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea numărul celor care intrau în oastea de graniță a sporit în așa măsură, încît prin porunca din 29 noiembrie 1799 adresată de Guberniul scaunului Arieș, se respinge cererea în acest sens a românilor din satele Măhăceni și Cicău, argumentîndu-se, pe lîngă faptul că în centrul țării nu este nevoie de o oaste de graniță mai mare și că românii sînt numai tolerați în acel scaun — că se diminuează venitul realizat din impozite, întrucît militarii contribuiau numai cu o treime din impozitul datorat de civili¹⁰.

În ce privește organizarea teritorial-administrativă, scaunul Arieș, în timpul existenței sale, a suferit unele modificări, îndeosebi după revoluția de la 1848—1849.

Ca urmare a reformelor iosefine, de scurtă durată, prin care Transilvania a fost împărțită, în anul 1784, în 11 comitate, scaunul Arieș a fost unificat cu partea superioară a comitatului Cluj și cu partea inferioară a comitatului Turda. Unificarea a avut loc la 25 octombrie 1784, în adunarea generală a comitatului Cluj, convocată în acest scop, la care a participat și scaunul Arieș. După un deceniu și jumătate, la 1 mai 1790, reluîndu-se vechea administrație, scaunul Arieș revine — „cu mare bucurie” — la forma anterioară de organizare¹¹.

După revoluția din 1848 s-au emis, la intervale scurte de timp, o serie de legi referitoare la împărțirea politică a Transilvaniei aducîndu-se schimbări vremelnice, la care a fost supus și scaunul Arieș, în anul 1849, în urma împărțirii provizorii a Marelui Principat în

² *Ibidem*, fond Scaunul Arieș, Politice, 1799, nr. 1021.

⁴ *Ibidem*, Protocelele adunărilor generale: 1800 martie 3, 1810 iunie 26, 1838 iulie 16, 1843 iulie 11, 1844 mai 29, Acte politice 1793 nr. 3, 1799 nr. 1011—1021, 1800 nr. 161, 1803 nr. 721.

⁵ *Ibidem*, Acte politice prezidiale, 1797, p. nr. 1.

⁶ *Ibidem*, Acte politice 1848, nr. 415.

⁷ *Ibidem*, 1806, nr. 412.

⁸ *Ibidem*, Vezi și Documente originale referitoare la nobilul scaun II, p. 125.

⁹ *Ibidem*, Vezi și Documente originale referitoare la nobilul scaun I, p. 131—132.

¹⁰ *Ibidem*, Acte politice 1799, nr. 1022.

¹¹ *Ibidem*, 1784, nr. 216, nr. 26, 1790.

șase districte militare, subdivizate în cercuri și subcercuri scaunul Arieș este înglobat în întregime în districtul Cluj¹². În 1854 Transilvania este împărțită în zece prefecturi (cercuri, Kreis, kerület) subdivizate în 70 de preturi (plăși, Bezirk, járás). Pretura Bădeni este cuprinsă în prefectura Cluj, împreună cu preturile : Râscruci, Cluj, Huedin, Gilău și Turda¹³.

În anul 1861 s-a revenit la forma de organizare existentă înainte de revoluție, care nu a durat mult, deoarece prin art. XXXIII al legii din anul 1876, sancționată la 13 martie 1877, scaunul Arieș este desființat definitiv și unit cu o parte a comitatului Turda, sub denumirea de comitatul Turda-Arieș.

Organele prin care scaunul Arieș și-a desfășurat activitatea au fost : adunarea generală a scaunului, scaunul de judecată și oficialii aleși de adunarea generală.

Adunarea generală (lat. Congregatio Generalis, Congregatio Marchalis, ung. Marchalis szék, Gyras szék, Közgylés) a fost forul cel mai înalt al scaunului prin care ordinele nobile secuești își exercitau puterea.

În sfera de competență a adunării generale intrau probleme cu caracter legislativ, administrativ și judecătoresc. În afară de alegerea delegaților la dietă și a oficialilor, adunarea alcătuia legi precum și instrucțiuni pentru deputați, rezolva plângeri de interes general, judeca pricini, lua hotărâri în probleme administrative și gospodărești, aducea la cunoștința universității hotărârile dietei, repartiza impozitele pe comunități, stabilea modul în care urma să se execute poruncile primite, lua măsuri pentru încartiruirea și aprovizionarea oștilor etc.

Dezbaterile adunărilor generale erau consemnate în protocoale, care erau înaintate Guberniului spre valorificare. Obiecțiile Guberniului, comunicate scaunului în scris, erau transcrise în protocolul următoarei sesiuni.

Toate actele întocmite și înaintate în numele adunării generale trebuiau semnate de judele regesc suprem și de notar¹⁴.

În timpul cât a funcționat Tabla continuă (1764—1790) adunările generale apar extrem de rar, deoarece atât problemele administrative cât și cele judecătorești erau rezolvate de acest for.

După revoluția de la 1848—1849 și după restabilirea, la 24 martie 1861, a vechilor teritorii și autonomii, în locul adunării generale s-a constituit *Comitetul permanent de deputați*, alcătuit dintr-un număr de 50 membri, prezidat de judele regesc suprem. Comitetul avea aceeași autoritate pe care a avut-o și adunarea generală înainte de 1848.

Începând din anul 1867, comitetul permanent poartă denumirea de *Comitetul municipal de deputați*. În afară de Adunarea generală, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, apare *Adunarea oficialilor*, alcătuită din : judele regesc suprem, vicejudele regesc și notarul ordinar. În această adunare se luau în discuție și se hotăra executarea poruncilor guverniale și se soluționau diversele plângeri ale locuitorilor.

Activitatea judecătorească a scaunului era reprezentată de *scaunul de judecată* (Sedes Judiciaris). Această instanță s-a dezvoltat pe lângă adunarea generală, ambele foruri având aceeași origine precum și strânse legături organizatorice. Cu timpul s-a separat de adunarea generală însă ar fi greu de stabilit când s-a produs separarea definitivă. Cert este că pe la mijlocul secolului al XVII-lea funcționa aparte de adunarea generală, întrucât din anul 1650 (de la 1650 datează cel mai vechi protocol păstrat în arhiva scaunului Arieș) apare denumirea de Sedes Judiciaria.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea scaunul de judecată se scindează în două : scaunul general și scaunul parțial.

Scaunul general de judecată (lat. Sedria Generalis, ung. Törvényes Derék Szék) era alcătuit din : judele regesc suprem, care prezida nouă asesori aleși și notarul. A funcționat ca instanță de apel.

Scaunul parțial de judecată (lat. Sedria Inferior ; ung. Vice Törvényes Szék, Alsószék) era constituit din : vicejudele regesc, ca prezident, șase asesori aleși și viconotarul.

Regulile după care au funcționat precum și limitele perioadelor judiciare, atât la scaunul general cât și la scaunul parțial, nu au fost aceleași în decursul timpului, ci au variat.

Scaunele de judecată — ca și adunarea generală — nu aveau sediu stabil, ci își țineau ședințele în diverse localități, de obicei unde erau ținute și adunările generale.

Actele proceselor, îndeosebi ale celor penale, erau înaintate Guberniului spre revizuire. Se înaintau trimestrial semnate de avocatul fiscal cu specificarea numelui deținuților și a pedepselor aplicate, la care se anexau actele proceselor acestora. În urma verificării actelor, Guberniul aproba sau respingea sentința forului de judecată, încunostințind instanța respectivă și atrăgându-i luarea-aminte asupra greșelii comise.

Atât scaunul general cât și scaunul parțial și-au întrerupt activitatea în perioada în care a funcționat Tabla continuă.

Alte scaune de judecată care au funcționat în scaunul Arieș, au fost : scaunul ambulant, scaunul tridural și forul dominal.

Scaunul ambulant (lat. Inquisitio generalis, ung. Cirkálás) se ținea în sate, cu prilejul urmăririi răufăcătorilor, aceștia fiind, probabil, judecați pe loc. Această instanță judeca infracțiunile ce nu prezentau un pericol social prea mare, ca : furturi, bătăi, folosirea măsurilor false, înjurături cu dracul, pasivitatea în cazul strigării de hoți, prevaricațiuni etc.

¹² Culegere de pre'naltele patente împărătești ce au venit pentru Transilvania, asemenea și publicațiunile și ordinăciunile o.r. Guberniu civil și mili-tăriu, 1849, 15.

¹³ Buletinul Guberniului Provinciale pentru Marele Principatu Transilvania, 1854, iulie 26 II/IV.

¹⁴ Ibidem, Acte politice, 1790, nr. 130.

precum și unele pricini privind proprietatea : ocuparea arbitrară de posesiune, nepredarea legatelor, luarea abuzivă de dijmă etc.

Scaunul tridual funcționa pentru pedepsirea actelor de samavolnicie.

Forul dominal apare rar în documentele scaunului Arieș, probabil datorită faptului că în acest scaun nu au existat moșii mari care să-și țină un for propriu.

Ar fi greu de stabilit dacă în scaunul Arieș a funcționat sau nu Scaunul filial, întrucât în arhiva scaunului nu se găsesc acte de la această instanță iobăgească, fiind doar amintită în protocoalele vechi. Deși denumirea de Scaun filial (*Filialis Szék*) apare limpede în cele câteva documente, totuși s-ar putea admite ca această denumire să fi fost folosită în secolul al XVII-lea pentru scaunul parțial. În anul 1690 ducătorul depune jurământ că va administra cu credință Scaunul filial de judecată¹⁵.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea apare Scaunul orfanal, alcătuit din trei juzi, numiți prin strigare, care la început erau plătiți din banii oferiți de ordinele nobile. La acest for se judecau pricinile de tutelă și curatelă¹⁶.

În afară de instanțele de judecată, mai funcționau diverse comisii numite ad-hoc pentru soluționarea unor controverse, ca, spre exemplu, între ortodoxi și greco-catolici, între militari și civili etc.

Între anii 1764—1790, întreaga activitate administrativă și judecătorească a scaunului, exercitată până atunci de adunarea generală și de scaunele de judecată, este încredințată Tablei continue. Ca urmare, adunarea generală își încetează activitatea iar scaunele de judecată se desființează.

Spre deosebire de scaunele de judecată, care își țineau ședințele în locurile stabilite de adunarea generală, Tabla continuă avea sediul stabil la Vințul de Sus.

În alcătuirea Tablei intrau 12 asesori ordinari și 12 asesori supranumari. Era prezidată de judele regesc suprem.

Până la alegerea noului jude regesc, la conducerea scaunului rămânea uneori fostul jude regesc, sub titlul de administrator. În această calitate prezida adunarea generală convocată în scopul alegerii candidaților pentru noul jude regesc¹⁷.

În timpul revoluției din 1848, judele regesc era președintele comisiei pentru apărarea ordinii publice, alcătuită din toți oficialii scaunului și încă alte 28 de persoane, comisia având sarcina de a institui grada națională și de a menține liniștea în interiorul scau-

nului, recurgând, în caz de nevoie, la forta armată¹⁸.

Judele regesc suprem avea în subordine un vicejude regesc, uneori chiar doi, ales, ca ceilalți oficiali ai scaunului, din doi în doi ani, însă, spre deosebire de aceștia, numirea sa trebuia confirmată de suveran.

Vicejudele regesc îl înlocuia pe judele regesc suprem și prezida scaunul parțial. Calitatea de președinte i-a revenit ca urmare a scindării scaunului de judecată în scaun general și scaun parțial deoarece primul, devenind instanță de apel, prezidată de judele regesc suprem, cel din urmă nu putea judeca și în primă instanță la scaunul parțial.

Notarul, însărcinat cu redactarea actelor, era ales pe timp de doi ani, obicei curmat în anul 1801 prin porunca gubernială nr. 7466 din 18 septembrie, întrucât aducea prejudicii administrației și pricinuia disensiuni între membri de religie reformată și unitariană. De la această dată a funcționat ca slujbaş permanent.

Notarul era ajutat de un vicenotar, iar pe măsura creșterii volumului muncii administrative și judecătorești, uneori, se mai numea un al doilea vicenotar plătit, precum și unul sau doi notari onorifici care, de obicei, când se iva o vacanță, erau numiți cu salariu. Adunarea generală din 28 februarie 1803 hotărăște numirea unui notar substituit, necesitate impusă de înmulțirea considerabilă a lucrărilor administrative și judiciare, a plîngerilor și cererilor. Spre deosebire de notarii scaunali, notarii sătești din scaun aveau următoarele sarcini : înlocuirea judeului sătesc la enumerarea impozitului regesc, supravegherea încasărilor și organizarea transporturilor. Activitatea lor era supravegheată de oficialii scaunului, motiv pentru care acestora din urmă le era interzisă exercitarea funcției de notar sătesc concomitent cu slujba de la scaun¹⁹.

De strângerea dărilor se ocupa perceptorul regesc, care, potrivit articolelor dietale 5—6 din anul 1702, era ales și, totodată, supus jurământului că nu va cheltui banii fără știrea universității scaunului.

Asesorii (lat. assessores, ung. ülnökök) funcționau la scaunele de judecată, sub președinția judeului regesc suprem la scaunul general și a vicejudeului regesc, la scaunul parțial. În afară de darea hotărârilor, în atribuțiile acestora intra și efectuarea investigațiilor în cauzele judecate, cu excepția cazului când au depus mărturie într-o anumită cauză. În acest caz efectuarea cercetărilor era încredințată unor comisari regali.

Asesorii erau aleși anual, iar în caz de vacanță, judele regesc suprem recomanda o persoană corespunzătoare pentru îndeplinirea acestei funcții, până la noile alegeri, care putea fi acceptată sau nu de ordinele nobile

¹⁵ *Ibidem*, Protocolul Bendeguz, p. 5.

¹⁶ *Ibidem*, Protocolul ad. gen. 1832 martie 2. Novum et Vetus Calendarium in usum. Magni Principatus Transilvaniae et partium, adnexarum, 1871.

¹⁷ *Ibidem*, Protocolul adunării generale 1816 octombrie 8, 1815 mai 29.

¹⁸ *Ibidem*, Protocolul adunării generale din 1848 aprilie 12.

¹⁹ *Ibidem*, Acte politice, 1797 nr. 57.

ale scaunului. Se pare că asesorii erau aleși în baza cererii lor, deoarece la scaun funcționa o comisie de cenzori (alcătuită din 5 membri și prezidată de judele regesc suprem) numită de adunarea generală, care examina cererile și raporta universității cîți dintre solicitanți au fost găsiți corespunzători. Condițiile cerute pentru numirea în această funcție erau noblețea și practica în munca de cancelarie. Unele cereri erau aprobate fără o cercetare prealabilă, dacă solicitanții erau persoane asupra cărora nu existau îndoieli. Așa au fost cererile baronului Kemeny Lupu și a contelui Teleki Nicolae, aprobate de adunarea generală din 18 octombrie 1832.

Pentru protecția pădurilor, care ocupau suprafețe întinse în scaunul Arieș — funcționa, începînd din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, un inspector de păduri. El lua măsuri pentru împiedicarea tăierii iraționale a pădurilor libere și dădea socoteală de veniturile realizate și de sumele cheltuite. Mai tirziu a funcționat o comisie însărcinată cu conservarea pădurilor, care soluționa plîngerile proprietarilor în legătură cu prevaricațiunile săvîrșite²⁰.

Păstrarea și ordonarea actelor scaunului era încredințată unui arhivar, numit de judele regesc suprem. Această funcție apare în anul 1793, ca urmare a decretului aulic nr. 44 din 5 ianuarie, adus la cunoștința scaunului prin porunca gubernială nr. 657 din 26 ianuarie același an, care prevedea, pe lîngă obligativitatea prezenței permanente la sediul scaunului a unui oficial, angajarea unui arhivar cu salariu pînă la 40 florini, acesta avînd și obligația de a-l înlocui pe notar. În atribuțiile arhivarului intra și înregistrarea arhivei, în care scop urma să fie trimis la Cluj, să învețe modul de înregistrare, pentru a nu fi necesară angajarea de registratori cu diurnă. Munca arhivarului era supravegheată de notar, care raporta oficialului suprem eventualele greșeli comise de acesta²¹.

În fruntea celor două plăși se afla cîte un dullo. Această funcție corespunde cu cea de jude al nobililor din comitat. Dullo-ul apare abia la începutul secolului al XVIII-lea, odată cu împărțirea scaunelor în plăși ca urmare a dezvoltării vertiginoase a administrației. Principalele sarcini ale dulloului erau: executarea ordinelor locuitorilor din plasă; ascultarea de martori, efectuată împreună cu un asesor; înaintarea de rapoarte judelei regesc despre executarea ordinelor primite sau în legătură cu diverse situații, ca spre exemplu epidemii, epizootii, tulburarea liniștei interne, executarea unor lucrări publice, rezolvarea diverselor probleme gospodărești. Funcția de dullo a încetat în timpul funcționării Tablei continue.

Dezvoltarea activității administrative și judecătorești de la începutul secolului al XIX-lea

impunea sporirea numărului oficialilor. Această cerință cu greu putea fi satisfăcută datorită probabil fie greutăților financiare cauzate de războiul cu Franța, fie concepției că scaunul Arieș fiind mic, desfășoară o activitate mai redusă comparativ cu alte municipii.

La fel ca celelalte municipii, scaunul Arieș participa la ocîrmuirea politică a țării prin reprezentanții săi la dietă. Deputații, în număr de doi, erau aleși de adunarea generală, dintre oficialii scaunului, de obicei judele regesc suprem și un alt oficial. Potrivit poruncii guberniale din 30 iulie 1790, nu puteau fi delegați la dietă viceoficialii (vicejudele regesc, vîcenotarul).

După depunerea jurămîntului, deputaților li se înmînau instrucțiunile întocmite de o comisie. În timpul dietei delegații comunicau cu scaunul, însă înștiințările erau adresate nu oficialilor, ci universității, corespondența fiind deschisă de vicejudele regesc.

Arhiva scaunului Arieș a fost cea mai rînduită dintre arhivele tuturor municipiilor din Transilvania²². Documentele de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea vădesc grija deosebită a scaunului pentru conservarea documentelor. Astfel, în volumul II de documente vechi se află o listă, datată la 21 octombrie 1688, de actele predate ducătorului scaunului, Gheorghe Csegezi de Bágyon, constînd din: scrisori privilegiale, transumturi ale scrisorilor de la capîtlu, precum și acte referitoare la posesiuni. Într-o scrisoare testimonială din 12 aprilie 1702 dată de oficialii scaunului, se arată că actele încredințate lui Gheorghe Csegezi, inițial, au fost grupate în 5 fascicule, care, cu prilejul verificării, au fost reduse la trei. Prima fascicolă cuprindea: privilegiile, donațiile și confirmările obținute de la vechii regi împreună cu actele ce le aparțin emise de capîtlu, sub pecete. Fascicola a doua consta din: acte referitoare la procesele de hotărnicie cu comitatul vecin Turda, proteste în legătură cu pădurile și posesorii din Rimetea și acte privind conflictele statului Podeni cu turdenii din pricina pădurilor din partea Cheilor Turzii. În fascicola a treia erau cuprinse poruncile, instrucțiunile și chitanțele vechi. În același volum se află o listă cu specificarea documentelor privitoare la scaunul Arieș datînd din anii 1464—1701, care, potrivit hotărîrii adunării generale din 17 martie 1734, au fost aduse în satul Călărași, la 30 martie, de către locuitorii deținători, spre a fi înregistrate și adăpostite într-un loc sigur, dată fiind situația de atunci. Toate aceste acte, de diverse proveniențe, au fost ordonate pe fascicule și înregistrate, împachetate într-o geantă de piele și introduse într-un sac pentru rufe, sigilat, la rîndul său de judele regesc suprem, vicejudele regesc și notarul scaunului. Astfel am-

²⁰ *Ibidem*, Protocolul adunării generale 1813 martie 29. Vezi și *Documente originale referitoare la nobilul scaun*, p. 341, Acte politice, 1805, f. cotă.

²¹ *Ibidem*, Protocolul adunării generale 1810 iunie 26, 1813 martie 29, Acte politice 1793, nr. 618.

²² *Ibidem*, Protocolul adunării generale 1792, 1809 mai 17, 1834 mai 5, 1837 martie 29, 1866 ianuarie 26, Acte politice 1790 nr. 26.

balate, actele au fost predate, spre păstrare, lui Kertsedi Ioan²³.

Arhiva scaunului Arieș a fost preluată de Arhivele Statului din Cluj-Napoca, de la Prefectura județului Turda, în vara anului 1933, odată cu arhiva comitatului Turda, ambele constituind arhiva comitatului Turda-Arieș.

Făcînd abstracție de cîteva transumturi din secolele XIII—XVI și de numărul infim de acte originale din prima jumătate a secolului al XVII-lea, documentele care alcătuiesc arhiva scaunului Arieș în cantitate totală de 128 m.l. se referă la perioada: 1650—1786, majoritatea aparținînd celei de a doua jumătăți a secolului al XVIII-lea și secolul al XIX-lea, pînă la desființarea scaunului. Actele sînt scrise în limbile maghiară (majoritatea), germană (perioada 1850—1860) și latină.

După conținut documentele sînt grupate în două mari categorii: politice (administrative) și judecătorești.

Nu vom insista asupra felurilor și denumirilor diverselor registre și acte, acestea fiind în genere aceleași la toate scaunele secuiești, și în bună parte, și la comitate. De altfel, aceasta ar constitui obiectul unui studiu aparte.

Protocoloalele și registrele scaunului Arieș sînt cuprinse în următoarele cinci categorii: I. protocoloale vechi și protoaloalele adunărilor generale, II. protocoloale și registrele judiciare, III. protocoloale și registrele administrative, IV. indicatoarele actelor, V. registre ce oglindesc felurile activități ale scaunului avînd întrebuintare specială.

I. Seria protocoloalelor vechi din perioada 1650—1786, legate în 20 volume, cuprinde notări asupra adunărilor generale și asupra scaunelor de judecată, fiecare volum purtînd un nume istoric.

Aceste volume — fiecare cuprinzînd mai mulți ani — sînt împărțite în două serii: volumele 1—14 (cuprind anii 1650—1786) și volumele 15—20 (cuprind anii 1763—1784). Cu volumul 8 (anii: 1763—1769) începe seria protocoloalelor Tablei continue, după anul 1790 adunările generale vor fi extrem de rare. Paralel cu această serie, există o altă serie, începînd cu volumul „Abá” = 15 (anii 1763—1768), care cuprinde același material, de unde conchidem că seria de la „Szabolcs” = 8 pînă la „Béla” = 14 (anul 1786) constituie notările originale transcrise — stilizate în parte în limba latină — în seria „Abá” = 15 „Báthori” = 20 (anul 1784).

Protocoloalele vechi sînt prevăzute cu un indicator (Protocollum Generale Repertorium Inclytae Sedis Siculicalis Aranyas), care servește, totodată și pentru privilegii și documente mai vechi. Pare să fie întocmit ulterior, cînd protocoloalele au fost legate în piele și împărțite în serii.

Seria protocoloalelor din categoria I-a continuă cu protocoloalele adunărilor generale

separate de scaunele de judecată, începînd cu protocolul pe anii 1793—1798, 1784, 1792 și 1783—1798. Pînă în anul 1848 sînt unele lipsuri, iar în anul 1749 se întrerupe seria acestor protoaloale, lipsa cu desăvîrșire între anii 1849—1865. În anul 1866 începe seria protocoloalelor adunărilor comitatului municipal de deputați, care s-au păstrat pînă la anul 1875 inclusiv.

În protocoloalele adunărilor generale sînt consemnate problemele dezbătute în ședințele ținute periodic sau cînd era necesar. În general ele se referă la: alegeri de deputați pentru dietă, alegeri de oficiali, depunerea homagiului pentru noul suveran, repartizarea impozitelor, votarea ajutoarelor de război și a darului pentru cercană, instrucțiuni pe seama deputaților, rezultatele lustrelor, stabilirea retribuției lucrătorilor agricoli și a unor meșteșugari (exemplu, retribuțiile cosașilor și secerătorilor, prețul roților confecționate de rotari, la 1 iulie 1694), măsuri pentru protecția pădurilor (exemplu, instituirea pazei pădurilor, 20 februarie 1697) scutirea de sarcini a unor anumite categorii de locuitori (exemplu reducerea la jumătate a impozitului și scutirea de prestarea cărăușiei a văduvelor, 12 octombrie 1722) efectuarea cărăușiei pe seama ostașilor și a transportului sării de la ocnele din Turda și Uioara la depozitele de pe Mureș, întreținerea oștilor, hotărîri în legătură cu împărțirea locurilor comune, hotărîri privind insurecția și insurgenții, organizarea învățămîntului rural și înființarea societății de asigurare contra incendiului (anul 1840), discutarea și hotărîrea executării poruncilor guberniale, transcrierea hotărîrilor judecătorești în procesele de stabilire a nobilității, diverse chestiuni administrative și gospodărești, porunci guberniale, hotărîri și proteste în legătură cu stabilirea sediului la Vințul de Sus.

II. Seria protocoloalelor judiciare începe de la anul 1791, cauzele judecătorești anterioare acestui an fiind cuprinse în protocoloale vechi și sfîrșește la 1846. Ele sînt separate pentru scaunul general și pentru scaunul parțial, însă nu după natura cauzelor, cuprinzînd atît cauzele penale cît și cele civile, cu excepția celor din anii 1842, 1843, și 1846 ale scaunului parțial.

Pe lîngă protocoloalele judiciare propriu-zise cele două scaune de judecată au și diverse registre auxiliare ce servesc, unele, ca instrumente de evidență pentru actele judecătorești. Protocollum Dictaturae (anii 1793—1827) la scaunul general, și 1811, 1826—1836 la scaunul parțial nu corespunde întru totul registrelor de intrare separat pe cauze, precum și indexele, de asemenea, pe cauze, păstrate pînă la anul 1871.

Protocoloalele vechi, care pe lîngă ședințele adunărilor generale cuprind notări și asupra scaunelor de judecată, precum și protocoloale judiciare de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea conțin date interesante privind încredințarea și pedepsirea unor fapte care, în mentalitatea

²³ Arh. St. Cluj-Napoca, fond Scaunul Arieș, vezi și *Documente originale referitoare la nobilul scaun*, vol. II, p. 43, 49, 171.

epocii, reprezentau un pericol social. Sînt des întîlnite procesele de vrăjitorie, care au continuat și după abrogarea — încă în timpul împărătesei Maria Terezia — a legi pentru pedeapsirea vrăjitoarelor²⁴. Sînt frecvente și procesele pentru desfrîu, printre care bigamia — faptă considerată deosebit de gravă și pedepsită, la propunerea acuzatorului (vice-judele regesc), cu „cea mai crudă formă de pedeapsă, cu moartea“; pruncuciderea, pedepsită cu îngroparea de vie a mamei pruncu-ci-gașe, furtul, pedepsit cu spînzurătoarea etc. În afară de procesele penale, sînt interesante procesele civile ce au ca obiect proprietatea, procesele de hotărnicie cu comitatul Turda, procesele între civili și militari, îndeosebi în chestiunea pădurilor în folosință comună etc.

III. Seria protocoloalelor administrative, care începe la anul 1790, cuprinde protocoalele de ședință ale oficialilor scaunului (Tisztszeg Jegysö könyve, Politicum Protocolum etc.) și indicatoarele ce le deserveșc. Aceste protocoale, conținînd cuprinsul pe scurt al actelor și rezoluțiile date, țin locul registrelor de intrare (pînă la apariția acestora), actele fiind numerotate în ordinea soluționării și înscrierii lor în protocol.

În anul 1823 apare registrul de intrare separat pentru cele două serii de acte administrative: adresate scaunului și adresate judeiului regesc (prezidiale). S-au păstrat pînă la anul 1873.

IV. Seria indicatoarelor cuprinde: 1 repertoriile, anii 1765—1830, 1838—1839, în care sînt rezumate actele în ordinea succesiunii lor și 2 indexele, anii 1816—1821, 1832—1840, 1861—1875 cuprinzînd cuvintele indice în ordinea alfabetică a actelor înregistrate precum și numărul din registrul de intrare.

V. Registre diferite. În această grupă sînt cuprinse registrele destinate anumitor scopuri sau care redau diversele activități vremelnice ale scaunului, ca: registre financiare, registre de pașapoarte eliberate și de permisele pentru cumpărarea prafului de pușcă, registre de actele găsite ulterior la diverși oficiali, registre de deținuți și de corpuri delictu etc. Aceste registre, puține la număr, datează din anii 1843—1875.

În afară de protocoalele și registrele propriu-zise, în arhiva scaunului Arieș se mai găsesc cîteva piese sub această formă, care însă nu sînt protocoale, nici registre, ci acte — cele mai de preț din acest fond — adunate și legate în volum, în scopul unei mai bune conservări. Probabil așa vor fi fost păstrate în secolul al XVIII-lea toate sau cea mai mare parte a actelor, întrucît baronul Orbán Anton, în memoriul său adresat adunării generale întrunită la 26 aprilie 1790²⁵ arată, printre altele, că bunicul său a adunat cu multă trudă actele scaunului și le-a legat în formă de carte „ocrotindu-le ca pe cea mai

scumpă comoară a scaunului“ însă oficialii străini, dezinteresați²⁶, au luat „pînă și agrafele de argint de pe copertele cărților scumpe“.

Una din aceste piese, denumită „Aranyos könyv“ (Cartea aurită) cuprinde transmururile celor mai valoroase documente ale scaunului, predate, spre păstrare, conventului „Fecioara Maria“ din Cluj-Mănăstur în anul 1737. Volumul este alcătuit dintr-un număr de 55 transmururi din anii: 1313—1735²⁷. Majoritatea acestor documente sînt scrisori privilegiale și scrisori de donație acordate scaunului Arieș de regi și principii, cuprinzînd date referitoare la istoricul scaunului precum și la drepturile și libertățile secuilor ce-l locuiau. Un document prețios este conscrierea satelor scaunului din anul 1642, efectuată cu prilejul depunerii homagiului de fidelitate față de principele Gheorghe Rakoczi al II-lea, la 17 martie același an, fiind cea mai veche conscriere păstrată. Volumul mai cuprindea: hotărnicii, conflicte între satele scaunului și între acestea și comitatul Turda din pricina locurilor libere și a hotarelor, ascultări de martori în diverse cauze privind folosirea sau posedarea pădurilor și locurilor comune; intervenții la Guberniu pentru interzicerea tăierii pădurilor scaunului de către familia Thoroczka în scopul arderii cărbunilor de lemn necesari mineritului, conflicte cu satul Rimetea pentru locul de cetate numit „Székely Vár“ stăpînit odinioară de locuitorii scaunului etc. Ultimul document, este confirmarea în funcția de jude regesc, în anul 1733, a baronului Orbán Alexe. Transcrierea actelor a început la 21 decembrie 1735 și s-a încheiat la 3 aprilie 1737, iar în adunarea generală întrunită la 18 iunie 1737 „Cartea aurită“, a fost predată, spre păstrare, notarului scaunului, sub două peceti (a judeiului regesc suprem și a notarului) sub jurămîntul acestuia că o va păstra cu cre-dință. S-a hotărît, ca în cazul că locuința notarului ar fi expusă pericolului de incendiu, Cartea să fie adăpostită într-un loc sigur din țîrg. Grijă deosebită pentru păstrarea acestor documente o vădește și rigurozitatea cu care se foloseau. Cartea se deschidea numai în adunarea generală și tot aici se sigila îndată după folosire²⁸. Volumul este prevăzut cu un indice alfabetic, anexat la sfîrșit. La data întocmirii a fost prins în clame de argint, aurit, din care s-au păstrat cîteva.

Alte două mari volume de documente, intitulate „A Nemes Székely illeto Levelek in originalibus“ (Acte originale referitoare la nobilul scaun) cuprind acte din anii 1605—1785, volumul I și 1720—1783 volumul II. Cele mai valoroase documente în afară de conscripții și inventare de documente vechi — documente care nu s-au păstrat în arhiva scaunului (așa-numitele „pămînturi libere“

²⁴ Ibidem, Protocolul scaunului parțial 1791—1792. p. 207.

²⁵ Ibidem, Acte politice, 1790, f. cotă, aprilie 26. scumpă comoară a scaunului“ însă oficialii

²⁶ Se referă la oficialii de la Tabla continuă.

²⁷ Aici se includ și scrisorile privilegiale din anii 1289 și 1291 însumate în scrisoarea privilegială din anul 1313.

²⁸ Arh. St. Cluj-Napoca, fond Scaunul Arieș, Protocolul „Gyula“, p. 206—207.

sau „comune“ constînd din terenuri arabile și finețe și „păduri libere“) modul folosirii și principiul după care, mai tîrziu s-au, împărțit între comunități și membri comunităților. Aceste acte oferă date interesante pentru istoria dreptului. Interesante sînt și documentele ce oglindesc modul de viață al iobagilor din scaun, deosebit de cel al iobagilor din comitate. Amintim și actele ce vădesc grija pentru conservarea pădurilor, ce ocupau suprafețe întinse, constituind una din bogățiile de seamă ale scaunului. Tot aici se află un istoric al scaunului Odorhei, ascultări de martori în pricină privind proprietatea, hotărnicii, instrucțiuni pe seama proprietarilor de vii și de mori etc.

Poruncile Comisariatului provincial suprem adresate scaunului Arieș între anii 1790—1798 constituie o altă colecție de documente. Ea se referă la contribuțiile pe seama oștilor (alimente, furaje, lemne de foc etc.).

La aceste volume se adaugă încă două unul pe anul 1787 și altul pe anul 1789 cuprinzînd actele sosite la scaunul Arieș după desființarea Tablei districtuale. Ele se referă la acțiuni civile.

Actele scaunului Arieș se pot grupa în: acte politice (administrative) care la rîndul lor se subîmpart în acte adresate scaunului și acte adresate judeului regesc, acte prezidiale și acte judiciare.

Seria actelor administrative păstrate în mape datează din anii 1665—1876 și cuprinde următoarele categorii: 1 poruncile de la Guberniul Transilvan și de la Comisariatul provincial suprem (ultimele sînt în număr mult mai redus față de primele), două adrese de la alte municipii (comitate, scaune și orașe) îndeosebi de la comitatele vecine Turda și Alba de Jos, de la oficiile salinare, directorul fiscal, directorul edil, protomedicul din Sibiu, diverse unități militare etc. trei rapoarte de la: dultoi plășilor, diverse comisii, asessori, medicul și chirurgul scaunului și alți oficiali ai scaunului; patru suplicii ale locuitorilor din scaun sau din alte municipii; cinci felurite acte ce nu pot fi încadrate în niciuna din grupele enumerate ca: tabele, conserieri, file de referat etc.

Cea mai mare parte a poruncilor guberniale se aseamănă în conținut cu cele păstrate în arhivele altor municipii, deosebindu-se numai în ce privește evoluția în timp a problemei la care se referă. Astfel, pedepsirea răufăcătorilor în poruncile mai vechi este mult mai aspră față de pedepsele prevăzute la sfîrșitul secolului al XVIII-lea cînd apar legi care interzic tortura, înfierarea cu fierul roșu și pedeapsa cu moartea prin tragere în țepăp.

Pînă spre mijlocul secolului al XVIII-lea, majoritatea actelor privind ocrotirea și îngrijirea sănătății publice conțineau dispoziții referitoare doar la luarea de măsuri pentru împiedicarea pătrunderii în țară și a răspîndirii epidemiilor, îndeosebi a ciumei. În a doua jumătate a aceluiași secol și începutul secolului al XIX-lea, poruncile privitoare la sănătatea publică prevăd o serie de măsuri

pentru îmbunătățirea organizării sanitare, spre exemplu, înlocuirea bărbierilor cu chirurghi cu pregătirea corespunzătoare, instruirea moașelor în școli, înființarea în acest scop și examinarea de către medici a celor neinstruite etc. Tot în această perioadă sînt numeroase actele referitoare la vaccinarea copiilor contra vîrsatului, depistarea și tratarea bolilor venerice aduse din Franța etc.

Conținutul poruncilor guberniale se diversifică începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Ele se referă la: probleme financiare (impozite și ajutoare de război); comerciale (taxe vamale, prohibirea exportului sau importului fie a unor categorii de produse, fie din unele țări etc.) monetare (emiterea sau retragerea din circulație, falsificări, valoarea de circulație, etc.) agrare (cultura cartofului și a inului, interzicerea fierberii țuicii din cereale în anii cu recoltă slabă, creșterea animalelor etc.); prevederi sociale (înființarea societății de pensii); încercări de stabilire a țigănilor; urmărirea dezertorilor din oaste, înființarea de noi școli, restricții la eliberarea biletelor de liberă trecere, mai cu seamă pentru Moldova și Țara Românească, în scopul împiedicării emigrării locuitorilor, probleme administrative etc. În timpul războiului cu Franța sînt numeroase poruncile în legătură cu acordarea ajutorului de război, interzicerea aducerii în țară a tipăriturilor din Franța, urmărirea spionilor, izolarea prizonierilor francezi în scopul împiedicării răspîndirii ideilor revoluționare, etc. De asemenea sînt multe documente privitoare la insurecția și insurgenții, mai cu seamă în anul 1809.

Pe lîngă poruncile guberniale cu caracter general, s-au emis și o serie destinată exclusiv scaunului Arieș, unele ca urmare la rapoartele scaunului sau jabele locuitorilor, altele în vederea executării unor sarcini. Mai puțin numeroase decît poruncile sînt adresele, rapoartele, suplicile și diversele situații (tabele, liste, inventare, conserieri etc.) referitoare la activitatea economică, politică și socială a scaunului.

După conținut, mai frecvente sînt cele care se referă la sarcinile locuitorilor: impozit regal, darul pentru coroană, capitație, provizii pe seama oștilor, ajutor de război, cărăușie, fie pe seama oștilor, fie în vederea executării unor lucrări publice (transportul pietrelor necesare la construirea drumurilor, mai cu seamă spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, cînd s-au construit drumurile de poștă și cele pentru transportul sării sau a materialului lemnos pentru construirea stăvilarelor pe Mureș). Mai intens participau la transportul sării, îndeosebi de la ocele din Turda și Ocna Mureș la depozitele din Mirislău și Partoș, unde grunții de sare erau încărcăți pe nave și transportați în Banat și Ungaria. Actele (porunci guberniale și adrese de la oficiile salinare) conțin date importante în legătură cu cantitățile de sare extrase de la Ocna Dejului, Ocna Mureșului și Ocna Sibiului, precum și cantitățile

destinate anual exportului în Ungaria și Banat.

Interesante sînt și actele referitoare la folosirea și împărțirea proprietății obștești a scaunului (păduri, terenuri arabile și pășuni).

O serie de porunci de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea au fost emise pentru soluționarea plîngerilor iobagilor împotriva stăpînilor de pămînt, mai frecvent împotriva baronului Jasika.

Un număr mare de documente din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea se referă la conflictele dintre locuitorii în anul 1794.

Documentele care reflectă frămîntările sociale din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea sînt în număr restrîns. Însă evenimentele din anii 1848—1849 sînt bogat ilustrate. Actele Comitetului permanent oferă informații prețioase în legătură cu desfășurarea revoluției în scaunul Arieș și în comitatele vecine Turda și Alba de jos. Menționăm apelurile Comitetului pentru apărarea patriei, semnate de Kossuth și poruncile Curții, rapoarte și ordine de zi ale batalionului de gardă națională a scaunului, pedepsirea răsculaților, rezultatele intervenției militare, răscularea românilor din satele scaunului precum și din orașele Aiud și Blaj, numărul și felul armelor trimise de scaun taberei din Turda, liste nominale ale locuitorilor maghiari și români din satele scaunului care au jurat credință împăratului și a celor care au refuzat depunerea jurămîntului. Alături de acestea se află cereri ale unor ofițeri privind înapoierea soldaților dezertați de la apărarea orașului Aiud înconjurat de români, înștiințarea în legătură cu taberele românilor de lîngă Vințul de Sus și Turda, liste nominale ale insurgenților etc.

În Arhiva scaunului Arieș se află conscrieri conținînd date referitoare la starea materială a iobagilor și a diferitelor categorii ale nobilimii secuiești, precum și un număr redus de tabele statistice cu locuitorii români, întocmite în perioada înființării oastei de graniță, anii 1761—1763.

Seria actelor prezidiale este formată din porunci, adrese și suplici adresate judei regesc și diferă foarte puțin de cele adresate scaunului în afara celor cu caracter confidențial. Spre pildă, cele în legătură cu mișcările românilor după răscoala lui Horea sau în legătură cu urmărirea spionilor din timpul războiului cu Franța etc.

Actele administrative, inclusiv cele prezidiale, sînt ordonate, cele neînregistrate în ordine cronologică, iar celelalte în ordinea numerelor de înregistrare. Pentru anii 1857—1861 documentele sînt grupate pe fascicule, fiecare grupă fiind notată cu majusculă.

Pentru perioada cînd scaunul Arieș a aparținut districtului Cluj (1850—1854) nu există acte administrative.

Seria actelor judiciare datează din anii 1710—1871. Între anii 1710—1848 actele sînt aranjate în ordinea unor numere date ulterior („Reg. nr.“) oarecum în ordine cronologică, nu însă și pe instanțe sau cauze. Din anul 1855 sînt păstrate pe ani, separat actele cauzelor civile de cele penale și rînduite după numerele de înregistrare. Începînd din anul 1857, în cadrul celor două grupe: civile și penale, actele sînt grupate pe fascicule, notate cu cifre romane și majuscule.

În afară de seriile actelor administrative și judiciare în arhiva scaunului Arieș s-au mai păstrat și actele regimentului secuiesc de graniță din anii 1775—1842, constînd din acte judecătorești, referitoare îndeosebi la tutelă și curatelă. Toate sînt redactate în limba germană.

Actele referitoare la scaunul Arieș, create în perioada 1785—1790, cînd scaunul era unificat cu comitatele Clujul Superior și Turda Inferioară, au fost readuse la Scaun în 1790 îndată după revenirea la vechea formă de organizare. Ele au fost predate Scaunului după înregistrarea potrivit poruncii guberniale nr. 3535 din 12 iunie 1790. Cu această ocazie nu s-au înapoiat toate actele, deoarece în anul 1810, deci după 20 de ani, scaunul este înștiințat de Guberniu și de comitatul Cluj că s-au găsit ulterior acte privitoare la Scaunul Arieș²⁹.

Ulterior s-au emis o serie de porunci guberniale în legătură cu ordonarea arhivei. Astfel, printr-o poruncă din anul 1792 se urgencează încheierea ordonării actelor pînă la sfîrșitul lunii octombrie acel an, lucrarea trebuind efectuată sub supravegherea notarului. În anul 1810 se poruncește ca arhiva răvășită — ce urma să se mute în clădirea sediului din Vințul de Sus, după renovare — să fie predată notarului — sub controlul căruia se afla — în prezența a doi comisari, întocmindu-se scrisoare de transpunere, din care un exemplar să-l păstreze notarul. Se pare însă că arhiva scaunului cu greu a putut fi readusă la starea în care s-a păstrat pînă la unificarea cu comitatele Cluj și Turda. Probabil, datorită numărului insuficient de slujbași ce se ocupau de actele în continuă creștere, nu a mai fost posibilă ținerea lor în bună rînduială, întrucît în anul 1837 se amintește de o sumă de bani plătită unei comisii, alcătuită din trei persoane, însărcinată de adunarea generală din acel an cu înregistrarea și ordonarea arhivei scaunului³⁰.

Documentele create și păstrate de scaunul Arieș prezintă importanță deosebită pentru ilustrarea modului de viață a locuitorilor scaunului, îndeosebi cele referitoare la instituția iobăgiei și proprietatea obștească, precum și a întregii organizări a Scaunului.

²⁹ *Ibidem*, Acte politice 1790, nr. 216, 218, f. cotă iunie 26.

³⁰ *Ibidem*, Protocolul adunării generale 1810 iunie 26, 1837 martie 29.

DOCUMENTE PRIVIND SATUL
GRĂDIȘTEA DIN JUDEȚUL VÎLCEA

Descendent în linie bărbătească, fiind — a cincea generație din Pătrașcu, unul din moșii satului Grădiștea, din județul Vilcea — am primit o moștenire de mare preț: *lădița cu documentele obștei moșnenilor grădișteni*.

Documentele ce prezintă se referă la o complexitate de procese și evenimente din istoria acestui sat pe o perioadă de cinci secole. Cercetătorul lor coroborându-le cu alte izvoare istorice poate urmări fenomenele de înfrățire în satele Virloi* și Grădiștea, de înstrăinare a unor părți din proprietatea obștei și de revenire a lor la moșia obștei prin vânzări, cumpărări și răscumpărări, pricinile de moșie cu satele sau cu boierii vecini¹ și procedurile stabilite de domni și marii bani ai Craiovei pentru cercetarea și rezolvarea acestora², procesul de destrămarea a obștei moșnenilor grădișteni și trecerea pământului în proprie-

* Cea dintâi atestare documentară, a satului Virloiu o dă hrîsoful din 17 ianuarie 1469 prin care Radul cel Frumos întărește înfrățirea lui Opreș cu frații și cu verii lor Stanciu, Dușman și Balea, „peste jumătate din Virloiu ca să-l fie frați nedespărțiți în veci”. (Bibl. Acad. R. S. România, CLXX/3, orig. publicat în D. R. H., B., Țara Românească, vol. I, p. 226—227).

¹ Sînt documente care atestă că procesul dintre boierii din Cîinești (mai tirziu Tina) și moșnenii grădișteni s-a stins deabia în 1876, după 127 ani. În această perioadă boierii aveau interesul să țină ca parte în proces pe toți grădiștenii acționându-i și citindu-i nominalizați pe liste, pentru a-i lipsi de posibilitatea de a folosi ca martori pe vreunii dintre ei.

Boierii din Tina-Cîinești obțin hotărîre definitivă pe ultima hotărînire, din 1847, făcută de boierul Ion Vlădoianu. Și dacă au reușit să facă împic-tuirea hotărîrii nou, în 1858, sub protejirea „Comendantului” județean de dorobanți, în stăpînirea de fapt a terenului pretins uzurpat n-au putut intra decît în 1871, cînd moșnenii, nemaia-vînd nici o cale de atac, se retrag părăsindu-și ogrăzile cu pomi plantați de ei și mutîndu-și, în interiorul satului Grădiștea, cele șapte case pe care le aveau, din vechime, pe terenul în litigiu.

După intrarea în stăpînire, boierii deschid un nou proces, de despăgubiri, pentru pretinsa folosință fără drept a terenului în litigiu, pentru casele mutate, pentru cheltuielile de judecată și de executare și chiar pentru cheltuielile făcute cu deplasarea Comandantului de dorobanți.

Din analiza actelor rezultă că instanțele de judecată atît cele de tip feudal cît și cele de tip burghez, s-au dovedit destul de grijulii în îndeplinirea tuturor formalităților și acceptarea tuturor căilor de atac pe baza hotărîniciei, expertizelor și mărturiilor unor boieri, de cele mai multe ori rude apropiate ale boierilor în proces (Documentele 11 și 23).

² De observat că plîngerile făcute în numele Obștei se semnavă de un cleric și un bătrîn în cazurile mai ușoare și un cleric, un bătrîn, șeful de ceată și de mazăli în cazurile de încălcări ale moșiei. De obicei, în caz de judecată la Divan, parte în proces apărea șeful sau șefii cu cetașii lor (Documentul 25).

tate individuală³, limitele hotarelor satului Grădiștea așa cum apar ele în planul ingineresc din 1853 și planul cadastral din 1970.

În literatura de specialitate cu privire la ocupația austriacă asupra Olteniei se vorbește de fuga țăranilor de teama noii asuprii. Nu se știe încă unde erau așezați fugiții din acest sat. Ceea ce rezultă însă din documente este faptul că țăranii rămași căutau ca prin cumpărări de pămînt cu zapise colective să mențină viața obștii.

Documentele dovedesc că în cadrul obștei moșnenilor grădișteni existau reprezentanți ai breslei mazărilor, iar privilegiile lor recunoscute prin hrîsoave domnești⁴.

Poate din împrejurarea că Drumul Muierii, străvechiul drum de transhumanță, traversa moșia obștei Grădiștea de la nord la sud, cu posibilități de popas pe Cîmpul Cetății și poienele de pe dealul Muierii, ori din alte considerente necunoscute, între actele obștei moșnenilor Grădișteni, am găsit un bilet de liberă trecere „la purtător” — nenominalizat — numit teșcherea, scris în limba turcă, cu semnătura originală și sigiliul domnitorului Alexandru Ipsilanti și purtînd data 1781. Această teșcherea însoțea transportul turmelor de oi la Înalta Poartă⁵.

³ La sfîrșitul ultimului deceniu al secolului al XVIII-lea terenurile de cultură ale obștei moșnenilor grădișteni au trecut în proprietatea individuală.

Prin contopirea celor două sate, Virloi și Grădiștea s-a format o singură obște: grădiștenii avînd drept la jumătate din moșia Virloi și virloienii la jumătate din Grădiștea de Sun. Grădiștea de mijloc a revenit Măzilor. Partea din cureaua Grozeșilor cumpărată de grădișteni a revenit familiilor cumpărătoare în raport cu suma plătită de fiecare.

Din unele documente am aflat procedeul folosit la împărțirea pășunilor și pădurilor. Pentru împărțirea terenurilor arabile s-a procedat astfel: s-au împărțit moșiile din Virloi și din Grădiștea de sus în mai multe parcele, după configurația terenului și gradul de fertilitate, după care fiecare parcelă s-a împărțit în cîte două părți egale, o jumătate revenind descendenților din Virloieni, respectiv „Dobroieștii”, iar cealaltă jumătate, în șapte părți egale, descendenților grădișteni, după șapte Moși: Benga — Lupu — Sima — Matei Grădișteanu — Pătrașcu — Popa Bălan și Popa Tănase.

Menționăm că aceștia sînt bătrîinii satului Grădiștea în viață la prima trecere a unor terenuri din proprietate obștească, în proprietate individuală. Moșii aceștia rămîn drept criteriu de împărțire a proprietății obștești pe parcursul a 150 ani, pînă la completa lichidare a acestei proprietăți. Descendenții lor primesc suprafețe diferențiate de teren, după cum erau mai mulți sau mai puțini. La naștere, cu primele începuturi de proprietate individuală, procesul de diferențiere care, favorizat de cele două războaie mondiale, se adîncește prin vânzări-cumpărări, cîtopirii și altfel de deposedări silite, creînd în aceeași perioadă de 150 ani, cîțiva îmbogățiți, alături de care marea masă a țăranilor sărăcește, unii dintre ei ajungînd proletari agricoli.

Sîntem de părere că și în cazul satului Grădiștea, ca de altfel al tuturor satelor străvechi, „Moșii” nu sînt ascendenții cei mai depărtați ai obștei, cum generalizează literatura de specialitate, ci ultimii bătrîni ai obștei care procedează la împărțirea moșiei pe grupele de familii ai căror exponenți sînt în acel moment.

⁴ Documentele 19, 20, 27.

⁵ Documentul 12.

Înainte de a încheia prezentarea documentelor pe care prin actul de donație făcut D.G.A.S. le-am trecut Fondului Arhivistic Național, vreau să evidențiez că unele documente reflectă lupta țăranilor împotriva proprietății moșierești, la începutul secolului nostru și eforturile lor financiare cu scopul de a o elimina din hotarele satului Grădiștea. Dacă ne gândim că proprietarul moșiei a cerut 1000 lei pe hectar ne putem da seama ce sarcină grea își asumau țăranii în 1912. De aceea au recurs la împrumut la Banca populară „Cetatea din Grădiștea”, înființată de grădișteni în 1904 fără moșier și împotriva lui. Creditul de 147 500 lei a fost acordat de Casa Centrală a băncilor populare și cooperativeelor sătești prin banca populară Cetatea, cu termen de restituire de zece ani.

Actul de vânzare s-a întocmit la Craiova, în ziua de 1 septembrie 1912 și a fost legalizat de Tribunalul Dolj, în prezența celor 60 cumpărători⁶.

Au delimitat apoi terenul pe care se țineau cele trei bilciuri anuale cu mărfuri de larg consum — 21 mai, 15 august și 14 septembrie și târgul săptămânal — simbăta — de vite, păsări și produse agroalimentare, au declarat acest teren și construcțiile de pe el, inclusiv cuptorul de piine „proprietate — în comun (devălmășe)”, administrația acestora urmînd a se face prin arendă sau regie proprie, iar veniturile să se împartă cumpărătorilor în raport cu cota de proprietate cumpărată.

S-a delimitat apoi noua vatră de sat, după care toată moșia s-a împărțit în tarlale, după configurația terenului și gradul de fertilitate, iar înăuntrul fiecărei tarlale s-a repartizat, fiecăruia din cei 60 cumpărători, suprafața corespunzătoare cotei de proprietate cumpărată. Actul de partaj voluntar s-a legalizat de judecătoria rurală Grădiștea, în prezența celor 60 cumpărători, la 28 ianuarie 1913.

Astfel se lichidează stăpînirea moșierească în Grădiștea și ultimul boier, fără moștenitori, se stabilește cu domiciliul în Craiova.

DUMITRU CUMPĂNAȘU

1

1514 (7023) septembrie 3, Tîrgoviște, Neagoe Basarab voievod întărește lui Mihail și altora jumătate din satul Grădiștea și jumătate din satul Runtea, în urma unei judecăți.

† Cu mila lui Dumnezău, Io Basarabă voievod și domnu a toată Țara Rumânească, feciorul bunului Basarab voievod. Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele lui Mihail cu fraților lui și cu feciorilor lui și lui Dan cu fraților lui și feciorilor lor și Stancului cu fraților lui și feciorilor lor, ca să fie lor moșia din Grădiște jumătate și în Runtea jumătate peste piscă și din (C)(i)(m)pul¹ Sărbului jumătate și de acoloa preste fântînă și de acoloa pe piscă pînă în Cor (n) Țul Malului și de acoloa din gura bălții, jumătate, în sus, la Teiul Pucios și d(î) în drumul Neaniului, pe obrea-jie pînă unde să desparte obrea-jia în doao pî(nă)¹

⁶ Documentele 30, 31, 32.

în pădure și de acoloa în Strajă și de acoloa în Lacul cu Trestia și dosul (o)îrșia Șutului, muclea la vale, însă din hotarul Grădiștii, pe marginea zăvoului din jos, în apă. Pentru că au fost ale lor bătrâne și dreapte moșii, de moștenire.

Iar după aceeaia (au)¹ avut pără Mihail și frații lui cu popa Dan înaintea domniei mele. În(t) Țra-ceia, domnia mea (a) Țm dat lui Mihail...¹ hotar-nic...¹ cu 12 boieri...¹ jura cu(m)¹ că să...¹ Mihail aceste moșii de moștenire.

Într-aceaia și domnia (mea)² am dat ca să ie stăpînească moșii statornice lui și feciorii lor și nepoții și strănepoții lor. Și vînzare să nu fie. (c) Ți să Ție cei ce vor rămănea și de nime nec(în) Țiți, preste zisa domniei mele.

Iată și mărturii: jupan Barbul ban(ul)¹, jupan Calotă vel dvornic, jupan Harvat logofet, jupan Preda spătar³, Dumitru vistier, Drăghici păharnic, Hamza comis, Jițian stolnic, Stroe păharnic⁴.

Am scris în scaunul cetății Târgoviștii, luna septembrie 3 dni, în anul 7023 (1514). I(spravnic), Balica spătar.

Copie de la începutul secolului al XIX-lea.

¹ Loc rupt.

² Omis.

³ În acest timp mare spătar era Radu Căpățînă.

⁴ În divanul din acest an apare ca postelnic.

2

1520 (7029) septembrie 25. Neagoe Basarab voievod întărește lui Cîrstea și fratelui său Dan partea de moșie de la Straja.

† Din mila lui Dumnezău, Io Basarab voievod și domn a toată Țara Ungrovlahiei, fiul preabunului și marelui Basarab voievod. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele lui Cîrstea cu fratele său Dan, fiii lui Dușman, ca să le fie Straja toată, pe oriunde Ț este hotarul, pentru că le este ocină veche și dreaptă dedină. Iar apoi, au avut Cîrstea și fratele lui, Dan, pîră cu grădiștenii înaintea domniei mele. Astfel domnia mea am cercetat și am judecat cu boierii domniei mele, astfel am dat domnia mea lui Cîrstea mai sus scris 12 boieri, pentru a mărturisii și hotarnic pe jupan Tarcea din Zătreni ca să cerceteze pe sufletul lor și să așeze stîlpi. Astfel acei boieri și hotarnici, ei au venit înaintea domniei mele de au mărturisit că este ocină dreaptă (din obîrșia)¹ Ploștinei...¹.

Pentru aceasta le-am dat și domnia mea, ca să le fie de ocină și de onabă lor și fiilor lor și nepoților și strănepoților lor și de nimeni neatinse, după porunca domniei mele.

Martori: jupan Preda ban și jupan Harvat logofăt și jupan Udrea vornic și Dumitru vistier și Drăghici păharnic și Hamza spătar și Bădica comis și Neagoe postelnic. Ispravnic, Bratul portar.

Seris luna septembrie 25 zile, în anul 7029 (1520).

† Io Basarab voievod, din mila lui Dumnezău, domn.

Orig. slav., difolio (29,5×21,5 cm), rupt la indoituri. lipsă 5/8 din fila a doua, monograma în chinovar. sigiliu mijlociu în ceară roșie, căzut; cu o copie din secolul al XVIII-lea.

¹ Loc rupt.

3

1531 (7039) ianuarie 22. Vlad Inecatul voievod întărește înfrățirea pe moșii lor, a lui Oprea din Pisconi (Piscoi) și a lui Vilcu și Dușman din Vîrloni (Vîrlói).

† Din mila lui Dumnezău, Io V(lad voievod)¹ și domn a toată Țara Ungrovlahiei, (fiul)¹ preabunului și marelui Vlad voievod. Dă (domnia)¹ mea această poruncă a domniei mele lui Oprea, ca (să-i fie)¹

ocină în Virloni pe partea lui Vilcul și...⁴ anu, oricât se va alege...¹ partea lui. Iar apoi să-i fie lui Vilcul...¹ ocină în Pisoni pe partea lui Oprea, oricât se va alege partea lui, pentru că au venit (înaintea)¹ domniei mele Vilcul și Dușman înaintea domniei mele de s-au înfrățit cu Oprea din Pisoni, ca să aibă Oprea ocină în Virloni pe partea lui Vilcul și a lui Dușman, iar Dușman și Vilcul să aibă ocină în Pisoni, ca să fie frați nedespărțiți în veci.

Pentru aceasta, am dat și domnia mea, ca să le fie de ocină și de ohabă lor și fiilor lor și nepoților și strănepoților și să fie neatins, după spusa domniei mele.

Iată punem (domnia mea și)¹ martori: jupan Hamza mare ban al Craiovei și jupan Drăghici fost mare (vornic)¹ și jupan Theodor fost mare logofăt și jupan Serban mare dvornic și jupan (Vilxan)¹ mare logofăt și jupan Radul mare vistiș și Drăghici spătar și Ud(riște paharnic și Danciu comis și)¹ Staico stolnic și (Sta) fco și Balesa mari (postelnici)¹.

(Scriș) ¹ luna ianuarie 22 zile, în anul 7039 (1531) de la Adam.

† Io Vlad voievod, din mila lui Dumnezeu, domn.

Orig. slav, difolio (25,5 × 21,5 cm), rupt la îndoituri, lipsă din text și 2/3 din fila a doua, monograma în chinovar, sigiliu mijlociu în ceară roșie, căzut.

¹ Loc rupt.

4

1562 (7070) mai 22, București. Petru voievod întărește Neagăi și lui Stanciul, copiii lui Stănilav, părțile de moșie date de acesta în Grădiște.

† Cu mila lui Dumnezeu, Io Petru voievod și domnul a tot pământul Terăi Rumânești, feciorul marelui și preabunului Mircea voievod. Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele lui Stănilav ca să fie lui moșie în Grădiște a lui parte oricât să va alege și să va osăbi de peste tot hotarul, pentru că au fostă bătrână și dreaptă moșie de moștenire.

Iar după aceeaia au venita Stănilav înaintea domniei mele de au dat fetei sale Neagăi dintr-a lui moșie de peste tot hotarul să ție pă jumătate și fii-său Stanciul să ție altă jumătate. Iarăși au dat Stănilav ginere său Stanciul în Grădiște partea Vălcui, toată câtă să va alege și să va osăbi de preste tot hotarul, din cimpu, din pădure, din apă, pentru că au fostă cumpărat-o de la fata Vălcui de 500 de bani gata. Și au vândut fata Vălcui de a ei bunăvoe și cu știrea tuturor.

Și au fostă mărturiile la cumpărătoare Bratcul din Băești și Stanciul și din Băloșani și din Grădiște Neagomir și Miclăuș.

Pentru aceasta am dat domnia mea acestor mai sus-ziși oameni ca să fie lor moșie ohavnică moșten[ni]re lor și feciorilor lor, nepoților, strănepoților și preastrenepoților lor, să ție neclătiți, după zisa domniei mele.

Iată și mărturiile am pusă domnia mea: jupan Neagoe vel ban al Craiovei, jupan Nedelco vel dvornic, jupan Bogdan vel logofăt, și Stan spătar și Bărcan comisul și Ivancea stolnicul, Ianul vistiș, Manea pitar. Și ispravnic Ivan vel stolnic și Dan vel logofăt.

Și am scris eu Dumitru în scaunul cetății Bucureștii, luna mai 22 dni, și au fostă de la Adam leatul 7070 (1562).

Costandin dascal star (?)

am scris și am tălmăcit după cartea răposatului Petru voievod.

Copie românească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

5

(1568–1569) august 31. Pătru postelnic întărește lui Calotă ban moșie în Grădiște, pe care a cumpărat-o de la alt Pătru postelnic cu 4000 aspri și 10 boi.

† Scrie jupan Pătru postelnic această carte a mea acestui boier pe nume Calotă ban, ca să-i fie de ocină a treia parte din Grădiște, pentru că i-a vîndut-o Pătru postelnic de a lui bunăvoe, cu știrea tuturor megieșilor, iar Calotă ban, el a cumpărat pentru 4000 aspri gata și 10 boi, ca să-i fie de ocină și de ohabă lui și cu fiii lui, ciți Dumnezeu îi va lăsa.

Iată martori a pus: însuși marele ban jupan Dobromir și Dajul logofăt și Andreea postelnic și Dumitru, fiul lui Barbu, și Pîrlea și Stan vâtan și Lațco vâtan și Radul din Șusani și Stan Vancea și Stan fiul lui Goran din Pleșoi și Ban stolnic și Ivaș(co)¹ logofăt.

Și a scris Dumitru din Devesel, luna august 31 zile.

Orig. slav (27,5 × 20,5 cm), filigran, rupt puțin la îndoituri, sigiliu inelar în ceară, căzut. Data după Dobromir mare ban.

¹ În text: „Ivaș”.

6

1644 (7152) f.l.z. Costea cumpără mai multe ocine în Virloni.

† Să să știia câtă ocine amu cumpăratu eu Costea di în Vărloni. Di la Dumitru fecior lu Frânculuiu amu cumpăratu eu Costea ocina lui preaste totu hotarul, di în câmpu și di în delu și di în pădurea și di în apă, și amu datu eu Costea aspri gata 1200. Și amu maiia cumpăratu iară eu Costea ocină di în Vărlonia di la Stănculiia și di la Ana, fata lă Băilă, preste totă hotarul, di în câmpu și di în delu și di în pădure și di în apă și amu datu eu Costea aspri gata 1150. Și iar amu cumpăratu eu Costea ace ocină dinaintea a bunii megiași di în preajurul locului: di în Tereuța, Danu C... iia¹ i Al...¹, di în Obislavu, Nanu i Danciu, di în Băiaștii, Nanu i Lupeaiu, di în Blăsoi, Lupe, di în Seșcioră, Voico i Oprea, di în Grădiștii, Cîrstian Hirbui, di în Văleni, Tatul i Lupul, di în Ciorteștii, Manea Gărlice. Aceștii oameni bunii toți mărturiia sintu.

Tomu slavă vă vechi amin. Leat 7152 (1643).

Orig. (18 × 21 cm) rupt la îndoituri.

¹ Loc rupt.

7

1673 (7181) f.l. 15. Feciorii lui Calotă postelnic din Părăiani vînd popii Stoica din Grădiște părțile lor de ocină.

Adecă noi feciorii lui Calotă postelnic (din P)¹ărăiani, anumi Stanciul i...¹ (scris-am) acista al nostru zapis ca să fie d(e ma) 're credințe la mîna (popii Stoica za Gr) 'ăești cum să să știe că i-amă vîndut noi moșie den Grădiște de Sus (ce a)¹ cumpărat țota nostru de la Avram i Dumitru Toloia...¹ Ștefan călugărul i brat ego Vartolomei i Dan, feciorul lu Crăstian Bot...¹ i Dan cu feciorul lui, Radoslav, i Dragotă, cum să (să)¹ știe că am vîndut noi de a noastră (bunăv) 'oe popei Stoică za Gră(d)¹ ești. Și o-m vîndut dereptă ughi 24. Și cîindă o-m v(ân) 'dut, întreb-am pre toți moșneanii și nici unul nu s-au apucat să răsăcui-pire. Și cîindă am vîndut această moșie fost-au mulți boiari și megiași m(ă) 'rturie, anume: Udrea, inoc ego, Stanciul ot Părăiani i Danciu i (O) 'pre ot Zătriani i Danciu i Dumitrașco ot Goluinbă i

Groza harmașul ot Vârloii i Dobromir ot Băești, Dumitru ot Obârșie, Stroe ot Roșii i popa Opris ot Tereuța.

Și am scris eu, popa Vucea ot Părăiani. Pis meseța...¹ dñi 15, leat 7181 (1673).

Orig. (14×21 cm), rupt la îndoituri și lipsă din text.

¹ Loc rupt.

² În text: „Grăești”.

³ În text: „Pre”.

8

1695 (7203) iunie 30. Cornea, mare ban dă răvaș la patru boieri hotarnici ca să aleagă niște ocine din hotarul satelor Vîrloiu și Băești.

† Cornea vel ban, scriem cartea noastră voao 4 magiași, anume: Matei din Părăiani i Stanciul vetah ot tam i Badea ot Slăvești i Iovan căpitan ot Zătreni¹, cătră aceasta vă facem în știre că aici înaintea noastră avut-au întrebăciune de față Vălcu diaconul cu socru său Crăciun den Vârloii pentru hotarul satului Vârloiu și al satului Băești. Deci, neputându-se ei voi(i), v-am dat pre voi adevărați. Deci să căutați în vreme ce veți vedea cartea noastră, iar voi să vă străngeți la un loc și să mergeți acolo la acest hotar să le luați în seama pre amărutul și să le citiți scrisorile ce vor avea și să vedeți pentru niște locuri ce au gâlceavă întru dinșii: pre hotarul satului Vârloiu sint aceale locuri, au pre ale satului Băești? Deci precum veți afla și veți adevăra cu ale voastre suflute, așa să-i tocmiți și să-i așăzați și să adevărați hotarale ceale bătrâne, pre unde sint, ca să nu mai fie gâlceavă întru dinșii și să le dați scrisori ca să știe cine pre unde va ținea.

Aceasta vă scriem, iunie 30 dñi, leat 7203 (1695). Cornea vel ban (m.p.).

Orig. (29×20 cm), filigran, rupt puțin la îndoituri, pătat.

¹ Scris peste alt nume, probabil „Stoica Ci... ot Cârstești (?)”.

9

1702 (7210) iunie 21. Cornea, mare ban judecă pricina dintre Prodea cu frații lui și Dobre și Radu pentru o moșie din Grădiște.

† Cornea vel ban, dat-am cartea noastră lui Prodei Hrăbor cu frații lui, anume Dumitru i Iane, feciorii Stanciului ot Grădiște, ot sud Vilcea, ca să fie volnici cu această carte a noastră să aibă a-și ținea și a stăpâni de acum nainte cu bună pace a lor parte de moșie din hotarul Grădiștii, din câmpu, din pădure, din apă, cu vad de moară, din siliste, din livezi cu fân, din plai de vie, de preste tot hotarul și cu tot venitul, oricâtă să va aleage, care moșie iastă a lor de cumpărătoare și de moștenire încă mai denainte vreme.

Pentru că aici, înaintea noastră avut-au întrebăciune de față Prodea și frații lui cu Dobre i Radul, feciorii lui Crăciun din Vârloii, zicând Prodea și frații lui cum că au fost vândut nește părtași ai lor moșie din hotarul Grădiștii de taleri 54 încă mai nainte [de] vreme. Și umblând acea moșie din mână în mână, au fost încăput la Iovan căpitan Zătrenul. Deci Prodea cu frații lui nesuferindu-se să între alții în moșia lor, au fost luat de la Dobre i Radul taleri 54 de i-au d[at lui]¹ Iovan căpitan Zătrenul, de s-au răscumpărat moșia. Și neputând ei însă...² bani să-i dea lui Dobre și Radului și fiind moșie mai multă de câți bani au dat ei, au dat zapisele vânzătorilor la mâna lui

¹ Loc rupt.

Dobre și a Radului, ca să ție moșie de acei bani câți au dat, taleri 54, iar câta moșie ar mai treace mai multă din vânzare, să o ție moșneanii a cui iaste. Iar când au fost acum, așa zicea Prodea cu frații lui că nu țin moșie pe cât au cumpărat, de taleri 54, ci să tind mai mult. Deci judecata așa i-au ajuns să-și ție Dobre cu frate-său Radul moșie de acei bani, cât au dat ei, taleri 54, mai mult să nu să tinză, iar afară dintr-aceia să ție Prodea cu frații lui și cu părtașii lui, toată partea lor, cât vor avea, cu bună pace, pentru că așa i-au ajuns judecata.

Aceast-am scris, iunie 21 dñi, leat 7210 (1702).

Cornea vel ban (m.p.).

Orig. (30×21,7 cm) filigran, rupt puțin la îndoituri.

10

1742 (7251) octombrie 30. Marele ban poruncește la doi boieri să cerceteze o pricină de moșie la Grădiște.

Dumneavoastră 2 boiari, anume Badea Părăianul, ispravnicule ce ești luat de Dumitrașco sãn Radul Vârloianul cu frații lui și de Părvul sãn Dobre Vârloianul cu frații lui, i Dumitrașco Roșianul, ce ești luat despre partea Barbului cu unchi și verii lui, ce să trag din Prodea i din Dumitru Hărăborii din Grădiște, ca să cercetați colo în fața locului cărțile și zapisele ce au avut și au de moșia Grădiștei, din apa Oltețului spre apus, vă facem în știre că au venit înaintea noastră vârlorianii cu hrăborii de s-au întrebat de față, zicând Vârloianii că acea moșie Grădiște, afară dintr-o palmă de zeastre ce au avut iar de la Hrăborești, ceialantă moșie au fost a hrăborilor și au vândut-o la boiarii părăiani și părăianii, dupe ce au stăpănit-o câțava sumă de ani, au vândut-o la un popa Stoica de au stăpănit-o și el cât au putut, apoi au vândut-o la Ivan căpitan Zătrenul.

Și vârlorianii având acea moșie de zeastre în Grădiște, tot de la acel neam de oameni și li să cădea lor a răscumpărat, au întors banii la Ivan căpitan, adecă taleri 54, și au fost mai răscumpărat și de la popa Stoica, de ughi 24, și au fost mai cumpărat și la Hrăborești, de taleri 20 pol, și au răscumpărat și de la Vlăduțul Românescul stinjenii 60, cu taleri 15, ce o cumpărase Vlăduțul Românescul de la Hrăborești, și au fost mai cumpărat iar vârlorianii de la un Stan parcălabul sãn Giurcăi Hrăborești stinjenii 40, drept zloti 47 și cu aceale zapise au socotit că ar fi cumpărat tot hotarul Grădiștei.

Iar acum s-au sculat hrăborești de mai sus cu hrissoul cel vechiu al moșiei Grădiștei, de la Basarab vodă, de la leat 7023, și cu o carte a răposatului banului Cornei de leat 7210, în care arată să stăpânească Vârloianii răscumpărătoarea de la Ivan căpitan Zătrenul, iar ceialantă moșie ce ar mai rămânea să o ție hrăborești. Și cu aceia acum căuta hrăborești să mai ție și ei moșie în Grădiște, nesocotind vechimea anilor de cind au vândut moșii lor la părăiani și părăianii la popa Stoica și popa Stoica la Ivan căpitan Zătrenul, apoi au încăput la vârlorianii, de sânt mai bine de 40 de ani, și nefiindu-le toate scrisorile d[at față, că și foala de zeastre sau carte domnească de acea zeastre a vârlorianilor s-ar fi aflind la Hrăborești și mai vartos că popa Stoica cât au cumpărat de la părăiani, atăta au vândut la Ivan Zătrenul de au răscumpărat-o vârlorianii și acum stăpânescu nepoții popei Stoicăi moșie în Grădiște, din apa Oltețului spre răsărit. Pentru aceia, fiind trebuincios a să căuta în fața locului, v-am rânduit pe dumneavoastră, nu gângă multă ci 2 boiari ca să luați lucrurile cu amărutul de la rădăcina lor.

Deci când vă vor chieama să mergeți acolo în fața locului și cerând la hrăborești și cartea de moșia de zeastre a vârlorianilor și căutându-le și toate zapisele de răscumpărătoare și de cumpărătoare, și fiind de față și nepoții popei Stoicăi, să luați seama cu amărutul să vedeți au cale hrăborești a căuta ceva au nu, adecă stăpănit-au vreodată de când au vândut moșii lor la părăiani au nu și de n-au stăpănit, cu ce dreptate caută acum, că pra-

vila hotăraște, unde zice că cel ce nu-și va căuta moștenirea sa până la 30 de ani, să o piarză, iar aici să veade vreamă de mulți ani trecută și tocma acum caută. Și dupe cum veți găsi cu dreptate, atăta despre hrăbiri cit și despre nepoții popei Stoicăi, cu ce temel stăpânesc moșie în Grădiște, să izbrâniți lucrul prin cartea dumneavoastră și le vom da și noi carte de stăpânire. Aceasta scriem. octombrie 30 dni leat 7251 (1742).

A. vel ban.

(Pe verso :) Cartea banului.

Copie de la începutul secolului al XIX-lea.

11

1749 (7257) aprilie 6. Marele ban al Craiovei poruncește la patru boieri să hotărâneasă o moșie la Grădiște.

Ianache Hrisoscoleos vel ban al scaunului Craiovei.

† Dumneavoastră 4 boieri ce sânteti rânduiți la hotărânicia moșiei Băeștilor i Grădiștei. Aici jălăuira vărloianii, că neavând ei ocolnica moșiei Vârloaiului când s-au hotărât moșia Căineștilor, ce iaste pe lângă Vârloi, li s-ar fi înpresurat din hotarul lor căvta pământ de s-au dat în Căinești. Și au arătat la noi și ocolnica de la răposatul Alexandru vodă, de la leat 7085, pentru care să (fa) 'ceți o probă, nu că să cade a căuta peste 172 de ani, (dar) ¹ tot să cercetați de câtă sumă de ani iaste hotărâtă muși(ia) ² Căineștilor și mai căutat-au ei vreodată de la acea hotă(r) 'nicie până acum și aceale seamne ce scriu în ocolnica lor întrat-au în moșia Căineștilor, au pe aceaste seamne își stăpânescu ei moșia Vârloaiului, adecă prin (martori) ³ împrejuri să cercetați, care vor ști aceale seamne, că sf(înta) ⁴ pravilă hotărâște, cine nu-ș va căuta moștenirea până la... ² de ani (fiind tot într-o țeară), să o piarză. Și pe cum veți adevăra, de li să cade a căuta au de nu li să cade, să dați în scris.

Aprilie 6 dni, leat 7257 (1749).

Ianachi Hrisoscoleu ¹.

Orig. (28,7 × 20 cm) filigran, rupt puțin la îndoiuri și la margini.

¹ Loc rupt.

² Loc alb.

³ Semnătură în limba greacă.

12

1750 (7258) februarie 13. Ianache Hrisoscoleu, marele ban al Craiovei poruncește la doi boieri să judece o pricină de moșie la Vârloiu.

Ianache Hrisoscoleos vel ban al scaunului Craiovei.

† Dumneavoastră 2 boieri, anume Tanasie căpitan Romănescul i Dumitrașco Roșianul, vă facem în știre că aici înaintea mea au avut întrebăciune de față Mihai i Barbul grozești cu Dumitrașco Vârloianul cu frații lui și Pârbul Vârloianul cu frații lui și Pătrașco Busuioceanul pentru moșia Vârloiu, zicând Mihai și Barbul grozești cum că moșia Vârloiuului au fost numai a Grozii, strămoșul lor și au împresurat-o ziși mai sus vărloianii i Busuioceanul, fiind ei fugiți în țară, și ar fi stăpânit și moșii și pârînții lor până în zilele neamților, apoi nemaiputând căuta s-au întemeiat vărloianii și busuioceanul cu stăpânirea într-acei hotar, arătînd grozeștii și o carte domnească a Radului vodă de la leat 7127 și un zapis al unui Radul i Stan i Crăciun de la leat 7154, cu care zicu că au stăpânit moșia Vârloiuului. Iar ziși mai sus vărloianii au răspunsu că ei și pârînții lor s-a pomenit stăpânind moșia Vârloiuului de s-au făcut vii și pome-turi și siliște bătrână, și cum că ar fi avut cărți

și zapise și le-au răpus în răzmirița cea de demult și acum aflînd grozeștii că s-au răpus cărțile în răzmiriță și având ei aceale 2 scrisori vechi, una iaste de ani 131 și alta de ani 104, vor ca să-l scoată din moștenirea lor. Pentru care, ca să să afle adevărul și să să descopere dreptatea, v-am rânduit pe dumneavoastră la mijlocul lor. Deci, luund cartea aceasta de la acest călăraș, să căutați să mergeți acolo la Vârloi în fața locului și fiind amîndoa pârțile împotrivnice de față să mai chie-mați vecini bătrâni, împrejureani, dinprejurul locu-lui oricăți vor fi de trebuință, ca să-l întrebați și cu deadinsul să cercetați câtă vreamă iaste de când stăpînescu vărloianii acea moșie și acești grozeștii câtă vreamă iaste de când nu stăpînescu cu aceale cărți vechi și pentru ce pricină n-au stăpânit. Stătutu-le-au cineva împotriva, au n-au căutat ei? Pentru că la punctul sîntei pravile scrie că cine nu-ș va căuta moștenirea sa până la 30 de ani (fiind tot dintr-o țară), să o piarză. Dar cu cât mai mult aceste, că sânt mai mult de 100 de ani de când le sânt cărțile scrise, și de nu vor fi stăpânit.

Ci aceasta să o cercetați cu totnadinsul lipsind de la mijloc hatărul și voia veghiată ca să adevă-rați stăpânirea vărloianilor și nestăpânirea grozeș-tilor și în adevăr să dați în scris ca să aducă la mine, să să vază de au cale a căuta moșie, au de n-au și ce parte caută.

Și aceste izbrânire să i-o faceți acum, nemai-lungind vreamă peste vreamă.

Februarie, 13 dni 7258 (1750).

Ianache Hrisoscoleos ¹.

Procit. trei logofet.

Orig., difolio (28,5 × 20 cm), filigran, rupt puțin la îndoiuri.

¹ Semnătură grecească.

13

(1767 ante iulie 13). Iacov diaconul din Grădiște se plînge că niște ciobani i-au cosit livezile și l-au și bătut.

(Prea) cinstite ¹ dumneata vel ban.

Cu multă plecăciune jelum dumitale pentru Stanciu, feciorul Marinei din Pojar, că fiind el vâfat de ciobani la o turmă de oi de strânsură și boerești și luund moșia Logrești ot sud Gorj în arendă pentru pășunea oilor, și cu acel hotar Logrești să alătură și hotarul nostru Vârloiu, ce iaste de Vâlcea, și având noi livezi și curături de la pârînții și moșii noștri pe acel hotar, făcute cu săcurea împrejurul viilor noastre, iar mai sus-nu-mitul Stanciu, ce se numește vâfat, împreună cu cialalți ciobani, ei n-au căutat să calce numai hotarul Logrești, care l-au luat în arendă, ce ne-au călcat și hotarul nostru, unde ne sint viile, ne-au slobozit livezi dinprejurul viilor de clăi 5, care a(m) ¹ și ispașit cu megiași, oameni de credință. Și mai nainte de ispașă am mers la ciobani să vedem cu ce poruncă și semeție să tîn de ne-au călcat moșia și ne-a(u slo) 'bozit atătea livezi, iar ei, nu știm cu ce semeție, au sârit cu gâlceavă asupra noastră de ne-au și bătut și mi-au frânt o mână den umăr, de nu sânt vreadnic acum să mă mai hr(ănesc) ², ci a(m) ³ rămas și cu livezile mîncate și cu mîna frîntă, va fi cu păcat.

Ne rugăm dumitale, precinstite bane, să avem dreptă(țe) ⁴ să fie cinstita poruncă cu slujitori ca să aducă de față înain(tea) ⁵ dumitale să răspunză.

Și cum va fi mila dumitale.

Plecat și rugător cătră Dumnezeu

Iacov diacon ot... ⁶ Pătrașco ot tam, sud Vâlcea.

(Pe verso, rezoluția marelui ban :)

Ianache Hrisoscoleu vel ban al Craiovei :

Să arăți porunca aceasta la acei de care te jeluști, ca să caute să să așaze cu tine atăta pentru livezile ce zici că ță le-au cosit, cit și pentru bătaia-ți ce te-au bătut, sau de vor avea cevași a răspunde să vie împreună cu tine la divan să vă judecați, că neașzându-să cu tine,

nici viindă la divan, să ne aduci adiverință de la preotul satului cum că n-au urmat poruncii și apoi i să va trimite călăraș de-l va aduce cu treapăd.
Iulie 13, 1767.

Orig. (21,5 × 16,5 cm), rupt la margini, pătat, sigiliul marelui ban. Data după rezoluția marelui ban.

¹ Loc rupt.

14

1767 iulie 23. Ianache Hrisoscolu marele ban al Craiovei poruncește unor megiași să cercezeze pricina pentru hotarul dintre Logrești și Virioiul.

Ianache Hrisoscoleu vel ban al Craiovei.

Voao 8 megiași, anume: Imonaș Antoine de la Tereuța i Chircă de la Piscoi i Stane Guțane de acolo i Armego de la Lugrești ce săntei luați despre partea postelnicului Costache i protopopul Matei de la Obislavi i Ioane Zgubene ot tam i Simo de la Eleşti i Costandine Grădiștene, vă facem în ştire că înaintea mea la divan, me-au dat jalbă diiaconu Iacov de la Grădiște și Pătrașco de acolo cum că hotărându-să moșia lor Vărluiul cu hotarul Logrești al postelnicului Costache și puind postelnicul Costache nește păcurari și oile lor pe hotarul Logrești, dar acei păcurari n-au umblat cu oile numai pe hotarul acela, ci au intrat cu oile în livezile mai sus-numiților jăluitori de le-ar fi făcut multă pagubă, dar fiindcă postelnicul Costache zăce că nicidecum acei ciobani n-au intrat cu oile în hotarul Vărluiul și cum că pe unde au umblat acei ciobani cu oile ar fi pe hotarul Logrești, iată că după cererea lor v-am orânduit pe voi, să să căutați să mergeți în fața locului unde să fie amândoașă părțile de față și să cercetați în frica lui Dumnezeu ca să dovediti pe unde au umblat acei ciobani cu oile, pe hotarul Logreștilor au fost, sau pe hotarul Vărluiul?

Si în ce chip veți dovedi, să dați în scris, și când să va dovedi că n-au fost de Logrești, ci au fost de Vărluiul, să vedeți ce stricăciune s-au făcut, și iarăși precum veți afla, atâtea pentru pricina hotarului cât și pentru acea stricăciune, să dați în scris, să aducă la noi să li se hotărăscă.

Iulie 23 dni, 1767.

Biv vel logorât Ianache Hrisoscoleu ¹

Orig. (16,5 × 21 cm).

¹ Semnătura în limba greacă.

15

1779 (7288) decembrie 23. Trei săteni din Băești dau adevărinită de primirea unor bani de la alții din Grădiște pentru care amanețaseră un zapis.

† Noi băeștii dăm adevărinită noastră la mâna vărloeanilor din Grădiște să știe pentru un zapis ce l-(am luat) ¹ di la mâna lor, (ne-am) ² adus banii ce ne-am tocmit cu dănsii și negăsindu-să zapisu la noi, le-am dat acest adevărinită a noastră la mâna lor, ca de să va găsi zapisu să nu să mai fie în samă. Taleri 8 pentru cheltuiala moșiei Fața Dobricii. Leat 7288 (1779) dechemvrie 23. Aceasta.

† Iane ot Băești.

† Părvu ot Băești.

† Radu sãn Duca ot Băești.

Orig. (21,5 × 10,5 cm) pătat.

¹ Scris peste: „le-am dat“.

² Scris peste: „le-am“.

16

1780 mai 17. Alexandru Ipsilanti voievod poruncește caimacamului Craiovei să sorocească la divan pe locuitorii din Grădiștea pentru judecată, în urma jebii lor.

Io Alexandru Ioan Ipsilanti voievod i gospodar.

Cinstit și credinciosu boierule domnii mele Grigorie Razule biv vel clucer, caimacam Craiovei, sănătate. Dă vreme ce pă hotărârea dumitale să vadă că nu sănt odihniti, să-i sorocești la divan pe amândoașă părțile, cu alegere în scrisu,

1780 mai 17

Vtori logoiât.

Preaînălțate doamne.

† Cu lacrimi hierbinți jăluim mării tale pentru un Marin...¹ nepoți unui popa Stoica ce au murit, din sud Vâlcea, că avându noi o moșie de la moșii noștri dată de zestre, ce să numește Grădiștea sud Vâlcea, care moșie fiindu pe trei moși și zestre noastră, fiindu dată cu carte domnească, un hrisev al nostru dupe vremi instrinându-să la cei care era moșneni, sau de au vândut moșia noastră boierilor Părăieni, și ei au vândut-o la acest popă Stoica și el au vândut-o la un căpitan Ivan Ză(treanu) ¹, ce au murit. Și de la acest căpitan am răscumpărat-o după cum zap(isul ade) ¹ verează. Dar acest popă Stoica văzindu că răpusesem cartea...¹ de zestre și ocolnica, ne-au înpresurat moșia la capul...¹ cu un petec de moșie ce-l are și de atunci ce o stăpânește în si(lă) ¹ neavindu nici un zapis sau alt sinet ca să ne arate, de care pricină tă...¹ pă mai sus numiții la dumnealui caimacam nu ne-am aflat dreptat(ea găsini) ¹ du-mi-să cărțile ci dupe a lor spusă ne-au pus de le-am întorsu...¹ cheltuiala. Deci noi văzându această nedreptate, am umblat...¹ acea carte domnească de zestre și ocolnica, ci cu la(cărmi hierbinți) ¹ rugăm să fie lumina porunca mării tale ca să să aducă aicea cu (ce) ¹ sineturi vor avea și să fim scoși la divan ca să ne aflăm dreptate. Și ce va fi mila mării tale.

1780 mai 13.

Rugător către Dumnezeu și robii mării tale. diiacon Iacov și Mateiu Grădiștean și noi (toți) ¹ mazălii, Marin cu cetașii noștri din Grădiștea) ¹ sud Vâlcea.

Orig., difolio (21 × 15,5 cm) filigran, rupt la margine, sigiliu mic, oval, în chinovar.

¹ Loc rupt.

17

1781. Alexandru Ipsilanti voievod poruncește ca un cioban care duce oi la Constantinopol să nu fie tulburat cu dări.

Purtătorul acestei teșcherele, un cioban originar din Țara Românească, a pornit acum cu înalt firman ca să ducă oi la înalta Poartă. Pentru acest motiv i s-a înminat teșcherea de față, pecetluită, pentru ca pe drum să nu fie tulburat cu cereri de gizie și ispenge sau să-i pună piedici la ducerea și la întoarcerea lui cu oile amintite și să meargă teafăr și cu bine.

Anul 1195 (1781).

Credinciosul Alexandru voievodul de acum al Țării Românești.

Orig. turcesc (18,5 × 13,2 cm), sigiliu mic, oval, în tuș. Cople la Institutul de istorie „N. Iorga“.

18

1798 martie 1. Constantin Gheorghe Hangeri voievod înnoiește privilegiul de mazăl lui Ion sin Dumitrașcu Tereuțan.

Cu mila lui Dumnezeu, Io Constantin Gheorghe Hangeri voievod și domn Țării Românești ¹. Dat-am

cartea domnii mele (lui)² Ion sin Dumitrașcu Tereujan boierănașului manzâl ot sud Gorji ca să fie privelegiu spre a fi cunoscut de manzâl și purtându-și dajdea cea orânduită de la vistierie să fie împărțită dă milele ce din vechime are această breaslă a scuti adică drepte bucatele lui dă dijmărit și vinărici, pentru care încredințându-ne fi din cărțile altor frați domni, ce-l adeverează a fi la această breaslă cum și din catastișle visterii, i-am înnoit acest privelegiu prin care să fie cunoscut de manzâl și împărțită mai sus-ziselor mililor domnii mele. Această am scris domnia mea³.
1798 martie 1

Io Constantin Gheorghe Hangeri, cu mila lui Dumnezeu domn.
Vel vistier

Orig., difolio (29,5 × 21 cm), filigran, sigiliu mic, oval, în chinovar.

¹ In text în slavă.

² Omis.

³ In text în slavă.

19

1811 septembrie 26. Adeverință de scutire de dări dată de marele vistier lui Ioan, fiul lui Pătrașco, așezat la compania „cea noaă a Craiovei”.

Lui Ioan sin Pătrașco, ce este așezat la compania cea noaă a Craiovei sud Dolj, la o cruce cu Apostol sin Mihai, carele, după coprinderea luminatelor hrisoave domnești ce are această companie, are a scuti drepte bucatele sale dă dijmărit, vinărici, fumărit, cotărit și cămănărit.

Drept acela, datu-s-au la mâna numitului această adeverință.

1811 septembrie 26.

Vel vistier.

Orig. (21,5 × 15,5 cm), formular completat, sigiliul vistierului Constantin Samurcaș, oval, în tuș.

20

1813 iunie 6. Adeverință de scutire de dări dată lui Ion, fiul lui Pătrașco din județul Dolj, așezat la compania „cea noaă” din Craiova.

Lui Ion sin Pătrașco ot sud Dolji, ce este așezat la o cruce cu Gheorghe sin Pătru, vnuc Saftel, la compania cea noaă din orașu Craiovi, carele fiindcă și poartă dajdia cea orânduită la această companie prin luminat hrisov mării sale lui vodă, ce are această companie a scuti drepte bucatele lui dă dijmărit i vinărici i fumărit, cămănărit și cotărit i câte ocale de va avea prăvălie în orașu Craiova, spre a fi cunoscut i s-au dat această adeverință a visterii.

1813 iunie 6.

După catastivul visterii

Manolache sârdar.

(Rezoluții :) Sud Romani
S-au theorist la îndreptarea așezământului.
Răducan Voinescu

1814 dechemvrie 3.

Theoriti 1814
Constantin Brăiloiu

21

1817 aprilie 18. Mai mulți săteni din Grădiște vind protopopului Marin Pleșolanu părți de moșie în Vîrloi.

† Adece noi care mai jos ne vom iscăli dăm acest bun și încredințat zapisul nostru la cinstita

măna sfinții sale părintelui protopopului Marin Pleșolanu precum să știe că de a noastră bunăvoie i-am vindută din partea noastră de moșie din Vîrloi, ce avem de cumpăratură de la groziști, fiind e(nor) ași cu noi, care parte de moșie iaste pă marginea hotarului pă din jos și în tot cuprindea moșii s-au găsit stînjini o sută șaptesprezece și jumătate. Și fiind hotărită de nește boeri hotar-nici, s-au găsit făcut masă și dintr-acești stînji(ni)¹ de mai sus arătați dămă noi stînjini ce mai jos la iscălitură să va arăta pe anume de om, fieștecare din noi cite căzi stînjini vom avea. Iar viile cât și pometurile și livezile ce să vor călca pă moșie să avem noi vînzătorii otașină cât și dijmă a a nu întra altul strînă găsindu-ne deci noi, și stînjunu l-am vîndut cită taleri 15, adece cînsprăzece, care această moșie ce să numește Vîrloiu de Grădiște, care merge masa din apa Olteului spre apus peste Dealu Muerii pină în matca Hămărașului, după cum să cuprînde și în ocolnică, să albă a stăpîni s(ta)¹ tîrnice sfinția (sa)¹ cât și copiii sfinții sale, nepoți, stre-nepoți cîți Dumnezeu îi va dăru. Și pîntru mai adeverată credință ne-am iscalit. Și această vînzare s-au făcut cu știrea tuturor moștenitorilor noștri.

1817 aprilie 18,

stînjini	jumătate	
13	pol	— am vîndut eu Stan i popa Dumitru i Barbu sîn Dumitru vînzător statornic.
14	pol	— Dinuță Mazilu, Ion Cruceru, Dinu sin Ioan, Maria dieconisa statornic.
2	—	— diaconul Vasile — vînzător statornic.
2	pol	— diaconul Dincă partea socru-său, vînzător statornic.
4	—	— Radu sîn Zoica, cu nepotu-său Matei, vînzător statornic.
2	—	— diaconu Ioan, vînzător statornic.
4	—	— Dumitru sîn Ștefan, Dinu brat ego, vînzători statornici.
4	—	— Dinu Samfiriță i Pătrașcu-brat, vînzători statornici.
5	—	— Marin Ozunu i Costandin brat — vînzători statornici.
4	—	— Gheorghe sîn Calugăru i Ioan brat, vînzători statornici.
4	—	— Diaconu Stan i Nicolae unchi-său, vînzători statornici.
2	—	— Dumitrașcu sîn Vlădia, vînzător statornic.
4	pol	— Dragomir i Udrea brat, vînzători statornici.
2	—	— Pătru Romănescu, vînzător statornic.
2	pol	— Popa Ioan Bălan, vînzător statornic.
2	—	— Ioan sin Diaconu Udrea, vînzător statornic.
2	—	— Dinu sîn Bălașa.
2	—	— Diaconu Dincă sîn Dumitrașcu isprăvnicul.

76 jumătate

(Însemnări :) „S-au văzut în Divan, grefier Neculai Carada”.

„S-au citit în Tribunalu Vlcea 1839 mai 24.

Grefier Ion Hristea (?)”.

„S-au răscumpărat această zapisă cu moșai vindute de moșneanii grădișteni dină hotaru Vîrloiu de Grădiște de cei mai josă iscaliți.

1842 iulie 5.

Radu popa Dinu
Iordache dieaconu Pătrașcu
Papa Gurană
Radu Băluță

Matei Popa Bălan
Ion Radu
Radu Ion Cupănașu
Radu dieaconu Mîndră
Mărină Pătrașcu
Costandin...²
Dumitru Vlăd...²
Ionă Romănescu
Ionă Purice
Gheorghe dieconu
Radu Dinu Mazilu
Ionă dieaconu Ciucă
Ionă Matei Grecu
Dumitru Punoru

Polcovnicu Nicolae săntă potropopu
Mărină Pleșoianu amă slobozită această
zapisă⁴.

(Notă tergală contemporană :) „Zapisul grădiște-
nilor, cu vânzarea de moșia din Vârloii de Grădiște”.

Orig., difolio (30 × 20,5 cm), filigran, rupt la îndoi-
turi.

¹ Omis.

² Loc rupt.

22

(Ante 1818 ianuarie 22). Sătenii din Grădiștea
se jelulesc marelui spătar pentru o moară a
protopopului Marin Pleșoianu, așezată pe
moșia lor.

Preacinstit dumneata biv vel spătare, cai(macam
Craioviu)¹.

Cu lacrimi jăluim milostivirii dumitale ca să avem
dreptate cu un Radu și Ioan, feciorii lui Costandin
manzilu ot satu Grădiștea sud Vâlcea, că ei având
o curea de moșie alături cu hotaru nostru Gră-
diștea, care curea de moșie a lor, de vine acum
un an, s-au pus și s-au vândut-o statornică la un
protopopu Mărin Pleșoianu ot Pleșoi și numiții n-au
vrut să arate drept pe unde le este cureaua lor,
după cum în hrisoave să arată, ci au arătat pe
unde este părțile noastre și vadurile de moară ce
le avem pe apa Oltețului și protopopu acum s-au
sculat și s-au făcut moară în capu curelii noastre
de moșie, lăsând vadu numiților ce este pe cureaua
lor și din pricina morii ni să înneacă și crivina
ce o avem, de nu avem unde să mai punem bucate.
Ci fiindcă noi nu voim nicidecum să aibă numitu
protopopu moara pe moșia noastră, ci să facă pe
a numiților vânzători, ne rugăm dumitale ca să
fie cinstită poruncă cu mumbașir să să aducă
numiții de mai sus vânzători cu toate cărțile și
hrisoavele ce sânt. Și de să va numi că este
partea lor de moșie pe unde acum protopopu au
pus moara după a lor arătare, il vom îngădui cu
moara, iar de nu, să-și mute moara de acolo, să
și-o pue pe cureaoa lor. Și după hotărîrea cinsti-
tului divan și arătarea ce o arătam vom rămănea
mulțamiți. Și cum va fi mila dumitale.

Preaplecați dumitale,

Popa Ioan Grădișteanul

Dieaconu Radu

Dinu Manzilu

Pătru Mazilu

Radu sin Costandin

Împreună și cu toți moșnenii noștri ot Grădiștea
sud Vâlcea.

(Rezoluția caimacamului Craiovei, pe verso filei :)
Nicolache Suțul biv vel spătar, caimacam Craiovei.
Cinstiți dumneavoastră boieri ispravnici ai jude-
țului, veți vedea jalba aceasta pentru care scriem
dumneavoastră să cercetați pricina față cu amăn-
doa părțile și asupra dreptății urmând să faceți
jăluitorilor cuviincioasa îndestulare și să-i odihniți.
Iar nerămînd vreo parte mulțumiți cu cercetarea
dumneavoastră, în scris să-i trimiteți la divan.

1818 ghenarie 22

Biv vel sluger

Sud Vâlcea

(Rezoluția ispravnicilor județului :)

Părăților dintr-această jalbă, veți vedea cele în
dos coprinzătoare cum și cele de mai sus poruncite
de către cinstita căimăcămie, pentru care vă scriem,
priimind porunca aceasta, numadeicit, luindu-vă
toate sineturile ce veți fi având în pricina aceasta,
să vă scuțați și să veniți aici spre a vă înfățișa
cu jăluitorii la judecată și a vi să cerceta pricina,
după cum mai sus să poruncește.

1818 februarie 4.

Ioan Marînolu (?)

Ioan Lahovari

Orig. (23,5 × 19 cm), sigiliul caimacamului Craiovei,
oval, în tuș.

¹ Omis.

23

1818 februarie 15. Ispravnicii județului Vâlcea
scriu polcovnicului Ioniță Strănișcescu și
protopopului Marin Pleșoianu să cerceteze
pricina unor locuitori din Grădiștea pentru
o moară.

De la isprăvnicatul Vâlcea.

Cinstite dumneata biv polcovnice Ioniță Străni-
șcescule și cucernice protopope Marin Pleșoene !

Fiindcă popa Ioan ot Grădiștea i dieaconu Radu
și Dinu manzilu cu cetașii lor, moșneni ot Gră-
diștea, după jalba ce au dat către dumnealui cai-
macamu și după cinstita poruncă ce au adus, s-au
înfățișat la judecată înaintea noastră cu Radu și
Ion, feciorii lui Costandin manzilu ot tam, arătând
că în anul trecut cu vânzarea unui vad dă moară
ce cu al lor zapis l-au dat cucernicii tale, unde
și moară ai pus a face, să calcă moșia lor și cu
iazul și după vremi le face stricăciune, nefiind
așezată în matca cea veche, și pentru căci părății
la întrebarea și după toată cercetarea ce li
s-au făcut zic că vrea altă călcare în moșia,
hotarul părăților după vechia stăpînire nu
facu, ci pricina le-ar fi că din șezutul morii
cei ce o au avut-o și s-au pomenit dă la părinții
și moșii lor, prin măsurătoare ca de la opt pină
(la)¹ zece stănjini în capul iazului morii ce s-au
aflat, s-au așezat moara de acum și iazul s-au mai
lungit, după trebuință, tot în hotarul lor, iar nu
că au încotropt după vechia stăpînire cum au
avut-o în partea jăluitorilor. I pentru care trebuință,
fiind ca la fața locului să să descopere ființa ade-
vărului și măcar ca după orânduială urma a să
orânduiri alții a diiafori, de vreme ce pă cucernicia
ta te arată de cumpărător, dar fiindcă însuși jălu-
itorii să mulțamiră a te lua pa cucernicia ta și
din partea părăților ceru pe dumnealui polcovnic
Ioniță, care-i și o parte și alta au dat și zapise de
mulțumire, că adică în ce chip veți găsi cu cale
după cercetare la fața locului, urmându-se drept,
în frica lui Dumnezeu, fără hatăr sau interes, cuvînt
de răspundere nu mai pot avea. De aceia și isprav-
nicatul, orânduindu-vă, vă pohtește să luați oste-
neală a merge la fața locului, unde altă cercetare
nu aveți a face, ci să vedeți vadul morii ce l-au
avut părății, unde au fost și podul acei mori, de
să află și acum, și apoi dintr-acela drept spre
moara cea noaoă ce să face acum, cu câtă depărtare
este prin măsurătoare, precum și de au eșit din
cel vechi iaz și iazul de acum dă este tot în hota-
rul lor, după cum s-au avut stăpînirea din vechime,
iscodind cu denadinsul a să descoperi adevărul și
drept în frica lui Dumnezeu, fără a păzi hatăr sau
a vă abate la vreun enteres în ce chip vă veți
adeveri să dați în scris, ca nemulțămîndu-vă vreo
parte, viind și înaintea noastră, să să facă izbră-
nire în ce chip dreptatea va urma.

1818 februarie 15

Ioan Marinolu (?)

Ioan Lahovari

Orig., difolio (31 × 11 cm), filigran, pătat.

¹ Omis.

24

(*Ante 1819 martie 15*). Ioan Rachieru din Grădiștea, județul Vâlcea, se jeluiește lui Gheorghe Șuțu mare spătar, caimacamul Craiovei, pentru cotropirea a 30 stinjeni din jurul casei sale.

Preacinstit dumnealui biv vel spătar

Jăluiesc milostivirii dumitale pentru un Dragomir și nepotu său Niculae ot Grădiște sud Vâlcea, că moșii și părinții miei au avut moșie de moștenire într-acel hotar și, aflându-se în viață părinții miei, au făcut împărțală, între dânsii; adevă părinții miei cu rezașii ceialalți. Și de atunci, de la împărțală s-au încutrupit stinjeni 30, pă care stinjeni neapund când să-i scoată părinții miei ce-o murit rămăind supt stăpânirea numiților.

Apoi, după moartea părinților, neavând eu știre de acești stinjeni că sânt supt stăpânirea numiților, n-am căutat, dar fiindcă tocmam acum am dovedit acești stinjeni că sânt buni ai miei și s-au făcut numitul stăpan pe dânsii și că acești stinjeni au intrat în mijlocul moșii mele, nevrând să-mi lasă nici loc să merg la casă.

După împărțala ce au făcut răzeșii acum, mi s-au dat să-m stăpănesc acești 30 stinjeni, fiind buni ai miei de la părinții, și numitul nu voește zicind că sânt ai lui.

De aceea mă rog dumitale să fie cinstită poruncă către trei preoți ai satului să-m facă alegere în scris și împărțala în frica lui Dumnezeu, nefăcând hatir la nici o parte, iar când nu să va mulțămii[?] să vie aici la cinstitul divan.

Ioan Rachierul ot Grădiște sud Vâlcea.

(Rezoluția caimacamului :)

Gheorghe Șuțul biv vel spatar, caimacam Craiovei,

Cinstiți dumneavoastră boeri ispravnici ai județului, veți vedea jalba aceasta, pentru care scriem dumneavoastră să cercetați pricina aceasta și la dreptatea ce va avea jăluitorul să-și afe cuvințioasa îndestulare și ori să-i odihniți, sau, nerămăind vre-o parte mulțumiți cu alegerea ce veți face în scris, să-i trimiteți a veni și la divan.
1819 martie 15.

Biv vel sluger.

Orig. (21,5 × 15,5 cm), filigran, sigiliul caimacamului, oval, în tuș. Data după rezoluția caimacamului.

25

1845 noiembrie 9. Sorocire de judecată pentru Nicolae și Ioan din Pleșoiu, jud. Vâlcea, în pricina ce au cu Marin Uzun și alții din Grădiște pentru moșie.

Prezedentul Inaltului Divan, Secția I-ii

Nicolae și Ioan Pleșoeni ot Pleșoiu sud Vâlcea, ce să află în pricină dă judecată cu Marin Uzun, Gheorghe Călugăru și cetății lor ot Grădiște, sud Vâlcea, pentru moșie, să sorocește pentru al doilea a veni spre înfățișare la 9 ale viitorului ghenarie ori însuși sau prin vechil, avind împreună și toate hîrțile atîngătoare de pricină, iar neviind și la acest soroc să știe că să va da hotărîre și în lipsă.

Pentru marele ban, Ștefan...¹

Anul 1845

luna noiembrie 9

No 1580

Pomoșnic C. Balan

Orig., sigiliul Inaltului Divan al Principatului, în chinovar.

DOCUMENTE ACHIZIȚIONATE DE ARHIVELE STATULUI ÎN ANUL 1975

CARAȘ-SEVERIN

De la învățătorul pensionar Vasile Nemiș, domiciliat în comuna Eftimie Murgu, județul Caraș-Severin, au fost primite prin donație manuscrise literare ale folcloristului bănățean George Catană, învățător în satul Valeadeni, județul Caraș-Severin care a funcționat la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Recunoscut în primul rînd prin culegerile de folclor literar adunate în Banat și mai ales prin publicarea unei variante bănățene a „Mioriței”, a lăsat moștenire și o serie de povestiri ale căror acțiuni se desfășoară în Banat.

Colecția cuprinde povestiri din volumele : „În ceasuri de odihnă”, „Amintiri și povestiri”, patru conferințe cu pronunțat caracter didactic, sceneta „Mama cu două fete”, manuscrisele volumului „Povești din Banat”, care îl așează alături de cel mai însemnat folclorist român, câteva însemnări monografice despre localitatea Valeadeni din perioada 1923—1929. Documentele luate în evidența filialei sub denumirea „Colecția de manuscrise literare ale învățătorului George Catană” au fost inventariate și constituite în 16 u.a.

Tehnicianul miner Brîndza Carol din orașul Bocșa a donat documente care au fost grupate astfel : 1 Fondul „Asociația de casin Bocșa-Montană” (1877—1924), cuprinzînd 3 u.a. dintre care mai important este registrul de procese-verbale din perioada 1902—1904. 2. Deoarece în timpul celui de-al doilea război mondial au fost distruse parțial sau total numeroase arhive ale autorităților administrative din județul Caraș, printre care și cele ale primăriilor Bocșa-Montană, Bocșa-Română și Vasiova, care au constituit mai tirziu orașul Bocșa, cele 3 u.a. din fondul „Primăria comunei Ocna de Fier” (1926—1937) și o unitate arhivistică din fondul „Primăria comunei Vasiova” (1876) dau posibilitatea investigării unor probleme cu care s-au confruntat cîteva sate din zona industrială a Banatului, a dependenței locuitorilor — în cea mai mare parte angajați ai Societății UDR — de marea societate reșiteană. În registrul de procese-verbale al comunei Ocna de Fier, una din principalele localități miniere din Banat sînt informații importante relative la exproprierea unor terenuri aparținînd Societății UDR, care au reîntat în patrimoniul comunei, aprobarea și modificarea bugetelor anuale etc.

Farmacistul pensionar Edgar Müller din Caransebeș a donat filialele trei fotocopii ale planurilor cetății Caransebeș, două dintre ele fiind întocmite în 1717 la Timișoara, la numai un an după ocuparea Banatului de către imperiali. Cel de-al treilea plan, avînd legenda în limba italiană, nu este datat, însă ar putea fi legat de trecerea prin Banat a lui Luigi Ferdinand Marsigli. Cele trei fotocopii au fost executate la 13 octombrie 1932 la sectorul de hărți al Arhivei Ministerului de război din Viena

¹ Indescifrabil.

(Kriegs-Archiv) purtând ștampila și însemnele de autentificare ale acesteia și au fost incluse în colecția de planuri și hărți a filialei.

C. BRĂTESCU

CLUJ

Acordând importanța cuvenită prevederilor Decretului 472/1971, modificat și republicat în anul 1974, Filiala Arhivelor Statului Cluj-Napoca a întreprins acțiuni intense de achiziționare a documentelor de valoare deținute de persoane, care, datorită funcțiilor sau relațiilor de familie au ajuns în posesia unor valori deosebite.

Dintre documentele achiziționate de la persoane fizice menționăm pe cele referitoare la activitatea lui G. Barițiu și Vincențiu Babeș, personalități de frunte ale vieții noastre politice și culturale. De asemenea, se remarcă și alte câteva documente din secolele XVII—XIX, care prin bogăția de informații aduc date noi asupra unor evenimente mai puțin cunoscute sau controversate din istoria poporului român, în special de pe teritoriul Transilvaniei.

Colecția de documente și manuscrise „Zaharia Boilă” conține lucrări personale (în număr de nouă) cu caracter publicistic, provenind de la fostul redactor la ziarul „Patria”, Zaharia Boilă, domiciliat în Cluj-Napoca, actualmente pensionar.

Lucrările sînt de fapt articole de ziar dactilografiate în care se evocă evenimente și se redau discuții pe teme politice din perioada 1918—1935. Sînt evenimente la care autorul a participat personal și le-a prezentat publicului în calitatea sa de gazetar. Faptele și evenimentele relatate în aceste articole au fost deja tratate în lucrări de specialitate, totuși ele prezintă interes pentru că redau unele informații mai puțin cunoscute din activitatea unor personalități politice din acea vreme.

Documentele din colecția de documente și manuscrise „V. M. Ungureanu” provin de la cetățeanul V. M. Ungureanu, funcționar la C.F.R.—Cluj, domiciliat în Cluj-Napoca.

Din această colecție menționăm revista „Speranța”, revistă manuscrisă a Societății de lectură a studenților români din Cluj, volum de 108 pagini, cel de-al IV-lea al revistei, pe anul școlar 1877—1878. El întregeste materialul de acest fel, pe care îl avem în păstrare și cuprinde informații asupra activității literare a studenților români din Cluj. Revista este divizată în patru rubrici: poezie, proză, critică și note.

Un manuscris latin din 1836 — stilonar, conține titlurile dregătorilor din Transilvania și formularea în limba latină a actelor ce se întocmeau de către oficiali, scaune de judecată și în relațiile juridice dintre cetățeni. Are 428 pagini nenumerate (sfîrșitul lipsește) și constituie un instrument util în lucrările arhivistice.

Volumul intitulat „Dorulu” cuprinde o culegere de cînturi naționale și populare vechi și noi ale lui Ștefan Achim scrise în anul 1873 și conține 152 pagini.

Următorul album intitulat „Cîntece naționale și lumesci pentru domnișoara Rosalia Baldi întru suvenir” a fost scris în anul 1860 de folcloristul și scriitorul Atanasie M. Marinescu.

Cele două volume de poezii pot oferi informații privind activitatea literară a studenților români din Transilvania, ideile și preocupările lor, reflectate în lucrările lor literare.

Actul intitulat „Răspunsu la una întrebare în cauza fostei societăți literare bas. de la Sfîntu Varvara din Viena”, în patru file, cuprinde expunerea punctului de vedere al teologilor români de la Budapesta în privința soartei bibliotecii societății menționate. Ciorna acestui răspuns, datat la 8 ianuarie 1891, constituie o sursă importantă de informații privind viața culturală românească.

Fondul personal „Const. I. Iuga” cuprinde un număr de 357 scrisori și acte, conștin în cea mai mare parte din corespondența familială a lui George Barițiu cu fiica sa Victoria și soțul acesteia, Constantin I. Iuga, din corespondența soților Iuga și alte acte. Ele au aparținut lectorului universitar Maria Căpușan, domiciliată în Cluj-Napoca.

Documentele cuprinse în colecție au fost grupate astfel:

a) corespondența autografă a lui George Barițiu cu soția sa și cu fiica sa Victoria, cu fiica sa Victoria, cu fiica sa Marița, cu ginerele său, soțul Victoriei — Constantin I. Iuga, cu nepotul său George I. Iuga, cu Direcțiunea Fabricii de hîrtie din Zărnești, la care se adaugă corespondența nedatată sau fragmentată cu fiica sa Victoria și ginerele său Constantin I. Iuga, precum și 35 mandate de expediere de bani, completate în partea destinată pentru corespondența de către G. Barițiu și o notă scrisă tot de acesta, cu datele extreme 1862—1893.

b) corespondența Victoriei C. Iuga cu soțul ei Constantin I. Iuga, o scrisoare în limba germană neidentificată, precum și actele personale ale acestuia (certificate de naștere, școlarizare, distincții, scrisori) din anii 1846—1894.

c) Corespondența autografă a lui Constantin I. Iuga către soțul său G. Barițiu, către cumnatul său și actele acestuia din anii 1824—1900.

d) Corespondența primită de către Constantin I. Iuga de la I. Bianu, V. Babeș I. Ghica, G. N. Sculescu, I. Vulcan, N. Quintescu, I. Teclu, I. Popescu, și o scrisoare neidentificată. Anii 1882—1901.

e) Scrisorile celorlalți membri ai familiei, Leon către unchiul său, I. Barițiu, Vlaicu C. Iuga către mama sa Victoria C. Iuga. Anii 1886—1891.

Din scrisori rezultă că atît fiica lui G. Barițiu, Victoria, cît și ginerele său Constantin I. Iuga, fost casier la Academia Română, sînt reprezentanții, respectiv mandatarii lui G. Barițiu în rezolvarea diferitelor probleme din domeniul activității sale.

Corespondența se referă în bună parte la probleme economice.

Acestor scrisori li se atașează cele adresate Direcțiunii Fabricii de hîrtie din Zărnești în anii crizei cînd Barițiu depune eforturi deosebite pentru salvarea acestei întreprinderi.

În același timp, Constantin I. Iuga, în calitate de casier la Academiei, îl reprezintă pe G. Barițiu la București, și în diferite activități culturale, publicistice, politice.

Această corespondență este completată de corespondența soților Iuga, mai ales a lui Constantin I. Iuga cu diferite personalități.

Toate aceste piese constituie o unitate, prezentând o valoare deosebită din punct de vedere al activității economice și publicistice a lui George Barițiu, reflectată în corespondența sa familială.

Fondul personal „Vincențiu Babeș” provenind de la prof. univ. Mihail Dan, domiciliat în Cluj-Napoca, este constituit dintr-un număr de peste 500 documente, constând în cea mai mare parte din corespondența primită de fruntașul vieții publice românești din Banat și Transilvania, Vincențiu Babeș, de la diferite personalități ale vieții politice și culturale românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la membrii familiei sale, precum și unele acte, însemnări adresate sau întocmite de Vincențiu Babeș împreună cu câteva scrisori adresate lui Andrei Mocioni și acte privind familia Mocioni.

Semnatarii scrisorilor sînt personalități de frunte ai epocii: George Pop de Băsești, Andrei Șaguna, George Barițiu, Iosif Vulcan, Aron Densusianu, Atanasie Marienescu, generalii Traian Doda, David Urs de Margine, Patriciu Dragalina, Ioan Rațiu, Eugen Brote, Alexandru Mocioni, Ioan cancelar de Pușcariu, Visarion Roman etc.

Acestei corespondențe i se adaugă cea cu Academia Română în calitate de membru al Academiei, cea familială cu fiii săi, Aurel și Victor, precum și corespondența în limba germană, maghiară și sîrbă, cu personalități din cadrul monarhiei.

Alături de corespondența propriu-zisă, dintre documentele achiziționate fac parte și unele acte oficiale, însemnări făcute de Vincențiu Babeș, petiții și moțiuni primite în calitate de deputat și fruntaș politic, curator al stipendiilor Mocioni, precum și câteva scrisori adresate lui Andrei Mocioni (de către Andrei Șaguna) și acte privind familia Mocioni, cu care Vincențiu Babeș avea legături.

Conținutul scrisorilor reflectă activitatea desfășurată de Vincențiu Babeș în anii cît a fost fruntaș al vieții publice.

Colecția de documente „prof. Dimitrie Braharu” a aparținut profesorului pensionar Dumitru Braharu, domiciliat în Cluj-Napoca. Ea este compusă din două documente din secolul al XVII-lea, 23 documente din secolul al XVIII-lea și 12 documente din secolul al XIX-lea, 13 copii de pe documente privind evenimentele din anii: 1848—1849, piese din corespondența personală (două de la profesorul universitar Iorgu Iordan, una de la profesorul clujean I. Ciuglea) și 19 cărți de vizită.

Dintre documentele din secolul al XVII-lea, o valoare mai mare prezintă lista întocmită de proto notarul și un asesor al Tablei Principelui asupra documentelor găsite la Eva Bárczai, văduva lui Matia Huszár.

Documentele din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea provin în majoritatea lor din comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna. O altă parte se referă la contribuțiile populației față de preoți (în 1840, refuzul de a plăti această contribuție).

Copiile documentelor din 1840/1849 privesc activitatea colonelului Urban, comandantul regimentului de graniță românesc din Năsăud. Scrisorile personale i-au fost adresate lui D. Braharu în calitate de secretar al Institutului de Istorie Națională din Cluj, iar cărțile de vizită i-au fost trimise în această calitate sau de cea de inspector școlar.

MELANIA PETRIȘOR

COVASNA

1. Pensionarul dr. Imreh Barna din orașul Sf. Gheorghe, județul Covasna a donat trei volume cu procese-verbale ale posesorului de pădure din comuna Racoșul de jos din anii 1903—1946; trei volume, procese-verbale de investigație din satul Angheluș, din anii 1829—1841; fragmente din arhiva familiei Baló din comuna Bătanii Mari din anii 1610—1837, în total 84 documente: foile cărții funduare din localitatea Band aparținînd comunei administrative, bisericilor reformat, ortodoxe, romano-catolice, greco-catolice, mozaică și a familiei Sándor; procese-verbale ale asociațiilor Borvizului „Matild” din comuna Bodoc, județul Covasna, din anii 1826—1891; manuscrisul familiei Pálfi din Târcești (fost județul Odorhei) scris de dr. Pálfi Eugen, sint anexate și notițele autorului; 114 documente, din anii: 1739—1895 referitoare la istoria familiilor Bedő din satul Valea Crișului, Bartha din satul Boroșneul Mare, Baboș din satul Beșeneu (azi Pădureni), Kövér din satul Beșeneu (azi Pădureni), Gyárfás din satul Leț, Ferenczi din satul Roteni, Imreh din satul Nicolești, Sébes din Zalău, Csia din satul Tufalău, Czerjék din satul Zoltan, Potsa din satul Hătuica, Kovács din comuna Band, Bodor din satul Zălan și a familiilor Szentivanyi și Pünkösti; Omnium Patrum Familias Disunitiorum în Processu Mező Bandiensis 1783, investigațiune referitoare la cimitirul din comuna Band din anul 1802; lista elevilor școlii din comuna Band în anul 1839; împărțire de avere din comuna Band din anul 1739, foaia de zestre a lui Hajdu Polixenia din comuna Band din anul 1837; socotelile cercului de cetire din comuna Band din anii 1869 și 1872; lista Breslei măcelarilor din orașul Sf. Gheorghe din anul 1863.

Acest donator, pasionat cercetător al Arhivelor, a mai predat și în anii 1971—1973 filiale diferite documente, copii, fotocopii și manuscrise.

2. Pensionara Gecse Agneta din orașul Sf. Gheorghe a vîndut filialei o diplomă originală acordată de către Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei la 1 martie 1629 familiei Forró din satul Angheluș, județul Covasna, cu pecete atîrnată, prin care se confirmă dreptul de moștenire asupra unor bunuri și terenuri pentru faptele și comportarea lor credincioasă.

Pensionarul Mirică Virgil din satul Chichiș, județul Covasna a depus spre păstrare permanentă la filială copia unui act de donație eliberat de principele Sigismund Báthory datat 2 mai 1559 — copie întocmită de Capitlul din Alba Iulia în anul 1859.

CSIA ERNESTIN,
SZÉKELY CARMEN

HUNEDOARA

În depozitele filialei noastre au intrat peste 620 documente și publicații cu valoare documentară. Prin articole apărute în presa locală, conferințe, discuții de la om la om s-a reușit să se trezească interesul pentru arhive și drept urmare mulți cetățeni au declarat documentele pe care le dețineau sau au dat informații referitoare la existența unor documente valoroase. Subliniem înalta conștiință patriotică a tuturor celor care au depus sub formă de donații la Arhivele Statului documentele pe care le păstrau.

Documentele intrate prin donații și achiziții aco-peră o perioadă istorică lungă, cel mai vechi datînd din 1630.

Ceferistul pensionar Jianu Benjamin din satul Subcetate, județul Hunedoara s-a prezentat la Arhivele Statului și a depus o diplomă originală din anul 1630 care atestă ridicarea la rang de nobil a unui iobag român din Țara Hațegului pentru merite militare. Au mai donat Arhivelor Statului documente mai mulți muncitori mineri din comuna Certej, județul Hunedoara și cetățeni cu preocupări de cercetare istorică din Deva și Orăștie. Amintim dintre aceștia pe Jivan Iosif și Suiagă Victor, ambii din Deva.

Documentele achiziționate de la Gelu Emil din Orăștie aparțin fostului Scaun Săsesc Orăștie. În depozitele Arhivelor Statului s-au păstrat relativ puține documente de la această instituție. Noile documente, vin să completeze informațiile pe care le deținem despre viața social-economică din secolul al XVIII-lea și pînă în secolul al XIX-lea. Cităm dintre acestea, procesele purtate de magistratul orașului cu locuitorii români ai unor sate care depindeau de oraș pentru dreptul de proprietate asupra unor pămînturi; arendările de păduri de către magistrat pentru topitoria de fier de la Sebeșel etc.

Din secolul al XIX-lea au fost donate Arhivelor Statului un număr mare de documente create de fostul Comisariat minier Săcărimb. Documentele completează fondul cu același nume existent în depozitele noastre. Ele se referă, în principal, la producția minelor de la Săcărimb, care în secolul al XIX-lea continuau să aibă o pondere mare în producția auriferă a Transilvaniei. De asemenea, se pot trage concluzii cu privire la condițiile de lucru ale muncitorilor mineri din raza de activitate a comisariatului.

Pentru perioada dintre cele două războaie mondiale s-au preluat, prin donații, documente care vorbesc despre situația muncitorilor din Bazinul carbonifer Valea Jiului; aprovizionarea defectuoasă cu alimente și starea de mizerie în care trăiau muncitorii mineri imediat după primul război mondial dar mai ales în perioada premergătoare și în timpul celui de-al doilea război mondial.

S-au mai preluat prin donație două fonduri ale unor instituții înrudite prin natura activității lor: Despărțămîntul ASTRA Aninoasa și Despărțămîntul ASTRA Deva. Documentele sînt valoroase prin faptul că atestă viața culturală desfășurată în cele două localități sub egida ASTREI în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Conștiința tot mai ridicată a cetățenilor din județ face ca Fondul Arhivistic Național să se îmbogățească permanent, baza documentară pentru cunoașterea trecutului de luptă, pentru libertate și dreptate socială și națională a locuitorilor acestor pămînturi căpătînd astfel un suport tot mai solid.

MIHAI CERGHEDEAN

DÎMBOVIȚA

Modificările aduse Decretului 472/1971 au dat un puternic impuls muncii de achiziționare a documentelor din Fondul Arhivistic Național, deținute de către persoane fizice. Ca rezultat al populari-

zării Decretului 472/1971 în depozitele filialei noastre au intrat 293 documente foi volante din perioada anilor 1572-1864.

În majoritate acestea sînt zapise de vânzare-cumpărare, foi de zestre, cărți domnești de danie și întărire de danie, hotărnicii și hotăriri judecătorești.

Documentele semnalează existența țăranilor moșneni pe teritoriul județului Dîmbovița, începînd din secolul al XVI-lea. Două copii după cărțile domnești date de Alexandru al II-lea Mircea dau informații despre moșnenii din satele Tița, Fieni și Cucuteni de pe valea Ialomiței. Un alt grup de documente (zapise de vânzare-cumpărare, hotărnicii) atestă existența unor importante vetre de moșneni pe cursul superior al văii Dîmboviței, în satele Gemenea, Runceasa, Cîndești-Vale, Cîndești-Deal, Aninoșani, Dragodănești.

Alte documente reflectă procesul de depozitare de pămînt a țăranilor liberi. Un zapis din anul 1735 se referă la moșia Velinașul a moșnenilor din satul Cîndești pe care pîrcălabul „Oprea din Cîndești a vrut să le-o smulgă cu sila”. Un alt document din 4 iulie 1808 relatează despre încercările făcute de arendașul Alexe, „suditul chezaricesc” de a smulge cu sila pămîntul moșnenilor cîndeșteni, care îl alungă din această cauză din sat „și de aceia nu-l primesc și în viitor pentru urmările cele cumplite, că avînd și alte alișvelisuri cu locuitorii dintr-acel sat, s-au arătat cu multă răutate asupra lor”.

Alte documente cuprind referiri la vechile procedee de judecată „carte peste carte” sau „cu brazda pe cap”.

O bună parte din documentele achiziționate în cursul anului 1975, conțin informații referitoare la circulația monedelor. Dacă la sfîrșitul secolului al XVI-lea și în secolul al XVII-lea pe raza județului Dîmbovița se întîlnește, în majoritatea tranzacțiilor de vânzare-cumpărare, asprul de argint, începînd din secolul al XVIII-lea, este consemnat tot mai mult talerul, iar alături de acesta galbenul și ughiul. Pentru secolul al XIX-lea documentele menționează leul, paraua, rubla, galbenul împărătesc (austriac), gologanul, firiricul, stănișul și iocoșarul.

Documentele achiziționate atestă răspîndirea scrisului în lumea satelor. Încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea existau în fiecare sat 2-3 știutori de carte, în primul rînd preoții, apoi logofeții satelor sau ai moșilor, unii din aleșii satelor, precum și simpli moșneni. Spre exemplificare menționăm satele: Gemenea, Cîndești-Vale, Cîndești-Deal, Aninoșani, Dragodănești, Runceasa, Capul Coastei, Fieni, Pietroșița: „și am scris eu popa Cirstea ot Cîndești și acest zapis în zilele lui Șerban Vodă”, „am scris eu diaconu Cîrstian”; „am scris eu Andrei, logofătul al Dragodăneștilor”.

Documentele mai conțin informații referitoare la practicarea pomiculturii de către locuitorii satelor. Dealtfel, satele județului Dîmbovița fiind așezate în zona dealurilor subcarpatice au oferit dintotdeauna condiții propice pentru pomicultură. Numeroase documente vorbesc de vânzarea-cumpărarea sau darea de zestre a unor livezi cu pruni, meri, nuci, cireși.

Pomii mai sînt menționați uneori și ca semne de hotar: „mărul creșese”, „părul bătrîn” etc.

Sînt consemnate documentar mori, zalhanale și circiumi așezate în satele din partea nordică a

județului Dimbovița. Printr-un zapis din 1789 era vîndut un vad de moară în satul Cîndești-Vale, iar în 1830, în același sat, doi moșneni se judecau pentru un iaz de moară.

Unele documente se referă la răscoale, epidemii, calamități naturale. Interesant este documentul din anul 1831 privitor la refacerea unui zapis prin care Drăghici cu nepotul său Andrei vînd un loc lui Stan sîn Dumitru din Aninoșani cu opt taleri: „precum să știe că în vremea răsmeriții, s-au prins de au rupt (lui) Stan zapisele cele vechi”.

Fără să constituie rarități, documentele achiziționate în anul 1975 sînt valoroase prin bogăția de informații pe care le furnizează cercetătorilor.

Dintre acestea un număr însemnat a fost depus de către Popescu Ion, din satul Capul Coastei, com. Malul cu Flori.

Cele referitoare la moșnenii gemeni au fost predate spre păstrare permanentă de către locuitorii Stoica Elena și Dumitrescu Stelian din satul Gemeana, com. Voinești.

Documentele depuse de Constantin Dobrin din satul Aninoșani, com. Cîndești, jud. Dimbovița, cuprind informații referitoare la situația obștei de moșneni „Velinașul” din satul Cîndești-Vale, precum și informații referitoare la situația moșnenilor din satele învecinate.

Au mai depus spre păstrare permanentă documente la filiala noastră: Nicolae Popescu din satul Dragodănești, com. Cîndești și Scheianu Gheorghe din aceeași localitate; Mihai Cecilia și N. Stoicescu din comuna Voinești precum și Toma Negoiaș din orașul Fieni, județul Dimbovița.

MIRCEA ALEXANDRESCU

DOLJ

În anul 1975 în depozitele filialei noastre au intrat 265 documente, dintre care 254 au fost cumpărate de la următorii deținători particulari: Ioan Mazilescu, preot pensionar, domiciliat în comuna Amărăștii de Sus, județul Dolj (93 documente), Emanoil Săvoiu, avocat (63 documente), Gheorghe Caletzeanu, avocat pensionar (39 documente), Iosefina Economu, casnică (19 documente) și Constanța Giulescu, casnică (11 documente) iar restul de 11 documente au fost donate de avocatul pensionar Dumitru Pașalega, domiciliat în municipiul Craiova.

În majoritate documentele, emise între anii 1749–1896, sînt zapise, cărți de judecată, diate sau foi de zestre, cărți de hotărnicie sau de alegere a moșilor și alte genuri de acte care conțin informații și date referitoare la viața social-economică a unor sate din Oltenia, în special a satelor Zvorsca, care aparține de județul Romanați (astăzi județul Dolj), Logrești-Moșteni, din județul Gorj și altele. Cele mai multe zapise au ca obiect vînzarea sau schimbul de pămînt în hotarele moșilor Zvorsca (Romanați), Logrești-Moșteni (Gorj), Timburești (Dolj), Giulești (Vâlcea) și în cele învecinate cu acestea. Moșia Zvorsca, după ce atestă unele documente, era stăpînită de moșnenii Zvordeni, logofătul Nicolae Brîncoveanu, Sultana Jianu (soția haiducului Iancu Jianu), G. Geanoglu, Cănuță Jianu, Niculin Jianu și cîțiva mazili și boieri de neam. Un zapis dovedește că banul Nicolae Brîncoveanu deținea în

acel hotar 772 stinjeni de moșle cumpărați în anul 1800 de la Neamțu Neferu, care locuia în Moldova în momentul vînzării acelei suprafețe de pămînt.

Astfel, prin cumpărări repetate elemente din rîndurile țărănimii libere, reușeau să intre în stăpînirea unor suprafețe din pămînturile celor nevoiași, apropiindu-se prin întinderea pămîntului pe care îl dețineau, de mica boierime. După cum s-a văzut, creșteau și suprafețele deținute de boieri, neamuri și mazili. Într-un document din 30 mai 1839 se consemnează că boiernașul de neam Grigore, din satul Zvorsca, era considerat om „cu stare și deosebit caracter”.

Desigur că moșiile acestora s-au rotunjit și prin alte mijloace, între care acapararea de pămînt de la moșnenii săraci. În această privință sînt clocovite cărțile sau hotărîrile de judecată, din care reiese că între moșneni, sau între moșneni și alte categorii sociale au avut loc o serie de procese în urma cărora a fost nevoie să se efectueze alegerea părților de moșie ale celor care se aflaseră sau se aflau în proces. Amintim hotărnicile moșiei Zvorsca din anii 1778, 1813, 1838, 1844, pe cea a moșiei Cioabănești, din anul 1783, a moșiei Giulești din anul 1896, a moșiei Timburești din anul 1795 etc.

Cîteva documente se referă la arendarea de pămînt. De pildă, la 23 aprilie 1840, Dumitrașcu zet popa Stancu din Logrești-Moșteni arenda pe trei ani, boiernașului Matei Mazilu din Slăvești partea sa de moșie din hotarul Sinești de 22 stj. „pe mijloc”.

Cele cîteva diate sau foi de zestre pun la dispoziția cercetătorului date privind situația economică a unor familii de moșneni, de boieri sau alte categorii sociale din diferite sate. Menționăm diata din 1766 prin care marele logofăt de divan Drăghici lasă copiilor săi averea formată, printre altele, din moșia Timburești, cumpărată de la Matei Apelevianu, moara de pe apa Giorocul Mare, via din Vîlcănești și cîteva suflețe de țigani.

Între documentele achiziționate se găsesc și cîteva cărți de boierie. În 1793, de pildă, Alexandru Moruzi întărește în rangul de boier de neam pe Constantin și fratele său Dumitru sîn căpitan Drăghici din Craiova. De asemenea, în 1819, domnitorul Alexandru Suțu trece în treaptă de boier de neam pe Stancu Dobrotescu și Grigorie sîn Popa din Romanați.

Filiala noastră a intrat în posesia mai multor scrisori adresate de C. Brătescu, C. Rădulescu-Motru, Tzigara-Samurcaș, George Potra, Valerian Anania lui C. D. Fortunescu. Aceste scrisori prezintă importanță pentru studiul vieții culturale a țării. Se mai remarcă două biografii, în manuscris, ale Elenei Fargo, întocmite, din cîte se pare, de C. D. Fortunescu.

Totodată, menționăm și notele intime ale lui C. Petrescu, secretar general al Consiliului de Miniștri în timpul lui Carol I. Aceste note surprind aspecte din viața politică a României din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

PAUL BARBU

IALOMIȚA

În cursul anului 1975, filiala noastră a achiziționat prin donație de la doctoarea Elena Ionescu din Călărași patru fotografii reprezentîndu-l pe Pompei

Smarian, autorul lucrării „Istoria orașului Călărași”, publicată în anul 1932.

Tot prin donație s-a achiziționat de la jurist-consultul Vasile Culică din Călărași, un sigiliu de metal cu stema fostei carantine Gura Ialomiței, datat din anul 1864.

De la culte s-au preluat zece unități arhivistice importante, din perioada anilor 1818–1875 deținute de Parohia Slobozia. Ele se referă la procesele purtate de mănăstirea Slobozia cu moșnenii din satele învecinate; corespondența mănăstirii cu Mitropolia Ungro-Vlahiei pentru introducerea alfabetului latin; modul de aplicare a secularizării averilor mănăstirii, date privind istoricul mănăstirii.

MIHAI COTENESCU

IAȘI

În cursul anului 1975 fondurile și colecțiile filialei din Iași s-au îmbogățit cu 14 641 u.p.

Dintre fondurile preluate de la organizațiile socialiste menționăm pe cel al „Institutului medico-farmaceutic din Iași”, dintre anii 1879–1942, în cantitate de 71 m.l., avînd 8 800 u.p. Din această arhivă, deosebit de importantă, un interes aparte îl prezintă dosarele personale bogate în date biografice și științifice, ale unor personalități în știința medicală (Th. Filipescu, Gh. Socor, Ludovic Russ-senior, Th. Stihl, I. Ciurea, M. Cerne, Gh. Rojniță, V. I. Bejan, V. Negel, Șt. Possa, P. Anghel, Gr. T. Popa, I. I. Mironescu, C. I. Parhon, E. Juvara, V. Rîșcanu, N. Hortolomei, V. Buțureanu, I. Enescu, J. Nișulescu, L. Balif ș.a.), lucrările de licență și doctorat, registrele cu procese-verbale ale consiliului profesoral, dosare privind învățămîntul medical românesc etc.

De la „Societatea de medici și naturaliști din Iași”, prima societate științifică din țară, s-au preluat toate documentele din perioada 1830–1949. Deși relativ mică, 3,5 m.l. această arhivă prezintă un deosebit interes pentru cei ce vor să studieze evoluția științelor în România. Dintre cele mai importante documente menționăm actul de constituire a societății semnat de dr. Șt. Sylvansky, dr. jurist-consult Anton Wincler, farmacistul Lochman, dr. M. Zotta, dr. I. Cihar, dr. E. Rola etc., statutele, Societății, înființarea muzeului de științele naturii și o vastă corespondență, circa 500 de scrisori, provenită de la personalități ale științei mondiale, din Franța, Italia, Austria, Ungaria, Rusia, Polonia, Turcia etc.

Interesante sînt informațiile oferite de documentele acestui fond privitoare la exploatarea minereurilor în Moldova; fauna și flora Moldovei; descoperiri arheologice; epidemia de holeră din 1845; redactarea în limba română, a unei istorii a științelor naturii; editarea unei reviste științifice; lucrările unor congrese și conferințe internaționale; activitatea unor personalități românești (prof. dr. C. I. Istrate, prof. dr. N. Leon, prof. dr. Gr. Cobilcescu, prof. dr. Emil Racoviță, prof. dr. Gh. Marinescu, prof. dr. P. Bujor, prof. dr. C. I. Parhon etc.).

În cursul anului 1975 de la organizațiile socialiste au mai fost preluate încă 35 m.l. de arhivă, după cum urmează: Judecătoria Pașcani, din anii 1892–1951, 827 u.p., 23 m.l.; Întreprinderea poligrafică din Iași, 5 m.l. de afișe, programe etc. din anii

1951–1957. Acestea din urmă completează colecția existentă privind Iașul cultural.

Dintre documentele valoroase cu care s-au îmbogățit depozitele filialei din Iași, amintim cele șapte pergamente din secolele XV–XVI preluate de la Biblioteca universitară „Mihai Eminescu” din Iași. Ele provin din cancelariile voievozilor Ștefan al II-lea (1439), Ștefan cel Mare (1462), Ștefăniță Vodă (1522), Petru Rareș (1535), Ieremia Movilă (1597, două documente) și Simion Movilă (1607).

O serie de documente, de interes istoric și documentar, au fost depuse la Arhivele Statului din Iași, de către organizațiile de cult. Astfel, de la mănăstirea Cetățuia din Iași s-au primit șase pergamente, de la biserica „40 de sfinți” șase documente inedite referitoare la viața scriitorului Ion Creangă, 13 hrisoave domnești, din perioada 1760–1836, emise de domnitorii Ion Teodor Calimachi, Alexandru și Constantin Ipsilanti, Alex. Ion Calimachi, Alexandru și Mihai Șuțu, Alex. Moruzi și Mihail Grigore Sturza și patru dosare cu acte originale din perioada 1760–1861, privind proprietățile bisericești. La sfîrșitul anului 1975 și începutul lui 1976 reprezentanții cultului romano-catolic din Iași au înaintat Filialei un număr de 1 869 documente, din anii 1626–1888, 11 hărți din secolul al XIX-lea și 21 de sigilii de metal, iar cei din Horești, județul Iași, 20 documente din secolul al XIX-lea și o hartă de la 1595.

În anul care a trecut de la persoanele fizice s-au primit, sub formă de donații sau achiziții, un număr de 2 447 u.p. Amintim mai întîi pe cei care au făcut gestul patriotic, de a depune la Arhivele Statului Iași documentele lor, în vederea completării unor fonduri și colecții personale sau pentru crearea altora noi. Aurora Costăchescu din Iași a donat 12 scrisori semnate de Mihail Costăchescu, Radu Rosetti, Vasile Tătăruși, ș.a.; prof. Erast Tarangul din Cluj-Napoca a donat două sigilii și 31 de documente din anii 1818–1829; Ileana Sturza din București a donat 59 u.p. privind păduri și moșii din Moldova la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX; urmașii lui Gh. Băileanu au depus 157 u.p. în completarea fondului său personal, ce oferă utile date despre Iașul social, politic și cultural. În completarea valoroasei colecții a familiei Dugan, personal Gh. Frăstășteanu. Urmășii au depus 279 u.a. dosare, fotografii, manuscrise, documente. În același fel s-a procedat la completarea fondului personal Gh. Frăstășteanu. Urmășii au depus manuscrisul în două volume privind istoria petroliului românesc în perioada interbelică. Tot aici trebuie amintite donațiile Elenei și Anei Bogdan, 45 u.p. privind viața și opera fostului profesor și rector al Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Petre Bogdan, a preotului Constantin Nonea prin cele 657 volume, cărți și periodice, a lui Duca Alexandru, circa 600 cadre film cu aspecte din Iași deceniului cinci al secolului XX, ca și cele făcute de preotul G. Fligier, învățătorul St. Ciudin, cercetător N. Grigoraș, I. Serafini, Maria Zira-Boiu din București sau orientalistul I. Kara din Iași cu 113 u.p., fotografii și documente privind Iașul.

Dintre documentele achiziționate prin cumpărare mai importante sînt cele 569 oferite de Victor Volarcaru din Iași, dintre anii 1605–1928, privind proprietăți, moșii, păduri, informații interesante de

toponimie, onomastică și genealogie. De la Odobescu Ioana Maria din București s-au cumpărat 139 documente din anii 1609—1878, iar de la Boteanu Lidia din Bacău am luat 61 documente din anii 1801—1887. o condică de însemnări a lui Iancu Prăjescu și un sigiliu de metal al Ministerului de Interne — Moldova din 1858. Valoroase sînt și documentele oferite de Gh. Băileanu și Ernest Carp. Primul a vîndut diploma profesorului Teodor Stamate, obținută la Viena în 1832, ca unul din primii bursieri români trimiși la studii în străinătate, iar cel de-al doilea o împuternicire dată lui D. A. Sturdza, în 1902. președintele Consiliului de Miniștri, prin care i se dă plenipotență spre a adera formal la unele convenții, angajamente și declarații. În sfîrșit, de la Grigore Vasile Mironescu din Iași s-au achiziționat 300 de ilustrate și cărți poștale din țară și din străinătate, din perioada anilor 1895—1940.

Toate acestea vin să îmbogățească, an de an, prin munca colectivului ieșean, tezaurul arhivistice al țării.

DUMITRU IVĂNESCU

ILFOV

În anul 1975 au intrat în păstrarea Arhivelor Statului Ilfov, sub formă de donații sau achiziții, un număr însemnat de documente constituite în fondurile personale „Colonel Istrate Sameșescu”, „Laurian” și fondul familial „Vulturescu”.

Fondul personal „Colonel Istrate Sameșescu”.

Cetățeanul Ion I. Cătuneanu, din București, a donat un număr de 882 documente referitoare la activitatea colonelului Istrate Sameșescu. La cererea donatorului, documentele au fost constituite în fondul personal „Colonel Istrate Sameșescu”.

Din unele decrete aflate în fond și din precizările făcute de Ion I. Cătuneanu se poate urmări cariera militară a colonelului Istrate Sameșescu. Intrat în armată ca subofițer în 1832, este înaintat la gradul de locotenent în 1846, în timpul domniei lui Gh. Bibescu, pentru ca în 1852, prin decretul domnitorului Barbu D. Știrbei, să fie înaintat la gradul de căpitan. La vîrsta de 45 de ani, respectiv în 1857 devine maior, iar în 1860 colonel. În timpul domniei lui Alex. I. Cuza ocupă diferite posturi de conducere în cadrul Ministerului de Război. În anul 1862, la vîrsta de 50 de ani, a cerut domnitorului Al. I. Cuza pensionarea. Prin decretul din 1873 i s-a conferit dreptul de a purta „Semnul onorific de aur” pentru serviciu militar timp de 25 ani.

Fondul cuprinde decrete, ordine de zi ale Ministerului de Război, rapoarte și corespondență în probleme militare, bugete ale oștirii, contracte, tabele cu efectivele și cadrele armatei, adrese și chitanțe din anii 1834—1873.

Sînt o serie de documente referitoare la reorganizarea armatei române, după unirea principatelor, la cheltuieli pentru întreținerea, dotarea și aprovizionarea ei. Așa este, spre exemplu, raportul din 1860 adresat de subintendentul francez Le Cler, Ministerului de Război, în legătură cu reorganizarea administrației militare din principate, potrivit modelului francez. Din perioada 1860—1863 s-au păstrat și note cu cheltuielile făcute pentru întreținerea

unor ofițeri francezi detașați în principate. Problema reorganizării armatei rezultă și din unele proiecte de legi aflate în acest fond, cum sînt cele din 1860 „Pentru organizarea armatei regulate a Principatului României”, „Pentru înaintarea în armată”, „Crearea unei dotații a oastei la reangajări, reînlocuiri și la pensii militare”.

Interesante, privind sumele alocate pentru întreținerea armatei, sînt bugetele care s-au păstrat pentru perioada 1845—1863. Contractele și corespondența cu furnizorii români, francezi, belgieni se referă la dotarea și aprovizionarea armatei. Spre exemplu, din 1860 există corespondență cu M. Kogălniceanu, pentru furnizarea de postav, în calitate sa de proprietar al fabricii de postav de la Neamț sau cu Gh. Place, împuternicitul Ministerului de Război la Paris, pentru rezolvarea contractelor de efecte militare cu furnizorii francezi. O notă din 1861 informează despre carabinele, săbiile și corturile sosite pentru armată din Franța.

Liste cu numărul gradelor inferioare și al soldaților oștirii Țării Românești, cu ofițerii armatei din Moldova, cu efectivul și cadrele armatei Principatelor Unite sau cu personalul Ministerului de Război ne dau prețioase informații privind armata română din acea perioadă.

Cîteva documente se referă la Spitalul militar din București și la școlile militare din Iași și București. Astfel, în 1857 un decret al Cărmăciei Țării Românești stabilea începerea lucrărilor de construcție a spitalului ostășesc care nu era încă terminat în 1860, deoarece printr-un referat din acest an, al lui N. Golescu, ministru al Departamentului de Război, se solicitau fondurile necesare pentru încheierea construcției spitalului. Referitor la școala militară din București se păstrează tabele cu personalul administrativ, cu profesorii și elevii ei, în 1860, precum și un regulament de funcționare. Ordinul din 22 iunie 1861 atestă unirea școlilor militare de la Iași și București într-o singură școală sub denumirea de Școala militară.

Fondul personal „Laurian”.

Cetățeanul Laurian Jana, din București, a oferit spre achiziționare un număr de 70 documente, originale și copii din anii 1603—1860. Documentele au fost constituite într-un fond ce poartă numele ofertantei. Fondul cuprinde: cărți domnești, decrete pentru acordarea de ranguri și funcții, anafocale ale divanurilor domnești din Moldova, acte de hotărnicie, zapise, jalbe, scrisori, chitanțe, corespondență a Tribunalului ținutului Neamț și a Consiliului municipal al orașului Piatra. În principal toate acestea se referă la moșile Soci, Corni, Strîmbi, Hrișcani, toate din ținutul Neamț și la unele proprietăți din ținutul Piatra.

În anul 1603 Bran diacul cumpără o parte din satul Hrișcani și din satul Solcani, ținutul Neamț, proprietăți pe care domnul Eremia Movilă i le întărește în 1604. Familia Bran păstrează stăpînirea asupra acestor moșii și în secolul al XVIII-lea, așa cum reiese din cartea domnitorului Gr. Alex. Ghica din 9 iulie 1764, prin care întărește lui Ioniță și Dumitru Bran stăpînirea asupra satului Strîmbi. a unei pătrimi din satul Soci și a unei treimi din satul Hrișcani. Din cartea domnului Scarlat Calimachi de la 13 iulie 1818 către vornicul de aprozi

Iordache Ghica, reiese că slugereasa Maria Bran, dorește să vindă la mezat moșiile Strîmbi și Soci, pentru acoperirea cheltuielilor necesare învățaturii fiilor săi.

În urma vânzării la mezat moșiile Strîmbi și Corni ajung în stăpînirea serdarului Gheorghe Calino, care în 1820 aprilie 7 cere să se hotărînească aceste după ispisocul din 1428 aprilie 2, prin care Alexandru Vodă le-a dat bolerului său Dragomir.

Cărțile domnești din 1756, 1757, 1759 se referă la procesele dintre razeșii Popești și Nițești din cauza încălcării hotarelor moșiei Corni, iar cele din perioada 1765—1807 la neînțelegerile ivite din cauza nerespectării hotarelor moșiei Soci.

Cîteva documente din anii 1847—1860 tratează vânzarea unui loc și a unei mori din tîrgul Piatra, mahalaua Bistrița, de către Anica Paladi, născută Balș, paharnicului Dimitrie Gheorghiadis.

Fondul familial „Vulturescu”.

Cetățeanul Ion I. Cătuneanu din București a donat documente din perioada 1712—1935, constituite în fondul familial „Vulturescu”, la cererea donatorului. Fondul cuprinde zăpise, chitanțe, hotărînicii și planuri de moșii, cărți de judecată, citații ale Tribunalului Vilcea și Olt, contracte de arendare și închiriere a hanului din Vilcea și a caselor din Slatina, catagrafiile de bunuri, plingeri, corespondență aparținînd membrilor familiei Vulturescu.

Din tabelul genealogic întocmit în 1712, pentru neamul lui Barbu Vulturescu rezultă că acesta este un descendent al vel logofătului Teodorie Rudeanu.

În fond se păstrează documente referitoare la proprietățile familiei Vulturescu, cum ar fi cumpărarea unei părți din moșia Berieni, județul Olt, între anii 1808—1810, hotărînicii ale moșilor Berieni în 1820, 1826, Aninoasa și Tulburea, județul Gorj în 1833 sau ridicarea planurilor moșilor Vulturești, județul Olt, în 1837, 1860, 1894, 1915 sau ale moșilor Gorneni și Floreasca, județul Vilcea, în 1852 1864. Potrivit catagrafiei, întocmită în 1847, privind bunurile și moșiile casei Vulturescu rezultă că Barbu Vulturescu stăpînea moșiile Vulturești, Berieni și Batița, toate din județul Olt, patru vii pe dealurile Drăgășanilor, case de zid în Slatina și 24 țigani, iar Alexu Vulturescu, moșia Aninoasa și o curea de moșie în hotarul Vladimiriilor, ambele în județul Gorj, o curea de moșie în hotarul Mălăienilor, județul Dolj, o pădure în coasta moșiei Aninoasa, un loc de case în Craiova, mahalaua Sîntei Troiți, un cazan de țuică și 13 țigani.

Se găsesc, de asemenea, contractele de arendare ale moșilor Aninoasa din 1836, Vulturești din 1836, 1845, Berieni din 1836, Balta din 1840 etc. precum și litigiile între proprietarii și arendașii acestor moșii.

Frecvente sînt și documentele privind succesiunea lui Constantin Vulturescu și a fiului acestuia, Barbu Vulturescu. În acest sens s-au păstrat listele veniturilor și cheltuielilor casei Vulturescu din 1841 pînă în 1865, cînd Grigore, fiul lui Barbu Vulturescu a devenit major.

ELENA CIUCA

MEHEDINȚI

În anul 1975 de la 13 persoane fizice din municipiul Drobeta-Turnu Severin și județul Mehedinți au fost achiziționate, prin donație și vânzare, 177 de documente și unități arhivistice de importanță documentar-istorică emise în secolele XVII—XX.

Pensionarul Ion Sfetcu din Pitulași, comuna Malovăț a donat filialei șase dosare cu acte administrative și judecătorești din secolele XIX și XX privitoare la satul Birda.

Pensionarul Dumitru Brehui din Drobeta-Turnu Severin a donat filialei 38 de urbarii și înscrisuri create în secolele XVIII—XIX precum și 24 de hărți și schițe din secolele XIX și XX privitoare la țara noastră, județul Mehedinți și alte zone geografice.

Se detașează prin valoarea lor documentar-istorică înscrisurile privitoare la stăpînirea moșilor Gogoși (3 iunie 1695 și 12 noiembrie 1766), Crăiești (alegerea de hotare în 1789), Boțești (mezat în 1820), urbariile, albul moldo-valah sau ghidul politice și pitoresc la traversarea principatelor Danubiene scris în limba franceză, precum și următoarele hărți: harta Daciei pentru istoria romană și harta Europei tipărite la Iași în perioada premergătoare Unirii de la 1859, o hartă a Valahiei și Moldovei tipărită în aceeași perioadă la Viena, o hartă în limba greacă a țărmului Mării Negre (sec. XVIII—XIX) și altele.

Menționăm și documentele cartografice, argument pentru lupta desfășurată de poporul nostru în secolul al XIX-lea pentru realizarea idealului său național de unire.

Pensionarul Constantin Bălulescu, tehnician din Drobeta-Turnu Severin, a donat șase înscrisuri din secolele XVIII și XIX privitoare la relațiile de proprietate și agrare în sinul unor obști moșnenești mehedintene.

Învățătorul pensionar Gh. Brașoveanu din Rocșoreni a donat o carte de judecată și tabelul clăcașilor improprietăriți în anul 1864 în acel sat.

Pensionarul Constantin I. Bordea din Drobeta-Turnu Severin a donat 10 documente din secolul al XIX-lea privitoare la relațiile de proprietate și agrare în zona Marga, județul Mehedinți.

Pensionarul Constantin Civitu din Drobeta-Turnu Severin a donat registrele, corespondența și fotografiile ale Societății corale „Renașterea” din Turnu Severin (1936—1948) constituite în 5 u.a. precum și sigiliul societății.

Juristul Tiberie Anastasescu a vîndut filialei 16 documente mehedintene din secolul al XIX-lea și un număr de broșuri și lucrări socialiste tipărite în București în anii 1919—1920.

Preotul pensionar Gh. Tinică a vîndut filialei 37 de înscrisuri din anii 1659—1860 privitoare la proprietăți și relațiile agrare în zona Degerați-Arvătești-Fîntina Domnească, la starea de spirit a locuitorilor satului Pitulași în anul 1860, la regulile de încartuire a trupelor austriece de ocupație în 1854.

Documentele din 1805 și respectiv 1810 ne atestă două instituții locale: stegarul de saun, Gh. Robu din Arvătești și Dumitru, județul din Cerneți.

Satul Desăragi, localitate ulterior dispărută, este atestată documentar la 1849, cînd locuitorii împrumută de la proprietarul Busuioceanu 3 000 ocă de porumb.

Profesorul Mihai Popescu din Cervenita, comuna Prunișor a vîndut filialei patru documente : zăpisele de vînzare a moșiei Degerați, Ercea și Prunișor în 1760 de către marele sluger Ioniță Glogoreanu polcovnicului C. Burileanu, cartea de hotărnicie a moșiei Degerați în 1800 și inventarul patrimoniului funciar al familiei I. Burileanu la 15 noiembrie 1858.

În fine, profesorul Pavel Ciobanu din Drobeta-Turnu Severin a donat filialei bogata sa colecție de manuscrise, culegeri de folclor, schițe și articole folclorice și etnografice, fotografii, plăci fotografice pe sticlă, material de propagandă cultural-artistică etc., documente create între 1897—1974. Colecția cuprinde date și informații despre activitatea revistei de folclor „Izvorășul” și a folcloristului mehedintean Gh. N. Dumitrescu, despre istoricul orașului Orșova și a vechiului cor bărbătesc de aci, despre societatea și corul „Doina” din Drobeta-Turnu Severin, despre zona folclorică din sud-estul Banatului și nordul Mehedințului, despre activitatea teatrală și istoricul acestora.

La filială, materialul documentar achiziționat în anul 1975 de la persoane fizice a fost organizat și inventariat în colecțiile „Documente”, „Hărți”, „Profesor Pavel Ciobanu”, „Preot Ion Sfetcu” și fondul Societatea corală „Renașterea” Turnu Severin.

NICOLAE CHIPURICI

MUREȘ

În anul 1975 filiala a intrat în posesia unor fonduri, colecții și documente importante privind istoria patriei și a județului.

Fondul personal Iustin Handrea (1927—1971).

Învățătorul Iustin Handrea (1905—1973) a încercat să aplice cercetările sociologice la nivelul de dezvoltare a satului Maiorești, în care a funcționat între cele două războaie mondiale. În acest sens a elaborat studii, programe și o amplă monografie vizînd organizarea și funcționarea unui muzeu școlar, dimensionat pe domenii de activitate cum ar fi istorie, botanică, zoologie, lucrări practice în agricultură. Alături de preocupările didactice a activat și pe tărîm cultural, contribuind la organizarea unor activități culturale la căminul cultural din Maiorești. A mai întocmit studii privind organizarea și aplicarea în practică a activității culturale din cadrul satului Maiorești, o pitorească așezare rurală de pe Valea Mureșului.

Alături de preocupările menționate trebuie subliniată și activitatea neobosită de culegător de folclor de pe Valea Mureșului cît și de lingvist, în care sens a adunat un bogat material lexical, materializat în peste 10 000 fișe cuprinzînd cuvinte și expresii uzuale în vocabularul regional de pe Valea Mureșului.

Cercetările efectuate s-au concretizat în 2—3 lucrări publicate și în manuscrisele unor studii rămase nepublicate, care în cea mai mare parte au fost donate filialei.

Ileana Horvath, pensionară din Tg. Mureș, descendentă directă din familia Haller, care a deținut în secolele trecute importante funcții de stat în Transilvania, a donat :

— două diplome din 1809 și 1816, de fapt, actele de numire de către împăratul Francisc I, în funcția

de comisar suprem provincial și de tezaurar al Transilvaniei a contelui Gabriel Haller.

În afara informațiilor deosebit de valoroase în domeniul istoriei instituționale a Transilvaniei, cele două diplome sînt scrise pe pergament și au o excelentă ornamentație fiind prevăzute cu frumoase sigilii atîrnate.

Fondul familial Bereczki de Torba.

Tiberiu Bereczki, funcționar din Tg. Mureș, descendent direct din familia de mici nobili cu același nume, a donat filialei 240 documente din anii 1607—1899 care se referă la : vînzări, cumpărări de terenuri, arendări, zalogiri, moșteniri de bunuri, împrumuturi de bani, ascultări de martori, hotărîri în procese de moșteniri și de hotărniciri, evaluări de pagube, înțelegeri, urmăriri de iobagi fugiți, cheazășii, testamente și altele.

Prin conținutul lor documentele aduc o contribuție valoroasă la cunoașterea vieții economico-sociale a satelor aflate în partea superioară a văii Nirajului din fostul scaun Mureș, folosirea pămîntului, circulația bunurilor funciare și prețul acestora, acapararea pămînturilor comunale de nobili, fuga iobagilor și altele.

Țimplăria de artă Ștefan Vigh Tg. Mureș — fond donat de Carol Vigh, profesor pensionar din Cluj-Napoca.

Fondul conține liste și oferte de prețuri de mobilă și de lucrări de Țimplărie fină, bugete de cheltuieli, corespondență cu clienții, schițe și desene detaliate de felurite obiecte de mobilă de artă, registru de comenzi, de modele și de evidența angajaților, liste de plată a angajaților, acte personale ale creatorului și altele din anii 1905—1952.

IOAN MOLDOVAN

NEAMȚ

În anul 1975 tezaurul documentar al Arhivelor Statului Neamț s-a îmbogățit cu noi și valoroase documente, achiziționate prin cumpărare de la Marta Vorel, pensionară din Piatra Neamț. Sînt două hrisoave domnești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, pentru înființarea unei „spîterii în tîrgu Pietrei di la Țănutul Neamțului”.

Documentul datat 1825 mai 26, este emis din cancelaria domnului Ioan Sandu Sturdza voievod și dă numitului Iacob Barocinschi „spîteriu” dreptul să deschidă „cu a sa cheltulală o spîterie” în Piatra Neamț.

Cel de-al doilea document, din 1840 decembrie 17 provine de la domnul Mihail Grigore Sturdza și întărește lui Anton Vorel „dritul Țănerii spîteriei din tîrgu Pietrei”.

De la aceeași persoană au mai fost achiziționate două diplome de licență în științele farmaceutice : prima din iulie 1840 dată de Universitatea din Pesta — Ungaria pentru Carol Vorel, iar a doua din iulie 1874 dată de Universitatea din Viena pentru Lascăr Vorel. Odată cu aceste documente s-au achiziționat un număr de 12 rețete din anii 1823—1825. Aceste documente prezintă o deosebită importanță pentru cunoașterea începuturilor farmaciei din Piatra Neamț. Documentele achiziționate au fost incluse în fondul „Documente și scrisori” al filialei noastre.

Profesorul pensionar Dumitru Constantinescu din Tg. Neamț și-a îmbogățit fondul personal aflat la

filiala noastră, donind un număr de 74 u.a. cuprinse între anii 1844—1904. Documentele, strînse cu rîvnă și dragoste de un bun cunoscător al istoriei acestor meleaguri, întregesc informațiile documentare privind istoria social-economică a „tîrgului de sub Cetatea Neamțului”. Cercetătorul va găsi prețioase informații despre contribuția locuitorilor din Tg. Neamț la războiul pentru independență din 1877, viața economică și culturală a „tîrgului”, înființarea „unei spițerii în mănăstirea Neamțului”, despre fabrica de postav a lui Mihail Kogălniceanu etc.

Dr. Paul Gotcu, pensionar, constant admirator al frumuseților județului Neamț, și-a sporit fondul personal donind la Arhivele Statului Neamț un manuscris cuprinzînd însemnările sale zilnice din perioada 5 mai—29 august 1944, timp în care donatorul era medic-maior la Apărarea Pasivă din București.

Achizițiile documentare făcute în anul 1975, vin să întregască valoarea tezaurului documentar păstrat la Arhivele Statului din Piatra Neamț.

MĂȚA IOAN

PRAHOVA

Filiala Arhivelor Statului județul Prahova a achiziționat prin donație sau prin cumpărare, în anul 1975 *, 283 documente, 32 fotografii, nouă pagini manuscrise de la N. Iorga, șapte scrisori, un tablou litografiat reprezentînd luarea Griviței, cel de-al patrulea atac sub conducerea lui Candiano Popescu, și peste 600 cărți și periodice.

Documentele au fost achiziționate de la învățătorul pensionar Gîrbea Nicolae, din Starchiojd, Adam Victor, tehnician la Combinatul Petrochimic Brazi, Ciuchi Ilarie profesor la școala generală din Poenarii Apostoli, Cosmulescu Pompiliu, economist la Trustul Construcții-Montaje Prahova, Georgescu Vasile, profesor pensionar și neobosit cercetător, profesor pensionar Răpeanu Constantin, Bocioacă Ion, profesor la Liceul N. Iorga din Vălenii de Munte, Coteanu Alexandru, pensionar din Ploiești, Barnea Maria din Vălenii de Munte, Predescu Octavian și Popescu Dan, ambii din Ploiești.

Printre donatori menționăm pe : Răpeanu Constantin, Adam Victor, învățătorul pensionar din comuna Ploieștiori, Bărbieru Nicolae și Tiu Dumitru, învățător pensionar din comuna Bătrîni și Ticu Constantin din Ploiești.

Documentele achiziționate au intrat în componența colecției „Documente foi volante”, în „Colecția de documente fotografice”, iar cărțile și periodicele în fondul de cărți al filialei.

În general acestea sînt acte domnești, cărți de dani și întăririi, hotărîri judecătorești, zapise de vînzare-cumpărare.

Dintre documentele mai importante achiziționate menționăm hrsoavele de la Petru cel Tânăr (1562), Mihai Viteazul (1595), Mihai Racoviță (1755), Șerban Cantacuzino (1683), Constantin Brîncoveanu (1704), Antonie Vodă din Popești (1670) ș.a.

Documentul achiziționat de la învățătorul pensionar Gîrbea Nicolae datat 1562 (august 20) și emis

la București, este o poruncă prin care Petru cel Tânăr v.v. întărește lui Gonțea, Stroe și Stoica cu filii și nepoții lui ocină la Chiojd, partea lor toată cîtă se va alege și din sat și din cîmp și din apă și din uscat și din pădure pentru că „le este vechi și drepti ocine și dedine”¹. Este cel mai vechi document păstrat la filiala Prahova.

Un alt document deosebit de valoros este și cel emis în cancelaria lui Constantin Mihai Cehan Racoviță vv. prin care întărește cartea veliilor boieri din 1755 decembrie 9, în care se hotărăște ca mănăstirea Sinaia să rămînă mai departe proprietatea celor 12 pogoaane de vie de la Valea Zidului — Cernătești, județul Saac, ce i-au fost dăruite la 1736 de Grigore Brașoveanul, împotriva plîngerii ce făcuse Nica Brașoveanul.

Semnalăm și documentul prin care Antonie Vodă din Popești Prahovei, poruncește preoților Voico și Tudor, logofătului Stoina, lui Dumitru și fraților lor să nu mai calce hotarele moșiei Studina, proprietatea mănăstirii Plăvicieni, „ci să-și ție fiecare partea lor de moșie după hotărîncia făcută de Dragomir Vornicul”. Documentul poartă semnătura domnitorului și sigiliu înelar octogonal aplicat în tuș roșu.

Multitudinea genurilor, a materialului suport pe care sînt scrise documentele, elementele de ornamentație care le completează, precum și limba în care au fost scrise sînt numai cîțiva din factorii care rețin atenția cercetătorilor, pe lîngă conținutul lor valoros.

Ele oferă informații referitoare la stăpînirea moșierilor, vînzări și cumpărări de pămînturi, aplicarea dreptului de preemțiune, cîmpiri de moșii, îndreptarea hotarelor unor moșii, atestarea existenței morilor, a circiumilor, circulația monedelor, răspîndirea scrisului în limba română etc.

Fotografiile reprezintă mari personalități politice și culturale ale țării, cînturari de seamă ai județului, poeți, scriitori, ziariști, compozitori etc. Semnalăm un tablou care înmănușează 32 de fotografii ale eroilor morți în războiul pentru independență. În partea de jos a fiecărei fotografii se indică numele eroului, gradul, data morții, localitatea și uneori regimentul din care făceau parte.

O altă piesă de valoare este litografia reprezentînd „troița ridicată cu prilejul aniversării a 60 de ani de la luarea Griviței” în comuna Mălăești, în memoria eroului sergent Grigore Ioan, cel care la Grivița, în mijlocul redutei, a luat steagul turcesc.

Cărțile și periodicele achiziționate aparțin unor mari personalități cum sînt : N. Iorga, B. P. Hasdeu, A. D. Xenopol etc. Ele întregesc seria lucrărilor existente în biblioteca documentară a filialei. Menționăm : „Studii critice” de C. Dobrogeanu Gherea, „România în războiul mondial 1916—1919”, 2 vol. „Regulamentul organic al Moldovei tipărit la New York, „Magnum Etymologicum Romaniae”, autor B. P. Hasdeu în 4 volume, apărut în 1886, 1893 și 1898, „Capitalul” de Karl Marx, apărut la Paris în 1934 etc.

FLORICA DUMITRICĂ

* La finele anului 1974 s-au achiziționat peste 1500 documente de valoare deosebită de la prof. Dionisie Fotescu și Vasile Georgescu din Ploiești.

¹ Documentul este publicat în *Documente privind Istoria României*, veacul al XVI-lea, B. Țara Românească, vol. III, 1551—1570, doc. nr. 202.

SATU MARE

În cursul anului 1975 filiala noastră a achiziționat următoarele documente, grupate în „Colecția de documente achiziționate“ :

De la Pușcaș Ioan din Satu-Mare s-a preluat un număr de 21 vederi și o pliantă privind municipiul Satu Mare, precum și o vedere din orașul Carei. Toate vederile datează din primele două decenii ale secolului XX.

De la Fanta Alexandru din Satu Mare s-au preluat următoarele documente : o scrisoare de maistru, scrisă pe hîrtie cu filigran, întocmită la data de 2 februarie 1850 la Arad, trei fotografii referitoare la cercul cultural din Satu Mare, de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. De la deținătorul Janitzky Paul din Satu Mare s-au preluat : 82 cărți poștale ilustrate din prima jumătate a secolului al XX-lea referitoare la municipiul Satu Mare, trei hărți ale orașului Satu Mare de la începutul secolului al XX-lea ; trei schițe de sistematizare a orașului Satu Mare, o hartă a județului Satu Mare din anul 1922, un sigiliu din metal al pompierilor din Satu Mare din anul 1875.

De la deținătoarea Pallay Catalina din Satu Mare a fost preluată diploma nobiliară a familiei Pallay, dată de împăratul Ferdinand al III-lea la 20 mai 1649. Diploma este completată cu blazonul familiei Pallay și pecetea atîrnată din ceară roșie pe suport.

De la Boros Inre din Satu Mare s-au preluat : o diplomă nobiliară dată de principele Transilvaniei. Mihai Apafi lui Emeric Boros de Szék la 5 decembrie 1672 și o copie a ei din 20 iunie 1797 ; o scrisoare de mărturie prin care se atestă nobilitatea unor succesori ai familiei Boros, din 23 august 1798.

De la André Francisc din orașul Satu Mare s-au achiziționat următoarele documente : un manuscris privind geografia Transilvaniei editat în limba germană în anul 1812.

VASILE MARINESCU SERGIU

SIBIU

În cursul anului 1975 la filiala Sibiu s-a primit o donație de documente și manuscrise provenită din colecția personală a lui Arnold Henrich, fost profesor în Sibiu. Donația a fost făcută de soția profesorului care, vreme de cîțiva ani, după pensionare, a lucrat și ca arhivist la Arhivele Statului din orașul nostru.

Dintre materialele cu valoare documentară menționăm : un jurnal despre desfășurarea evenimentelor din timpul revoluției de la 1848—1849 păstrat în original, probabil opera unui înaintaș al familiei cu numele Gustav Henrich, contemporan cu evenimentele ; un manuscris de note privind sintaxa limbii latine din anul 1847 ; mai multe conferințe în manuscris ținute la Sibiu și în alte orașe transilvănene între 1924—1940 de către alți doi descendenți ai familiei Henrich, pe teme economice (relații comerciale, de credit, contabilitate, statistică etc.).

Colecția de carte veche a bibliotecii documentare a filialei s-a îmbogățit prin achiziționarea unui atlas istorico-geografic, apărut la Amsterdam în anul 1651, în ex officina Joannis Ianssonii, o vestită casă de editură olandeză. După cunoștințele științifice ale epocii, atît în ceea ce privește conținutul operei, cit

și valoarea artistică a ilustrației, ea trebuie considerată o ediție rară chiar pe plan internațional. În cele peste 400 pagini ale sale, atlasul cuprinde zeci de hărți politico-administrative, în tehnica gravurii în cupru, cu explicații ample de ordin istoric pentru toate țările europene și pentru o bună parte a țărilor mai cunoscute din celelalte continente. Ceea ce reține atenția pentru noi sînt hărțile cu explicațiile epocii de la paginile 357 și 365 referitoare la provinciile românești : Transilvania — ca principat autonom, Țara Românească, Moldova.

Dată fiind puținătatea izvoarelor de acest gen, pentru jumătatea veacului al XVII-lea, atlasul cu valoare documentară poate suscita interesul imediat al specialiștilor, în primul rînd al istoricilor și geografilor.

NICOLAE NISTOR

SUCEAVA

În cursul anului 1975 s-au preluat mai multe documente, sub formă de achiziții și donații.

Dumitru Dugan, jurist — pensionar din Suceava, a depus spre păstrare la Arhivele Statului Suceava 425 documente din perioada 1750—1875. Acestea sînt : hrisoave, cărți domnești, zapise, învoielii, jalbe, scrisori, hotărnicii etc. privind mișcarea proprietății moșierești și răzeșești, obligațiile țăranilor, comerțul intern și extern în prima jumătate a secolului al XIX-lea în țările române, împărțirea moșiilor după 1812, războiul ruso-turc din 1828—1829, anul revoluționar 1848 și altele.

Fondul personal „Aurel Stino“, donat de profesoara Virginia A. Stino din Fălticeni, cuprinde acte de stare civilă, de studii, de proprietate, fotografii etc. dintre anii 1823—1950.

Fondul personal „Aurel Gheorghe Hutu“, donat de Aurel Gh. Hutu, dr. în drept din Cîmpulung Moldovenesc, cuprinde scrisori, memorii, hărți, fotografii etc. referitoare la lupta cîmpulungienilor pentru unirea cu patria în noiembrie 1918.

Dintre acestea menționăm : fotografia privind vizita la Cîmpulung din 16 ianuarie 1910 a scriitorilor : M. Sadoveanu, Cîrcin Pavelescu, George Rotică cu prilejul organizării serbării închinată lui Ion Creangă etc.

Ionel Dîrdală, profesor din Cîmpulung Moldovenesc, a donat diferite acte de vânzare-cumpărare, hotărîri ale judecătoriei Cîmpulung Moldovenesc dintre anii 1854—1937. Interes deosebit prezintă certificatele de însemnări ale lui Iacob Popa, memorandist, deținut în închisoarea Seghedin, scrise între 1892—1896 și 1904.

Băncescu Alexandru, funcționar din Cîmpulung Moldovenesc a vîndut Arhivelor Statului Suceava documente din secolul al XIX-lea din care menționăm : hotărîrea judecătorească din 1858 prin care Oficiul districtului Cîmpulung, împotriva pretențiilor administrației Domeniului Statului, recunoaște familiei Străjer din Pojorita dreptul de proprietate asupra „moșiei“ Străjerime din această localitate.

MIRON VASILE

TIMIȘ

În anul 1975 filiala noastră a intrat în posesia unor documente privind familia Balaythi de Tileagd și Csanady din comitatul Bihor, din anii 1601—1711,

vindute de Révész Emeric, pensionar din Timișoara. Majoritatea documentelor reflectă raporturile economice și sociale dintre nobili și iobagi, care au recurs la împrumuturi bănești, zălogindu-și libertatea pentru obținerea lor. Documentul din 20 martie 1611 atestă că în fața a mai mulți nobili, Pap Gal și fiul său s-au declarat iobagi pe vecie lui Balaythi Gheorghe, soției și urmașilor acestora pentru 200 forinți, iar un număr de 26 iobagi „dara-banți” și administratorul Toma Gheorghe se pun chezași, obligându-se să plătească 200 forinți după Pap Gal și fiul dacă vor fugi sau vor refuza să-și îndeplinească obligația. În același sens menționăm și documentul din 10 septembrie 1648 care atestă că Brata Mihai, Vidican Gh. și alții se declară chezași față de Balaythi Elisabeta, soția lui Csanady Ștefan, pentru Gabor Mihai care se recunoaște iobag supus pentru 240 forinți primiți.

Alte documente atestă proprietățile familiei Balaythi și Csanady: cel din 1601 prin care Sigismund Bathory, principele Transilvaniei atestă că posesiunea Isopalla din comitatul Bihor este proprietatea lui Paul de Tilleagd și transmutul din 1585 prin care această posesiune i-a fost dăruită, documentul din 9 februarie 1634 prin care Gheorghe Rákóczi I, principe al Transilvaniei donează pământuri în comitatul Bihor lui Ioan Balaythi de Tilleagd și soției sale, Elisabeta. De asemenea, documentul din 1704 este un extras eliberat de judele conventului (Iasoviensis) Martin Zsarnay, cuprinzând actele de proprietate ale familiilor Balaythi, Betlen și Csanady eliberate între anii 1550–1703, acestor familii, donații, vânzări și cumpărări de pământuri, locuri deșerte și sate cu iobagi din Transilvania, Ungaria, Iugoslavia.

Alte acte se referă la anchete și procese pentru proprietățile acestor familii.

Un document din anul 1593, semnat de Sigismund Bathory, principele Transilvaniei recunoaște că Paul Craznay cămărașul salinelor din Maramureș a dat socoteală exactă de veniturile celor 12 vămi de moară în perioada 1588–1591.

Enunțarea pe scurt a decretelor și articolelor de legi date în perioada 1609–1655 de către Matias al II-lea și Ferdinand al II-lea, al III-lea și al IV-lea în vederea reglementării stringerii dijmelor în partea superioară a regatului, deoarece s-au constatat abuzuri la încasarea dijmelor și rețineri din dijmă domnească de către stringătorii de dijme, este cuprinsă într-un alt document.

De asemenea, s-au achiziționat circulare date de către Mitropolitul Andrei Șaguna între anii 1854–1859, referitoare la indemnarea tinerilor spre școlile comerciale și de meserii, instrucțiuni date pentru Ardeal privind aplicarea pedepselor pentru nefrecventarea școlilor; administrarea averii bisericilor și școlilor.

Alte documente din anii 1878–1884 se referă la construirea de biserici ortodoxe din Vălișoara, Borlova, Olosag, Domașnea, cuprinzând devizul construcției, situații privind costul lucrărilor, planuri, schițe etc.

Interesante sînt listele privind prețurile la muncile executate de pietrari, dogari, fierari, rotari, dulgheri în anii 1839–1841 și zugravii în anii 1845–1847.

Tot în acest an profesorii Țircovnicu Victor și Onciulescu Dimitrie din Timișoara au oferit spre

fotocopiere documente din arhivele din R. S. F. Iugoslavia (Voivodina și Karloviț) referitoare la activitatea învățătorilor din districtul Timișoara (1816), statistica școlilor și caselor din Banat (1777).

V. COTOȘMAN

TULCEA

În cursul anului 1975 Filiala Arhivelor Statului Tulcea, a achiziționat de la Vlad Iosif, pensionar din orașul Tulcea trei acte de proprietate (tapu) scrise în limba turcă din perioada: 1862–1876, prin care locuitorul Gheorghe Filip din Tulcea cumpără imobile și terenuri în mahalalele Cazacu, Ceair și Beștepe din orașul Tulcea.

Interesante sînt notele în limba română de pe verso-ul unui act care consemnează cheltuielile făcute de proprietar pentru repararea caselor, una din ele fiind pricinuite de „stricăciunea potopului din luna iunie 1876”. Toate cheltuielile au fost făcute în napoleoni și lire turcești meșterilor Iohan Rudolf și Iacob Anker.

De asemenea, prin bunăvoința medicului Radu Georgescu-Tulcea, din orașul Tulcea, s-au donat Filialei patru documente și o fotografie din perioada anilor 1919–1932.

Semnificative sînt copia statutului „Uniunii generale a pescarilor din România”, cu sediul la Tulcea, precum și discursul rostit în ședința Adunării deputaților din 27 iunie 1931 de deputatul județului, Nicolae Georgescu-Tulcea în chestiunea improprietăților în județul Tulcea în general și în Delta Dunării în special.

STAN GLIGOR

VASLUI

În cursul anului 1975 am primit prin donație 75 de documente de la prof. Mancaș Ioan, muzeograf la Muzeul județean Vaslui și de la prof. Ciudin Ștefan, pensionar din comuna Tăcuta, județul Vaslui. Aceste documente provin din perioada 1825–1881 și prezintă valoare pentru istoria locală. Ele cuprind informații referitoare la administrarea bunurilor, circulația banilor, tocmeli și socoteli agricole încheiate între diferiți cetățeni de pe raza fostului județ Vaslui. Aceste documente au fost inventariate în cadrul „Colecției de documente foi volante”.

GÎRNEAȚĂ COSTICĂ IOAN

VÎLCEA

În cursul anului 1975 un număr de nouă cetățeni din județ au donat filialei Arhivelor Statului Vîlcea, peste 850 documente.

Toți donatorii, pentru actul patriotic de care au dat dovadă au fost trecuți în „cartea de aur” a donatorilor filialei și popularizați în ziarul „Orizont” și la postul de radio Craiova.

„Colecția prof. Gr. Surdu” din Brezoi cuprinde 452 documente din perioada 1691–1916 din zona Văli Lotrului și o parte din satele de munte de pe Valea Oltului și reprezintă acte de alegeri, chitanțe, jalbe, zapise, vânzări, diate, înțelegeri, hotărnicii, plăngerii, răscumpărări, arende, învoielii, împrumuturi etc.

Dintre documentele mai importante, menționăm actul din 5 decembrie 1691, prin care egumenul Coziei, Vasile, reînnoiește actul de arendare a moșiei mănăstirii de pe Lotru, cu locuitorii din Brezoi, Luncani, Malaia și Voineasa. Sătenii, printre altele, se obligă să dea și „4 jderi, 400 păstrăvi și lipani și 4 lostrițe”; documentul din 1722 prin care Pătru Drăgănescu vinde lui Văsil Cărpaci din Cîineni „un ostrov de pe Olt” cu 10 taleri.

Colecția avocat Vasile C. Ion din Drăgășani cuprinde un număr de 239 documente din localitatea Glăvile, din perioada 1780—1900 formate din: jalbe, foi de zestre, liste de cheltuieli, împrumuturi, diate, hotărnicii, răscumpărări și instrucțiuni pentru alegerea Divanului Ad-hoc, reprezentând o sinteză de peste un secol a satului românesc, din zona colinară și măsurile pentru dezvoltarea viticulturii.

Colecția preot Ion Marinescu din Zăvoieni, comuna Măciuca este formată din 40 documente din perioada 1836—1874, adunate din zona Crețeni—Zăvoieni.

Colecția Predeanu A. Dumitru, țăran din comuna Voineasa cuprinde un număr de 30 documente din perioada 1822—1880 care întregesc unele probleme legate de vechea obște a moșnenilor.

Colecția Tonțu Ion, țăran din Surpatele, comuna Frințești cuprinde un număr de 30 documente originale și copii din perioada 1565—1912, după actele pe care le-a predat Academiei în perioada interbelică.

Colecția Vasilescu N. Ion — profesor pensionar din Mărgineni, comuna Valea Mare, județul Vâlcea — 27 documente din perioada 1819—1874, este formată din foi de zestre, diate, acte de hotărnicie, acte de cheazășie, de vânzare, hotăriri judecătorești, reclamații ale aleșilor satului.

Colecția Ureche Gh. Gheorghe, țăran din Horezu, cuprinde 15 documente din 1839—1899, printre care

se numără și planul de hotărnicie a unor munți între moșnenii din Romani și Brizoteni.

Colecția Bulz Nicolae, țăran din Voineasa cuprinde șapte documente din anii 1836—1845, legate de schimbul de proprietăți și de exploatarea forestieră.

Colecția Floroiu Nicolae, țăran din Bătășani, comuna Măciuca, conține trei documente din perioada 1790—1820 din zona de sud-vest a județului.

Purece Elena, casnică din Rm. Vlcea a donat filialei fondul personal „Constantin Dascălu” format din nouă manuscrise literare, patru brevete de decorații, două fotografii, șase documente personale și două sigilii.

Constantin Dascălu s-a născut în 1918 și a încetat din viață la 19 ianuarie 1974, ocupând mai ales funcții administrative în diverse întreprinderi și instituții de pe Valea Jiului.

În timpul celui de-al doilea război mondial a participat ca locotenent în cadrul Diviziei 9 cavalerie, distingându-se prin fapte deosebite, pentru care a primit o seamă de decorații românești, sovietice și cehoslovace, între care „Steua Republicii”, „Leul cehoslovac” etc. O parte din brevetele acestor medali și decorații se află în fond, precum și copia documentului de înnoțare a familiei Wrostandski datat la 1281.

De asemenea, menționăm și cele două fotografii din timpul vizitei dr. Petru Groza în ani 1947—1948 în Hațeg. Cele nouă volume de manuscrise literare, cuprind în special poezii, publicate parțial în culegeri sau în ziare și reviste, altele inedite cu adnotările Editurii Eminescu.

Cetățenii Buncilă Gh. și Ghițulescu Titu din Rm. Vlcea și Vasile C. Ion au donat bibliotecii filialei diferite cărți și periodice.

CORNELIU TAMAȘ

ASUPRA ELABORĂRII ȘI SEMNIFICAȚIEI DECLARAȚIEI DE CONSTITUIRE A B.N.D.

VASILE LIVEANU

Într-unul din numerele trecute ale „Revistei Arhivelor” a fost publicat, sub titlul „Declarația celor patru partide care au constituit Blocul național-democrat”, un document aflat la Arhivele Statului din București în fondul Ministerului de Interne¹. În acest articol ne propunem să elucidăm natura și importanța documentului menționat și, odată cu aceasta, să aducem unele precizări cu privire la elaborarea și semnificația actului de înființare a B.N.D. Vom folosi în acest scop și unele documente expuse în muzeele din București, neutilizate în lucrările publicate până în prezent.

Premisele istorice interne decisive ale constituirii B.N.D. la 20 iunie 1944 sînt cunoscute. De aceea, amintim pe cele mai importante :

1. Activitatea îndelungată desfășurată de P.C.R. în vederea unirii tuturor forțelor capabile să contribuie la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, scoaterea țării din războiul hitlerist, redobîndirea independenței naționale și reunirea nordului Transilvaniei, alăturarea României la războiul antifascist.

2. Creșterea rapidă și intensă a stării de spirit și acțiunilor antihitleriste ale întregului popor ;

3. Compromiterea dictaturii fasciste care adusese țara în pragul unui dezastru național a cărui îndepărtare nu mai suferea amîinare ;

¹ Vezi „Revista Arhivelor”, an. LI, vol. XXXVI, 1974, nr. 3, p. 395.

TEXTUL DECLARAȚIEI
DE CONSTITUIRE A B.N.D.
AFLAT LA ARHIVELE STATULUI BUCUREȘTI.
FOND MINISTERUL DE INTERNE
INV. Nr. 1264. Dosar 21/1944.

Declarație

Partidul Național-Tărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat, prin delegații lor împuterniciți : pentru Partidul Național-Tărănesc și Partidul Național-Liberal de *Președinții* Partidelor respective, iar pentru Partidele Comunist și Social-Democrat de către organele lor de conducere — avînd în vedere situația gravă în care se găsește România astăzi, în urma înlăturării regimului politic constituțional democratic și a guvernărilor cu caracter fascist, au hotărît să constituie un Bloc național-democratic, care să activeze pentru salvarea țării, avînd următoarele țeluri :

4. Realizarea Frontului Patriotic Antihitlerist în a doua jumătate a anului 1943 ;

5. Încheierea Frontului Unic Muncitoresc spre sfîrșitul lunii aprilie 1944 ;

6. Încheierea acordului de colaborare dintre Partidul Comunist Român, Partidul Social Democrat, Partidul Socialist — Tărănesc și Partidul Național Liberal Tărănesc în mai 1944 ;

7. Legăturile stabilite între P.C.R. și cercurile palatului și ale generalilor și ofițerilor superiori antihitleriști în aprilie-iunie 1944 ;

8. Întărirea în rîndurile aderenților P.N.Ț. și P.N.L. a curentului care cerea liderilor acțiuni antihitleriste hotărîte.

Condițiile externe în care s-a constituit B.N.D. sînt de asemenea cunoscute. Amintim : 1. Victoriile Armatei Sovietice care purta greul războiului contra hitlerismului și trecuse deja pe teritoriul României. 2. Victoriile aliaților occidentali care deschisesea fronturile din Italia și Franța. 3. Succesele mișcării de rezistență din țările europene.

Textul declarației de constituire a B.N.D. publicat în „Revista Arhivelor” se deosebește de textul declarației de constituire a B.N.D. publicat în „România Liberă” ilegală din 10 august 1944 și reprodus în numeroase lucrări. În textul publicat de : „România Liberă” sînt indicate cinci puncte asupra cărora P.C.R., P.S.D., P.N.Ț. și P.N.L. căzuseră de acord, iar ultima parte a declarației este intitulată *post-scriptum*. În textul apărut în „Revista Arhivelor” sînt indicate numai patru puncte asupra cărora se înțeleseseră partidele constitutive ale B.N.D. în redactarea acestor patru puncte constatîndu-se unele deosebiri față de textul din „România Liberă” iar ultima parte a declarației nu poartă titlul de *post-scriptum*.

Redăm mai jos ambele texte. Am subliniat expresiile sau cuvintele izolate care nu sînt identice în cele două texte. (Nu am subliniat și deosebirile de ortografie).

TEXTUL DECLARAȚIEI
DE CONSTITUIRE A B.N.D.
PUBLICAT ÎN „ROMÂNIA LIBERĂ”
DIN 10 AUGUST 1944.

Declarație

Partidul Național-Liberal, Partidul Național-Tărănesc, Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat, prin delegații lor, împuterniciți pentru partidele : Național-Liberal și Național-Tărănesc de *prezidenții* partidelor respective, iar pentru Partidele : Comunist și Social-Democrat de organele lor de conducere,

avînd în vedere situația gravă în care se găsește România astăzi, în urma înlăturării regimului politic constituțional-democratic și a guvernărilor cu caracter fascist, au hotărît să constituie un Bloc Național-Democratic, care să activeze pentru salvarea țării avînd următoarele țeluri :

1. Încheierea fără întîrziere, în baza ofertei făcute de Aliați, a unui armistițiu cu Națiunile Unite.

1 Încheierea, fără întârziere, a unui armistițiu cu națiunile *aliat*e (Marea Britanie, Statele Unite, Uniunea Sovietică și *aliții lor*), căutînd a obține *cele mai bune condiții* pentru interesele țării.

2 Eșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, *reîncadrarea în alianțele ei firești* și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3 În acest scop : înlăturarea regimului actual de dictatură, *restabilirea regimului monarhic constituțional democratic și a libertății cetățenești*.

4 Menținerea *ordinii* și realizarea *unei păci* conforme cu interesele *naționale și de stat*.

Se face *mențiune* că în *cursul* discuțiilor pentru constituirea acestui bloc, delegații partidelor Comunist și Social-Democrat au propus și participarea grupărilor : Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică și Partidul Socialist Muncitoresc Țărănesc.

În urma discuțiilor avute asupra acestei propuneri, delegații partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal declarînd că, întrucît cele patru partide democratice din acest bloc reprezintă aproape unanimitatea de opinie a țării și a forțelor politice, care au combătut în permanență atît orientarea externă alături de Axă, cît și regimurile de dictatură în interior, toți delegații au căzut de acord ca Blocul să fie constituit numai din aceste *patru* partide.

Formațiunile politice care alcătuiesc Blocul Național-Democratic își păstrează întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit, neprivind decît punctele mai sus fixate.

20 iunie 1944.

(Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii), căutînd a obține *condițiunile posibile cele mai bune* pentru interesele țării.

2 Eșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană, *alăturarea ei de Națiunile Unite* și restabilirea independenței și suveranității naționale.

3 În acest scop : înlăturarea actualului regim de dictatură și *înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice tuturor cetățenilor țării*.

4 Menținerea *unei ordine democratice* și realizarea *păcii*, conform cu interesele *statului și poporului român*.

5 Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întârziere a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite.

P.S. Se face *mențiune*, că în *timpul* discuțiilor pentru constituirea acestui bloc, delegații partidelor Comunist și Social-Democrat au propus și participarea grupărilor : „Frontul Plugarilor”, „Uniunea Patriotică” și „Partidul Muncitoresc și Țărănesc”. În urma discuțiilor avute asupra acestei propuneri, delegații partidelor Național-Țărănesc și Național-Liberal declarînd, că întrucît cele patru partide reprezintă aproape unanimitatea de opinie a țării și a forțelor politice care au combătut în permanență, atît orientarea alături de Axă cît și regimurile de dictatură în interior, toți delegații au căzut de acord ca „blocul” să fie constituit numai de aceste 4 partide.

Formațiunile politice care alcătuiesc BLOCUL NAȚIONAL-DEMOCRATIC își păstrează întreaga independență ideologică și politică. acordul intervenit neprivind decît punctele mai sus fixate.

20 iunie 1944.

Pe lîngă unele deosebiri redacționale, fără semnificație politică, cele două texte prezintă și anumite deosebiri cu importante implicații politice în epocă și de mare interes istoric. Cum se explică aceste deosebiri ? Ce reprezintă documentul aflat la Arhivele Statului din București ?

Pentru a răspunde la aceste întrebări trebuie să amintim unele din evenimentele care au precedat adoptarea de către cele patru partide a declarației de constituire a Blocului Național — Democrat. La începutul lunii mai 1944 la o întîlnire între L. Pătrășcanu, C. Titel — Petrescu, D. Brătianu, I. Maniu, s-a decis principal colaborarea celor patru partide, constituindu-se un „comitet de acțiune” în care au intrat cîte doi reprezentanți ai fiecărui partid, din partea P.C.R. — P. Constantinescu — Iași și V. Bigu, din partea P.S.D. — Șt. Voitec și I. Jumanca, din partea P.N.Ț. — Gh. Pop și I. Hudiță, din partea P.N.L. — C. C. Zamfirescu și Bebe Brătianu².

La începutul lunii iunie 1944 — după presupunerea noastră la 8 iunie 1944 — dar în

orice caz pînă la 10 iunie 1944 — în cadrul comitetului s-a ajuns la redactarea textului proiectului de acord, transmis „ad-referendum” conducerilor celor patru partide³. Față de târăgănelile de ultimă oră ale liderilor partidelor istorice, C.C. al P.C.R. a trimis acestora o nouă scrisoare ultimativă, în urma căreia s-a ajuns la 20 iunie 1944 la definitivarea acordului de constituire a B.N.D.⁴.

Documentul aflat în fondul Ministerului de Interne de la Arhivele Statului din București se prezintă sub forma unei foi dactilografiate. În dosarul respectiv se mai află doar un plic și încă o foaie dactilografiată cuprinzînd traducerea în franceză a ultimei părți a declarației de constituire a B.N.D. în *forma publi-*

³ Vezi sursele citate la V. Liveanu, *Rotul P.C.R. în pregătirea insurecției naționale antifasciste armate* (în lumina izvoarelor publicate în anii 1943—1947), în „Revista de istorie”, XXVII 1974, nr. 8, p. 1133—1154. Am expus tot acolo motivele care ne fac să presupunem că asupra textului preliminar al acordului s-a căzut de acord la 8 iunie 1944. Adăugăm că mesajul trimis de I. Maniu la Cairo în 10 iunie 1944 vorbea despre Blocul Național-Democrat ca deja constituit (Rumania at the peace conference Paris, 1946, p. 1).

⁴ V. Liveanu, *op. cit.*, p. 1153—1154.

² „Jurnalul de dimineață” din 5 ianuarie 1944 ; *Cronica unor zile istorice*, București, 1971, p. 24.

cată de România Liberă din 10 august 1944. În dosar nu se face nici o mențiune asupra modului în care textul românesc al declarației B.N.D. a ajuns în fondul Ministerului de Interne. Pe colțul din dreapta sus al documentului este scris cu creionul „Gh. Popp”, iar pe dosar (un simplu carton îndoit), este scris „M.A.S.”.

Traducerea franceză aflată la dosar conține sub titlul „post-scriptum” ultima parte a declarației B.N.D., având în textul din „România Liberă” mențiunea „P.S.”, mențiune care nu figurează în versiunea românească a declarației aflată în același dosar. Traducerea franceză conține expresia „pendant les discussions” care corespunde expresiei „în timpul discuțiilor”, aflată în textul din „România Liberă”, dar care nu se află în versiunea românească din dosar; în această versiune găsim expresia „în urma discuțiilor”. În sfârșit, traducerea franceză denumește partidul prezidat de M. Ralea, „Parti travailliste et paysan”, ceea ce corespunde denumirii „Partidul Muncitoresc și Țărănesc” din textul publicat de România Liberă, pe cînd în versiunea românească din dosar acest partid este denumit „Partidul Socialist Muncitoresc Țărănesc”. Tocmai aceste trei caracteristici ale textului francez ne duc la concluzia că el reprezintă traducerea declarației B.N.D. în forma apărută în „România Liberă” din 10 august 1944. În plus, traducerea franceză are patru semnături (dactilografiate): „Pour le parti national-paysan ss. Iuliu Maniu, Pour le parti national — liberal ss. C. Brătianu, Pour le parti social Democrate ss. C. Titel — Petrescu, Pour le parti communiste ss. Pătrășcanu”.

Deci chiar dosarul din fondul Ministerului de Interne ne pune de fapt în față, pe lîngă o versiune românească a declarației de constituire a B.N.D., deosebită de cea cunoscută din „România Liberă” și textul publicat de ziarul ilegal editat de P.C.R. (tradus în franceză).

Mențiunea „Gh. Popp” sugerează că ea provine de la acest fruntaș țăranist, membru în comitetul de acțiune, care a discutat și redactat declarația⁵. Acest element al informației și cele relatate mai sus, cu privire la modul în care s-a ajuns la crearea B.N.D., sugerează ipoteza că versiunea românească a declarației B.N.D., aflată în dosarul studiat, reprezintă un proiect preliminar, de declarație, asupra căruia membrii „comitetului de acțiune”, alcătuit din reprezentanții celor patru partide, căzuseră de acord și care, în urma discuțiilor și a insistențelor P.C.R., a fost definitivat în forma publicată de „România Liberă” ilegală (și după 23 August 1944 de C. Titel Petrescu⁶).

⁵ Pe plicul aflat în dosar sînt trecute cîteva nume „Vulc-Mițită, Ralea-Tot-Rîmniceanu, Mițită”, Ralea, Rîmniceanu, Mițită (Constantinescu ?) erau oameni politici cu care Gh. Pop avea, desigur, contacte.

⁶ „Almanahul Socialist”, 1946, p. 43.

și de „Jurnalul de dimineață” din 5 ianuarie 1945)⁷.

Ipoteza sugerată de studiul dosarului aflat la Arhivele Statului din București devine certitudine în lumina următorului fapt:

În sala 7 a Muzeului de Istorie a Partidului Comunist Român a mișcării revoluționare și democratice pe care îl vom denumi în continuare Muzeul de Istorie a Partidului este expusă o copie dactilografiată a textului „Declarației”, aflat în fondul Ministerului de Interne de la Arhivele Statului din București⁸ și pe care se află însemnări manuscrise (adăugiri și modificări) aparținînd delegatului P.C.R. în „comitetul de acțiune” al celor patru partide — Petre Constantinescu Iași. Materialul provenit chiar de la tovarășul Petre Constantinescu — Iași este expus la muzeu cu indicația că reprezintă un concept al declarației de constituire a B.N.D. cu „adnotări” ale lui P. Constantinescu — Iași. Dintre aceste adnotări una — cea cuprinzînd un al cincilea punct al declarației — o regăsim în textul din „România Liberă” al declarației într-o formulare deosebită, care păstrează însă sensul și conținutul însemnării manuscrise a delegatului P.C.R. Aceasta arată că adnotările lui P. Constantinescu — Iași au fost făcute înainte de definitivarea declarației, tocmai în scopul definitivării ei. Într-adevăr, toate celelalte adnotări ale delegatului P.C.R., referitoare la primele patru puncte ale acordului de creare a B.N.D., le găsim incluse tale-quala în textul declarației de constituire a B.N.D. publicat în „România Liberă” din 10 august 1944.

Deci, textul declarației B.N.D. de la Arhivele Statului din București reprezintă un proiect preliminar discutat în cadrul „comitetului de acțiune” al celor patru partide (și aflat de aceea în posesia membrilor comitetului, P. Constantinescu și Gh. Pop). Însemnările lui P. Constantinescu — Iași pe textul expus la Muzeul de Istorie a P.C.R. reprezintă propunerile pentru definitivarea proiectului făcute în numele partidului comunist. Textul publicat în „România Liberă” din 10 august 1944 a reprezentat forma ultimă, definitivă, a declarației de constituire a B.N.D.

Vom trece acum la o scurtă analiză a semnificației clauzelor declarației de constituire a B.N.D. și a implicațiilor politice ale propunerilor de definitivare a ei, prezentate de P.C.R. (și reflectate de materialul muzeistic amintit mai sus).

⁷ În ce privește traducerea franceză aceasta era destinată, firește, informării cercurilor politice străine. Mențiunea „M.A.S.” aflată pe dosarul din fondul Ministerului de Interne, indică posibilitatea ca materialul să fi provenit de la „Ministerul Afacerilor Străine”. Adăugarea semnăturilor care în textul răspîndit în țară au fost evitate pentru a nu da loc la represiuni, avea rostul de a da declarației mai multă greutate în ochii opiniei publice internaționale.

⁸ Singura deosebire față de textul de la Arhivele Statului constă în aceea că în materialul dactilografiat expus la muzeu paranteza punctul I al declarației nu conține cuvintele „și aliații lor”.

Primul punct al declarației de constituire a B.N.D. prevedea încheierea neîntârziată a armistiului cu Națiunile Unite — deci *ieșirea imediată din războiul hitlerist*. Precizarea că prin Națiunile Unite se înțelegeau U.R.S.S., S.U.A. și Anglia avea rostul de a sublinia necesitatea ca armistiul să fie negociat cu toate cele trei puteri aliate, într-un moment în care partidele burgheze încercaseră să negocieze numai cu reprezentanții puterilor occidentale⁹. Subliniindu-se necesitatea eforturilor tuturor partidelor în vederea obținerii celor mai favorabile condiții posibile de armistițiu, se arăta totodată (la punctul 1) că drept bază a armistiului trebuiau acceptate fără înfrînzire condițiile oferite de Națiunile Unite. Era o referire la condițiile de armistițiu propuse României de U.R.S.S., Anglia și S.U.A. la negocierile de la Cairo și Stockholm.

După cum se vede din documentul expus la Muzeul de istorie a P.C.R. reprezentantul P.C.R. a fost cel care a propus la punctul 1 al proiectului de declarație expresia „încheierea fără înfrînzire a unui armistițiu” să fie completată devenind „încheierea fără înfrînzire în baza ofertei făcute de aliați, a unui armistițiu”, iar expresia „căutînd a obține cele mai bune condițiuni” să fie de asemenea completată devenind „căutînd a obține condițiunile cele mai bune posibile” (subliniat de V. L.). Ambele propuneri au fost acceptate și introduse în textul definitiv al declarației de constituire a B.N.D. Precizările astfel introduse în prima clauză a declarației erau foarte importante subliniind că baza pe care se putea realmente încheia armistiul o constituiau clauzele propuse României de U.R.S.S., Anglia și S.U.A. și că, în general, eforturile aderenților B.N.D. trebuiau să tindă la asigurarea condițiilor de armistițiu cele mai bune posibile în împrejurările date. Partidul Comunist Român, pronunțîndu-se pentru obținerea unor clauze de pace cît mai favorabile pentru România, se situa totodată pe o poziție realistă, considera că singura soluție realmente posibilă în interesul național al țării era să se pornească de la clauzele de armistițiu oferite de cele trei mari puteri antihitleriste și să se țină seama de împrejurările concrete existente atunci, de starea de fapt creată prin participarea regimului antonescian la războiul hitlerist. Preconizînd introducerea în declarația B.N.D. a celor două precizări susmenționate, P.C.R. urmărea să accelereze în interesul țării acceptarea de către liderii partidelor burgheze a condițiilor de armistițiu propuse României¹⁰.

În cursul discutării proiectului de declarație s-a ajuns probabil și la decizia de a se modifica formularea inițială din primul punct „națiunile aliate” prin formularea mai exactă „Națiunile Unite” precizîndu-se (prin paranteza din cadrul acestui punct) că în numele națiunilor unite armistiul avea să fie încheiat cu cele trei mari puteri antihitleriste, așa cum s-a și întîmplat. Acceptînd introducerea în declarația B.N.D. a modificărilor propuse de P.C.R. celelalte trei partide au recunoscut justetea poziției comunistilor. De altfel prima clauză a acordului de constituire a B.N.D. chiar în forma ei din proiectul inițial a contribuit ca reprezentanții partidelor național-tărănesc și național-liberal să renunțe la atitudinea de temporizare de pînă atunci și să se declare de acord cu clauzele armistiului propuse de U.R.S.S., Anglia și S.U.A. La 10 iunie 1944 după ce se căzuse de acord asupra proiectului inițial al declarației B.N.D., I. Maniu a transmis la Cairo, lui Barbu Știrbei odată cu informația asupra constituirii B.N.D. și decizia lui N.D. și a regelui de a accepta condițiile de armistițiu propuse de U.R.S.S., Anglia și S.U.A., la 12 aprilie 1944.

Punctul al doilea al declarației de constituire a B.N.D. prevedea ieșirea României din Axă, eliberarea țării de ocupația germană și alăturarea ei la Națiunile Unite, subliniind că realizarea acestor obiective trebuia să implice recucerirea independenței și suveranității naționale.

Obiectivele stabilite prin clauzele celui de-al doilea punct al acordului și anume eliberarea României de ocupația germană și alăturarea ei la Națiunile Unite implicau de asemenea întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste. Trebuie spus că și în a doua clauză a acordului în formularea din proiectul inițial a fost introdusă la propunerea P.C.R. o precizare importantă prin aceea că accentua necesitatea alăturării României la coaliția statelor care luptau contra Germaniei. În adevăr, în proiect se vorbea de ieșirea României din Axă, eliberarea ei de ocupația germană și „reîncadrarea în alianțele ei firești”. Această din urmă formulare o regăsim, de altfel, în scrisoarea C.C. al P.C.R. către Comitetul Executiv al P.N.T. din 24 aprilie 1944 citată mai jos. Așa cum reiese din documentul expus la Muzeul de Istorie a Partidului, delegatul P.C.R. a propus înlocuirea cuvintelor amintite prin expresia „*alăturarea României de Națiunile Unite*” (subl. ns.) adică de națiunile care se obligaseră să participe la războiul anti-

⁹ Cf. Hillgruber, *Hitler, König Karl und Marschall Antonescu, Die deutsch-rumänischen Beziehungen, 1938–1944*, Wiesbaden, 1954, p. 180; M. Mourin, *Le drame des états satellites*, Paris, 1957, p. 155.

¹⁰ La 12 aprilie 1944, ambasadorul sovietic la Cairo, Novicov i-a comunicat lui Barbu Știrbei aflat în capitala Egiptului, condițiile armistiului propus României în numele U.R.S.S., Anglia și S.U.A. B. Știrbei a transmis imediat lui I. Maniu condițiile armistiului. Potrivit unui comunicat ulterior al guvernului sovietic, aceste condiții prevedeau: 1. Ruptura cu Germania și lupta comună a trupelor române și aliate inclusiv Armata Roșie împotriva germanilor, în scopul restabilirii independenței și

suveranității României, 2. Restabilirea graniței româno-sovietice din iunie 1941, 3. Plata de reparații de război Uniunii Sovietice, 4. Inapoierea tuturor prizonierilor și internaților aliați, 5. Asigurarea posibilităților pentru trupele sovietice și aliate de a se mișca liber pe teritoriul României dacă aceasta o vor cere necesitățile războiului, 6. Consimțămîntul guvernului sovietic și a guvernelor aliate la anularea arbitrajului de la Viena asupra Transilvaniei și acordarea de ajutor pentru eliberarea Transilvaniei (*Relațiile sovieto-române*, Edit. în limbi străine, Moscova, 1944, p. 9–10). Vezi și „Relații internaționale în acte și documente”, vol. II, Edit. didactică și pedagogică, București, 1976, p. 159–160.

hitlerist. De altfel, întoarcerea armelor era presupusă și de precedentă precizare introdusă la propunerea P.C.R., consemnând hotărârea de a se adopta condițiile de armistițiu oferite de aliați, care includeau participarea la războiul contra Germaniei. Noua propunere a P.C.R. a fost acceptată, căci o regăsim în textul final al declarației. Deci P.C.R. a fost cel care a propus și a obținut întărirea în declarația B.N.D. a clauzelor care implicau întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste.

Al treilea și al patrulea punct al declarației de constituire a B.N.D. în forma definitivă prevedeau ca, în scopul înlăturării obiectivelor indicate la punctele precedente, să se înlătorească dictatura antonesciană și să se instaureze un regim constituțional democratic, asigurându-se menținerea ordinii democratice și încheierea unei păci conforme cu interesele statului și poporului român. Se sublinia deci că ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea la Națiunile Unite presupunea răsturnarea dictaturii fasciste. Era o precizare extrem de importantă, care reflecta punctul de vedere al P.C.R. într-o perioadă în care liderii partidelor burgheze mizau pe posibilitatea scoaterii țării din războiul hitlerist de către Ion Antonescu însuși.

În legătură cu instaurarea unui regim democratic constituțional prevăzută în acord, partidul comunist a propus și a obținut introducerea în actul de constituire a B.N.D. a unor precizări foarte importante. Proiectul inițial al actului prevedea la punctul al patrulea „restabilirea regimului monarhic-constituțional democratic și a libertății cetățenești”. Așa cum se vede din documentul expus la Muzeul de Istorie a Partidului, partidul comunist a propus ca această formulare să fie modificată, prevăzându-se „înlocuirea lui (a „regimului de dictatură”) cu un regim constituțional democratic, pe baza acordării drepturilor și libertăților civice *tuturor cetățenilor țării*” (subl. ns.). Această nouă formulare a punctului trei, preconizată de comuniști a fost efectiv introdusă în declarație și era importantă sub două aspecte.

În primul rând se elimina orice referire directă la monarhie și la păstrarea ei. Textul definitiv al actului de constituire a B.N.D. nu punea problema monarhiei, nu făcea nici o mențiune privitoare la rege. Deoarece nu se vorbea, firește, nimic despre eliminarea monarhiei, menținerea ei, pentru o perioadă nedefinită era implicit admisă. Dar în tratativele cu palatul P.C.R. subliniasă că nu considera actuală punerea problemei monarhiei sau republicii și că era gata să colaboreze cu regele în acțiunea antihitleristă și de transformare democratică a țării, arătând, totodată, fără echivoc că își păstra poziția sa de principiu-republicană⁴⁴. Tocmai de aceea

P.C.R. a propus și a obținut ca din proiectul inițial al declarației B.N.D. să se elimine referirea la caracterul monarhic al regimului ce urma să fie instaurat după înlăturarea dictaturii antonesciene, și deci înlăturarea din platforma B.N.D. a acceptării necondiționate a forme de stat monarhice. Din contextul actului de creare a B.N.D. reieșea însă că menținerea pentru moment a monarhiei constituționale era de la sine înțeleasă.

În al doilea rând în urma modificării, la propunerea P.C.R., a formulării punctului trei al acordului dintre cele patru partide, textul final al actului de constituire a B.N.D., spre deosebire de proiectul inițial, nu mai vorbea de *restabilirea* vechiului regim și a libertăților democratice (se înțelegea așa cum existau înainte de 1938) ci de introducerea a ceva nou, de *acordarea* drepturilor și libertăților civice *tuturor* cetățenilor țării, ceea ce implica legiferarea unor drepturi cetățenești mai largi decât cele dinainte de 1938. Se avea în vedere de către P.C.R. asigurarea unor drepturi și libertăți democratice mai mari pentru masele populare, în primul rând asigurarea mișcării revoluționare, comuniste, puse în perioadă interbelică în afara legii. Se avea în vedere, de asemenea, asigurarea deplină a egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și suprimarea discriminării naționale, scrise și mai ales nescrise, care existau și înainte de legile rasiale adoptate cu începere din 1940.

Proiectul inițial al declarației B.N.D. vorbea la punctul patru de „menținerea ordinii” — ceea ce corespundea grijii partidelor burgheze pentru stăvilirea acțiunilor de masă, revoluționare. La propunerea P.C.R., oglindită în documentul expus la Muzeul de Istorie a Partidului s-a introdus cuvântul „democratice” prevăzându-se astfel că obiectivul B.N.D. era „menținerea ordinii *democratice*” (subl. ns.), ceea ce nu mai excludea, ci, dimpotrivă, implica acțiunea independentă a maselor. De asemenea, această formulare implica luarea de măsuri împotriva elementelor fasciste care aveau să încerce a submina ordinea democratică.

Din materialul expus la Muzeul de Istorie a Partidului se vede că delegatul P.C.R. a propus și o altă modificare în formularea punctului patru al acordului de constituire a B.N.D. și anume, înlocuirea expresiei „realizarea unei *păci* conforme cu interesele naționale și de stat” prin expresia „realizarea păcii conform cu interesele *statului și poporului român*” (subl. ns.). În textul definitiv al declarației de constituire a B.N.D. s-a introdus și această schimbare de formulare preconizată de partidul comunist. Propunând să se vorbească de interesele poporului român „în loc de interesele naționale”, partidul comunist avea, credem, în vedere necesitatea de a se lua în considerație atât interesele naționale generale ale poporului român în sens de națiune română, cât și

⁴⁴ „Jurnalul de dimineață”, din 25 decembrie 1944; „Semnalul” din 23 august 1945, Arhiva C.C. al P.C.R. fond 1, anul 1944, mapa 194; Amintirile lui C. Agiu, f. 13.

interesele poporului în sensul de *masă* populare.

În sfârșit din materialul expus la Muzeul de Istorie a Partidului se vede că delegatul P.C.R. a propus introducerea în declarație a unui al cincilea punct formulat astfel: „5. Blocul este o unire de forțe active care să treacă imediat la organizarea luptei pentru înfăptuirea punctelor de mai sus“.

Propunerea P.C.R. de a se introduce în declarație un nou punct a fost acceptată. În textul definitiv al declarației punctul al cincilea a primit o formă deosebită decât cea propusă de P. Constantinescu-Iași în numele P.C.R. dar conținutul noului punct a fost în esență identic cu cel preconizat de comuniști.

Ultimul punct din textul definitiv al declarației de constituire a B.N.D. prevedea: „5. Prezentul acord intră imediat în vigoare și obligă partidele contractante la organizarea și ducerea în comun, fără nici o întârziere, a acțiunii pentru realizarea punctelor mai sus stabilite“. Acest punct era foarte important deoarece accentua caracterul practic concret al înțelegerii privitoare la crearea B.N.D. Punctul 5 stabilea într-adevăr că acordul de constituire a Blocului era un acord de acțiune comună *imediată*, consfințind angajamentul tuturor partidelor componente de a milita pentru *realizarea neîntârziată* a obiectivelor înscrise în declarație.

În afară de modificările făcute în urma propunerilor partidului comunist relatate în rândurile precedente, proiectul preliminar de declarație a B.N.D., așa cum arată compararea lui cu textul definitiv publicat în „România Liberă“ din 10 august 1944, a mai fost supus unor mici modificări redacționale, lipsite de implicații politice. Am vorbit despre acestea în legătură cu punctul 1 al acordului și cu ultima parte a declarației, care a primit titlul de P (ost) S (criptum). În afara acestora s-a mai făcut una singură, fără nici o însemnătate, înlocuindu-se în introducerea declarației cuvântul „președinții“ prin cuvântul „preșidenții“.

În scrisoarea din 24 aprilie 1944 adresată de C.C. al P.C.R. comitetului Executiv al P.N.T., expusă în fotocopie la Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România, sala 44 — scrisoare în urma căreia au început negocierile încununate prin crearea B.N.D. — se insista asupra „... Necesității imperioase și imediate de a încheia pacea, de a izgoni trupele hitleriste din țară, de a înlătura guvernul actual și a-l înlocui printr-un guvern de Uniune Națională reprezentând toate forțele antihitleriste, de a scoate țara noastră din Axă și a o încadra în alianțele ei firești — Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite, de a elibera Ardealul de Nord“.

Obiectivele imediate de acțiune propuse de P.C.R., cu o excepție despre cum vom vorbi mai jos, au fost incluse, explicit sau implicit, în acordul de constituire a B.N.D., potrivit cu evoluțiile intervenite între timp. Acordul

preciza în plus că ieșirea din războiul hitlerist trebuia realizată pe baza armistițiului propus de marile puteri aliate, în condițiile restabilirii independenței naționale și ale eforturilor de a se obține „condițiile posibile cele mai bune“ de armistițiu și de pace.

Acordul de constituire a B.N.D. nu a inclus însă propunerea P.C.R. de a se forma un guvern de Uniune Națională cuprinzând toate forțele antihitleriste. Era rezultatul respingerii acestei propuneri de către liderii principalelor partide burgheze. O notă din 19 octombrie 1943 a Serviciului Secret de Informații expusă în fotocopie la Muzeul de Istorie al R. S. România, sala 44 arată că Iuliu Maniu și Dinu Brătianu se gindeau, pentru eventualitatea înlăturării lui Antonescu, la un guvern de generali și înalți funcționari. Ei voiau, printre altele, să împiedice astfel reprezentarea P.C.R. în guvern. În legătură cu aceasta, P.N.T. și P.N.L. au respins și propunerea P.C.R. și P.S.D., consemnată într-un post-scriptum la declarație de a se include în Bloc Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor și Partidul Socialist Țărănesc — mai vechi aliați ai P.C.R. — tocmai pentru că doreau să evite reprezentarea lor în viitorul guvern. În problema alcătuirii guvernului ce trebuia să înlocuiască guvernul antonescian între P.C.R. și partidele burgheze s-au manifestat însemnate divergențe pînă în ziua de 23 august 1944.

Asupra formelor concrete de acțiune pentru înfăptuirea obiectivelor în legătură cu care cele patru partide căzuseră de acord declarația de constituire a B.N.D. — poate pentru că era destinată a fi adusă cunoștinței opiniei publice — nu conținea nici o referire. Trebuie însă reținut un fapt care n-a fost, după părerea noastră, pus pînă acum în lumina cuvenită. În urma discuțiilor între reprezentanții partidului comunist și ai cercurilor politice burgheze, ai generalilor și ofițerilor superiori antihitleriști, conducătorii partidelor național — țărănesc și național-liberal, în aceeași zi în care au ratificat înțelegerea privitoare la constituirea B.N.D., s-au declarat de acord, într-un mesaj trimis reprezentanților diplomatici aliați de la Cairo și Stockholm, cu organizarea insurecției armate¹².

Partidele componente ale B.N.D. și-au păstrat libertatea de a acționa potrivit concepțiilor proprii izvorite din pozițiile specifice ale claselor pe a căror poziție se situau. „Formațiunile politice care alcătuiesc Blocul Național Democrat — preciza actul din 20 iunie 1944 — își păstrează întreaga independență ideologică și politică, acordul intervenit neprivind decât punctele mai sus fixate“. Această clauză a acordului corespundea dorinței tuturor aderenților B.N.D., inclusiv

¹² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 1, anul 1944, dosarul 196 Amintirile generalului D. Dămăceanu f. 8-9; A. Cretzeanu, *op. cit.*, p. 253; *Almanahul poporului*, 1945, p. 44; cf. „Jurnalul de dimineață“ din 25 decembrie 1944 și „Libertatea“ din 5 septembrie 1944.

precizărilor din documentele P.C.R. care subliniau că, militând pentru unirea tuturor forțelor patriotice în vederea realizării obiectivelor general-naționale, antiimperialiste, antifasciste aflate la ordinea zilei, comuniștii nu renunțau la lupta pentru scopul lor final¹³.

Este adevărat că liderii partidelor istorice, dându-și consimțământul la pregătirea insurjecției și acceptând în adevăr, ideea declanșării ei în eventualitatea că guvernul antonescian refuza în continuare ruptura de Germania, nu au abandonat nici după 20 iunie 1944 încercările de a-l determina pe Ion Antonescu să încheie el armistițiul.

Dezvoltarea obiectivă a evenimentelor a dovedit însă conducătorilor P.N.T. și P.N.L. că singura soluție reală pentru scoaterea României din războiul hitlerist era cea a insurecției preconizată de comuniști și i-a determinat ca pînă la urmă să aprobe declanșarea ei, înlesnind sprijinirea insurecției de păturile și clasele care mai aveau încredere în cele două partide „istorice”.

Partidul comunist a putut folosi încheierea B.N.D. pentru dinamizarea într-o măsură sau alta a tuturor forțelor capabile să contribuie la lupta antihitleristă și pentru orientarea lor pe calea *insurecției*.

Prin influența exercitată de partidele componente asupra celor mai diverse păături și clase sociale — de la proletariat la burghezii — formarea Blocului Național Democrat a contribuit în mod esențial la unirea întregului popor, inclusiv a tuturor forțelor armate ale României, la insurecția din august 1944, reprezentînd una din premisele fundamentale ale înfăptuirii ei.

NOI ȘTIRI DESPRE ION ERACLIDE DESPOT, DOMN AL MOLDOVEI

La jumătatea secolului al XVI-lea Europa apuseană și centrală fusese cuprinsă de un important val de reforme sociale și bisericești, promovate de adepții lui Hus, Luther și Calvin.

Ion Eraclide Despot care a trăit multă vreme în Austria, la curtea împăratului Ferdinand¹, a venit în contact cu lumea reformată, cu practici umaniste și cu aspirații progresiste, trecînd la lutheranism și căsătorindu-se apoi cu Krystina, fiica magnatului polon Marcin Zborowski, care era socian. Ajutat de imperiali și de socrul său, prin anii 1559—1560 a ajuns la curtea lui Lăpuș-

neanu², unde a putut să cunoască bine situația din Moldova și a cîștigat de partea sa pe unii dintre boieri. După un timp a urzit chiar un complot împotriva domnului, cu intenția de a ocupa tronul. A fost însă descoperit și a trebuit să fugă mai întîi la imperiali, apoi în Polonia, unde, cu ajutorul socrului său Zborowski și al lui Albert Laski, a organizat o armată de cîteva mii de mercenari și intrînd în Moldova l-a bătut, după cum arată cronica lui Ureche³, pe nepotul său Lăpușneanu la Verbia, în ziua de 18 noiembrie 1561.

Chiar în ziua victoriei, intitulîndu-se „Jan Eraclides Despoth din mila lui Dumnezeu domn al Moldovei”⁴ trimitea soli la regele polon, pe Moțoc și pe Abraham, ca să participe la seimul din Piotrków. Cu acest prilej ceru iertare regelui polon, că a trecut cu armata în drum spre Moldova prin Polonia, fără să aibă aprobarea acestuia⁵.

Cronica armenescă de la Camenița arată că atunci cînd Despot se apropia cu armata de „nenorocita țară a Valahilor”, cîinii de boieri vicleni își călcaseră jurămîntul” și-l părăsiră pe Lăpușneanu.

La 25 decembrie 1561 ambasadorul Franței la Constantinopol scria despre tulburările din Moldova și despre intenția sultanului de a merge cu o armată puternică într-acolo, deși avea încurcături mari în Persia.

Ajuns pe tronul Moldovei trecu de îndată la aplicarea unei politici interne și externe îndrăznețe pentru acel timp. În acest sens el dădu un act de toleranță religioasă, invitînd în Moldova pe mulți reformați străini, precum și o proclamație adresată moldovenilor, prin care anunța că este hotărît să lupte împotriva turcilor, spre a uni Moldova cu Țara Românească⁶. El a înființat la Suceava și la Cotnari școli pentru moldoveni, înzestrîndu-le cu biblioteci⁷.

Planurile sale au fost lăudabile, dar intrigile boierilor, și mai ales lipsa de bani, au contribuit la pierderea prietenilor și apoi a tronului. La 23 aprilie 1563 Matej Gorecki era trimis de regele Poloniei în Moldova, dar în noiembrie același an Despot fu omorît de boierii răsculați în frunte cu Tomșa.

Reformele sale au părut exagerate contemporanilor, de aceea izvoarele timpului, în majoritate, le apreciază ca abateri, arătîndu-l ca pe un aventurier și un „eretic”. În realitate el a fost bine intenționat și dacă împrejurările i-ar fi permis ar fi contribuit mult la ridicarea culturii în Moldova.

Documentele inedite pe care le prezentăm, deși nu cuprind date spectaculoase, completează unele laturi, mai puțin cunoscute, ale

² *Ibidem*.

³ Grigore Ureche, *Letopisețul Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu.

⁴ Biblioteca Universității din Varșovia, 3.31. fol. 47—55.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Istoria României*, vol. II, București, 1961.

⁷ *Ibidem*.

¹³ Vezi de pildă *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, București, 1951, p. 326—327, (Rezoluția C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941).

¹ H. Dj. Siruni, *Mărturie armenescă despre România*, București, 1936, p. 5.

domniei lui Despot Vodă. Am redat, pentru o informare directă a cititorului, numai parafrazele care se referă la încercările lui Despot de a ocupa tronul Moldovei și relațiile sale cu polonii în timpul domniei sale.

THEODOR HOLBAN

1

1561 noiembrie 18. Despot vodă, domnul Moldovei trimite pe Moțoc și pe Abraham cu scrisoare de jurămint la regele polon.

Przysiega Despota wojewody woloskiego... My tedy Jan Eracles Despoth z laski Bożej wojewoda Walaski...

Traducere :

Jurământul lui Despot domnul Moldovei... Deci noi Ian Eracles Despot, domnul Moldovei... trimite pe Moczuka Warmowskiego, Abrahama Banilowskiego, ca să participe la seimul din Pietrków.

În același timp cere iertare regelui polon, că fără să aibă permisiunea cuvenită, a trecut cu armata prin Polonia spre Moldova.

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, 3.3.1. fol. 47—55.

2

1561 decembrie 21—1562 ianuarie 14. Relatări asupra cheltuielilor făcute cu prilejul șederii solilor domnului Moldovei, Abraham Manilowicz și Andrei Liciu, în Polonia.

Anno 1562

Provisio nuntij Valachiae Palatini nomine Abrahami Manilowicz, qui venit ad Sacram Maestatem Regiam Lomzam die 21 Decembris anno 1561 cum personis nr. 8 equis vero. 8. Mansitque ibidem ante quam expeditus est ad diem 14 Ianuarii anni 1562 per septimanas tres dies tres. Providebatur vero per Albertum Markowski.

Post eadem venit altius nuntius ad Sacram Maestatem Regie Lomzam a Despotis Palatinio modern Valachis, nomine Andreas Liciuczi die 14 Ianuarij, qui etiam pro diebus duobus expense date sunt omnes... flor. 89/18/6.

Secundus vero nuntius Vilnam pro expeditione a Sacra Maestate Regia est remissus fl. 44.

Varşovia, Archiwum Główny, Rachunki królewskie, 189, fol. 27—28.

⁸ Loc alb.

TRADUCERE :

Anul 1562

Cheltuiala făcută cu soli domnului Moldovei, numit Abraham Manilowicz, care a venit la măriă sa regele, la Lomza în ziua de 21 decembrie 1561 cu persoane... cu cai... A stat din ziua sosirii pînă la 14 ianuarie 1562, adică trei săptămîni și trei zile. Intendentul său a fost Albert Markowski...

După aceea a venit un alt sol la măriă sa regele la Lomza, numit Andrei Liciu, trimis de Despot, domn modern al Moldovei, în ziua de 14 ianuarie, și a stat două zile. pentru cheltuiala căruia s-a dat fl. 89/18.

Al doilea sol la Vilna, pentru expedierea sa la măriă sa regele, i s-au dat florini 44.

3

1561 decembrie 25. Scrisoarea lui Petremol, ambasadorul Franței la Constantinopol adresată lui Boiastaille trimițându-i știri din țările române.

Monsieur,

Je n'ay peu avoir encore la responce de ce grand Seigneur tant aux lettres du Roy, qu'à la demande que j'ay des Esclaves Francois à cause de l'empeschement que ceux cy ont eu jusques ici et ont encores, tant pour les affaires de perse que celles de Moldavie. Dernierement que je fuis visiter le Bassa pour scavoit la responce de sa hauteuse, je le trouvoy qu'il depeschoit deux chaoux en Perse avec deux gentils hommes de l'Ambassadeur du Roy de Perse, ausquels on a donné terme pour aller et venir huitante jowie et nproute le plus et me vent on faire croire que le Grand Seigneur a pardonné a son fils Bajaset, et qu'il a envoyés chaoux et gentils hommes expressement pour le faire retourner en son sanjacquat et gouvernement mais je ne puis penser que Bajaset se venille jamais fier ny que Selim puisse andurer son frere si prochain de ce lieu, ny que ce seigneur obstiné de sa nature puisse oublier son juste courroux, n'estoit que je voyant assailly jusques a ses portes par les Boldavie, il aye voulu differer la guerre de Perse pour entendre plus aiseement a cette domestique, pour la quelle il a fait mettre en ordre en grande diligence le Sieur Bertach troisieme Bassa avec trois mil Janissaires harquebusiers et trois squadre et spahies, et le Beglerbey de la Grece avec la plus grande partie de ses forces volres toutes s'il est besoling, lesquelles sont desia toutes prestes a Nicopoly, de sorte qu'il pourra mettre ensemble cinquante mil chemaux.

Le bruit est qu'en la Boldavie, il ya a pour le jourd'huy trente ou quarente mil hommes combatans, la plus part allemands, Pilacques et Hongres, et grande quantité de pistollers. On attend que le retour de certaines courriers, qu'on a depesché en Boldavie pour espier et scavoit les forces den ennemies pour faire partir d'icy le dit Bertach et Beglerbey, encore que beaucoup de gens pratiquez du pays ayent remonstré qu'il sera impossible en ce temps d'hyyver de passer le Danube, pour les grands marais qui sont d'un costé et d'autre...

Paris, Bibliothèque Nationale, fond fr. nr. 7091, fol. 68—70.

TRADUCERE :

Domnule,

Încă n-am primit răspuns de la Sultan nici cu privire la scrisorile regelui, nici la cererea în legătură cu sclavii francezi, din cauza greutăților pe care le-a avut și continuă, să le aibă în Persia și în Moldova. Recent, cînd am făcut o vizită pașei pentru a afla răspunsul sultanului, am aflat că trimitea doi ceauși în Persia cu doi oameni de la ambasada regelui Persiei, cărora le-a dat termen de dus și întors pînă la 18 ianuarie. Am impresia că sultanul l-a iertat pe fiul său Baiazid și că a trimis ceaușii și oamenii anume pentru a-l readuce la sangeacatul și guvernămîntul său, dar nu cred să vie, fiindcă Baiazid este prea mîndru și apoi nici Selim n-ar putea să-l suporte pe fratele său atît de aproape de acest loc. De altfel, nici sultanul, dat fiind firea sa, n-ar putea să uite mînia sa dreaptă și apoi, văzînd tulburările din Moldova, el ar fi bucuros să termine războiul din Persia, pentru a se ocupa mai bucuros de acești supuși. În această privință el a poruncit lui Bertah, al treilea pașă, să strîngă în grabă trei mii de ieniceri și spahii, iar beglerbegul din Grecia să plece, de va fi nevoie, cu cea mai mare parte din forțele sale și să se apropie de Nicopole, ca să poată strînge în total 50 000 cai.

Se zvonește că în Moldova se află astăzi 30 000 sau 40 000 oameni buni de luptă, în majoritate germani, poloni și unguri, precum și un mare număr

de pistoale. Se așteaptă întoarcerea unor curieri care au plecat în Moldova, pentru a afla forța inamicului și pentru a putea pleca numitul Bertah și beglerbegul. Mulți oameni, care cunosc situația din această țară, spun că va fi cu neputință să se poată trece Dunărea pe timp de iarnă, din cauza marilor bălți, ce există de-o parte și de alta...

4

1562. Relatare asupra șederii lui Abraham, solul domnului Moldovei la Varșovia timp de trei zile.

Anno (1562)

Nuncio palatini Valachie Abraam. Venit Cracoviam die 30 mensis Junij cum personis 4 equis six, mansit ad diem nona mensis Iulij per dies nones. Culus superintendens Jore Jagnyassowski M(aestab) D(omini, R(egle) tezaurarii servitor qui providebat.

Dati fl. 18/4/9.

Varșovia, Archiwum Główny, Rachunki Poselstw, nr. 22, fol. 13–14.

TRADUCERE :

Anul (1562)

Solul domnului Moldovei Abraam a venit la Cracovia în ziua de 30 iunie, împreună cu 4 persoane și 6 cai și a stat până în ziua de nouă a lunii iulie, adică 9 zile. Intendentul său a fost Jore Jagnyassowski, tezaurarul regelui. S-a cheltuit 18 florini, 4 groși și 9 dinari.

G. CĂLINESCU FUNCȚIONAR LA ARHIVELE STATULUI

— contribuții documentare —

Există în istoriografia literară românească încă multe pete albe, ce-și așteaptă, cu justificată stringență, cercetătorul onest și prob, pentru a le întregi și explicita sensurile. Într-o astfel de situație se află și G. Călinescu, în a cărui biografie exegetul răzbește cu greu, tocmai datorită numărului redus de acte și documente privitoare la existența sa socială.

Reținut de rigorile științei, G. Călinescu a făcut foarte puține mărturii despre sine și ai săi. Iar în acele rare cazuri, când a spus ceva despre sine, a fost evaziv și, voit sau nevoit, exagerat. În biografia sa mai stăruie enigme, și nu din cele mai ușoare, care, în actualul stadiu de cercetări de istorie literară, se cer explicate și integrate contextului personalității sale. Printre petele albe din tumultuoasa biografie călinesciană, poate fi socotită și perioada de trei ani 1920–1923, cît timp a fost funcționar al prestigioasei instituții de cultură: Arhivele Statului. Asupra acestei activități, depuse cu seriozitate și conștiinciozitate de către Călinescu, nu s-a pronunțat nimeni.

S-a ignorat, pe nedrept, un capitol decisiv din biografia proteicului cărturar. Exegeții de pînă acum, fără să meargă la surse, au preluat cu fidelitate ceea ce Călinescu a afirmat, în rarele ocazii, despre sine. Acest lucru a derutat pe mulți dintre ei. Fiind încă student în anul trei al Facultății de litere și filozofie de la Universitatea din București și, citind anunțul din Monitorul Oficial¹, prin care se comunica scoaterea la concurs a două posturi de copist paleograf de la Direcția Generală a Arhivelor Statului și, cum materialicește nu o ducea strălucit, se înscrie la examen. Verificarea cunoștințelor candidatului (deoarece a participat numai Călinescu), a avut loc în zilele de 15–16 noiembrie 1920, în cancelaria Arhivelor, în prezența directorului general, Dimitrie Onciul și a arhivarului-șef, Gheorghe Nedioglu. A susținut probe scrise la *Paleografie*, unde a transcris din chirilică în românește, documentul *Vii la Vișorita. Așezămint ca Dumnealui Clucerul Iancul Glava să dea la mănăstire pentru patru coroane și jumătate vie talere șapte pe an. Condica Mănăstirei Dealu (82), p. 118, la Caligrafie*, unde a fost supus unui riguros exercițiu de scriere în diverse moduri, precum și la *Istoria României*, unde a comentat, admirabil și bine informat, despre *Dispozițiunile Regulamentului Organic pentru alegerea domnitorilor și cum au fost aplicate*. Tezele au fost notate de cei doi exigenți examinatori cu 9 (nouă) la *Paleografie*, 8 (opt) la *Caligrafie* și 9 (nouă) la *Istoria României*. După comunicarea rezultatelor, Ministerul Instrucțiunii, prin ordinul cu numărul 114166 din 25 noiembrie 1920, aprobă „numirea d(omnu)lui Gh. Călinescu, pe ziua de 1 decembrie 1920, în postul de copist paleograf”. A doua zi, pe 2 decembrie, G. Călinescu a depus cuvenitul jurămint, prin care se obligă să respecte și să îndeplinească „cu sfințenie datoriile ce-i impun funcțiunea sa”. În calitate de copist paleograf, fiind și foarte tânăr, Călinescu întocmea procese-verbale, chitanțe, transcria texte chirilice, scria referate, regeste la unele documente, era delegat, de mai multe ori, al serviciului pentru ridicarea salariilor și, ajută pe Dimitrie Onciul în administrarea cancelariei. Efortul depus, în fiecare acțiune întreprinsă, era consemnat în ample și minuțioase rapoarte de activitate, din care transpar conștiinciozitatea și sinceritatea turbulentului studios. Datorită meritelor deosebite pe care le dobîndește în activitatea sa, în urma unei munci susținute constant la numai trei luni și jumătate de cînd fusese angajat la Arhive, respectiv, la 15 martie 1921, G. Călinescu este avansat în postul de ajutor de bibliotecar, prin ordinul ministerial cu numărul 17864 din 4 martie. În noua slujbă, de altfel foarte potrivită pentru aptitudinile sale literare și, totodată propice setei lui de lectură, se îndeletnicește cu organizarea și

¹ „Monitorul Oficial”, nr. 169, miercuri 3 noiembrie 1920. Partea neoficială. Ministerul Instrucțiunii p. 6005, col. 3.

sistemizarea colecțiilor de cărți și periodice, fapt mărturisit de însuși Călinescu în articolul *Rememorări*, apărut în *Națiunea*, 25 dec. 1947, p. 5/11, unde afirmă: „Organizarea bibliotecii Arhivelor e începută de mine”, întocmește referate de primire a unor cărți din alte fonduri, participă împreună cu I. C. Dobrescu, coleg de la aceeași instituție, la „deschiderea succesiunii defunctului director general”, iar cele constatate le înregistrează într-un proces-verbal, primește un număr din ziarul *Evenimentul*, în care Sever Zotta, cunoscut istoric și arhivar din Iași, semnează necrologul lui Dimitrie Onciul, stabilește raporturi de schimb de cărți cu G. T. Kirileanu, bibliotecarul regelui, din a cărui bibliotecă achiziționează (prin donație) zece volume, răspunde la diferite cereri (cum este, de pildă, cea a universitarului Ion Vlădescu, care voia să afle dacă biblioteca Arhivelor posedă *Arhiva istorică a României* și *Indicele general al documentelor din Arhivele României*, se interesează îndeaproape de componența fondurilor, propune noi soluții de catalogare și clasificare, a întregii colecții, ține o evidență matematică a tot ceea ce intră sau iese din bibliotecă, răspunde cu promptitudine la invitații și oferte, de pe urma cărora biblioteca Arhivelor își întregea colecțiile, cercetează depozitul Casei Școalelor selectând un număr la 75 de volume cu conținut istoric, menționează în registrele de evidență și în inventarele rescrise de proaspătul bibliotecar, modificările ce survin și, este extrem de prob în tot ce întreprinde. Atrage atenția colegilor săi prin vasta cultură ce o avea la acea vreme și prin foamea nepotolită de lectură. În 1921, la propunerea profesorului său de italiană, Ramiro Ortiz, pleacă, pentru o lună de zile, la Neapole, ca să audieze cursurile de vară. Datorită muncii uriașe pe care o depunea, în 1922 se îmbolnăvește de astenie nervoasă, fiind nevoit să stea câteva luni în spital. Reîntorcându-se, continuă, cu o pasiune greu de definit, să citească, să cerceteze, să scrie și să fie la zi cu ce e nou în literatura noastră și în alte literaturi. În sesiunea din iunie 1923 își susține teza de licență, pentru care i se acordă un concediu, cu mențiunea, „numai pe timpul sesiunii”. (Al. Lăpedatu, 8.VI.1923). După absolvirea studiilor universitare, G. Călinescu pleacă în concediu, nu înainte de a primi salariul pe lunile iulie și august. Între timp, deși era delegat cu ridicarea salariilor C. D. Popescu (funcționar la

Arhive), Călinescu suprimă numele acestuia și ridică de la Minister salariile, pe lunile amintite, pe care le împarte unora dintre funcționari. Întocmește un proces-verbal și o cerere către director, în care explică situația de la Arhive, existentă înaintea plecării sale în concediu. Iuliu Tuducescu, venerabil arhivar încă din epoca lui B. P. Hasdeu, suplinea pe director și, cum era foarte punctual, nu a admis incorectitudinea lui G. Călinescu, pe care-l denunță cu vehemență, descriind cu gravitate, dar nu lipsit de haz, incidentul din ziua de 14 iulie 1923. După acest „mic scandal”, Călinescu nu mai revine pe la Arhive, decît, tîrziu, în octombrie, cînd, fiind primit cu ostilitate, se adresează ministrului, rugîndu-l „să lămurească situația și să i se îngăduie depunerea însărcinării”. Ministrul, după cum era de așteptat roagă pe director să soluționeze problema. Noul director, Constantin Moisil, cercetează cu atenție cazul, constată, după citirea declarațiilor depuse de I. C. Dobrescu, Const. I. Constantinescu, M. Stăncescu, Nicolae N. Condeescu, N. Garmulea și Constantin D. Popescu (toți colegi de serviciu), că tînrul ambițios și plin de autoritate este vinovat și, cere Ministerului să-l „considere demisionat”. Călinescu mai adresează încă o cerere, de data aceasta lui Constantin Moisil, care nu-i dă curs, iar în ziua de 1 decembrie 1923 „Ministerul consideră demisionat pe d(omnu)l Gh. Călinescu, din postul de ajutor de bibliotecar, pe motiv pe lipsă nemotivată de la serviciu timp de trei luni de zile”. Oricum, perioada de doi ani și nouă luni, cît a funcționat la Arhivele Statului, unde lucru cite cinci ore pe zi, fiind retribuit cu 320 lei și, respectiv, 450 lei pe lună, a fost de bun augur, deoarece, aici a deprins G. Călinescu răbdare, îndemînare, orizont informativ, tehnici și metode de cercetător, ce vor fi perfectate în timpul studiilor de la Roma (1924—1926), cînd spiritul iscoditor al acestui magician al verbului românesc, va pătrunde în ineputabilele arhive de la Vatican.

NICOLAE SCURTU

Materialul documentar folosit în articolul de față, se păstrează, în original, la Arhivele Statului București fond Direcția Generală a Arhivelor Statului. Dosare 893/1920, f. 234, 244, 245, 245, 246, 299, 899/1922, f. 8, 9, 10, 64, 84, 103, 203, 907/1922, f. 42, 909/1923, f. 52, 916/1923, f. 60, 63, 64, 88, 187, 918/1923, f. 129, 155, 156, 157, 195, și 213.

RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚA ROMÂNIEI 1877—1878

— Bibliografie de cercetare —

ELENA STINGACIU, MIRCEA SPIRIDONEANU

Bibliografia de față a fost elaborată cu scopul bine determinat de a servi la culegerea documentelor care oglindesc tema enunțată în titlu și care sînt pregătite pentru tipar de către un colectiv de cercetare de la Direcția Generală a Arhivelor Statului, în colaborare cu Academia de științe sociale și politice a R. S. România.

Îndatorată în chip firesc lucrărilor similare anterioare, îndeosebi celei publicate în 1972 de dr. Ilie Ceaușescu și dr. Vasile Mocanu (*România în războiul pentru independența națională — 1877—1878*), prezenta contribuție, care se raportează în fapt la o perioadă mai cuprinzătoare (1874—1881), le completează totodată. Astfel, ea aduce la zi informația bibliografică de specialitate, înregistrează un număr mai mare de culegeri de documente (apărute atît în România, cît și în străinătate), indică fondurile de arhivă cercetate și, pentru a înlesni cît mai mult cu putință situarea evenimentelor trăite de România într-un cadru universal, dă o listă de periodice românești și străine (numărul acestora din urmă fiind mult mai mare decît al celor folosite în istoriografia noastră de pînă acum) care au înregistrat ecoul produs în alte țări de lupta, sacrificiile și biruințele poporului român în efortul multilateral de a cuceri neatințarea deplină a statului său național.

Autorii aduc, pe această cale, mulțumiri colegilor Ileana Chirtu, Gheorghe Socol, Mircea Voiculescu și Alexandra Negreanu pentru aportul lor la completarea bibliografiei.

ENGELS, FRIEDRICH, LAFARGUE, PAUL et LAURA, *Correspondance*. Textes recueillis, annotés et présentés par Émile Bottigelli. Annexes. Tome III-e, 1891—1895. Paris, Editions Sociales, 1959.

ENGELS, FRIEDRICH, *The foreign policy of Russian czarism*. In: Karl Marx, Friedrich Engels, *The Russian menace to Europe*. London, George Allen and Union Ltd., 1953, p. 25—55.

MARX, KARL, *Insemnări despre români (Manuscrise inedite)*. Publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann. București, Editura Academiei R. P. Române, 1964, 185 p.

MARX, KARL, *Insurecția de la Madrid. — Tratatul austro-turc. Moldova și Valahia*. In: Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*. Vol. 10. București, Editura politică, 1964, p. 324—332.

LENIN, V. I., *Despre dreptul națiunilor la autodeterminare*. In: *Opere complete*. Vol. 25. București, Editura politică, 1964, p. 277—345.

LENIN, V. I., *Note critice în problema națională*. In: *Opere complete*. Vol. 24. București, Editura politică, 1964, p. 125—163.

LENIN, V. I., *Sub pavilion străin*. In: *Opere complete*. Vol. 26. București, Editura politică, 1964, p. 131—153.

Programul Partidului Comunist Român de fațăre a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. București, Editura Politică, 1975, 194 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba-Iulia*, 28 mai 1975. București, Editura politică, 1975, 11 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Iulie 1965 — septembrie 1966. Vol. I. București, Editura politică, 1968, 623 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Septembrie 1966 — decembrie 1967. Vol. II. București, Editura politică, 1968, 614 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Ianuarie 1968 — martie 1969. Vol. III. București, Editura politică, 1969, 943 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Mai 1971 — februarie 1972. Vol. VI. București, Editura politică, 1971, 964 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Aprilie 1969 — iunie 1970. Vol. IV. București, Editura politică, 1970, 997 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Iulie 1970 — mai 1971. Vol. V. București, Editura politică, 1971, 943 p.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. Rapoarte, cuvîntări, articole. Ianuarie 1973 — iulie 1973. Vol. VIII. București, Editura politică, 1973.

CEAUȘESCU, NICOLAE, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*. Rapoarte, cuvîntări, articole. August 1973 — martie 1974. Vol. IX. București, Editura politică, 1974, 1146 p.

GHEORGHIU-DEJ, GHEORGHE, *Articole și cuvîntări*. Decembrie 1955 — iulie 1959. București, Editura politică, 1959, 679 p.

MAURER, ION GHEORGHE, *90 de ani de la cucerirea independenței de stat a României*. Cuvîntare rostită la Adunarea solemnă din 8 mai 1967. București, Editura politică, 1967, 21 p.

TRATATE, COMPENDII, LUCRĂRI MONOGRAFICE

BOTEZ, lt. EUGENIU și KIRIȚESCU, lt. NICOLAI, *Războiul pe Dunăre*. Vol. I: *Operațiile fluviale și maritime ale războiului din 1877—1878*. București, [f.e.] 1905, 295 p.

CHERESTESIU, VICTOR; BODEA, CORNELIA; SURDU, BUJOR; MUREȘAN, CAMIL; NUTU, CONSTANTIN; EGHIED, ACATIU și CURTICĂPEANU, VASILE, *Din istoria Transilvaniei*. Vol. II. București, Editura Academiei R. P. Române, 1961, 458 p.

CONSTANTINESCU, MIRON; DAICOVICIU, CONSTANTIN; DAICOVICIU, HADRIAN; LUNGU, TRAIAN; OPREA, ION; PASCU, ȘTEFAN; PETRIC, ARON; PORȚEANU, ALEXANDRU și SMARANDACHE, GHEORGHE, *Istoria României. Compendiu*. București, Editura didactică și pedagogică, 1969, 721 p.

DAMÉ [FRÉDÉRIC], *Histoire de la Roumanie contemporaine depuis l'avènement des princes indigènes jusqu'à nos jours (1822—1900)*. Paris, F. Alcan, 1900, VIII + 451 p.

FĂLCIOANU, general de divizie adjutant ȘTEFAN I., *Istoria războiului din 1877—1878 (ruso-român-turc)*. București, Tip. Voinea națională, 1895, VIII + 245 p.

GIURESCU, CONSTANTIN C., *Istoria românilor*. Din cele mai vechi timpuri pînă la moartea regelui Ferdinand. Ediția a II-a. București, Cugetarea, 544 p.

IORGA, N., *Histoire des relations russo-roumaines*. Iassy, Edition du journal „Neamul românesc”, 1917, 367 p.

IORGA, NICOLAE, *Istoria românilor*. Vol. X, *Intregitorii*. București, [f.e.] 1939, 498 p.

IORGA, NICOLAE, *Războiul de independență 1877—1878*. (Cursuri ținute la Universitatea populară

din Vălenii de Munte). Vălenii de Munte, Datina românească, 1927, 11 p.

IORGA, NICOLAE, *Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit*. București, Cultura națională, 1927, 243 p.

Istoria poporului român. Sub redacția acad. Andrei Ōtețea. București, Editura științifică, 1970, 445 p.

Istoria României. Vol. IV. București, Editura Academiei R. P. Române, 1964, 861 p.

Istoricul războiului din 1877—1878. Participarea României la acest război. Lucrare făcută de mai mulți ofițeri. 3 părți + 1 vol. hărți militare. București, partea I: Tipografia Academiei Române, 1893 CVIII + 290 p.; partea a II-a și a III-a: Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1898, CCCXLIII + 1086 p.

LUPAȘ, IOAN, *Epocile principale în istoria românilor*. Cluj, Institutul de arte grafice Ardealul, 1928, 141 p.

LUPAȘ, dr. IOAN, *Istoria românilor*. Ediția a IV-a. București, Cartea românească, 1927, 352 p.

LUPAȘ I. *Istoria unirii românilor*. București, Fundația Carol I, 1937, 407 p.

LUPEȘCU, colonel AL., *Războiul ruso-româno-turc din 1877—1878 în Europa*. Lecțiuni ținute în 1913 de... Text dactilografat după stenogramele lui H. Stahl. București, 1913.

MAIORESCU, TITU, *Istoria contemporană a României (1866—1900)*. București, Socec, 1925, 456 p.

POPESCU, N. D., *Istoria războiului român-ruso-turc și a neafrnării României. 1875—1878*. Șase părți. Ediția a IV-a. București, Editura librăriei H. Steinberg, 1902. Partea I: 168 p.; partea a II-a: 184 p.; partea a III-a: 128 p.; partea a IV-a: 216 p.; partea a V-a: 316 p.; partea a VI-a: 530 p.

Războiul românilor pentru neafrnare. 3 vol. București, Minerva, 1902. Vol. I: 63 p.; vol. II: 62 p.; vol. III: 72 p.

SCHELETTI, general SC., *Adevărul istoric asupra Plevnei (1877—78)*, Iași, [f.e.] 1911, 476 p.

STURDZA, colonel ALEXANDRU DIMITRIE; MANOLESCU CHIRACULEA, căpitan EM. și MAYER, TITUS FRIEDERIC, *Atacul de la Gorni-Dubnik*. București, Atelierele grafice Socec & Co., 1915, 52 p.

VASSILIOU, lieutenant P.S., *Guerre d'Orient 1877—1878. Opérations de l'armée roumaine pendant la guerre de l'indépendance; journal d'un officier*. Paris, Dumaine, 1880, XXXI + 150 p.

XENOPOL, A. D., *Războaiele dintre ruși și turci și înfrîngerea lor asupra țării române*. Vol. II. Iași, Tip. H. Goldner, 1880, 392 p.

ARHIVE ROMÂNEȘTI FOLOSITE

Arhivele Statului București

Colecția Documente munitenști

Correspondența consulară

Fond I. C. Brătianu

Fond Casa Regală (Carol I personale)

Fond Cerchez

Fond Cernat

Fond Marele Stat Major

Fond Ministerul de Interne

Biblioteca Academiei R. S. România

Arhiva D. A. Sturdza

Arhiva Palatului

Rapoarte din Constantinopol

Fond Cuza

Fond C. Negri

Biblioteca Centrală de Stat

Fond Brătianu

Fond St. Georges

CULEGERI DE DOCUMENTE ROMÂNEȘTI ȘI STRĂINE

AUSTRO-UNGARIA

Aktenstücke aus den Correspondenzen des kais. u. kön. gemeinsamen Ministeriums des Aeussern über orientalische Angelegenheiten, vom 16 Mai 1873 bis 31 Mai 1881. 5 vol. Wien, 1878—1881.

FRANȚA

Archives diplomatiques 1876—1877. Recueil de diplomatie et d'histoire. Tome deuxième, avril, mai juin 1876—1877. Paris, Amyot [f.a.]

Le Traité de Berlin, annoté et commenté par Benoit Brunswick. Paris, E. Plon et Cie, 1878, XXIX + 323 p.

GERMANIA

Die grosse Politik der europäischen Kabinette 1817—1914. Zweiter Band. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, 1924, 344 p. *Das Staatsarchiv. Sammlung der officiellen Actenstücke zur Geschichte der Gegenwart*. Herausgegeben von H. von Kramer-Auenrode und Ph. Hirsch. Neunundzwanzigster Band. Leipzig, Verlag von Duncker und Humblot, 1876.

MAREA BRITANIE

Correspondence [and further correspondence] respecting the affairs of Turkey (Vol. I—XXXV). London, [1876—1881].

Correspondence relative to the Congress of Berlin, with the Protocols of the Congress. Map showing the territory restored to Turkey by the Congress of Berlin. (Turkey, no. 37, 39, 1878). London, [1878,] 282 p. + 1 h.

Correspondence relative to the recognition of the independence of Roumania (Roumania, no. 1, 1880). London, [1880,] VI + 92 p.

Correspondence respecting cases of alleged religious persecution in Turkey (Turkey, no. 5, 1875). London, [1875,] VII + 134 p.

Correspondence respecting commercial negotiations between Great Britain and Roumania (Commercial, no. 11, 1877). London, [1877,] IV + 48 p.

Correspondence respecting overtures for peace (Turkey, no. 2, 1878). London, [1878,] 16 p.

Correspondence respecting the affairs of Bulgaria (Bulgaria, no. 1, 1881). London, [1881,] VII + 76 p.

Correspondence respecting the affairs of Roumania (Turkey, no. 30, 1878). London, [1878,] 9 p.

Correspondence respecting the condition and treatment of the Jews in Serbia and Roumania. 1867—1876 (Principalities, no. 1, 1877). London, [1877,] XII + 359 p.

Correspondence respecting the Congress at Berlin (Turkey, no. 33, 1878). London, [1878,] 1 p.

Correspondence respecting the execution of the provisions of the Treaty of Berlin with regard to the navigation of the Danube (Danube, no. 2, 1882). London, [1882,] 29 p.

Correspondence respecting the navigation of the Danube. London, [1883,] VI + 58 p.

Correspondence respecting the New Law for the European provinces of Turkey (Turkey, no. 15, 1880). Part I—II. London, [1880,] I: IV + 161 p.; II: IV + 129 p.

Correspondence respecting the objections raised by populations inhabiting Turkish provinces against the territorial changes proposed in the Preliminary Treaty signed at San Stefano, 19-th February, 3-rd March 1878 (Turkey, no. 4, 1878). London, [1878,] 61 p.

Correspondence respecting the question of the negotiation of commercial conventions by the Principalities (Turkey, no. 4, 1875). London, [1875,] 26 p.

Correspondence respecting the reported arrival of Russian officers and non-commissioned officers in Bulgaria and the importation of arms from Russia (Turkey, no. 11, 1880). London, [1880,] 4 p.

Further correspondence respecting the European Commissions appointed for the demarcation of frontiers under the Treaty of Berlin (Turkey, no. 2, 1880). London, [1880,] XVIII + 457 p. + 1 pl.

Further correspondence respecting the execution of the provisions of the Treaty of Berlin with regard to the navigation of the Danube. London, [1882,] X + 216 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Further correspondence respecting the Preliminary Treaty of Peace between Russia and Turkey. Signed at San Stefano 19-th February — 3-rd March 1878 (Turkey, no. 27, 1878). London, [1878,] 10 p.

Annexes au Mémoire présenté au Congrès de Berlin par les plénipotentiaires de S.A. le prince de Roumanie. [Bucarest, 1878] 143 p.

BERINDEI, DAN ; LOGHIN, colonel LEONIDA și STOEAN, locotenent-colonel GHEORGHE, *Războiul pentru independența națională, 1877-1878. - Documente militare.* București, Editura militară, 1971, 658 p.

BOERESCU, B., *Discursuri politice 1859-1883.* Vol. II : 1874-1883. București, Sococ & Co., 1910, 1515 p.

BRĂTIANU, ION C., *Din scrierile și cuvântările lui...* Publicate de C. C. Giurescu, N. Georgescu Tistu, G. Marinescu și C. Grecescu. Vol. II : *Discursuri, scrieri, acte și documente (23 aprilie 1876 - 20 aprilie 1877).* București, [f.e.] 1912, 870 p. Vol. III : *Acte și cuvântări (1 mai 1877 - 30 aprilie 1878).* București, Cartea românească, 1930, 396 p.

CARP, P. P., *Discursuri.* Vol. I : 1868-1888. București, Sococ, 1907, 482 p.

CARP, P. P., *Discursuri parlamentare.* București, Tip. Curții regale, 1888, 299 p.

CARP, PETRU P., *Politica externă a domnului Ioan Brătianu. Patru discursuri rostit în Senat.* Iași, 1878, 29 p.

Convențiune comercială între România și Austro-Ungaria. Convention commerciale entre la Roumanie et l'Autriche-Hongrie. București, Noua tipografie națională, 1881, 38 p.

Correspondance diplomatique. Pièces relatives à la communication officielle du traité de Berlin et à la demande de transfert de la Bessarabie. Bucarest, Imprimerie de l'État, 1878, 8 p.

La Dobrogea roumaine. Étude et documents par N. Iorga, Jean N. Roman, dr. N. Sadoveanu, Al. Lapadatu, G. Murgoci, G. Vălsan, C. Brătescu etc. Traduction du roumain par Mlle A. Demetrescu. Bucarest, 1919, 174 p.

Documente oficiale. Neutralitatea României. Neutralizarea Dunării. Diverse. Prezentate reprezentățiunei naționale, octombrie 1876. București, Imprimeria Statului, 1876, 107 p.

Documente oficiale. Din corespondența diplomatică de la 5 (17) octombrie 1877 până la 15 (27) septembrie 1878, prezentate corpurilor legiuitoare în sesiunea anului 1880-1881. București, Noua tipografie națională, 1880, 214 p.

Documente oficiale. Din corespondența diplomatică de la 2 (14) septembrie 1878 până la 17 (29) iulie 1880, prezentate corpurilor legiuitoare în sesiunea anului 1880-1881. București, Imprimeria Statului - Curtea Șerban Vodă, 1880, 242 p.

Documente oficiale. Situațiunea românilor în Turcia. Constituțiunea otomană. Garanția neutralității României. Retrocesiunea gurilor Dunării. Independența României. Resbelul cu Turcia. Violarea Crucii Roșie de armatele otomane. Prezentate corpurilor legiuitoare. București, Imprimeria Statului, 1878, XII + 148 p.

Documente privind istoria României. Războiul pentru independență. 9 vol. București, Editura Academiei R. P. Române. Vol. I (partea I : 840 p., partea a II-a : 570 p.) : 1954 ; vol. II (660 p.) : 1952 ; vol. III (758 p.), IV (601 p.), V (694 p.), VI (694 p.) : 1953 ; vol. VII (785 p.), VIII (594 p.) : 1954 ; vol. IX (385 p.) : 1955.

Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821-1878). Volum pregătit pentru tipar de Ion Popescu-Puțuri, dr. Augustin Deac (responsabil), Marin Florescu, Natala Vileu, Constantin Căzănișanu și Ludovic Vajda. București, Editura politică, 1971, 989 p.

GHICA, ION, *Scrieri* (Editia Petre V. Haneș). Vol. II : *Convorbiri economice* (partea a II-a și a III-a). București, Minerva, 1914, 245 p.

IONAȘCU, ION ; BĂRBULESCU, PETRE și GHEORGHE, GHEORGHE, *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900).* București, Editura politică, 1971, 519 p.

IONAȘCU, ION ; BĂRBULESCU, PETRE ; GHEORGHE, GHEORGHE, *Tratatate internaționale ale României, 1354-1920.* Texte rezumate, adnotări, bibliografie. București, Editura științifică, 1975, 528 p.

IORGA, N., *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866-1880).* Paris, Gamber, 1923, 351 p.

IORGA, N. *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles I-er (1866-1880).* Deuxième édition. Bucarest, Au siège de l'Institut, 1938, 459 p.

KOGĂLNICEANU, MIHAIL, *Documente diplomatice.* Volum pregătit pentru tipar de George Macovescu, Dinu C. Giurescu, Constantin I. Turcu. București, Editura politică, 1972, 553 p.

KOGĂLNICEANU, MIHAIL, *Texte social-politice alese.* Volum pregătit pentru tipar de Dan Berindei, Leonid Boicu, Nicolae Ceachir, Matei Ionescu, Dan Simonescu. București, Editura politică, 1967, 423 p. [KOGĂLNICEANU, VASILE M.] *Acte și documente din corespondența diplomatică a lui Mihail Kogălniceanu relative la resboiul independenței României 1877-1878.* Publicate de ... 2 vol. București, Thoma Basilescu, Vol. I, fasc. I : 1893, VI + 630 p. ; vol. II, fasc. II : 1894, 150 p.

MAIORESCU, TITU, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* Vol. I : 1866-1876, vol. II : 1876-1881. București, Sococ, 1897, 582 + 519 p.

MAIORESCU, TITU, *Insemnări zilnice.* Vol. I (1855-1880) București, Sococ, 1936, 353 p.

MAIORESCU, TITU, *Ministerul Brătianu-Kogălniceanu și tratatul de la Berlin* (Discurs rostit în ședința Camerei de la 30 septembrie 1878). București, Tip. Thiel & Weiss, 1878, 37 p.

Pagini din lupta poporului român pentru independență națională (1877-1878). Documente și texte social-politice. Volum pregătit pentru tipar de Nichita Adăniloae, Matei Ionescu, Traian Lungu ș.a. București, Editura politică, 1967, 422 p.

PETRESCU, CONSTANTIN-TITEL, *Socialismul în România.* București, 1940.

Presa muncitorească și socialistă din România. Vol. I, partea I (1865-1889). Volum pregătit pentru tipar de Ion Popescu-Puțuri, Nicolae Goldberger, Augustin Deac, Ion Felea. București, Editura politică, 1964, 641 p.

[ROSETTI, general R.] *Correspondența generalului Iancu Ghica, 2 aprilie 1877 - 8 aprilie 1878.* Publicată cu o introducere și note de... București, Cartea românească, 1930, 208 p.

ROSETTI, general RADU, *Din corespondența inedită a principelui Milan al Serbiei cu colonelul Gheorghe Catargi în timpul războiului din 1877-1878.* București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, 1935, 44 p.

[SLĂVEȘCU, VICTOR.] *Correspondența lui Ion Ghica cu Dimitrie Sturdza (1860-1880).* Intocmită pentru tipar de... București, Monitorul Oficial. Imprimeria națională, 1943, 122 p.

STURDZA, DIMITRIE A., *Basarabia și Dobrogea.* Cuvânt rostit în Senat în 28 septembrie 1878. București, Tipografia Thiel & Weiss, 1878, 26 p.

STURDZA, DIMITRIE A., *Charles I-er Roi de Roumanie. Chronique, actes, documents.* Tome I-er : 1866-1875 ; tome II : 1876-1877. Bucarest, Institut d'arts graphiques Charles Göbl. Vol. I : 1899, 1025 p. ; vol. II : 1904, 944 p.

STURDZA, D. A., *Convențiunea cu Rusia.* Discurs rostit în Senat în 17 aprilie 1877. București, Tip. Thiel & Weiss, 1877, 19 p.

[STURDZA, D.] *Recueil de documents relatifs à la liberté de navigation du Danube, publiés par...* Berlin, 1904, XXXIV + 934 p.

[STURDZA, D. A.] *Rumänien und der Vertrag von San Stefano, von einem rumänischen Senator.* Wien, 1878, Gerold & Co., 131 p.

STURDZA, D. A., *Starea financiară a României.* Discursurile rostit în Parlamentul Român. București, Tip. Thiel & Weiss, 1877, 116 p.

[STURDZA, DIMITRIE A.] *Les travaux de la Commission européenne des bouches du Danube. 1859 à 1911.* Publiés par... Vienne, Librairie Gerold & Co., 1913, XII + 248 p. + anexe.

Tratatul de Berlin, urmat de protocoalele Congresului (Traducțiunea Ministerului Afacerilor Străine). București, Imprimeria Statului, 1878, 133 p.

Tratatul de Pace de la Berlin (Traducțiunea Ministerului Afacerilor Străine). București, Imprimeria Statului-Curtea Șerban-Vodă, 1878, 14 p.

ALTE LUCRĂRI ROMÂNEȘTI ȘI STRĂINE

Publicații românești

ADĂNILOAE, NICHITA, *Contribuția maselor populare la susținerea războiului de independență.* În : Studii. Revistă de istorie, 20, nr. 3, 1967, p. 439-455.

ADĂNILOAE, NICHITA, *Contribuții privind luptele*

- de la Rahova și Smîrdan. (1877–1878). In : Studii, Revistă de istorie, 15, nr. 5, 1962, p. 1195–1204.
- ADANILOAIE, N., *Cucerirea independenței de stat a României 1877–1878*. București, Editura politică, 1973, 103 p.
- ADANILOAIE, NICHITA, *La participation de l'armée roumaine à la guerre russo-turque de 1877–1878*. In : Revue Roumaine d'Histoire, 1, nr. 1, 1962, p. 99–124.
- ADANILOAIE N., *Premisele obținerii independenței naționale a României*. In : Studii și articole de istorie, 24, 1973, p. 15–27.
- ADANILOAIE, NICHITA și CÎNCEA, P., *Războiul pentru independență 1877–1878*. In : Studii. Revistă de istorie, 15, nr. 6, 1962, p. 1613–1622.
- ADANILOAIE, N. și CUPȘA, I., *Războiul pentru independența națională a României, 1877–1878*. București, Editura politică, 1967, 122 p.
- ALECSANDRI, colonel ION, *Note și impresii din război, 1877–1878* (ms.).
- Apărarea patriei, a independenței și suveranității naționale*. București, Editura politică, 1975, 298 p.
- Aus dem Leben König Karls von Rumänien. Aufzeichnungen eines Augenzeugen. 4 vol. Stuttgart. Verlag der J. B. Gotta'scher Buchhandlung, (vol. 1, 2) 1894, (vol. 3) 1897, (vol. 4) 1900.
- BACALBAȘA, CONSTANTIN, *Bucureștii de altădată*. Vol. I : 1871–1884. București, Editura ziarului „Universul”, 1927, 338 p.
- BĂLAȚEANU, ION, *Souvenirs politiques et diplomatiques, 1848–1903* (ms.).
- BERINDEI, DAN, *Cucerirea independenței României (1877–1878)*. București, Editura științifică, 1967, 82 p.
- BERINDEI, DAN, *Quelques aspects de la politique étrangère des Principautés Unies : Le problème de l'indépendance et de l'unité pleine et entière du peuple roumain (1859–1861)*. In : Nouvelles études d'histoire. Bucarest, Editura Academiei R. P. Române, 1960, p. 394–398.
- BODEA, CORNELIA, *Ideea de unitate și continuitate în conștiința poporului român*. In : Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 14, nr. 2–3, 1968, p. 135–153.
- BOSSY, R. V., *Mărturie finlandeze despre România*. București, Cartea Românească, 1937, 161 p.
- BOSSY, R. V., *Politica externă a României între anii 1873–1880, privită de la Agenția diplomatică din Roma*. București, Cultura națională, 1928, 213 p.
- BRATIANO, GEORGES, *Le panslavisme et ses dangers pour l'Europe*. Paris. E. Dentu, 1877, 48 p.
- CAMPUS, E., *Clasicii noștri și războiul pentru independență*. In : Contemporanul, nr. 19, 9 mai 1952, p. 3.
- CARAION, P. A., *Oglindirea în literatură a războiului pentru independență*. In : Viața Românească, nr. 6, 1952, p. 277.
- CAZANIȘTEANU, CONSTANTIN și FLORESCU, MARIN, *Promovarea ideii unirii naționale și mișcarea socialistă din România (sfârșitul secolului al XIX-lea)*. In : Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 14, nr. 4, 1968, p. 3–18.
- CIACHIR, NICOLAE, *Aprecieri ale comandamentului militar rus privind Armata română în războiul din 1877–1878*. In : Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 13, nr. 2, 1967, p. 57–61.
- CIACHIR, NICOLAE, *Contribuții la istoria Dobrogei (aprilie 1877 – noiembrie 1878)*. In : Revista Arhivelor, 5, nr. 1, 1962, p. 161–177.
- CIACHIR, NICOLAE, *Contribuții la organizarea detașamentelor de voluntari bulgari în războiul din 1877–1878*. In : Analele româno-sovietice. Istorie, 17, nr. 1, 1957, p. 79–98.
- CIACHIR, NICOLAE, *Date noi despre relațiile româno-sârbe în perioada premergătoare și în timpul războiului pentru independență*. In : Romanoslavica, 15, 1967, p. 133–146.
- CIACHIR, NICOLAE, *Unele materiale inedite privind participarea României la războiul din 1877–1878*. In : Studii. Revistă de istorie, 20, nr. 3, 1967, p. 469–474.
- 50 de ani de la proclamarea independenței, 1877–1927. Documente istorice. Sedința festivă a Parlamentului în ziua de 10 mai 1927. Mesașul regal. Discursurile șefilor partidelor politice. Moștunea. București, Editura ziarului „Universul”, 1927, 68 p.
- CIOCULESCU, ȘERBAN, *Independența și poezia noastră*. In : Gazeta literară 14, nr. 18, 4 mai 1967, p. 1, 9.
- CIOCULESCU, ȘERBAN, *Un document interesant din preajma independenței*. In : Gazeta literară, 4, nr. 19, 9 mai 1957, p. 2.
- COLUMBEANU, SERGIU, *Momente ale evoluției poporului român și luptei sale sociale și naționale pentru unitate și independență*. In : Revista de istorie, 28, nr. 9, 1975, p. 1421–1426.
- COMIȘEL, EMILIA, *Războiul de independență oglindit în cîntecul popular*. In : Muzica, 17, nr. 5, mai 1967, p. 18–21.
- CONSTANTINESCU-IAȘI, PETRE, *Situația internațională în ajunul războiului pentru independență*. In : Buletinul științific. Șințe istorice, București, tom. IV, nr. 1–2, 1952, p. 5–16.
- CONSTANTINESCU-IAȘI, PETRE și LUNGU, TRAIAN, *Războiul de independență în istoriografia românească*. In : Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 13, nr. 2, 1967, p. 12–24.
- CORBU, C., *Frământări țărănești în România în preajma războiului de independență*. In : Studii. Revistă de istorie, 20, nr. 3, 1967, p. 457–467.
- COSMA, VIOREL, *Independența de stat reflectată în muzica timpului*. In : Muzica, 17, nr. 5, mai 1967, p. 42–47.
- COȘBUC, GEORGE, *Războiul nostru pentru neatinare*. București, Editura librăriei C. Sicea, 288 p.
- DAMÉ, FRÉDÉRIC, *Arta în timpul resbelului*. București, Carol Göbl, 1879, 30 p.
- DAMÉ, FRÉDÉRIC, *Une oeuvre morte et une oeuvre de mort. Lettre au Congrès*. Vienne, 1878, 16 p.
- DEAC, MIRCEA, *Pictori tribuni ai independenței. Însemnări la expoziția „Războiul de independență – 1877”, Muzeul de artă al Republicii Socialiste România*. In : Munca, 23, nr. 6073, 23 mai 1967, p. 2.
- DICULESCU, VLADIMIR, *Războiul pentru cucerirea independenței României. Prilejul de manifestare a unității de conștiință națională la românii din Transilvania și Banat*. In : Studii și articole de istorie, 12, 1960, p. 25–30.
- DIMA, AL., *Kogălniceanu și spiritul istoric*. In : Gazeta literară, 14, nr. 37, 14 sept. 1967, p. 1.
- Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească. București, Cultura națională, 1928, 794 p.
- Les droits de la Roumanie basés sur les traités : par un ancien diplomate. Bucarest, Danielopollo, 1874, XXIV + 36 p.
- FĂLCOIANU, general ALEXANDRU M., *Amintiri din războiul ruso-româno-turc din 1877–1878*. București, 1912, 90 p.
- FRUNZETTI, ION, *1877 în arta plastică* (Expoziția deschisă în sălile Galeriei Naționale). In : Contemporanul, nr. 19, 12 mai 1967, p. 7.
- [GHICA, ION.] *O cugetare politică*. [București.] Stab. în artele grafice Socec, Șandor și Tecu, 1877, 38 p.
- GIURESCU, CONSTANTIN C., *Istoria Bucureștilor, din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*. București, Editura pentru literatură, 1966, 467 p.
- GOGEANU, PAUL, *Dunărea în relațiile internaționale*. București, Editura politică, 1970, 235 p.
- HUSAR, AL., *Patriotul Kogălniceanu și Europa*. In : Studii și articole de istorie, 12, 1968, p. 67–77.
- IONESCU, DUMITRU P., *Atitudinea Angliei față de independența României*. In : Studii și materiale de istorie modernă, vol. III. București, Editura Academiei R. P. Române, 1963, p. 63–110.
- [IONESCU, NICOLAE] DAMÉ, FRÉDÉRIC, *L'état roumain et la paix de l'Orient. Neutralisation de la Roumanie*. Bucarest, Szöllözy, 1877, X + 62 p.
- IORGA, N., *Informații spaniole despre războiul pentru independență*. București, Cultura națională, 1928, 13 p.
- IORGA, NICOLAE, *Politica externă a Regelui Carol I.* (Leții ținute la Universitatea din București). Ediția a II-a. București, Luceafărul, 1923, 324 p.
- KARADJA, CONSTANTIN I., *Notele căpitanului suedez C. Warberg din războiul nostru de la 1877*. In :

- Buletinul Institutului de istorie și limbă. București, 8, 1933—1934, p. 367—385.
- KELLOGG, FREDERICK, *Convenția comercială din 1875, un pas către independență?* In: Studii. Revistă de istorie, 25, nr. 5, 1972, p. 989—1003.
- LAHOVARY, JEAN, *Souvenirs d'un volontaire de l'armée roumaine (Plevna 1877)*. București, Cultura națională, 1925, 383 p.
- LAPEDATU, ALEXANDRU, *Antecedentele istorice ale independenței române*. In: Anuarul Institutului de istorie națională IV (1926—1927). București, Cartea românească, 1927, p. 293—303.
- LOPEZ-SANMARTIN, IOSEFINA, *Spania și România (de la unirea Principatelor — 1859 — până la stabilirea de relații hispano-române — 1881)*. In: Studii. Revistă de istorie, 23, nr. 6, 1970, p. 1133—1157.
- LUCA, E., *Războiul pentru independență în operele clasicele noastre*. In: Revista armatei, nr. 6, 1952, p. 34.
- LUPAȘ, I., *Der Berliner Kongress und seine Nachwirkungen in der rumänischen Geschichte*. In: Volk im Osten. București, 3, nr. 4, 1942, p. 24—39.
- MACELARIU, JUDITA E., *Ratiociniul publicu despre colectele întreprinse pe seama ostașilor români răniți în rezbélul oriental din anul 1877—1878*. Sibiu, Edițiunea proprie a colectantei, 1878, 74 p.
- MACIU, VASILE, *Acțiunea diplomatică a României pentru obținerea dreptului de a încheia convenții comerciale (1873—1875)*. In vol.: *De la Tudor Vladimirescu la răscoală din 1907*. Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1973, p. 293—327.
- MACIU, VASILE, *Comment la Roumanie a conquis son indépendance*. In: Revue Roumaine d'Histoire, 4, nr. 3, 1965, p. 523—545.
- MACIU, VASILE, *Condițiile interne ale proclamării independenței României*. București, Societatea de științe istorice și filologice din R. P. Română, 1955, 79 p.
- MACIU, VASILE, *Partidele și grupările politice și atitudinea lor față de problema independenței României*. In: Studii și articole de istorie, 12, 1968, p. 7—24.
- MACIU, VASILE, *Premisele proclamării independenței României*. In: Studii, 20, nr. 3, 1967, p. 417—424.
- MACIU, VASILE, *România și redeschiderea chestiunii orientale în iulie 1875 — iulie 1876*. In: *Analele Universității. Științe sociale. Istorie*, 15, 1966, p. 121—148.
- MACIU, VASILE, *La Roumanie et la Conférence de Constantinople de décembre 1876 — janvier 1877*. In: Revue Roumaine d'Histoire, 1, nr. 2, 1962, p. 325—350.
- MALIȚA, MIRCEA, *Independența României și acțiunea pentru desființarea jurisdicției consulare*. In: *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 13, nr. 2, 1967, p. 25—33.
- MALIȚA, MIRCEA, *Independența României și exercitarea dreptului de legație*. In: *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 13, nr. 5, 1967, p. 78—89.
- MAMINA, ION și NICULAE, VASILE, *Miscarea muncitorească — factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională (1877—1918)*. In: *Anale de istorie*, 21, nr. 5, 1975, p. 69—80.
- MANCAȘ, MIRCEA, *1877 o pagină de istorie veche*. In: Teatrul, 21, nr. 5, mai 1967, p. 1—6.
- MATEI, GHEORGHE, *Mărturiile finlandeze privind războiul din 1877—1878 împotriva imperiului otoman și România*. In: *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 14, nr. 4, 1968, 52—59.
- MINEA, I., *Manifestații politice ungurești și războiul ruso-român-turc din 1877—1878*. In: Cercetări istorice, Iași, 4, nr. 2, 1928, p. 110—116.
- MLADIN, căpitan EM. M., *Domnitorul Carol I și armata română în războiul de independență din 1877*. In: *România militară (număr jubiliar)*. Vol. I (1906), nr. 5, p. 567—616.
- MOCANU, V. I., *Eroi ai neamului în războiul de independență*. In: *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 13, nr. 2, 1967 p. 34—45.
- MUNTEANU, ION, *Contribuția țărănimii la cucerirea independenței*. In: Sargeția, Acta Musei Devensis, 5, 1968, p. 251—264.
- MUNTEANU, N. Z., *Mărturiile ale unor corespondenți de presă și observatori militari străini despre eroismul armatei române în războiul de independență*. In: *Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.*, 13, nr. 2, 1967, p. 46—56.
- NETEA, VASILE, *Inființarea Agenției diplomatice române de la Viena și recunoașterea independenței României de către Austro-Ungaria*. In: Studii. Revistă de istorie, 20, nr. 3, 1967, p. 475—495.
- NETEA, VASILE, *La guerre d'indépendance de 1877 — expression de la solidarité du peuple roumain*. In: Revue Roumaine d'Histoire, 6, nr. 4, 1967, p. 605—628.
- NIVĂNESCU, ION, *Mărturiile finlandeze despre participarea armatei române la războiul din 1877—1878*. In: Magazin istoric, 1, nr. 9, 1967, p. 57.
- Osman-Pașa judecat de către un ofițer român. București, Tip. Alessandro A. Grecescu, 1878, 45 p.
- PĂTRAȘCU, CORINA și TOMESCU, MARIA, *Victoriile armatei române în războiul pentru independență oglindite în literatură și artă*. (Comunicări prezentate în sesiunea consacrată aniversării a 90 de ani de la cucerirea independenței de stat a României, organizată de Academia militară generală și Institutul de istorie „Nicolae Iorga” al Academiei R.S.R.). In: Buletinul Academiei militare generale (număr special), București 1967, p. 61—69.
- PENCOVICI, ALEXANDRU, *Rechișițiunile și ofrandele pentru trebuințele armatei române în rezbélul din 1877—1878*. București, Tipografia statului, 1878, VIII + 69 p.
- POPESCU, MIRCEA, *1877 în arta plastică românească*. In: Contemporanul, 10 mai 1957, p. 11.
- POPESCU-PUTURI, ION, *Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei*. In: *Anale de Istorie*, 22, nr. 1, 1976, p. 16—34 + anexe.
- PUȘCARIU, SEXTIL, *Douăzeci de scrisori ale lui Moise Grozea din războiul de la 1877*. In: Anuarul Institutului de istorie națională IV (1926—1927). București, 1927, p. 229—249.
- Războiul neatîrnării, 1877—78. Comemorarea războiului (1877—1927)*. Conferințe ținute la Ateneul Român. București, Cartea românească, 1927, 245 p.
- Războiul ruso-român-turc din 1877—1878*, București, 1904, 16 p.
- Reprezentanțele diplomatice ale României*. Vol. I (1859—1917). București, Editura politică, 1967, 423 p.
- ROSETTI, R., *Acțiunea politică rusească în Țările Române povestită de organele oficiale franceze*. București, Tipografia George Ionescu, 1914, 159 p.
- ROSETTI, general RADU, *Cîteva extrase din presa engleză, 1877—1878*. In: Anuarul Institutului de istorie națională, IV (1926—1927), București, 1927, p. 365—389.
- ROSETTI, general R., *Operațiuni militare puțin cunoscute din războiul pentru independență*. București Monitorul Oficial, Imprimeria națională, 1944, 44 p.
- ROSETTI, general R., *Notele unui ofițer norvegian înainte și în timpul războiului de neatîrnare 1876—1878*. București, Cultura națională, 1928, 65 p.
- ROSETTI, general RADU, *Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878*. București, 1926, 171 p.
- ROSETTI, general RADU, *Participarea populației civile la războiul din 1877—1878*. București, Monitorul Oficial, Imprimeria națională, 1941, 17 p.
- ROSETTI, general RADU, *Rapoarte daneze asupra războiului din 1877—1878*. București, Cultura națională, 1929, 19 p.
- ROSETTI, general RADU, *Relații anglo-române în perioada războiului din 1877—1878*. In: *Anglia și poporul englez prezintă în conferințe*. București, Editura Casei Școalelor, 1928, p. 93—104.
- ROSETTI, R. (Verax), *Roumania and the jews*. Bucarest, 1904, 84 p.
- ROSETTI, R., *La Roumanie et les juifs*, par Verax (= R. Rosetti). București, Sococ, 1903, IX + 384 p.
- ROSETTI, general R., *Spicuri prin dosare privitoare la războiul din 1877—1878*. București, Monitorul oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, 1942, 15 p.
- ROSETTI, general RADU, *Un capitol al luptei pentru neatîrnare*. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, 1944, 36 p.

RUBIN, ALEXANDRE, *Une année jubilaire. La proclamation de l'indépendance de la Roumanie. La prise de Plevna*. Bucarest, Imprimerie de l'Indépendance roumaine, 1903, V + 344 p.

SCHAPIRA, MAURITIU, *Serviciul sanitar român în 1877-1878 descris de specialiști străini*. Cluj, 1935, 18 p.

SIMONESCU, DAN, *75 ani de la proclamarea independenței. Aspecte ale războiului pentru independență în literatura română*. În: *Iașul nou*. Iași, nr. 2, 1952, p. 166.

STAN, APOSTOL, *Independența statală în gândirea și practica politică a anilor 1859-1877*. În: *Revista de istorie*, 28, nr. 10, 1975, p. 1505-1531.

STAN, APOSTOL, *O acțiune politică pentru cucerirea independenței naționale în timpul războiului franco-prusian (1870-1871)*. În: *Studii*, 26, nr. 4, 1973, p. 749-765.

ȘTIRBU, CONSTANȚA, *Un episod din lupta pentru afirmarea suveranității naționale. 100 de ani de la inaugurarea Monetăriei statului*. În: *Studii. Revistă de istorie*, 23, nr. 3, 1970, p. 557-571.

URSU, HORIA, *Independența de stat și creația literară*. În: *Viața Românească*, 20, nr. 5, 1967, p. 28-36.

VACARESCU, colonel T. C., *Gli eserciti romeni nella guerra del 1877-78*. Versione italiana di Tudor Dimitrescu. Livorno, Tipografia Francesco Vigo, 1891, 429 p.

VACARESCU, T. G., *Rumäniens Anteil am Kriege der Jahre 1877 und 1878*. Aus dem Rumänischen von Mitte Kremnitz. Mit eine Karte und Zwei Plänen. Leipzig, F. A. Brockhaus, 1888, 257 p.

VIRGOLICI, TEODOR, *Lirica independenței*. În: *Gazeta literară*, 14, nr. 18, 4 mai 1967, p. 5, 7.

VOINESCO, SERGES, *Les combats de retranchements*. Bucarest, F. Göbl, 1879, 32 p.

[WHITMAN, SIDNEY,] *Reminiscences of the king of Romania*. Edited from the original with an introduction by... London and New York, Harper & Brothers, 1899, XXXII + 367 p.

PUBLICAȚII STRĂINE

ARNTZ, E. R. N., *De la situation de la Roumanie au point de vue du droit international*. În: *Revue de droit international et de législation comparée*. Bruxelles, 9, nr. 1, 1877, 33 p.

BEUST, comte de, *Trois quarts de siècle. Mémoires*. Avec des notes inédites et une préface par Frédéric Kohn-Abrest. Tomes I-II. Paris, 1888, XXXI + 398 p. (I), 587 p. (II).

BRUBERGER, Dr. Stabsarzt, *Rumäniens Feld-Sanitäts-Ettapen u. Evakuations Wesen*. În: *Deutsche Militärärztliche Zeitschrift*, 6, nr. 12, 1877, p. 573-582.

BRUNN, DANIEL, *Plevna - Schipka*. Copenhaga, 1915.

CAMMERER, Dr. Corpsarzt des IX Armee Corps, *General Bericht über die Thätigkeit beurlaubt gewesener königlich preussischer Militärärzte*. În: *Deutsche Militärärztliche Zeitschrift*, 7, nr. 78, 1878, p. 289-334.

CARRIE, RENE ALBRECHT *A diplomatic history of Europe since the Congress of Vienna*. London, Methuen and Co. L.T.D. 1961.

CROCE, ENRICO, *La Romania davanti all'Europa*. Firenze, Tipografia di G. Barbèra, 1878, 52 p.

Défense de Plevna. D'après les documents officiels et privés réunis sous la direction du Muehir Ghazi Osman pacha par le général de division Mouzafer pacha et le lieutenant-colonel d'état-major Talaat bey. Paris, Librairie militaire de L. Baudoin et Cie 1889, XVI + 283 p.

Dnevnik D. A. Millutina. Vol. II. Moskva, [f.e.] 1949.

DUNIN, WLADISLAW, *Rumania (Bosfor, Balkan i Dunaj) 1855-1878*. Lwow, 1887, 273 p.

EHRNRÖOTH, MANGUS, *Casimir Ehrnrooth*. Löderström et Co. Forlags A. B. Borga, 1963.

FARCY, CAMILLE, *La guerre sur le Danube (1877-1878)*. Paris, 1879, 428 p.

FISCH, capitaine d'infanterie, *Coopération de l'armée roumaine en Bulgarie*. Ed. a 2-a. Bruxelles, Spineux & C Editeurs, 1879, IV + 214 p. + pl.

FLOERICKE, Dr. KURT, *Geschichte der Bulgaren*. Stuttgart, Franckische Verlagsbuchhandlung 1913, VIII + 88 p.

GARF, lt.-col., *Uceastie român v kampanti 1877-1878*. În: *Voennii sbornik*, 32, vol. 187.

GEFFCKEN, HEINRICH F., *Frankreich, Russland und der Dreibund. Geschichtliche Rückblicke für die Gegenwart*. Berlin, Richard Wilhelm, 1893, 179 p. [GREGER-HORWITZ-KOHAH,] *Relations sur les opérations de la Société d'approvisionnement Greger-Horwitz-Kohan*. Bucarest, Imprimerie Thiel & Weiss, 1878, 124 p.

La guerre d'Orient en 1877-1878. Étude stratégique et tactique des opérations des armées russe et turque en Europe, en Asie et sur les côtes de la Mer Noire. Par un tacticien. Ouvrage rédigé sur les documents officiels publiés par le gouvernement russe et le gouvernement ottoman. 10 vol. Paris, Librairie militaire de J. Dumaine, 1879-1885.

HARRIS, prof. DAVIS, *A diplomatic history of the Balkan crisis of 1875-1878*. The first year. California, Stanford University Press, London, Humphrey Milford, 1936, VIII + 474 p.

HERBERT, captain FREDERICK WILLIAM von, *The Defence of Plevna, 1877*. London, Smith, Elder, & Co., 1911.

Histoire de la guerre d'Orient, 1877-78. Bruxelles, J. Rozet, 1878, 242 p.

IZZET-FUAD Pacha (général), *Les occasions perdues. Étude stratégique et critique sur la campagne Turco-Russe de 1877-1878*. Avec 10 croquis. Paris, R. Chapelot, 1900, VIII + 213 p.

[IZZET-FUAD Pacha (général), *Paroles de vaincu. Après le désastre. - Avant la revanche*. Paris, 1913, VIII + 381 p. + 10 h.

KNORR, Major EMIL, *Entwicklung u. Gestaltung des Heeres - Sanitätswesens des Europäischen Staaten, von militärisch geschichtlichen Standpunkte*. Hannover, 1883, XI + 982 p.

KOHN-ABREST, FR., *Zig-zags en Bulgarie*. Paris, G. Charpentier, 1879, VIII + 311 p.

[KRAHMER, General-Major,] *Geschichte der russisch-türkischen Kriege auf der Balkan-Halbinsel 1877/78*. Herausgegeben von der Kaiserlich Russischen kriegsgeschichtlichen Kommission des Hauptstabes. Deutsche autorisierte Bearbeitung von... Band I. Berlin, Ernst Siegfried Mittler, 1902, X + 419 p.

[KUROPATKIN,] *Critice retrospective asupra războiului ruso-turc din 1877-78 și cooperatiunea armatei române, după memoriile lui...*, prelucre de Krahmer. Tradusă de căpitan C-tin I. Creangă. Ediție nouă. Vol. I, 535 p. [f.l, f.e., f.a.].

LE FAURE, AMÉDÉE, *Histoire de la guerre d'Orient (1877-1878)*... 2 vol. Paris, 1878. Vol. I : 520 p. ; vol. II : 462 p.

LEVAUX, P. F., *Ghazi Osman Pacha. Souvenirs de la guerre des Balkans*. Liège, 1881, 180 p.

LIEGNITZ, general von, *Aus drei Kriegen*. Berlin, 1904.

LINDENBERG, PAUL, *Gegen die Russen mit der Armee Hindenburgs*. Vierzehnte Auflage. Leipzig, 1915, 180 p.

LINDENBERG, PAUL, *König Karl von Rumänien*. Mit einer Helogravure und 180 Illustrationen. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Berlin, Ferd. Dümmler, 1908, VII + 480 p.

LONLAY, DICK de, *A travers la Bulgarie. Souvenirs de guerre et de voyage*. Paris, Garnier Frères, 1893, 326 p.

LONLAY, DICK de, *En Bulgarie (1877-78)*. Ploiesti - Matchine - Sistova - Tirnova - Kazanlyk. Souvenirs de guerre et de voyage. Paris, E. Dentu, 1883, 320 p.

MLOCHOWSKI DE BELINA, A., *De Paris à Plevna*. Journal d'un journaliste. De mai à décembre 1877. Paris, 293 p.

NELIDOV, A., *Souvenirs d'avant et d'après la guerre de 1877-1878*. În: *Revue des deux Mondes*, 85, sixième période, tome 27, 2-e livraison, 15 mai 1915, p. 302-339 ; tome 28, 2-e livraison, 15 juillet 1915, p. 241-247 ; tome 30, 2-e livraison, 15 novembre 1915, p. 241-270.

Opisanie russko-turetkoi voine 1877-1878 na Balkanskom polucroste. 97 vol. Petersburg, 1901-1911.

OSMAN BEY (major), *Les Russes en 1877-1878*. (Guerre d'Orient). Berlin, Frédéric Luckherdt, 1880, 229 p.

Osman Pacha et la défense de Plevna. Paris. Edouard Dubois, 1890, 28 p.

PARENISOV, P., *Iz prošlogo*. Vol. II. St. Petersburg, 1901.

PEREPISKA P. D. Parensova s K. V. Levitkim *pered nacealom voennih deistvii v Turcii*. In: Russkaia starina, XXXVI, dec. 1905.

PFEIL, RICHARD Graf von, *Erlebnisse eines preussischen Offiziers während des türkischen Krieges, 1877—1878*, Berlin, 1892, 234 p.

La question du Nord ou la politique russe en Turquie démasquée. Traduit de l'anglais. Constantinople, 1877, VI + 166 p.

Resbotul ruso-turc din 1877—1878 în peninsula Balcanică. Traducere făcută de lt.-col. I. Gărdescu. 7 vol. București, Tip. L'indépendance Roumaine, 1902—1910.

Der russisch-türkische Krieg 1877—78 auf der Balkan Halbinsel... Autorisierte Übersetzung von Viktor Grzesicki und Franz Wiedstruck. 7 vol. Wien, 1902—1911.

SPRINGER, A., *Der russisch-türkische Krieg, 1877—1878*.

SUTHERLAND, E. și WHITE, W., *For 6 years ambassador at Constantinople. His life and correspondence*.

TODLEBEN, le général, *Plevna et son défenseur, Osman Pacha*. Paris, 32 p.

[UBICINI A.,] *La Constitution ottomane du 7 zilhidjé 1293 (23 Décembre 1876)*. Expliquée et annotée par... Paris, A. Cotillon et C., Editeurs, 1877, 69 p.

The War correspondence of the „Daily News“, 1877. 3 vol. Leipzig, Bernhard Tauchnitz, 1878.

WHITE, WILLIAM ALLEN, *Report upon the kingdom of Roumania*. Presented to both Houses of the Imperial Parliament. F. I. 1883, 41 p.

ZIKOV, gen., *Voïna 1877—1878 v Evropeiskoi Turcii*. Tom. I. Petersburg, 1881.

WELLESLEY, *With the Russians in Peace and War*. London, 1905, 324 p.

Zur Beleuchtung des Friedens-Präliminär-Vertrages zwischen Russland und der Pforte abgeschlossen zu San-Stefano... und des Vertrages zwischen Deutschland, Oesterreich-Ungarn... und der Türkei abgeschlossen zu Berlin... 1878. Stuttgart und Augsburg, 1879 IV + 210 p.

BIBLIOGRAFI ROMÂNEȘTI

BĂCILĂ, IOAN C., *Bibliografia războiului pentru independență (1877—1878)*. București, Cartea Românească, 1927, 51 p.

CEAUȘESCU, dr. ILIE și MOCANU, dr. VASILE, *România în războiul pentru independență națională — 1877—1878. Contribuții bibliografice*. București, Editura militară, 1972, 233 p.

CRĂCIUN, IOACHIM; HRISTODOL, GHEORGHE; ȘTIRBU, MARCEL; BATHORY, LUDOVIC; IANCU, GHEORGHE; NEAMȚU, GELU și DUMITRAȘCU, GHEORGHE *Bibliografia istorică a României*. Vol. I: 1944—1969. Bibliografie selectivă, sub redacția: Pascu Ștefan, Crăciun Ioachim, Surdu Bujor. București, Editura Academiei R. S. România, 1970, 386 p.

OPRESCU, ANTON, *Războiul pentru independență (1877—1878). Contribuții la bibliografia lui*. București, Asociația „Cultul patriei”, 1928, 47 p.

POP, ALEX., *Bibliografia publicațiilor periodice românești*, București, 1888.

ZUB, AL., *Mihail Kogălniceanu — bibliografie*. București Editura enciclopedică română. Editura militară, 1971, 654 p.

EXPOZIȚIA „FILE DIN ISTORIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN”

În cadrul manifestărilor organizate cu prilejul Congresului educației politice și al culturii socialiste, la sediul Cabinetului municipal de partid a fost organizată expoziția „FILE DIN ISTORIA PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN” de către Filiala Arhivelor Statului — Municipiul București, în colaborare cu Muzeul de Istorie al Republicii Socialiste România și sub îndrumarea directă a Cabinetului municipal de partid.

Multitudinea documentelor prezentate, unele inedite, grupajele de fotografii, ziarele, constituie o sinteză a principalelor momente ale afirmării proletariatului român în viața social-politică a țării, reliefind vechimea și continuitatea mișcării noastre muncitorești, atașamentul său consecvent față de năzuințele poporului, rolul ei de frunte în lupta pentru eliberare socială și națională.

Dintre documentele care atestă începuturile mișcării muncitorești de la jumătatea secolului al XIX-lea, amintim statutul Societății generale a lucrătorilor tipografi din România — Gutenberg — fondată în anul 1858, primele ziare muncitorești „Tipograful român”, apărut în 1865, „Analele tipografiei” din 1869, o serie de documente privind înființarea în 1872 a „Asociației generale a lucrătorilor din România” și primul număr al organului său de presă „Lucrătorul român”, editat la 5 noiembrie 1872.

Adoptarea unor noi forme de organizare politică este reliefată de documente și fotografii ale vremii privitoare la activitatea cercurilor socialiste din deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea. Alte expozate evidențiază crearea cercurilor muncitorești la baza cărora a stat programul elaborat de Constantin Dobrogeanu — Gherea în 1886 intitulat „Ce vor socialiștii români”, procesul de transformare a cercurilor muncitorești în cluburi, crearea a numeroase asociații muncitorești între anii 1890—1893.

Panoul consacrat răspîndirii ideilor socialismului științific în România cuprinde un fragment din prima scrisoare a lui Fr. Engels adresată socialiștilor români, publicată în revista „Contemporanul” la 9 ianuarie 1888, o fotografie cu grupul studenților socialiști de la Paris care au participat la Congresul de întemeiere a Internaționalei a II-a și traducerea Manifestului Partidului Communist, tipărit la Iași în 1892.

Documente și fotografii prezintă procesul înființării primului partid marxist al clasei muncitoare din România — Partidul Social Democrat al Muncitorilor din România — pe baza principiilor socialismului științific din care amintim proiectul de program adoptat la Congresul de constituire din 31 martie 1893.

Momente principale ale mișcării muncitorești din țara noastră de la începutul secolului al XX-lea sînt marcate prin expozate sugestive și variate: primul număr al organului de presă al cercurilor socialiste „România muncitoare” (1902), apelul socialiștilor pentru sprijinirea țărânilor răsculați în 1907, primul număr al ziarului „Muncitorul Căilor Ferate”, documente ce ilustrează amploarea mișcării greviste, organizarea muncitorilor în sindicate, refacerea partidului clasei muncitoare în 1910.

Moment cu adînci semnificații în istoria poporului român, primul război mondial a fost marcat în cadrul expoziției prin expozate ce demonstrează caracterul său și atitudinea muncitorilor români față de război (manifestul P.S.D. în care se arată caracterul războiului, cerîndu-se neutralitatea României, nota Prefecturii Poliției Capitalei referitoare la înfrînerea din 31 mai 1916 organizată de socialiști în grădina Cismigiu, fotografii etc.).

Împlinirea unei necesități obiective a dezvoltării istorice, urmare firească a năzuințelor și luptei

întregii națiuni române, realizarea unității naționale în 1918 a fost marcată prin prezentarea Declarației Comitetului Executiv provizoriu al Partidului Socialist prin care salută actul de la 1 decembrie 1918 și a unor documente care reliefează intensificarea luptelor de clasă revoluționare din România, culminînd cu greva generală din 1920.

În continuare este înfățișat momentul transformării Partidului Socialist în Partidul Communist Român, la Congresul din 8 mai 1921. Sînt prezentate: procesul verbal de alegere a delegaților Secțiunii București la Congresul I al P.C.R., fotografiile cu clădirile în care s-au ținut lucrările Congresului I al P.C.R. (săliile din str. Academiei nr. 3 și str. Sf. Ionică nr. 12), portretele participanților la congres, extrase din presa vremii cu prinzînd relații asupra desfășurării lucrărilor congresului, procesul-verbal din 12 mai 1921 cu numele celor care au votat afilierea la Internaționala a III-a Communistă, arestarea delegaților la Congres în ziua de 12 mai 1921, manifestul Comitetului Central al Partidului Communist Român pentru susținerea activității desfășurate de comunisti, buletinul informativ al diviziei a IV-a către Ministerul de Interne privind desfășurarea procesului comunistilor din ziua de 6 martie 1922.

Alte expozate demonstrează că odată cu scoaterea P.C.R. în afara legii, partidul a trecut la organizarea activității în condițiile ilegalității, preocupîndu-se totodată, pentru cristalizarea liniei generale în concordanță cu situația din România.

Partidul Communist Român a fost organizatorul luptelor de clasă din acea perioadă, al marilor bătălii muncitorești ce au culminat cu luptele petroliștilor și cefeștiilor din iarna anului 1933. Stau mărturie: procesul verbal privind ilegalizarea P.C.R., telegrama adresată de către avocatul Lucrării Pătrășcanu Ministerului de Justiție, prin care cere luarea de măsuri întrucît este împiedicat de a lua contact liber și nesupravegheat cu deținuții comunisti în vederea pregătirii apărării lor în procesul de la 5 iulie 1929, afișul electoral al Blocului Muncitoresc Tărănesc, primul număr al ziarului „Știința”, notele Prefecturii Poliției Capitalei cu privire la acțiunile comuniste pentru ziua de 1 mai 1932, constituirea unui comitet de intelectuali sub președinția dr. C. I. Parhon, organizarea unor acțiuni ale comunistilor în lunile august-septembrie 1932, protestul salariaților împotriva curbelor de sacrificiu publicat în ziarul „Universul” din 24 ianuarie 1933. Alături de acestea au fost expuse: manifestul Comitetului Central de acțiune al muncitorilor cefești de la atelierele Grivița din 2 februarie 1933, circulara Ministerului de Justiție cu privire la starea de asediu în municipiile: București, Iași, Galați, Timișoara, Ploiești precum și în regiunile industriale din județul Prahova din 13 februarie 1933; ziarul „Lupta sindicală”, an. I, nr. 4, în care se prezintă hotărîrea proletariatului capitalei de a se opune ofensivelor patronale; fotografii din timpul grevei generale din februarie 1933; relațiile de la proces în apărarea cefeștiilor precum și nota Direcției generale a poliției pentru arestarea tovarășului Nicolae Ceaușescu și a altor muncitori la procesul cefeștiilor și petroliștilor de la Craiova din 17 iunie 1934.

În continuare sînt evidențiate eforturile Partidului Communist Român pentru unirea forțelor democratice, antifasciste pentru apărarea intereselor maselor populare și a libertăților democratice, împotriva fascismului, împotriva războiului. Au fost expuse „Tînărul Leninist”, organul Comitetului Central al U.T.C. din România din noiembrie 1934, fotografia membrilor din conducerea Comitetului Național Antifascist din care făcea parte și tînărul revoluționar Nicolae Ceaușescu.

Exponatele subliniază acțiunile care au culminat cu puternica demonstrație de la 1 mai 1939.

Partidul Communist Român s-a ridicat de la început cu hotărîre împotriva războiului antisovietic, pronunțîndu-se cu fermitate pentru ieșirea din acest război și alăturarea României forțelor coaliției antihitleriste. Unele documente expuse oglindesc lupta maselor populare, împotriva dictaturii militarofasciste și a războiului hitlerist. Amintim manifestul

Comitetului local al P.C.R. din 1940, în care este demascată politica antinațională a guvernului Antonescu, chemarea, publicată în ziarul „Scnteia” din 8 octombrie 1940, către masele populare la luptă împotriva intrării trupelor germane în România etc.

A fost expusă Platforma program a C.C. al P.C.R. din 6 septembrie 1941, o serie de manifeste răspindite în București prin care P.C.R. chema poporul la luptă împotriva războiului hitlerist și eliberarea țării de sub dominația fascistă, note informative cu privire la intensificarea acțiunilor de propagandă în rândul tineretului al armatei, primul număr al ziarului patriotic „România liberă” tipărit în ilegalitate sub conducerea P.C.R., manifestul lansat la 1 mai 1944 de către Frontul Unic Muncitoresc, Declarația Blocului Național Democrat constituit la 20 iunie 1944. Documentele și fotografiile vremii oglindesc faptul că Partidul Comunist Român a organizat și înfăptuit insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă care a dus la răsturnarea dictaturii fasciste, la ieșirea țării din războiul împotriva Uniunii Sovietice, la trecerea României cu întregul său potențial militar și economic alături de coaliția antihitleristă.

Înfiptuirea actului istoric de la 23 August 1944 este ilustrată prin documente și fotografii ce redau momente din lupta formațiunilor patriotice de luptă, harta operațiunilor militare desfășurate în timpul insurecției, apelul C.C. al P.C.R. prin care masele erau chemate la luptă pentru lichidarea rămășițelor fasciste.

Epoca ce a urmat a marcat începutul unei noi istorii a patriei noastre — istoria împlinirii idealurilor de dreptate socială și națională.

Exponatele redau imagini care exprimă hotărârea oamenilor muncii pentru înfiptuirea măsurilor inițiate de P.C.R., manifestația din Capitală pentru sprijinirea politicii P.C.R., manifestația din București din 19 noiembrie 1944, în care s-a cerut un guvern democratic, Platforma program a F.N.D. din 1945, instaurarea la 6 Martie 1945 a primului guvern democratic.

Un rol important în orientarea activității comunistilor și a forțelor democratice din țară în această perioadă a avut Conferința Națională a Partidului din octombrie 1945, a cărei rezoluție este prezentată.

O fotografie îl prezintă pe tovarășul Nicolae Ceaușescu vorbind la o adunare a tineretului în anul 1946. Alte documente oglindesc victoria obținută în alegerile din noiembrie 1946.

Câteva documente și fotografii consemnează înălțarea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române la 30 decembrie 1947, când România a intrat într-o etapă nouă a dezvoltării sale. Alte exponate consemnează importanța realizării unității politice, ideologice și organizatorice a clasei muncitoare prin unificarea Partidului Comunist cu Partidul Social-Democrat și crearea, pe baza concepției marxist-leniniste în februarie 1948, a Partidului Muncitoresc Român.

O serie de fotografii redau aspecte de la Congresul al VII-lea al P.C.R. din decembrie 1955 și de la Congresul al VIII-lea al P.C.R. din iunie 1960.

Sînt prezentate apoi imagini de la Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965, de la Sesiunea extraordinară a Marii Adunări Naționale din august 1965 în timpul căreia a fost proclamată Republica Socialistă România, de la Conferința Națională a P.C.R. din decembrie 1967, de la Congresul al X-lea al P.C.R. și de la Conferința Națională a P.C.R. din iulie 1972, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu ca președinte al Republicii Socialiste România, Congresul I al Frontului Unității Socialiste din 1974.

Expoziția se încheie cu imagini de la Congresul al XI-lea al P.C.R. în timpul căruia a fost aprobat Programul Partidului Comunist de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

Menționăm inițiativa lăudabilă a multiplicării exponatelor din cadrul expoziției și difuzarea lor la Cabinetele de Partid ale sectoarelor capitale, la unele licee de cultură generală și de specialitate, unor întreprinderi, institute de cercetare, centrale industriale, școli de cultură generală s.a.

CRISTINA DINU

A V-a SESIUNE ȘTIINȚIFICĂ DE VARĂ A SOCIETĂȚII CULTURAL-ȘTIINȚIFICE „STROEȘTI — ARGEȘ”

Am participat în zilele de 24 și 25 iulie 1976 la una din cele mai frumoase modalități de transpunere în fapt a politicii partidului de culturalizare a satului nostru, de făurire a omului nou.

În localitatea Stroești — județul Argeș s-a organizat a V-a sesiune anuală de comunicări a societății cultural științifice locale care cercetează și adună izvoarele istorice pentru întocmirea monografiilor satului* și luptă pentru ridicarea conștiinței stroeștenilor și promovarea normelor eticii și echității socialiste în viața lor de zi cu zi.

Desfășurată în sala căminului cultural din localitate, sub auspiciile Comitetului culturii și educației socialiste din județul Argeș și cu sprijinul direct al organelor locale de partid și de stat, recenta sesiune a abordat o gamă foarte largă de probleme într-un număr impresionant de comunicări, pentru realizarea cărora au muncit fiii satului și invitații acestei colectivități îndrăgite**.

La această minunată manifestare am rămas profund impresionat de faptul că cea mai mare parte a comunicărilor s-a bazat pe documente de arhivă multe inedite — scotînd în evidență lupta seculară a locuitorilor de pe meleagurile argeșene pentru libertate națională și dreptate socială.

Se verifică și cu această ocazie rolul documentului istoric în educația patriotică a maselor, în acțiunea de formare a unui om mai cinstit, mai harnic și mai bun, capabil să ducă mai departe lupta demnă de urmat a înaintașilor noștri, eforturile făcute de întregul popor sub conducerea P.C.R., pe drumul victorios al socialismului și comunismului în patria noastră.

Considerăm sesiunea respectivă un succes demn de urmat.

VIOREL GROZAV

TEZE DE DOCTORAT

În ziua de 18 iunie 1976 în cadrul Facultății de istorie din București, a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat „Sigiliile cancelariei domnești a Țării Românești în epoca fanariotă” elaborată de Maria Dogaru, arhivist principal la Direcția Generală a Arhivelor Statului.

Lucrarea, bogat ilustrată, cuprinde 14 capitole, astfel :

* N. Leonăchescu-Năndrașu, *Stroești-Argeș*. După cum se știe un prim volum de documente este deja publicat, iar al doilea se află la tipar.

** Cele 15 comunicări cuprinse în programul tipărit al sesiunii sînt : Aspecte demografice în Stroești-Argeș ; Primar în Domnești la răspîntia a două veacuri ; Brigadierii stroeșteni pe șantierul tineretului de la Salva-Vîșeu ; Prevenirea, tratarea și consecințele aterosclerozei ; Rentabilitatea creșterii oilor pe valea Vîlsanului ; Posibilitatea cultivării unor plante medicinale în zona Stroești — Argeș ; Aspecte ale relațiilor agrare din Stroești — Argeș la începutul secolului al XX-lea ; Perioada arendașilor în istoria satului Stroești ; Un scriitor argeșean : Mihail Lungianu ; Etic și estetic în conștiința socialistă a țăranimii române ; Contribuție la istoria comunei Șuici — Argeș ; Situația școlilor în satele argeșene după Revoluția de la 1848 ; Refuzul stroeștenilor de a plăti tribut turcilor ; Considerații privind producția ceramică din centrele argeșene Stroești și Mușătești și Contribuții la istoria localității Stroești județul Argeș.

1. Originea și sensul elementelor incluse în emblema sigiliilor domnești din epoca fanariotă.
2. Tipuri de sigilii folosite în epoca fanariotă.
3. Forma scuturilor întinse în sigiliile cancelariei domnești dintre 1716—1821.
4. Mobilele heraldice incluse în scut.
5. Elemente exterioare ale scutului.
6. Legenda sigiliilor din epoca fanariotă.
7. Forma și dimensiunile sigiliilor utilizate în cancelaria domnească între 1716—1821.
8. Tehnica de confecționare a sigiliilor în epoca fanariotă.
9. Matricele sigilare folosite în cancelaria Țării Românești în epoca fanariotă.
10. Locul sigiliului pe document.
11. Conservarea sigiliilor.
12. Valoarea juridică a sigiliilor.
13. Sigiliul — manifestare de artă.
14. Descrierea sigiliilor cancelariei domnești din epoca fanariotă.

Concluzii. Glosar heraldic. Bibliografie.
Comisia de doctorat a fost formată din prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu, decanul Facultății de istorie, președinte, prof. univ. dr. doc. Ion Ionașcu, conducător științific, acad. Constantin C. Giurescu conf. univ. dr. Radu Manolescu, dr. Dan Berindei referenți. În urma dezbaterii publice a tezei, comisia, în unanimitate de voturi, a hotărât acordarea titlului de doctor în istorie tov. Maria Dogaru, cu recomandarea de a se publica lucrarea.

În ziua de 19 iulie 1976, la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” din București a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat „Mișcarea muncitorească din portul și orașul Brăila în perioada 1868—1921, elaborată de Nicolae Mocioi, directorul Filialei Arhivelor Statului Brăila.

Lucrarea cuprinde opt capitole și concluzii, astfel :

1. Istoriografia și izvoarele mișcării muncitorești din Brăila.
2. Dezvoltarea economică și social-politică a portului și orașului Brăila în perioada 1829—1868.
3. Formarea și dezvoltarea proletariatului din port și oraș în secolul al XIX-lea.
4. Mișcarea muncitorească și socialistă de la primele începuturi și până la crearea P.S.D.M.R. (1893).

5. Mișcarea muncitorească și socialistă în perioada 1893—1899. Crearea și activitatea clubului la Brăila, acțiuni în port și oraș. Lupta grevistă.

6. Mișcarea muncitorească în primul deceniu al secolului al XX-lea.

7. Mișcarea muncitorească în perioada 1910—1918.

8. Mișcarea muncitorească în perioada avântului revoluționar 1918—1921.

Concluzii.

Comisia de doctorat a fost formată din prof. univ. dr. Aron Petric, președinte, prof. dr. Nichita Adăniloae, conducător științific, dr. Arimia Vasile, prof. univ. dr. Constantin Corbu, dr. Vasile Petrișor, membri.

În urma discutării publice a lucrării comisia a hotărât, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășului Nicolae Mocioi.

În ziua de 19 iulie 1976, a avut loc la Academia de Studii Economice din București, Facultatea de cibernetică economică și statistică, susținerea publică a tezei de doctorat, a doctorandului Adam I. Iosif, șef serviciu în Direcția Generală a Arhivelor Statului, intitulată „Economia Transilvaniei în anii 1900—1918”.

Lucrarea cuprinde nouă capitole :

1. Industria.
 2. Agricultură.
 3. Comerțul.
 4. Creditul și finanțele.
 5. Capitalul străin în economia Transilvaniei.
 6. Populația.
 7. Stadiul dezvoltării social-economice a Transilvaniei, la începutul primului război mondial.
 8. Economia Transilvaniei în timpul primului război mondial.
 9. Formarea statului național unitar român și a economiei românești unitare.
- Comisia de doctorat a fost formată din conf. dr. Gheorghe Vasilescu, președinte, prof. emerit dr. docent Marin A. Lupu, conducător științific, prof. dr. Nicolaie Marcu, prof. dr. Victor Axenciuc și conf. dr. Ilie Puia, referenți.
- În urma dezbaterii publice a tezei comisia în unanimitate de voturi, a hotărât acordarea titlului de doctor în economie tov. Adam Iosif.

INSTRUMENTE DE LUCRU*)

1	2	3	4	5	6	7	8
MMCDXXXIX	Tribunalul Suceava	58	1795—1844	109	111—121	Mold.	5 în ebraică.
MMCDXL	"	34	1800—1843	"	121—128	"	—
MMCDXLI	"	19	1784—1843	"	128—133	"	—
MMCDXLII	"	43	1808—1844	"	133—141	"	3 în ebraică.
MMCDXLIII	"	59	1748—1830	"	142—154	"	3 în rusește.
MMCDXLIV	"	40	1835—1845	"	154—162	"	4 în ebraică.
MMCDXLV	"	60	1840—1849	"	162—175	"	—
MMCDXLVI	"	87	1776—1846	"	175—192	"	Idem.
MMCDXLVII	"	236	1808—1845	"	192—228	"	2 idem.
MMCDXLVIII	"	52	1828—1844	"	228—236	"	1 germ.
MMCDXLIX	"	29	1809—1847	"	237—242	"	—
MMCDL	"	36	1829—1848	"	242—248	"	—
MMCDLI	"	23	1838—1846	"	248—252	"	—
MMCDLII	"	29	1830—1847	"	253—257	"	—
MMCDLIII	"	40	1832—1847	"	257—264	"	—
MMCDLIV	"	65	1840—1852	"	264—273	"	3 în ebraică.
MMCDLV	"	79	1826—1849	"	276—289	"	—
MMCDLVI	"	60	1520—1850	"	289—317	"	—
MMCDLVII	"	116	1780—1847	"	318—405	"	—
MMCDLVIII	"	22	1832—1850	"	405—410	"	—
MMCDLIX	"	34	1828—1852	"	410—419	"	4 ebraice, 2 turcești.
MMCDLX	"	87	1773—1854	"	419—444	"	1 rusec, 1 grecesc, 1 ebraic.
MMCDLXI	"	46	1723—1854	"	444—458	"	—
MMCDLXII	"	25	1836—1855	"	458—463	"	—
MMCDLXIII	"	120	1830—1856	"	463—498	"	—
MMCDLXIV	"	42	1848—1859	"	488—497	"	—
MMCDLXV	"	45	1820—1854	"	497—507	"	—
MMCDLXVI	"	43	1820—1833	"	507—514	"	—
MMCDLXVII	"	50	1833—1839	"	514—523	"	—
MMCDLXVIII	"	46	1840—1843	"	523—529	"	—
MMCDLXIX	"	46	1843—1847	"	529—535	"	—
MMCDLXX	"	51	1819—1849	"	536—545	"	—
MMCDLXXI	"	34	1832—1837	110	1—15	"	—
MMCDLXXII	"	44	1837—1840	"	15—29	"	—
MMCDLXXIII	"	59	1832—1839	"	29—55	"	—
MMCDLXXIV	"	102	1808—1839	"	55—103	"	—
MMCDLXXV	"	81	1834—1852	"	103—115	"	—
MMCDLXXVI	"	56	1830—1847	"	115—133	"	—
MMCDLXXVII	"	82	1818—1848	"	133—152	"	—
MMCDLXXVIII	"	91	1824—1856	"	152—177	"	—
MMCDLXXIX	"	56	1819—1848	"	177—187	"	—
MMCDLXXX	"	50	1820—1839	"	188—200	"	—
MMCDLXXXI	"	3	1828—1838	"	200—201	"	—
MMCDLXXXII	"	30	1820—1840	"	201—211	"	Perilipsis, 1514.
MMCDLXXXIII	"	50	1816—1850	"	211—223	"	—
MMCDLXXXIV	"	50	1820—1845	"	223—234	"	—
MMCDLXXXV	"	36	1835—1841	"	234—246	"	Perilipsis, 1823.
MMCDLXXXVI	"	19	1817—1838	"	246—252	"	—

* M. Ciucă, Colecția „Achiziții noi” (urmare din nr. 2/1976).

1	2	3	4	5	6	7	8
MMCDLXXXVII	Tribunalul Suceava	43	1846—1852	110	252—260	Mold.	—
MMCDLXXXVIII	„	77	1853—1855	„	261—274	„	—
MMCDLXXXIX	„	26	1765—1857	„	274—281	„	—
MMCDXC	„	30	1837—1859	„	281—286	„	3 în ebraică.
MMCDXCI	„	58	1834—1859	„	286—293	„	15 în ebraică.
MMCDXCII	„	1	sec. XIX	„	293	„	3 carnete de so- coteți în ebraică.
MMCDXCIII	„	13	1843—1858	„	293—297	„	—
MMCDXCIV	„	34	1823—1860	„	297—307	„	1 ebraic, 2 tur- cești.
MMCDXCV	„	32	1839—1859	„	307—316	„	—
MMCDXCVI	„	35	1838—1859	„	316—326	„	—
MMCDXCVII	„	33	1815—1859	„	326—335	„	—
MMCDXCVIII	„	32	1800—1859	„	335—345	„	Perilipsis, 1703.
MMCDXCIX	„	7	1820—1860	„	345—347	„	—
MMD	„	36	1695—1856	„	347—364	„	—
MMDI	„	53	1826—1860	„	364—377	„	—
MMDII	„	9	1790—1810	„	377—379	„	—
MMDIII	„	91	1847—1860	„	380—406	„	—
MMDIV	„	19	1839—1861	„	406—410	„	—
MMDV	„	41	1858—1862	„	410—426	„	—
MMDVI	„	62	1860—1861	„	427—440	„	—
MMDVII	„	8	1853—1860	„	440—442	„	—
MMDVIII	„	7	1818—1861	„	442—465	„	2 din ele sînt do- sare : 1 cu 40 doc. orig., altul cu 23.
MMDIX	„	35	1773—1843	„	465—475	„	—
MMDX	„	34	1789—1813	„	475—484	„	11 germ., 2 rute- ne.
MMDXI	„	40	1748—1805	„	485—496	„	1 germ.
MMDXII	„	40	1806—1814	„	496—506	„	8 germ.
MMDXIII	„	40	1811	„	506—516	„	10 germ.
MMDXIV	„	40	1811—1817	„	515—526	„	7 germ.
MMDXV	„	53	1787—1835	„	526—540	„	16 germ. Perilipsis, 1783.
MMDXVI	„	34	1825—1839	„	540—551	„	—
MMDXVII	„	40	1746—1861	„	552—564	„	—
MMDXVIII	„	44	1625—1801	„	564—570	„	Urmează în inv. 111, cu paginația în continuare.
MMDXIX	„	45	1576—1833	„	571—579	„	—
MMDXX	„	54	1779—1831	„	579—589	„	—
MMDXXI	„	16	1648—1861	„	589—603	„	—
MMDXXII	„	282	1830—1861	„	603—606	„	—
MMDXXIII	„	99	1840—1850	„	607—697	„	—
MMDXXIV	„	92	1840—1850	„	697—730	„	Perilipsis, 1647.
MMDXXV	„	92	1833—1859	„	730—759	„	Idem, 1746.
MMDXXVI	„	23	1835—1856	„	759—767	„	—
MMDXXVII	„	40	1849—1861	„	768—777	„	—
MMDXXVIII	„	36	1856—1859	„	777—789	„	—
MMDXXIX	„	32	1830—1833	„	789—798	„	—
MMDXXX	„	43	1748—1863	„	798—806	„	—
MMDXXXI	„	37	1830—1860	„	806—815	„	—
MMDXXXII	„	29	1833—1860	„	815—819	„	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDXXXII	Tribunalul Suceava	53	1809—1861	111	820—828	Mold.	—
MMDXXXIII	„	46	1794—1854	„	828—837	„	—
MMDXXXIV	„	28	1615—1860	„	837—842	„	—
MMDXXXV	„	18	1814—1861	„	842—845	„	—
MMDXXXVI	„	40	1812—1861	„	845—851	„	—
MMDXXXVII	„	75	1811—1861	„	852—864	„	—
MMDXXXVIII	„	57	1825—1861	„	864—872	„	11 în ebraică.
MMDXXXIX	„	51	1842—1867	„	872—880	„	5 idem.
MMDXL	„	190	1836—1850	„	880—901	„	—
MMDXLI	„	31	1807—1861	„	902—906	„	—
MMDXLII	„	26	1809—1833	„	906—910	„	—
MMDXLIII	„	54	1848—1862	„	910—921	„	3 ebraice, 4 germ.
MMDXLIV	„	62	1844—1863	„	922—930	„	8 ebraice.
MMDXLV	„	37	1851—1873	„	930—935	„	—
MMDXLVI	„	68	1852—1862	„	935—946	„	8 idem.
MMDXLVII	„	28	1831—1861	„	947—953	„	—
MMDXLVIII	„	41	1556—1841	„	953—963	„	—
MMDXLIX	„	40	1841—1845	„	963—971	„	1 germ.
MMDL	„	40	1845—1851	„	971—980	„	1 germ.
MMDLI	„	40	1850—1851	„	980—991	„	—
MMDLII	„	30	1673—1864	„	991—998	„	—
MMDLIII	„	38	1828—1866	„	998—1005	„	5 ebraice.
MMDLIV	„	32	1857—1867	„	1005—1011	„	14 germ.
MMDLV	„	40	1850—1865	„	1011—1020	„	—
MMDLVI	„	52	1832—1864	„	1020—1030	„	1 germ.
MMDLVII	„	53	1838—1867	„	1030—1041	„	idem.
MMDLVIII	„	45	1842—1864	„	1041—1051	„	2 ebraice.
MMDLIX	„	50	1819—1845	„	1052—1063	„	38, idem.
MMDLX	„	20	1843	„	1063—1067	„	19, idem.
MMDLXI	„	31	1817—1841	„	1068—1072	„	—
MMDLXII	„	4	1835—1868	„	1072	„	—
MMDLXIII	„	18	1839—1864	„	1073—1076	„	—
MMDLXIV	„	15	1843—1880	„	1076—1080	„	—
MMDLXV	„	9	1851—1861	„	1080—1083	„	—
MMDLXVI	„	15	1836—1867	„	1084—1088	„	—
MMDLXVII	„	16	1825—1861	„	1088—1091	„	—
MMDLXVIII	„	22	1831—1861	„	1092—1098	„	—
MMDLXIX	Tribunalul Tecuci	10	1823—1859	113	1—3	„	Și despre familia Hurmuzaki.
MMDLXX	Tribunalul Tutova	55	1793—1862	„	4—18	„	—
MMDLXXI	„	37	1591—1863	„	18—25	„	—
MMDLXXII	„	29	1797—1865	„	25—32	„	—
MMDLXXIII	Tribunalul Vaslui	22	1812—1841	„	34—40	„	—
MMDLXXIV	„	23	1842—1857	„	40—46	„	—
MMDLXXV	Tribunalul Buzău	40	1821—1857	114	1—7	T. Rom.	—
MMDLXXVI	„	40	1857—1861	„	8—14	„	—
MMDLXXVII	„	39	1857—1863	„	14—20	„	—
MMDLXXVIII	„	37	1863—1867	„	20—26	„	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDLXXIX	Tribunalul Buzău	25	1792—1874	114	26—30	T. Rom.	—
MMDLXXX	„	26	1812—1861	„	30—35	„	—
MMDLXXXI	„	6	1807—1848	„	35—36	„	—
MMDLXXXII	Curtea de Apel Craiova, secția I-a și a II-a	144	1766—1873	834	1—39	T. Rom.	—
MMDLXXXIII	„	35	1810—1841	„	41—47	„	—
MMDLXXXIV	Tribunalul Dîmbovița	201	1749—1834	„	49—92	„	—
MMDLXXXV	Tribunalul Dolj	30	1750—1834	„	93—100	„	—
MMDLXXXVI	„	40	1782—1850	„	101—111	„	—
MMDLXXXVII	„	33	1687—1844	„	113—121	„	—
MMDLXXXVIII	„	90	1654—1849	„	123—146	„	—
MMDLXXXIX	Tribunalul Ialomița	25	1784—1845	115	1—5	„	—
MMDXC	„	14	1803—1842	„	6—8	„	—
MMDXCI	„	19	1641—1845	„	8—12	„	—
MMDXCII	„	18	1818—1860	„	12—16	„	1 în turcă
MMDXCIII	„	9	1688—1840	„	16—17	„	—
MMDXCIV	Tribunalul Prahova	28	1830—1872	„	19—25	„	—
MMDXCV	„	41	1793—1877	„	25—33	„	—
MMDXCVI	„	82	1838—1877	„	33—46	„	—
MMDXCVII	„	55	1811—1876	„	46—57	„	—
MMDXCVIII	„	44	1799—1870	„	57—65	„	—
MMDXCIX	Tribunalul Rm. Sărat	34	1801—1867	„	75—87	„	Perilipsis, 1785.
MMDC	„	18	1759—1843	„	87—93	„	—
MMDCI	„	38	1759—1846	„	93—104	„	Cu copii adevărate, din 1713.
MMDCII	Tribunalul Romanșii	5	1342—1862	„	105—106	„	—
MMDCIII	Tribunalul Vâlcea	26	1825—1851	116	1—5	„	—
MMDCIV	„	36	1793—1859	„	5—11	„	—
MMDCV	„	61	1800—1841	„	11—22	„	—
MMDCVI	„	35	1801—1867	„	22—27	„	—
MMDCVII	„	30	1795—1851	„	28—33	„	—
MMDCVIII	„	44	1809—1862	„	33—42	„	—
MMDCIX	Buștea	60	1603—1880	117	1—13	Mold.	—
MMDCX	„	64	1637—1841	„	13—30	„	—
MMDCXI	„	25	1603—1863	„	30—36	„	—
MMDCXII	„	26	1638—1860	„	37—42	„	—
MMDCXIII	„	55	1746—1847	„	43—60	„	—
MMDCXIV	„	16	1546—1846	„	60—63	„	—
MMDCXV	„	48	1758—1853	„	64—75	„	—
MMDCXVI	„	16	1814—1850	„	75—79	„	—
MMDCXVII	„	48	1792—1842	„	79—81	„	—
MMDCXVIII	„	35	1680—1859	117	81—95	„	Perilipsis. 1629.

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCXIX	Buftea	43	1789—1848	..	95—106	Mold.	—
MMDCXX	„	56	1766—1827	„	107—126	„	—
MMDCXXI	„	63	1428—1842	„	126—140	„	—
MMDCXXII	„	40	1781—1836	„	141—149	„	—
MMDCXXIII	„	32	1834—1835	„	149—157	„	—
MMDCXXIV	„	59	1675—1845	„	157—174	„	—
MMDCXXV	„	42	1712—1877	„	175—185	„	—
MMDCXXVI	„	16	1761—1782	„	185—190	„	—
MMDCXXVII	„	68	1428—1831	„	190—206	„	—
MMDCXXVIII	„	24	1708—1847	„	206—213	„	—
MMDCXXIX	„	64	1704—1902	„	213—229	„	Caiet cu copii de doc. din 1666.
MMDCXXX	„	57	1587—1848	„	230—243	„	—
MMDCXXXI	„	42	1749—1847	„	243—250	„	—
MMDCXXXII	„	39	1436—1858	„	250—261	„	—
MMDCXXXIII	„	52	1707—1860	„	261—270	„	—
MMDCXXXIV	„	46	1575—1890	„	271—287	„	—
MMDCXXXV	„	48	1789—1847	„	287—298	„	Perilipsis, 1700.
MMDCXXXVI	„	40	1640—1895	„	299—308	„	—
MMDCXXXVII	„	53	1559—1869	„	308—326	Mold.	1 ruses.
MMDCXXXVIII	„	25	1470—1814	„	326—332	„	—
MMDCXXXIX	„	36	1581—1814	„	333—339	„	—
MMDCXL	„	52	1618—1869	118	339—340 341—350	„	4 poloneze, 2 rus. Continuă în inv. 118.
MMDCXLI	„	33	1774—1836	„	350—356	„	1 pol.
MMDCXLII	„	38	1647—1822	„	356—374	„	1 pol. Perilipsis, 1622.
MMDCXLIII	„	52	1794—1862	„	374—386	„	—
MMDCXLIV	„	82	1650—1871	„	387—403	„	—
MMDCXLV	„	58	1581—1902	„	403—419	„	1 rus.
MMDCXLVI	„	29	1823—1869	„	419—424	„	—
MMDCXLVII	„	49	1745—1864	„	424—435	„	—
MMDCXLVIII	„	61	1778—1896	„	436—454	„	—
MMDCXLIX	„	26	1765—1935	„	454—463	„	1 pol.
MMDCL	„	26	1837—1866	„	463—468	„	—
MMDCLI	„	32	1782—1904	„	468—477	„	—
MMDCLII	„	51	1812—1845	„	477—496	„	—
MMDCLIII	„	39	1784—1881	„	496—507	„	—
MMDCLIV	„	96	1808—1897	„	507—540	„	Menț. dec. din 1466.
MMDCLV	„	30	1808—1887	„	540—547	„	—
MMDCLVI	„	96	1779—1937	„	548—573	„	—
MMDCLVII	„	63	1779—1860	„	574—588	„	—
MMDCLVIII	„	66	—	„	—	—	Turcești cuprinse în Catalogul doc. turc.
MMDCLVIII bis	„	188	1785—1864	„	588—643	„	—
MMDCLIX	Creditul Funciar Urban	47	1496—1859	112	1—17	„	—
MMDCLX	„	67	1800—1841	„	18—62	„	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCLXI	Creditul Func. Urban	39	1755—1868	112	62—81	T. Rom.	—
MMDCLXII	—	—	1540—1828	Fără inv.	—	"	—
MMDCLXIII	—	—	—	—	—	—	Trecute la Trib. Ilfov.
MMDCLXIV	—	—	—	—	—	—	—
MMDCLXV	Depunerea Carp-Vaslui	64	1642—1833	119	1—19	Mold.	—
MMDCLXVI	"	15	1833—1841	"	19—30	"	Perilipsis, 1585.
MMDCLXVII	"	11	1817—1841	"	30—34	"	—
MMDCLXVIII	"	16	1742—1837	"	34—39	"	—
MMDCLXIX	"	45	1796—1840	"	39—48	"	—
MMDCLXX	"	7	1771—1842	"	48—52	"	—
MMDCLXXI	"	9	1660—1832	"	52—55	"	—
MMDCLXXII	"	13	1835—1866	"	55—60	"	—
MMDCLXXIII	"	22	1661—1841	"	61—75	"	Perilipsis, 1660.
MMDCLXXIV	"	19	1797—1841	"	75—91	"	Idem, 1660.
MMDCLXXV	"	11	1835—1840	"	92—95	"	—
MMDCLXXVI	"	16	1806—1810	"	95—101	"	—
MMDCLXXVII	"	40	1789—1836	"	101—114	"	—
MMDCLXXVIII	"	47	1647—1836	"	114—139	"	Perilipsis, 1555.
MMDCLXXIX	"	49	1806—1852	"	139—166	"	—
MMDCLXXX	"	59	1552—1835	"	166—184	"	—
MMDCLXXXI	"	15	1672—1883	"	184—188	"	—
MMDCLXXXII	"	36	1773—1884	"	188—198	"	—
MMDCLXXXIII	"	84	1469—1857	"	198—225	"	1 germ.
MMDCLXXXIV	"	60	1646—1905	"	225—250	"	—
MMDCLXXXV	"	38	1754—1851	"	251—274	"	Perilipsis, 1660.
MMDCLXXXVI	"	23	1797—1844	"	274—283	"	—
MMDCLXXXVII	"	36	1772—1845	"	283—297	"	Idem, 1760.
MMDCLXXXVIII	"	53	1800—1872	"	297—311	"	1 germ.
MMDCLXXXIX	"	51	1793—1850	"	311—334	"	Perilipsis, 1508.
MMDXC	"	96	1781—1872	"	334—350	"	1 germ.
MMDXC I	"	60	1552—1879	"	350—366	"	—
MMDXC II	"	44	1752—1863	"	366—375	"	—
MMDXC III	"	38	1668—1883	"	375—386	"	—
MMDXC IV	"	40	1800—1860	"	387—400	"	—
MMDXC V	"	48	1554—1855	"	400—415	"	—
MMDXC VI	"	19	1723—1860	"	415—419	"	—
MMDXC VII	"	41	1665—1855	"	419—436	"	Perilipsis, 1660.
MMDXC VIII	"	44	1433—1847	"	436—446	"	—
MMDXC IX	"	32	1798—1852	"	446—455	"	—
MMDCC	"	62	1786—1868	"	455—469	"	—
MMDCC I	"	24	1632—1862	"	469—476	"	Perilipsis, 1467.
MMDCC II	"	37	1642—1848	"	476—485	"	—
MMDCC III	"	24	1467—1883	"	485—494	"	—
MMDCC IV	"	22	1585—1841	"	494—502	"	—
MMDCC V	"	40	1508—1884	"	502—521	"	—
MMDCC VI	"	26	1555—1839	"	521—530	"	—
MMDCC VII	"	43	1748—1860	"	531—541	"	Perilipsis, 1670.
MMDCC VIII	"	39	1828—1839	"	541—559	"	Idem, 1826.
MMDCC IX	"	58	1646—1896	"	559—586	"	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCCX	Depunerea Carp-Vaslui	14	1816—1843	119	586—590	Mold.	—
MMDCCXI	Tribunalul Pfov	104	1706—1868	895	1—45	Ț. Rom.	—
MMDCCXII	„	88	1721—1869	„	45—88	„	—
MMDCCXIII	„	184	1678—1866	„	88—151	„	—
MMDCCXIV	„	81	1844—1867	„	151—187	„	Perilipsis, 1610. 1 germ.
MMDCCXV	„	34	1788—1883	„	187—192	„	—
MMDCCXVI	„	68	1777—1870	„	192—209	„	1 armean.
MMDCCXVII	„	87	1781—1864	„	210—240	„	—
MMDCCXVIII	„	75	1741—1851	„	240—259	„	—
MMDCCXIX	„	164	1581—1885	„	259—311	„	—
MMDCCXX	„	49	1741—1852	„	311—329	„	—
MMDCCXXI	—	173	1659—1839	1061	1—52	Mold., Trans., Ț. Rom.	—
MMDCCXXII	—	142	1840—1849	„	53—110	Ț. Rom., Mold.	Perilipsis, 1577.
MMDCCXXIII	—	134	1850—1905	„	111—155	Mold., Ț. Rom.	Perilipsis, 1673. 1 ebraic.
MMDCCXXIV	—	51	1858—1859	„	157—172	„	—
MMDCCXXV	—	78	1860—1870	„	173—198	„	—
MMDCCXXVI	—	68	1863—1876	„	199—220	Ț. Rom.	—
MMDCCXXVII	—	80	1665—1866	„	221—248	Ț. Rom., Mold.	—
MMDCCXXVIII	—	98	1867—1868	„	249—282	Ț. Rom.	—
MMDCCXXIX	—	128	1869—1875	„	283—324	Ț. Rom., Mold.	—
MMDCCXXX	—	88	1871—1872	„	325—354	Ț. Rom.	—
MMDCCXXXI	—	87	1872	„	355—385	Ț. Rom., Mold.	—
MMDCCXXXII	—	81	1873—1874	„	387—414	„	1 în ebraică.
MMDCCXXXIII	—	140	1874—1878	„	415—460	„	—
MMDCCXXXIV	—	49	1876—1888	„	461—476	„	—
MMDCCXXXV	—	41	1877	„	477—490	„	—
MMDCCXXXVI	—	44	1878—1880	„	491—506	„	—
MMDCCXXXVII	—	73	1879—1880	„	507—532	„	—
MMDCCXXXVIII	—	71	1881—1883	„	533—558	„	—
MMDCCXXXIX	—	37	1883	„	559—671	„	—
MMDCCXL	—	38	1884—1885	„	573—586	„	—
MMDCCXLI	—	76	1885—1886	„	587—618	„	—
MMDCCXLII	—	43	1887—1888	„	619—633	„	—
MMDCCXLIII	—	29	1888	„	635—645	„	—
MMDCCXLIV	—	30	1889—1891	„	647—659	„	—
MMDCCXLV	—	20	1890—1900	„	661—667	„	—
MMDCCXLVI	—	30	1891	„	669—680	„	—
MMDCCXLVII	—	47	1892—1896	„	681—701	„	—
MMDCCXLVIII	—	74	1895—1899	„	703—735	„	—
MMDCCXLIX	—	56	1900—1905	„	737—756	„	—
MMDCCL	—	79	1906—1933	„	757—782	„	—
MMDCCLI	—	106	1699—1899	894	1—34	Ț. Rom.	—
MMDCCLII	—	35	1719—1873	„	35—44	„	—
MMDCCLIII	—	40	sec. XVIII ?	—	—	—	În gotică.
MMDCCLIV	—	—	—	—	—	—	Sărit la numero- tare.

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCCLV	—	8	1470—1823	—	—	Mold.	Fără inv.
MMDCCLVI	Depunerea Greceanu	203	1667—1850	120	1—42	Ț. Rom.	Perilipsis, 1713.
MMDCCLVII	—	186	1613—1877	„	43—92	Mold.	—
MMDCCLVIII	—	122	1569—1867	„	83—115	„	Unul din Ț. Rom.
MMDCCLIX	—	31	1599—1797	„	117—123	„	Inv. are dublet pe 121.
MMDCCLX	—	23	1739—1835	„	125—130	„	Idem.
MMDCCLXI	—	97	1704—1865	„	137—162	Ț. Rom.	Idem.
MMDCCLXII	—	75	1560—1759	„	169—183	„	Idem.
MMDCCLXIII	—	75	1757—1780	„	184—199	„	Idem. Perilipsis, 1546.
MMDCCLXIV	—	74	1780—1806	„	199—214	„	Vezi și inv. 121.
MMDCCLXV	—	67	1806—1867	„	214—228	„	Idem.
MMDCCLXVI	—	162	1697—1899	121	137—187	Ț. Rom., Trans.	4 la Mss., nr. 1421—1424.
MMDCCLXVII	—	3	1547—1819	„	188	Ț. Rom.	—
MMDCCLXVIII	—	14	1603—1767	„	189—193	Mold., Ț. Rom.	—
MMDCCLXIX	—	2	1507—1802	„	193	Mold.	—
MMDCCLXX	—	40	1657—1870	„	194—202	„	—
MMDCCLXXI	—	22	1718—1860	„	202—207	„	—
MMDCCLXXII	—	42	1640—1863	„	208—220	Ț. Rom.	—
MMDCCLXXIII	—	23	1622—1857	„	220—225	Mold., Ț. Rom.	—
MMDCCLXXIV	—	6	1846—1869	„	229—231	Mold.	—
MMDCCLXXV	—	9	1636—1849	„	233—235	„	—
MMDCCLXXVI	—	100	1595—1851	122	1—21	„	Perilipsis, 1396.
MMDCCLXXVII	—	100	1836—1855	„	22—47	„	Idem, 1610.
MMDCCLXXVIII	—	88	1842—1847	„	47—63	„	Idem, 1820.
MMDCCLXXIX	—	100	1847—1852	„	63—82	„	Idem, 1831.
MMDCCLXXX	—	98	1852—1855	„	82—116	„	Idem, 1708.
MMDCCLXXXI	—	100	1855—1856	„	116—142	„	Idem, 1836.
MMDCCLXXXII	—	102	1770—1868	„	143—168	Mold.	—
MMDCCLXXXIII	—	146	1614—1835	123	1—26	Ț. Rom.	—
MMDCCLXXXIV	—	133	1835—1851	„	27—47	„	—
MMDCCLXXXV	—	145	1823—1869	„	47—70	„	—
MMDCCLXXXVI	—	97	1771—1822	124	1—23	Mold., Ț. Rom., Trans.	—
MMDCCLXXXVII	—	74	1823—1839	„	24—45	„	—
MMDCCLXXXVIII	—	110	1728—1860	„	45—83	Mold., Ț. Rom.	—
MMDCCLXXXIX	—	111	1795—1859	„	83—114	Mold.	—
MMDCXC	—	115	1859—1867	„	115—150	„	—
MMDCXC I	—	52	1812—1865	„	150—162	„	—
MMDCXCII	—	28	1588—1847	125	1—7	Mold., Ț. Rom.	—
MMDCXCIII	—	5	1635—1763	„	7—8	Mold.	—
MMDCXCIV	—	26	1510—1832	„	9—15	Ț. Rom.	—
MMDCXCV	—	4	1753—1805	„	17—18	Ț. Rom., Mold.	—
MMDCXCVI	—	3	1588—1682	„	21	Ț. Rom.	—
MMDCXCVII	—	1	1570	„	22	„	—
MMDCXCVIII	—	1	1828	„	22	„	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCCXCIX	—	3	1615—1859	125	23	T. Rom.	—
MMDCCC	—	8	1667—1839	„	24—26	„	—
MMDCCCI	—	3	1822—1850	„	26—27	„	—
MMDCCCII	—	5	1693—1700	„	27—28	„	—
MMDCCCIII	—	2	1546—1633	„	29	Mold., T. Rom.	—
MMDCCCIV	—	1	1528	„	30	Mold.	—
MMDCCCV	—	1	1536	„	30	T. Rom.	—
MMDCCCVI	—	8	1789—1850	„	31—32	Mold.	—
MMDCCCVII	—	8	1819—1850	„	33—34	T. Rom.	—
MMDCCCVIII	—	55	1733—1876	„	39—54	„	—
MMDCCCIX	—	1	1495	„	55	Mold.	—
MMDCCCX	—	3	1607—1856	„	56	„	—
MMDCCCXI	—	17	1608—1858	„	61—66	Mold., T. Rom.	—
MMDCCCXII	—	213	1802—1889	„	73—109	T. Rom.	—
MMDCCCXIII	—	122	1462—1822	126	1—32	Mold.	—
MMDCCCXIV	—	139	1822—1833	„	33—68	„	—
MMDCCCXV	—	96	1833—1838	„	69—114	„	—
MMDCCCXVI	—	154	1838—1852	„	115—170	„	Perilipsis, 1462.
MMDCCCXVII	—	137	1807—1900	„	171—208	„	Idem, 1794.
MMDCCCXVIII	—	187	1901—1947	„	209—258	—	—
MMDCCCXIX	—	6	1796—1930	„	258—259	Mold.	—
MMDCCCXX	—	6	1838—1900	„	259—260	„	—
MMDCCCXXI	—	15	1610—1868	127	1—10	„	—
MMDCCCXXII	—	10	1652—1816	„	10—14	„	Perilipsis, 1440.
MMDCCCXXIII	—	1	1548	„	14	„	La Peceti, nr. 176.
MMDCCCXXIV	—	9	1619—1831	„	15—19	„	—
MMDCCCXXV	—	13	1668—1855	„	19—21	T. Rom.	—
MMDCCCXXVI	—	16	1796—1868	„	22—27	T. Rom., Mold.	—
MMDCCCXXVII	—	6	1665—1843	„	27—28	T. Rom.	—
MMDCCCXXVIII	—	36	1775—1861	„	29—35	„	—
MMDCCCXXIX	—	99	1701—1873	„	35—59	„	—
MMDCCCXXX	—	11	1840—1865	„	59—63	„	—
MMDCCCXXXI	—	42	1631—1877	„	63—73	„	—
MMDCCCXXXII	—	9	1582—1826	„	73—75	„	—
MMDCCCXXXIII	—	19	1575—1791	„	76—80	„	—
MMDCCCXXXIV	—	2	1645—1656	„	80	„	—
MMDCCCXXXV	—	50	1807—1866	„	81—94	Mold.	—
MMDCCCXXXVI	—	5	1877—1904	„	97—98	—	—
MMDCCCXXXVII	—	10	1603—1847	„	98—101	Mold.	—
MMDCCCXXXVIII	—	90	1870—1905	„	102—123	T. Rom.	—
MMDCCCXXXIX	—	14	1780—1911	„	123—126	„	—
MMDCCCXL	—	1	1858	„	126	„	—
MMDCCCXLI	—	1	1646	„	127	„	—
MMDCCCXLII	—	18	1834—1873	„	127—131	T. Rom.	—
MMDCCCXLIII	—	24	1852—1864	„	131—137	„	—
MMDCCCXLIV	—	22	1722—1926	„	137—150	Mold., Trans., Rusia.	Imprimata, la Biblioteca.
MMDCCCXLV	—	75	1862—1863	„	151—167	Mold., T. Rom.	—
MMDCCCXLVI	—	2	1857—1928	„	168	T. Rom., Trans.	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCCCXLVII	—	58	1823—1871	127	169—187	Mold.	—
MMDCCCXLVIII	—	237	1826—1887	„	193—233	„	—
MMDCCCXLIX	—	108	1689—1913	„	233—270	„	—
MMDCCCL	—	27	1909—1914	„	270—278	A. Vlaicu	—
MMDCCCLI	—	2	1571—1723	„	278	Ț. Rom.	—
MMDCCCLII	—	26	1806—1913	„	279—294	Mold., Ț. Rom.	—
MMDCCCLIII	—	37	1512—1858	„	294—301	Ț. Rom.	—
MMDCCCLIV	—	2	1859—1915	„	302	Cuza, Tache Ionescu	—
MMDCCCLV	—	1	1880	„	302	Vlahuță	—
MMDCCCLVI	—	112	1385—1864	„	315—339	Ț. Rom.	—
MMDCCCLVII	—	6	1660—1788	„	339—341	Mold.	—
MMDCCCLVIII	—	137	1879—1921	„	341—370	România.	—
MMDCCCLIX	—	2	1469—1471	„	370	Ț. Rom.	—
MMDCCCLX	—	22	1674—1845	„	370—376	„	—
MMDCCCLXI	—	24	1719—1856	„	376—381	„	—
MMDCCCLXII	—	46	1712—1864	„	381—392	„	—
MMDCCCLXIII	—	81	1801—1871	„	392—405	„	—
MMDCCCLXIV	—	1	1839	„	405	Mold.	—
MMDCCCLXV	—	1	1823	„	406	Ț. Rom.	—
MMDCCCLXVI	—	3	1832—1861	„	406—407	„	—
MMDCCCLXVII	—	3	1916—1917	„	407—408	G-ral Eremia Grigorescu	—
MMDCCCLXVIII	—	2	1789—1846	„	408	Mold.	—
MMDCCCLXIX	—	6	1869—1887	„	408—409	Constanța	Tapiuri
MMDCCCLXX	—	2	1867—1869	„	410	Cuza	—
MMDCCCLXXI	—	1	1788	„	411	Bucovina	—
MMDCCCLXXII	—	19	1775—1866	—	—	Ț. Rom.	Lipsă din inv.
MMDCCCLXXIII	—	11	1839—1885	—	—	Mold., Dobrogea	Idem.
MMDCCCLXXIV	—	—	—	—	—	—	La „Suluri“, nr. 90
MMDCCCLXXV	—	1	1816	—	—	Ț. Rom.	Lipsă din inv.
MMDCCCLXXVI	—	77	1785—1807	896	1—40	Mold.	Perilipsis, 1626.
MMDCCCLXXVII	—	178	1835—1870	„	41—105	„	—
MMDCCCLXXVIII	—	179	1796—1857	„	107—168	„	Perilipsis, 1595.
MMDCCCLXXIX	—	116	1727—1914	„	169—215	„	—
MMDCCCLXXX	—	75	1799—1819	„	217—241	„	—
MMDCCCLXXXI	—	148	1793—1886	897	1—42	„	—
MMDCCCLXXXII	—	27	1845—1909	„	43—51	„	—
MMDCCCLXXXIII	—	103	1829—1866	„	53—84	„	—
MMDCCCLXXXIV	—	3	1606—1873	„	85	„	—
MMDCCCLXXXV	—	5	1656—1666	„	87—88	„	—
MMDCCCLXXXVI	—	8	1544—1820	„	89—91	Ț. Rom.	—
MMDCCCLXXXVII	—	2	1812—1857	„	93	Ț. Rom., Mold.	—
MMDCCCLXXXVIII	—	3	1858—1879	„	95	Dobrogea	—
MMDCCCLXXXIX	—	1	1839	„	97	Ungaria	La Suluri, nr. 91.
MMDCCCXC	—	16	1782—1867	„	99—102	Ț. Rom.	—
MMDCCCXCI	—	21	1775—1852	„	103—108	„	—
MMDCCCXCII	—	1	1501	„	109	„	—
MMDCCCXCIII	—	35	1792—1855	„	111—119	Mold.	—
MMDCCCXCIV	—	1	1911	„	121	—	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMDCCCXCV	—	63	1805—1895	897	123—142	Mold.	—
MMDCCCXCVI	—	132	1808—1875	„	143—182	„	—
MMDCCCXCVII	—	100	1805—1871	„	183—220	„	—
MMDCCCXCXIII	—	123	1799—1869	898	1—60	„	—
MMDCCCXCIX	—	110	1812—1852	„	61—88	„	—
MMCM	—	85	1823—1864	„	89—120	„	—
MMCMI	—	138	1819—1870	„	121—160	Mold.	—
MMCMII	—	150	1612—1849	„	161—209	T. Rom.	—
MMCMIII	—	1	1641	„	211	„	—
MMCMIV	—	2	1535—1544	„	213	„	—
MMCMV	—	32	1732—1833	899	215—437	Mold.	Multe perilipsisuri, unul din 1442. Inv. paginat în continuarea anteriorului.
MMCMVI	—	1	1803	„	439	T. Rom.	—
MMCMVII	—	2	1546	„	441	Mold.	—
MMCMVIII	—	1	1800	„	443	T. Rom.	—
MMCMIX— MMCMXVII	—	562	1642—1915	827	—	—	Trecute la Fonduri personale, „Sărăteanu“.
MMCMXVIII	—	145	1795—1863	900	1—50	Mold.	—
MMCMXIX	—	13	1764—1847	„	51—66	„	—
MMCMXX	—	34	1684—1858	„	67—78	T. Rom.	—
MMCMXXI	—	70	1763—1865	„	79—99	„	—
MMCMXXII	—	26	1838—1875	„	101—109	Mold., T. Rom.	—
MMCMXXIII	—	97	1686—1881	1297	1—24	T. Rom.	—
MMCMXXIV	—	49	1816—1863	„	24—41	Mold.	—
MMCMXXV	—	27	1590—1853	„	41—49	T. Rom., Kerkyra	—
MMCMXXVI	—	14	1714—1847	„	49—59	Mold., T. Rom.	Copii din 1614.
MMCMXXVII	—	32	1652—1861	„	59—69	T. Rom.	—
MMCMXXVIII	—	3	1777—1832	„	70	Mold.	—
MMCMXXIX	—	40	1631—1841	„	70—87	Mold., Dobrogea	—
MMCMXXX	—	2	1857—1858	„	87—88	T. Rom.	—
MMCMXXXI	—	27	1892—1929	„	88—92	—	Fotografii și dipl. din expoz. de pictură și altele.
MMCMXXXII	—	19	sec. XIV —1846	„	92—97	Polonia	5 cu scris glagolitic.
MMCMXXXIII	—	1	1614	„	98	T. Rom.	—
MMCMXXXIV	—	—	—	—	—	Albania	Trecute la Col. „Drita“.
MMCMXXXV— MMCMXXXVI	—	—	—	—	—	—	Fond personal, „Butculescu“.
MMCMXXXVII	—	1	1882—1887	1297	98	—	Dosar cu 17 doc.
MMCMXXXVIII— MMCMXLI	—	—	—	—	—	—	Fond personal, „Butculescu“.
MMCMXLI	—	1	1925	„	98	România Polonia	—
MMCMXLIII	—	3	1859—1887	„	99	România	—
MMCMXLIV	—	171	1562—1887	„	100—142	T. Rom.	—
MMCMXLV	—	26	1627—1830	„	142—149	„	—
MMCMXLVI	—	17	1615—1832	„	149—154	„	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMCMXLVII	—	21	1709—1863	1297	154—159	„	—
MMCMXLVIII	—	23	1749—1862	„	160—165	„	—
MMCMXLIX	—	121	1806—1860	„	165—197	Mold., T. Rom.	—
MMCML	—	36	1861—1900	„	197—203	Constanța, Societ. de Căi Ferate	—
MMCMLI	—	15	1827—1868	—	—	—	Fond personal, „I. Manu“.
MMCMLII	—	13	1802—1857	1297	204—207	T. Rom.,	—
MMCMLIII	—	229	1794—1864	„	207—262	Mold.	—
MMCMLIV	—	1	1839	„	262	T. Rom.	—
MMCMLV	—	1	1643	„	262	„	—
MMCMLVI	—	5	1844—1919	„	263—264	Mold., T. Rom.	—
MMCMLVII	—	8	1569—1636	„	264—268	T. Rom.	—
MMCMLVIII	—	2	1845—1890	„	268	Mold.	75 de copii de doc.
MMCMLIX	—	8	1621—1859	„	269—270	Franța	—
MMCMLX	—	3	1704—1810	„	270—272	Grecia	—
MMCMLXI	—	28	1671—1885	„	272—279	Mold., T. Rom., Rusia.	—
MMCMLXII	—	20	1797—1849	„	279—283	Mold., Turcia.	—
MMCMLXIII	—	2	1531—1852	„	283—284	Mold., Trans.	—
MMCMLXIV	—	18	1919—1943	„	284—285	România	—
MMCMLXV	—	1	1902—1903	„	286	Comitetul Muzical al Conservato- rului.	—
MMCMLXVI	—	34	1786—1899	„	286—296	Mold., T. Rom.	—
MMCMLXVII	—	13	1635—1878	„	296—300	Mold.	—
MMCMLXVIII	—	11	1817—1862	„	300—303	T. Rom.	—
MMCMLXIX	—	3	1877—1878	„	303—304	„	—
MMCMLXX	—	2	1793—1848	„	304—305	„	—
MMCMLXXI	—	4	1843—1859	„	305—306	„	—
MMCMLXXII	—	17	1888—1949	„	307—311	Cpt. Romulus Ghețu	—
MMCMLXXIII	—	50	1813—1861	„	311—324	Mold., Anastasie Bașotă	—
MMCMLXXIV	—	91	1592—1860	„	324—349	T. Rom.	—
MMCMLXXV	—	16	1924—1943	„	349—353	—	—
MMCMLXXVI	—	26	1650—1864	„	353—361	Italia, Oraș Fiume	—
MMCMLXXVII	—	24	1625—1866	„	361—367	T. Rom.	—
MMCMLXXVIII	—	18	1731—1842	„	367—372	„	—
MMCMLXXIX	—	7	1844—1915	„	372—374	„	—
MMCMLXXX	—	21	1610—1858	„	374—381	Mold.	—
MMCMLXXXI	—	7	1916—1968	„	381—383	—	—
MMCMLXXXII	—	41	1766—1864	„	383—393	T. Rom.	—
MMCMLXXXIII	—	12	1911—1929	„	393—395	—	—
MMCMLXXXIV	—	6	1916—1923	„	395—396	G-ral Eremia Grigorescu	—
MMCMLXXXV	—	5	1905—1908	„	397	Bulgaria Râsc. 1907	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMCMLXXXVI	—	19	1641—1854	1297	398—403	Mold.	—
MMCMLXXXVII	—	30	1776—1843	„	403—411	Mold., Ț. Rom.	—
MMCMLXXXVIII	—	2	1815—1857	„	412	„	—
MMCMLXXXIX	—	16	1555—1860	„	412—417	Mold.	—
MMCMXC	—	39	1777—1847	„	417—426	Ț. Rom.	—
MMCMXCI	—	100	1672—1908	„	426—448	„	—
MMCMXCII	—	2	1772—1839	„	448—449	Veneția Mold.	—
MMCMXCIII	—	27	1866—1875	„	449—456	Mold.	—
MMCMXCIV	—	22	1844—1865	„	457—462	Poezii	—
MMCMXCV	—	9	1837—1906	„	462—464	Mold.	—
MMCMXCVI	—	29	1697—1873	„	464—471	Ț. Rom.	—
MMCMXCVII	—	15	1785—1856	„	471—474	Mold.	—
MMCMXCVIII	—	4	1856—1918	„	474—475	Mold., Turcia, Transilvania	—
MMCMXCIX	—	5	1829—1864	„	475—476	Ț. Rom., Grecia	—
MMM	—	72	1778—1889	„	476—496	Ț. Rom.	—
MMMI	—	—	—	—	—	—	Trecut la fond pers. „N. Iorga“.
MMMII	—	26	1719—1913	1297	496—507	Ț. Rom.	—
MMMIII	—	1	1857	„	507	Transilvania	—
MMMIV	—	4	1860—1863	„	507—508	Ț. Rom.	—
MMMV	—	4	1785—1843	„	508—509	Bulgaria, Grecia	—
MMMVI	—	36	1817—1863	„	510—520	Mold.	—
MMMVII	—	16	1800—1895	„	520—526	Mold., Vilayetul Iania	—
MMMVII B	—	3	1842—1861	„	526	Ț. Rom.	—
MMMVIII	—	7	1843—1894	„	527—529	T. Bacalbașa	—
MMMIX	—	6	1930—1938	„	529—531	—	—
MMX	—	38	1848	„	531—543	Cernăuți	—
MMMXI	—	6	1632—1881	„	544—545	Diverse	—
MMM XII	—	1	1908	„	545	Ungaria	—
MMM XIII	—	19	1876—1895	„	546—551	Ț. Rom.	—
MMM XIV	—	3	1836—1846	„	551—552	„	—
MMM XV	—	2	1784—1785	„	552	Transilvania	—
MMM XVI	—	1	1692	„	553	„	—
MMM XVII	—	4	1580—1741	„	553—554	Franța	Lb. franceză
MMM XVIII	—	21	1840—1893	„	555—561	Mold.	—
MMM XIX	—	61	1807—1910	„	561—578	Diverse	—
MMM XX	—	14	1857—1924	„	578—582	„	1 armenesc.
MMM XXI	—	8	1856—1946	„	582—585	„	—
MMM XXII	—	2	1836—1848	„	585	Ț. Rom.	—
MMM XXIII	—	26	1898—1946	„	586—593	„	—
MMM XXIV	—	26	1579—1856	„	593—600	„	—
MMM XXV	—	23	1746—1859	„	600—609	„	—
MMM XXVI	—	52	1779—1934	„	609—623	„	—
MMM XXVII	—	14	1749—1841	„	623—626	„	—
MMM XXVIII	—	16	1834—1870	„	627—631	„	—
MMM XXIX	—	38	1809—1871	„	631—640	„	—

1	2	3	4	5	6	7	8
MMMXXX	—	6	1846—1854	1297	640—642	„	—
MMMXXXI	—	6	1828—1853	„	642—643	„	—
MMMXXXII	—	18	1678—1931	„	644—651	Diverse.	—
MMMXXXIII	—	15	1872—1889	„	651—655	Inscripții de pe monumente.	—
MMMXXXIV	—	5	1855—1913	„	655—657	Diverse.	—
MMMXXXV	—	20	1882—1937	„	657—660	—	—
MMMXXXVI	—	10	1878—1893	„	660—663	Serbia	—
MMMXXXVII	—	9	1812—1842	„	664—666	Mold.	—
MMMXXXVIII	—	117	1858—1855	„	666—691	Ț. Rom., Mold.	—
MMMXXXIX	—	1	1834	„	692	Ț. Rom.	—
MMMXL	—	10	1719—1846	„	692—696	Cărți patriarhicești.	—
MMMCLI	—	41	1640—1849	„	697—710	Transilvania, Ț. Rom., Mold.	—
MMMCLII	—	1	?	„	710	—	Nefișat, tibetan (?).
MMMCLIII	—	16	1750—1854	„	710—714	Mold., Ț. Rom.	—
MMMCLIV	—	32	1863—1946	„	715—721	—	—
MMMCLV	—	12	1914—1935	„	722—725	Cinematografe	—
MMMCLVI	—	3	1635—1748	„	725	Franța	—
MMMCLVII	—	2	1852—1926	„	726	—	—
MMMCLVIII	—	3	1835—1861	„	726—727	Mold., Ț. Rom.	—
MMMCLIX	—	2	—	„	727—728	Turnul Colței ; Columna lui Traian.	Fotografii.
MMML	—	2	1904—1944	„	728	—	—
MMMLI	—	2	1844—1852	„	729	Ț. Rom.	—
MMMLII	—	175	1839— (1864)	—	729—783	„	—
MMMLIII	—	220	1766—1855	„	783—840	„	—
MMMLIV	—	60	1792—1865	„	841—854	Mold.	—

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

TUDOR MATEESCU. Documente privind istoria Dobrogei (1831—1877), Direcția generală a Arhivelor Statului din R. S. România, București, 1975, 343 p. + 10 fotocopii.

Volumul se deschide cu o *Introducere* scurtă, însă substanțială, în care autorul profilează într-o formă succintă, o suită de fapte istorice care, timp de 460 ani, cât a durat stăpânirea otomană, au imprimat provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră, o seamă de particularități specifice, fără ca totuși să se desprindă de celelalte țări românești. Era de așteptat deci ca Dobrogea, după căderea ei sub turci să fie supusă unui proces de transformări — în primul rând social-economice — de așa natură încât, pe de o parte, să se apropie cât mai mult de structura imperiului otoman, iar pe de alta să constituie un coridor de siguranță pentru armile turcești, care luau parte la campaniile militare din Moldova și Polonia.

În acest scop, vechile instituții românești au fost înlocuite cu cele otomane, turca a devenit limba oficială în administrație și un mare număr de garnizoane s-a instalat înăuntrul teritoriului. Însă, măsura cea mai gravă în consecințe a fost, — începând din secolul al XV-lea, — colonizarea Dobrogei cu elemente turcești și tătarăști. Prezența unui mare număr de musulmani în această țară a întreținut o permanentă atmosferă de agitație în sinul populației dobrogene și a generat dese conflicte de frontieră. Acest fapt a atras după sine luarea unei alte măsuri, sortită să turcizeze întreaga nomenclatură geografică a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră. Măsura, având un caracter cancelarist, n-a izbucnit să submineze toponimia românească și a rămas în bună parte inoperantă. În lupta dintre cele două forme, română și turcă, a învins cea care, datorită vitalității și tradiției, pătrunsese adinc în conștiința populației autohtone. Cel mult, forma nouă, „decretată”, a dublat vechiul topic românesc.

Pe lângă importanța strategică și militară a coridorului dobrogean, în felul lui un post de observație spre ținuturile Buciacului, Dobrogea mai oferea mari cantități de cereale și alte produse, care luau drumul Constantinopolului. În scurt timp, vechea provincie românească a fost integrată în sistemul economic al imperiului otoman.

Volumul cuprinde 278 de documente inedite, reprezentând aproape toate speciile unor atari acte de arhivă : rapoarte, taciruri, adrese, declarații, jâlbe, telegrame, bilete de liberă trecere, adevărte ș.a. Cu excepția a 24 de acte, care provin din Dobrogea, celelalte au fost emise de diferite autorități românești, în primul rând cele de pe malul stîng al Dunării : carantine, puncte de frontieră comitetul central al carantinelor, prefecturi, subprefecturi, visteria, vornicia, administrații districtuale, ministere ș.a. Documentele se întind pe o perioadă de aproape o jumătate de veac, începând imediat după pacea de la Adrianopol (septembrie 1829), care, după cum se știe, a instituit, printre altele, o salbă de carantine pe malul stîng al Dunării, precum și o restringere riguroasă a circulației între cele două țărmuri ale Istrului. Cu toate acestea, trecerile dintr-o parte în alta n-au putut fi stăvilit, ci numai reglementate, creindu-se astfel o evidență numerică și nominală care, în momentul de față, constituie un material documentar de primă mînă. Dacă procesul acesta osmotic continuă și după 1829 în proporții sensibile după cum se oglindesc în aceste acte, e de presupus că înainte de această dată, cînd trecerile peste Dunăre nu erau supuse nici unui fel de restricții, volumul lor să fi fost mult mai cuprinzător.

Sirul actelor — în care e reprezentată întreaga suită a anilor dintre 1830 și 1877, cu cite unul (1833, 1858, 1865, 1869, 1875), pînă la 16 acte (1849), constituind astfel o neîntrepuță continuitate a relațiilor dintre Dobrogea și celelalte țări românești, se oprește la începutul toamnei 1877, dată la care începează efectiv stăpînirea otomană în această provincie (ultimul act din 7 septembrie 1877). Perioada aceasta, care îmbrățișează parțial ambele jumătăți ale secolului al XIX-lea, prezintă o importanță

deosebită dintr-un anumit punct de vedere. Fiind vorba de ultima etapă a unei dominații străine, de citeva secole, ne-am fi așteptat la o eventuală dispariție a populației autohtone românești, însă dimpotrivă, se pare că procesul de absorbție a elementelor din stînga Dunării a fost atît de puternic încît punțile de legătură dintre cele două maluri n-au fost rupte niciodată. Și asta nu pentru că regimul otoman ar fi fost tolerant, ci hotărîtoare a fost în această privință, absconsa vitalitate a poporului nostru.

Așa se explică faptul că cele mai multe acte din acest volum se referă la trecerile dintr-o parte în alta a fluviului. E vorba de *fuğd*, de treceri clandestine, mai ales din dreapta Dunării. Prigoniți de autorități sau de ciobagii și strîmtoări de consecințele campaniilor militare, românii se refugiază dincoace, pe malul stîng, pentru a se statornici în Țara Românească. În timpul războiului Crimeii trecerile iau proporții masive (doc. nr. 182, 184, 185). În iulie 1854, locuitorii satului Pecineaga cer să se strămute cu totul dincoace. (doc. nr. 183). Fenomenul se repetă și ia proporțiile unui adevărat exod în cursul anului 1877. Mulți dintre ei iau calea pribegiei din cauza cerchezilor și bazbuzucilor (doc. 272, 273, 275—278). Conduși, la sedile carantinelor și la punctele de frontieră, fugarii fac depozitii și mărturisiri interesante și totodată instructive. Ei dau informații despre raporturile dintre populația autohtonă și autoritățile turcești, despre existența bandelor de tîlhari, despre oierii și ciobanii ardeleni, ba chiar și despre garnizoanele și concentrările de trupe turcești ș.a. Din conținutul tacirurilor înțelegem că instituția carantinelor printre alte atribuții mai avea și pe aceea de a iscodi ce se petrecea dincolo peste Dunăre.

O serie de acte conțin date prețioase relative la școlile românești și la viața religioasă, care au ținut trează, cum spune autorul în introducere, conștiința națională a românilor din această provincie. La Siliștra exista o „veche școală românească” care, prin 1867, solicită și primește ajutoare în cărți, rechizite și subvenții din partea Ministerului Instrucțiunii publice din București (doc. 246, 247, 250, 251). Sumele de bani se trimiteau trimestrial (doc. 252, 254), ceea ce înseamnă că școala se afla sub oblăduirea guvernului român. În fruntea școlii se afla o „eforie” care, printre altele, se îngrijea ca cei mai buni elevi să-și continue învățătura în România (doc. 256, 257, 258). Tot acolo exista și o „Societate română de cultură și limbă” care, în 1874, înființează o școală medie de patru ani pentru fete. Printre alte obiecte de învățămînt, limbile franceză și germană erau obligatorii (doc. 264, 265). O școală asemănătoare funcționa și la Tulcea, unde exista o puternică comunitate românească. Prin noiembrie 1867, biserica din localitate primește și ea din partea guvernului român un ajutor de 100 galbeni (doc. 248). Foarte grăitoare ni se pare inițiativa locuitorilor din satul Somova care, „nemaivoidă a fi în stare de letargie și amortire religioasă”, se hotărăsc să ducă în satul lor o biserică. Pentru aceasta, sâtenii apelează la mitropolitul Grigorie al Acrei, rugîndu-l să intervină pe lângă forurile competente pentru obținerea aprobării. Scrisoarea se termină cu adaosul : „De religie otomană n-avem nici un locuitor în sat” (doc. 261).

Desigur, s-ar putea face mai multe aprecieri pe marginea acestor documente, însă spațiul unei atari prezentări nu ne permite. În consecință, ne mulțumim să consemnăm alte citeva probleme de egală importanță legate de istoria Dobrogei din această perioadă. Astfel, documentele conțin referințe direct sau indirect, la creșterea animalelor, cultura cerealelor și viței de vie, la muncile agricole abuzurile dregătorilor locali, la viața politică, la aspectul demografic al ținutului, la relațiile păstărești ș.a. În actele încheiate de carantine sînt uneori consemnate ocupațiile și vîrsta celor care treceau dintr-o parte în alta a Dunării. Prin iunie 1854,

trec prin punctul Galați 52 de fugari, majoritatea moldoveni. Erau printre ei croitori, casapi, crișmari, precupeți, vieri, ciobani, slugi, văcari s.a. (doc. 182). Alții — fie că sînt solicitanți de autorități otomane sau la cererea lor — sînt slobozi să se întoarcă de pe malul stîng înapoi, în Dobrogea (doc. 185, 194). În consecință, se poate spune că, într-o anumită perioadă a anului, Dobrogea era singura provincie unde se întâlneau laolaltă munteni, transilvăneni și moldoveni.

Sînt desigur interesante Instrucțiunile provizorii, elaborate de Comisia europeană a Dunării în legătură cu atribuțiile căpitanului de port de la Sulina (doc. 205). Însă se situează puțin alături de tematica volumului. Mă întreb dacă textul n-a fost cumva cunoscut de cei care s-au ocupat de istoria acestei comisii!

E de neînțeles că, în această etapă a stăpînirii otomane deși s-au produs cîteva evenimente de mare răsunet, totuși, despre ele, nu se face nici un fel de referință în aceste acte. Mă gîndesc la Unirea Principatelor, Războiul Crimei, Războiul de independență, — momente istorice la care a participat întreaga societate românească. Ar trebui o explicație.

N. MOCIOIU, S. BOUNEGRU, GH. IAVORSCHI,
1831—1918, București, 1975, 634 p.

Constituind un omagiu pe care arhiviștii brăileni îl aduc orașului de la Dunăre, volumul „Documente privind istoria orașului Brăila 1831—1918” se impune ca o lucrare de o reală valoare. Cuprinzînd principalele izvoare referitoare la istoria acestui oraș într-o epocă frământată a istoriei neamului, epoca formării națiunii române, lucrarea constituie o realizare merită a stimula cercetarea științifică pentru cei dornici să cunoască istoria propriei lor localități, o invitație spre studiu în arhive, spre vizitarea muzeelor și a monumentelor istorice reflectînd un trecut tumultuos, de care ne mîndrim.

Ediția înserează un număr de 521 documente foarte variate din punct de vedere al genului: opise, porunci, hotărîri, jurnale, ordine ce provin de la autoritatea supremă (domnia, Guvernul provizoriu și Locotenența domnească de la 1848) și de la unele instituții centrale (Departamentul din Lăuntru și Visteria Țării Românești, Ministerul de Interne etc.). Volumul cuprinde de asemenea unele ordonanțe, rapoarte și procese-verbale ale instituțiilor administrative brăilene (Cîrmuirea, sfatul orașenesc, municipalitatea) cereri adresate acestora de diverse persoane, statute ale asociațiilor, statistici privind situația demografică, exportul de produse, numărul navelor străine intrate în port etc.

Documentele incluse în volum, selecționate pe baza unor criterii judicioase, din numărul mare de izvoare istorice existente din această perioadă, în mare parte inedite, zugrăvesc sintetic, sub aspectul sferei de cuprindere, istoria orașului Brăila, parte integrantă a istoriei patriei.

Volumul este precedat de o „Introducere” în care autorii relevă modul în care au progresat cercetările istorice în județul Brăila, dau indicații asupra metodelor arheografice utilizate pentru realizarea volumului, semnalează principalele momente istorice oglindite de izvoarele selectate, precizează faptul că acestea sînt extrase din depozitele Arhivelor Statului dar și de la unele instituții brăilene. De un real folos pentru orientarea în cuprinsul volumului și cercetarea problematicii sînt indicii, glosarul, bibliografia și lista rezumatelor ce însoțesc lucrarea.

Primele documente din volum se referă la activitatea instituțiilor create după eliberare, se reliefează strădania locuitorilor pentru ștergerea urmelor dureroase ale celor trei veacuri de stăpînire străină.

Un număr mare de documente redau aspecte ale dezvoltării economice: înființarea de întreprinderi ce utilizează forța aburului (mori, brutării, fabrici), construirea primului șantier naval (1835), crearea zonei industriale a orașului Brăila, punerea în funcțiune a fabricii de celuloză ce valorifică stuful din Deltă, a rafinării de petrol, activitatea comercială desfășurată de negustorii brăileni, activitatea Camerei de comerț și a Burselor orașenești,

Actele sînt publicate cu respectarea normelor unei asemenea ediții, intrate de acum în tradiția istoriografiei noastre. Regestele sînt clare și cuprinzătoare, păstrîndu-se pretutîndeni terminologia epocii a diferitelor instituții. Prescurtările au fost completate și — folosind asteriscuri — autorul redă la urma fiecărui act formule corecte pentru cele corupte din context. E vorba mai ales de nume proprii.

Volumul e însoțit de un glosar al apelativelor de origine străină, mai ales rusă și turcă, aflate în circulație atît în Dobrogea, cît și în zona Dunării de Jos. Urmează un indice de persoane și locuri cu identificări și localizări utile. Lipsește un indice de materii care ar fi fost foarte necesar. Pentru problematica istoriografiei noastre actuale, documentele, puse în circulație într-un mod cu totul științific de Tudor Mateescu, prezintă o deosebită importanță. La urmă, o obligație majoră revine autorului, — aceea de a lărgi și mai mult și cu aceeași rîvnă documentația istorică a provinciei dintre Dunăre și Marea Neagră.

TRAIAN IONESCU-NIȘCOV

A. VIDIS, Documente privind istoria orașului Brăila,

exportul de produse agricole, funcționarea băncilor brăilene, circulația navelor în portul Brăila. Tot în acest sens se remarcă interesul locuitorilor orașului pentru construirea și amenajarea drumurilor, construirea de căi ferate, organizarea de expoziții și concursuri locale pentru stimularea activităților productive. Preocuparea pentru modernizarea orașului este reflectată de un număr mare de documente referitoare la sistematizarea străzilor și a cartierelor, alimentarea cu apă, iluminatul public, fixarea indicatoarelor pentru orientare, pavarea străzilor, introducerea mijloacelor de transport în comun, organizarea poștei și a telegrafului, înființarea unui sistem de pază și a unui corp de pompieri.

Referitor la viața politică volumul cuprinde informații privind alegerile pentru organele orașenești sau alegerea reprezentanților în organele legislative ale țării, participarea unor brăileni la mișcarea revoluționară din 1848, desfășurarea revoluției burghezo-democratice din 1848 în acest oraș, eoul unirii principatelor, entuziasmul cu care a fost primit domnitorul unionist, răscăla grănicerilor din 1866. Alte mărturii reflectă contribuția maselor populare din această localitate la susținerea războiului pentru independență, rechizițiile efectuate în timpul primului război mondial de către armata germană, suferințele pricinuite locuitorilor Brăilei de către ocupația germană etc.

În volum este reliefată, de asemenea, mișcarea muncitorească, primele greve ale muncitorilor din port (greva ciurarilor din 1868), amploarea mișcării greviste din perioada premergătoare primului război mondial, participarea unor reprezentanți de frunte ai mișcării muncitorești la acțiunile organizate la Brăila (Ștefan Gheorghiu, Gh. Cristescu, N. D. Cocea, C. Popovici etc.) activitatea intensă a organizațiilor muncitorești locale, sprijinul acordat de mișcarea socialistă răsculaților din 1907, manifestarea spiritului de solidaritate internațională față de revoluționarii ruși și bulgari refugiați în România.

Numeroase documente oglindesc dezvoltarea culturii. Remarcăm din acest punct de vedere: înființarea de școli, diversificarea structurii învățămîntului, numiri de cadre didactice, adoptarea programelor de învățămînt, editarea de manuale (istoria comerțului, geografie-fizică) introducerea unor noi discipline ca obiect de studiu, instituirea unor catedre de limbi străine în școlile de cultură generală. Un alt aspect reliefat de documentele înserate în această lucrare, privește editarea primelor gazete brăilene, inclusiv în limba bulgară, înființarea de tipografii, începerea de săpături arheologice, ridicarea unui monument închinat eliberării, activitatea teatrală: turnee teatrale, înființarea primului teatru permanent, constituirea societăților culturale „Voltaire”, „Liga Culturală”, „Concordia”

etc. Evidențindu-se contribuția Brăilei la dezvoltarea culturii românești în volum s-au inserat documente privind activitatea unor personalități ale culturii românești cum sunt : Iorga, Caragiale, Maria Flechtenmacher, Maria Filotti, Mihail Pascaly, C. Nottara, G. Baronzi, C. Sandu-Aldea, Panait Istrati, Anton Bacalbașa, Dumitru Panaitescu Peressicius etc.

Situația sanitară este remarcată sub aspectul construirii de spitale, înființarea de farmacii, numirea medicilor orașului. Referitor la situația internațională și relațiile externe ale Țării Românești, apoi ale României, volumul furnizează informații privind trecerea trupelor rusești pe teritoriul Brăilei în timpul războiului Crimeii, convenția încheiată de România și Rusia în 1877, vizita țarului Rusiei, a marelui Duce Nicolae la Brăila, constituirea unor agenții consulare în acest oraș, participarea doctorului Ștefănescu la Congresul internațional de medicină de la Torino, desfășurarea, în 1885, la Brăila a Congresului tinerimii universitare, participarea unor brăileni la expozițiile internaționale de la Londra (1861) și Paris (1867) încheierea unor convenții economice cu societăți de navigație străină, acordarea unor terenuri din perimetrul orașului pentru instalarea acestora etc.

Volumul este bogat ilustrat, cele 33 de reproduceri după documente, sigilii, planuri sînt semnificative.

NICOLAE AJITĂRIȚEI, VASILE MANOLE, ELENA Iľov, București, 1975, 378 p.

Continuînd seria de îndrumătoare arhivistice, instrumente de lucru indispensabile cercetătorului pentru orientarea sa în multitudinea fondurilor și colecțiilor arhivistice conservate într-un depozit de arhivă, Direcția Generală a Arhivelor Statului, a editat un nou volum „Îndrumător în Arhivele Statului — județul Iľov”.

În cadrul îndrumătorului fondurile au fost grupate pe următoarele categorii : fonduri administrative, judecătorești, economice, fonduri culturale și ale instituțiilor de învățămînt.

Fiecare prezentare cuprinde istoricul instituției sau întreprinderii creatoare, cîteva date referitoare la integritatea fondului și modul de conservare a acestuia, principalele genuri de acte ce s-au păstrat în interiorul fondului, numărul unităților arhivistice, anii extremi, numărul inventarelor, limbile în care sînt scrise documentele dacă aceasta este alta decît limba română și bibliografia folosită. Pentru ca cercetătorul să-și poată face o imagine de ansamblu asupra varietății problemelor ce se pot desprinde din cuprinsul unui fond, s-a făcut o enumerare a acestora, fiind exemplificate cu cîteva documente mai semnificative.

Din acest punct de vedere observăm că documentele fondurilor și colecțiilor sînt cercetate cu multă atenție, încît cercetătorul este scutit „să caute” el, este ajutat să știe astfel dinainte ce teme va putea studia. Vedem aici o dovadă a meticulozității cu care s-a alcătuit această lucrare. În felul acesta materialul inert al dosarelor este însuflețit și devine ispititor pentru o cercetare mai amănunțită, deoarece autorii, nemărginindu-se numai la inventare au răsfoit și dosarele, dar au știut să păstreze măsura care să deosebească îndrumătorul de ceea ce este un studiu. Nu putem însă afirma că, nu au sugerat în cele mai dese cazuri, pe lângă o anumită problematică, chiar și soluții la diverse probleme. Pretutindeni se simte buna pregătire de specialitate a întregului colectiv de autori.

Documentele ce compun fondurile și colecțiile prezentate, oferă cercetătorului o neîmpuizabilă sursă de informare asupra dezvoltării istorice a județului Iľov, cu deosebire în epocile modernă și contemporană.

Județul Iľov, fiind un județ cu un pronunțat caracter agricol, numeroase documente aparținînd în special instituțiilor administrative oglindesc situația moșilor din județ, a suprafețelor cultivate și a recoltelor obținute, numărul vitelor, cantitatea produselor rezervată pentru consum și cea destinată comerțului intern și extern, taxele la care erau supuse produsele exportate, precum și la structura socială a populației. Ele relevă raporturile de pro-

Considerăm însă că reproducerile de pe sigilii trebuiau însoțite de explicații astfel încît să se evidențieze evoluția simbolului heraldic al acestui oraș. În general pe autori i-a interesat prea puțin problema validării documentelor prin sigilare astfel încît cu toate că autorii au respectat normele de publicare a documentelor, unele rezumate nu redau exact genul actului. De asemenea, redarea parțială a documentelor se putea indica prin puncte de suspensie în locul paragrafelor nepublicate sau prin specificarea la cotă că este un fragment din document.

Uneori mențiunile asupra validării prin semnătură nu sînt suficiente de clare, exemplu la documentul 26 se specifică : (iscăliți) Boierii Adunării”. Sînt într-adevăr semnăturile tuturor boierilor sau numai mențiunea că este emis în numele acestora ?

Nu înțelegem de ce unele rezumate sînt redată în caractere italice iar altele nu ? (vezi rezumatele 129—133).

Desigur micile deficiențe semnalate nu scad valoarea ediției, de altfel una din primele lucrări avizate de Comisia științifică pentru probleme arhivistice.

MARIA DOGARU

CIUCA, îndrumător în Arhivele Statului — județul

prietate dintre moșieri și țărani, numeroasele obligații ale țăranilor față de marii proprietari de pămînt, prigonirile și abuzurile la care erau supuși din partea arendașilor, sistemul nemiloaselor învoiei agricole. Numeroase documente sînt o dovadă în plus că la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea problema agrară, a cărei esență o constituie lăcidarea proprietății moșierești și desființarea moșierimii ca cîștig, căpătase o deosebită acuitate.

Toate forțele de împotrivire a țăranilor începînd cu numeroasele jalbe înaintate ocîrmuirii sau instanțelor judecătorești, nesupunerea la lucru, fuga de pe o moșie pe alta și cuîmînd cu paruciparea masivă la răscoalele țărănești din 1868 și 1907 sînt ilustrate deosebit de bogat în mai multe fonduri păstrate la filiala Arhivelor Statului Iľov.

Din studierea documentelor provenite din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX rezultă puternica propagandă socialistă desrăsurată în satele județului de reprezentanții de seamă ai mișcării socialiste, ceea ce a iacut ca numeroși țărani, locuitori ai satelor din jurul Capitalei să frecventeze clubul Socialist din București.

În arhivele instituțiilor administrative există o multitudine de date și informații cu privire la dezvoltarea edilitară a localităților, construirea și întreținerea căilor de comunicații, a așezămintelor sociale și culturale. Aceste informații sînt întregite în chip ierit de cele cuprinse în fondurile școlare privind numărul elevilor și al cadrelor didactice, programele școlare, activitatea comitetelor școlare etc.

În fondurile administrative, economice și judecătorești, se păstrează numeroase documente privind dezvoltarea comerțului, organizarea de bilcuri și tirguri pe diferite moșii, expoziții agrare, începutul dezvoltării industriei.

Deosebit de importante, sub raportul informațiilor documentare cit și pentru valoarea lor practică, sînt fondurile judecătorești (Tribunalul județului Iľov, Curtea de Apel București, Parchetul general al Curții de Apel etc.) Numai în cadrul secției Notariat a Tribunalului județului Iľov în care se păstrează peste 65 000 de dosare, se pot urmări transferurile de bunuri mobile și imobile din București și județele învecinate. Tot aici s-au păstrat numeroase contracte atestînd constituirea unor asociații de profil industrial, comercial, cultural etc. sau acte de vânzare-cumpărare care furnizează date importante de această natură.

Bogate în date cu caracter economic sînt registrele de înscriere a firmelor sociale și particulare, în baza cărora se pot urmări, an de an, numărul firmelor existente, înscrise și radiate. Datorită așe-

zării Tribunalului Ilfov în Capitala țării, unde-și aveau sediul aproape toate firmele ce funcționau în țară, în cadrul arhivei acestei instituții s-au păstrat dosarele de firmă ale principalelor societăți industriale, comerciale, de transport din capitală și teritoriu.

În cadrul fiecărui dosar de firmă s-au păstrat de regulă actul constitutiv, statutele, referatul camerei de industrie și comerț asupra utilității sociale a firmei, sentința secției comerciale a Tribunalului, prin care se acordă autorizație de funcționare, procese-verbale de ședință ale comisiilor de administrație, dări de seamă anuale, rapoarte ale cenzorilor. Este evident că în dosarele care conțin toate aceste categorii de acte, se poate urmări în condiții bune evoluția activității societății respective, de-a lungul întregii sale existențe.

La fel de interesante ne apar rapoartele primite de Parchetul general al Curții de Apel de la tribunalele din țară, documente ce oferă cercetătorului un amplu tablou al stării de spirit a populației, activitatea organizațiilor comuniste și munci-

toarești în perioada ce a urmat primului război mondial.

Toate fondurile administrative și judecătorești prezentate în acest *Indrumător* ilustrează cu pregnanță lupta maselor populare din județul Ilfov împotriva dictaturii militar-fasciste, participarea lor la insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, precum și la toate acțiunile inițiate și conduse de partid în perioada imediat următoare acestui important eveniment istoric.

Precedat de o utilă introducere în care se face un scurt istoric al Filialei și se expune metodologia de lucru folosită în elaborarea acestei lucrări, prevăzută cu un indice general, judicios întocmit, *Indrumătorul în Arhivele Statului Ilfov* reprezintă un instrument de lucru util tuturor arhiviștilor și cercetătorilor care studiază acest bogat fond documentar.

MAURICIU KANDEL

Arhivny Č.S.R. Praha, 1974, 211 p. și 210 ilustr.

Prezenta publicație, apărută în condiții grafice deosebite și însoțită de 210 reproduceri după manuscrise și documente dintre cele mai reprezentative aflate în tezaururile arhivelor, ne face cunoscută evoluția acestora, de-a lungul anilor.

Scrisă în limba cehă, rusă, germană și franceză — facilitează familiarizarea celor interesați în cunoașterea istoricului arhivelor cehi și a conținutului acestora.

După cum știm informații istoria Arhivelor Republicii Socialiste Cehi poate fi considerată că începe încă din secolul al XII-lea când datează vechi pergamene care reprezentau deciziile juridice ale suveranilor date în favoarea bisericilor. Până târziu, în perioada stăpînirii habsburgice, arhivele s-au păstrat în catedrala Sf. Vit din Praga. Au mai existat și arhivele diferitelor state componente ale Coroanei Boemiei, ale orașelor regale libere și, începînd din secolele XIII—XIV arhivele marilor familii senoriale.

În regatul Boemiei Carol IV pentru a reglementa păstrarea documentelor în arhive, înființează funcția de arhivist de stat și elaborează instrucțiunile corespunzătoare pentru administrarea arhivelor. De la sfîrșitul secolului al XV-lea încep să se formeze arhivele oficiale ale instituțiilor constituind mai târziu baza arhivelor administrative curente.

Crearea arhivelor guvernamentale în diferite țări ale monarhiei Habsburgice a coincis cu vaster reforme administrative ale Mariei Thereza, în vederea centralizării statului. În materie de arhive centralismul s-a manifestat prin crearea în 1749 la Viena a arhivei Casei de Austria, păstrătoare a documentelor referitoare la pretențiile juridice ale habsburgilor și ale domeniilor creditare ale Casei de Austria.

Arhiva Boemiei de la Praga, creată prin decizia Dietei din 29 iulie 1862, s-a constituit la inițiativa și după concepțiile lui Jranisek Palacky ca arhivă centrală a țării. Cu timpul aceasta a devenit Institutul de cercetare a istoriei Boemiei.

Se mai menționează crearea arhivei Moraviei, înființarea Muzeului domeniilor din regatul Boemiei, toate la un loc, constituind instituții științifice care, pînă la primul război mondial s-au situat pe principalul loc în materie de arhivistă și istorie. Succesarea arhivei guvernamentale a Boemiei a fost

Locotenența autorităților auxiliare ce n-au arătat înțelegerea necesară pentru păstrarea documentelor, a fost un prilej de pierdere sau deteriorare a arhivelor.

În 1872 la cererea cercurilor științifice s-a constituit pe lângă Comisia Centrală din Viena pentru cercetarea și conservarea patrimoniului istoric și artistic, o secție specială pentru protejarea documentelor istorice.

În 1894 s-a creat pe lângă ministerul de interne un consiliu de stat al arhivelor, ca organ consultativ în materie de arhive.

În 1919 printr-un decret s-a creat arhiva Ministerului de Interne ca bază servind arhivele Locotenenței. Cîțiva ani mai târziu au luat ființă și arhivele Ministerului Afacerilor Străine, Ministerului Poștelor și Telecomunicațiilor etc.

În perioada 1939—1945, în timpul ocupației naziste, s-au înregistrat pierderi în depozitele principalelor arhive atît datorită distrugerilor cit și scoaterii din țară a unor prețioase documente, în special a celor din perioada 1919—1939.

După eliberare, în 1945, a început activitatea de reorganizare a arhivelor cehi pornind de la cele două nuclee: Arhivele Boemiei de la Praga și cele ale Moraviei de la Brno care au militat pentru reconstituirea arhivelor districtuale și municipale. În 1948 s-au înființat arhivele regionale. O cotitură importantă s-a realizat prin hotărîrea guvernamentală din 9 ianuarie 1951 cînd s-a constituit Comisia de Stat a Arhivelor de pe lângă Ministerul de Interne ca organism suprem al arhivelor Cehoslovace.

Comisia de stat a arhivelor avea ca misiune să asigure organizarea serviciilor de arhivă din întreaga țară: să elaboreze instrucțiuni și să urmărească modul în care acestea erau respectate, să dirijeze activitatea științifică din arhive, accesul la documente și valorificarea acestora, să urmărească creșterea cadrelor de arhiviști.

Dezvoltarea cercetării științifice din arhive luînd amploare s-a creat, în 1968 Consiliul Național al Arhivelor. Documentele păstrate în Arhivele cehi reprezintă un izvor prețios de studiere a evoluției economice, politice și culturale a țării.

LIDIA MIHĂILESCU

LEXIKON ARCHIVWESEN DER DDR, Herausgeben von der Staatlichen Archivverwaltung des Ministeriums des Innern der DDR, Staatsverlag der Deutschen Demokratischen Republik, Berlin, 1976, 320 p.

Terminologia din domeniul științei privitoare la organizarea și administrarea arhivelor a constituit o preocupare permanentă a arhiviștilor, standardizarea și sistematizarea termenilor de largă circulație în sfera cercetărilor sau a metodologiei și, mai ales, în cea a legislației arhivelor de stat fiind probleme la ordinea zilei pe plan internațional și național.

Elaborat de un vast colectiv de arhiviști din țara prietenă, *Lexiconul* prezentat acum întrunește o serie întregă de deziderate în ceea ce privește organizarea materialului terminologic atît din punct de vedere strict lexicologic, cît și din cel al metodologiei. Organizat pe principiul dicționarului alfabetic, *Lexiconul* cuprinde mai bine de șase sute de termeni și referințe. Din punct de vedere can-

tativ materialul este suficient pentru a ilustra cu deosebire una din subdiviziunile arhivistice — Archivwesen — traducibil prin „arhivonomie“ ca și „biblioteconomie“ etc., ca „știință a administrării arhivelor“.

Rezultă de aici. sfera oarecum restrinsă a termenilor incluși în Lexiconul discutat, la nivelul „organizării și administrării arhivelor“, pentru uzul „arhivarilor și cercetătorilor de arhive, precum și a altor lucrători din instituții, întreprinderi și organizații de masă ca un îndrumător de lucru“ (p. 7).

Tocmai acest fapt i-a îndemnat pe autori să prezinte la finele fiecărui articol principal și unele indicații bibliografice, ceea ce constituie specificul Lexiconului față de celelalte lucrări anterioare. Amplele note privitoare la extinderea scurtei definiții care însoțește fiecare cuvânt-titlu în cadrul sistemului de termeni cărora se subordonează acesta sau care îi sunt afiliați lui, ridică nivelul științific al lucrării în comparație cu altele similare.

Sistemul de trimiteri facilitează referința în primul rând, la tematica abordată, dar în egală măsură caută să restrângă utilizarea locală a unor termeni, ceea ce face ca lucrarea să aibă și un caracter normativ, de indicare a unei standardizări suigeneris în ceea ce privește terminologia care se impune ca fiind de o mai largă circulație. În acest sens preferințele arhivistilor germani sînt orientate spre terminologia autohtonă în ceea ce privește, în primul rând, sinonimia terminologică la termenii internaționali ai unor ramuri ale științelor: Urkundenlehre (Diplomatik), Zeitrechnungslchre (Chronologie), Siegelkunde (Sphragistik), Wappenkunde (Heraldik), Wasserzeichenkunde (Filigranologie) etc., dar Museologie față de Museumwesen, desl există paralelismul Bibliotheks-wissenschaft si Bibliothekswesen (care ar echivala cu „Bibliotecologie“ și „Biblioteconomie“). Caracterul normativ al Lexiconului se relevă și în cazuri ca înlocuirea unui termen de mai restrinsă circulație cu un altul mai actualizant de tipul Beschreibungstoff Auszeichnungsträger, Belegexemplar — Pflichtexemplar etc. sau a unui mai descriptiv cu un altul mai sintetic, de tipul Bildung und Abgrenzung der Bestände —

Bestandsbildung sau, invers, ca Informatik — Informations — und Dokumentationswissenschaft, în care caz fiind vorba de un termen specific, totuși, înlocuirea termenului de „Informatik“ cu cel de „Știința informației și documentației“ nu este justificată, ținînd seama chiar și de faptul că termenul de „Informatik“ are un sens bine delimitat în sfera activității de automatizare a (regăsirii informației furnizate de documentația de orice natură („informatik“ își are originea în completul național de „information automatische“ și ilustrează procesul tehnic de sistematizarea automată a informației, prelucrarea ei la calculator, regăsirea și prezentarea către beneficiari). Așa se explică faptul că Indicele tematic de la sfîrșitul Lexiconului prezintă Informatica în paranteze, ca sinonim eliminabil al termenilor de „Informatologie și Documentologie“, deci în cadrul unei clasificări numerice respectiv termen nu s-ar mai întîlni.

Introducerea de termeni strict specifici organizațiilor interne a arhivelor din R.D.G., precum și a unora cu referință la organizarea acestei instituții în țările socialiste, europene, separat pentru U.R.S.S. pentru forurile arhivistice internaționale cum sînt: „Table ronde des Archives“, Consiliul Internațional al Arhivelor, Congrese Internaționale ale Arhivelor, sau chiar titlurile organelor de presă de specialitate: „Archivmitteilungen“, „Archivum“, conferă o notă de mare acces la această lucrare.

Indicele tematic sistematizează termenii (lematizarea s-a mai întreprins și în 1964 în Elsevier's *Lexicon of Archive Terminology* sau în 1972 în *Rječnik Arhivske Terminologije Jugoslavije* pentru evitarea trimiterilor în cadrul indicelui tematic, în cazul sinonimelor se utilizează parantezele rotunde. Unii termeni, considerați necesari completării tematicii respective sînt clasati între paranteze ascuțite. Intrucît nu se recurge la o clasificare cifrică, numai cu greu se poate stabili locul de origine al acestor termeni — referință. Indicele alfabetic corespunde cu masa Lexiconului și este de mare utilitate intrucît facilitează accesul la materialul din corpusul Lexiconului.

MIRCEA VOICULESCU

ARCHIVUM. Revue internationale des archives. International review on Archives. Vol. XXII—XXIII/1972—1973

Annuaire international des Archives. International Directory of Archives (à jour en janvier 1975 / as of January, 1975) Presses Universitaires de France/Paris, Verlag Dokumentation/München, 1975, 480 p.

În 1955 s-a publicat de către Robert-Henri Bautier, în vol. V al revistei ARCHIVUM, cu un mic supliment în vol. IX, un *Anuar international al Arhivelor*¹. În *cuvîntul introductiv* Michel Duchet, redactorul principal al volumului, arată necesitatea republicării anuarului. În adevăr, din 1955 au fost înființate numeroase Arhive, în diferite state, altele și-au schimbat adresa sau au dispărut fuzionînd cu depozitele existente. De aceea anuarul din 1955—1959 a devenit practic inutilizabil. Mai departe se precizează următoarele: „comparația cu anuarul din 1955—1959 dă o idee de progrese obținute de Arhive pe plan internațional de atunci. În cel din 1955—1959 figurau numai 55 de țări, iar în cel de față 132 țări: primul cuprindea 1791 notițe despre diferite arhive, cel actual 2515. Această enormă creștere a făcut să se mărească numărul corespondenților naționali ai revistei ARCHIVUM de la 15 în 1955, la 100 în prezent. Datorită, în mare parte acțiunii Consiliului Internațional al Arhivelor se constată o creștere a interesului pentru arhive, manifestat de guverne și de către public. Pentru ca anuarul să poată fi publicat a trebuit să fie redactat cît mai concis posibil. Notițele au fost reduse potrivit unui plan uniform și folosind un sistem de numerotare al întrebărilor ce corespunde unui chestionar. Este deci necesar, pentru a înțelege notițele să se raporteze întotdeauna la textul acestui chestionar, care conține următoarele întrebări:

— numele depozitului, adresa, telefonul;

1. Ziua și orele de acces pentru public;

2. Dacă există o perioadă de închidere anuală (în afară de duminici și sărbători);

3. Condiții de acces la sala de studiu: a) pentru conaționali; b) pentru străini;

4. Fonduri păstrate în depozit: a) lungimea lineară, în metri (sau picioare) a rafturilor ocupate; b) scurta denumire a principalelor fonduri păstrate; c) distrugerii: depozitul a suferit în cursul istoriei sale o distrugere sau pagube grave (incendii, războaie etc.); în acest caz o scurtă listă a fondurilor dispărute; d) depozitul are un caracter strict istoric (fonduri închise) sau se completează (fonduri deschise)?

5. Publicații permițînd cercetătorilor să-și pregătească cercetările lor: a) există un Ghid tipărit pentru totalitatea fondurilor depozitului? există o listă imprimată a instrumentelor de cercetare (ghiduri, inventare, repertorii) redactate pentru fondurile din depozit?

6. Mijloace puse la dispoziția cercetătorilor pentru a le înlesni munca lor: a) există aparate de reproducere (fotografie, microfilm, toate procedeele de reprografie) lucrînd pentru public? b) există amenajări speciale pentru cercetătorii ce folosesc magnetofonul, mașina de scris sau pentru cei ce lucrează în grup?

7. Restricții la darea în folosire a documentelor: a) există categorii de documente necomunicabile (în afară de documentele în proastă stare de conservare)? care? b) este posibil să se obțină o autorizație specială pentru a consulta aceste documente: pentru conaționali? — pentru străini?

8. Se dau documente în cercetare persoanelor particulare în alte depozite publice: a) în interiorul țării? b) în străinătate?

¹ v. recenziile în *Revista Arhivelor*, an. I, 1958, nr. 2, p. 324—325.

Din același motiv, de a nu se da proporții prea mari volumului, la fiecare notiță a fost redus la maximum răspunsul la întrebarea de la punctul 4 b: „Scurtă enumerare a principalelor fonduri din depozit”. În această privință se declară că „scopul nostru nu era să se redacteze un ghid mondial al arhivelor, ci un anuar, ceea ce este cu totul diferit”.

În asemenea situații pentru marile depozite de arhive, pentru completarea informațiilor, va trebui consultat vol. XV (1965) al revistei *Archivum*, consacrat pentru *Marile depozite de arhive din lume*². În continuare se precizează că „pentru țările care posedă o organizație arhivistică complexă cu numeroase depozite de arhive, notițele individuale ale depozitelor au fost precedate de o notiță globală ce indică pentru întreaga țară sau pentru ansamblul unei categorii de depozite, elementele comune (reguli de comunicare etc.).

Evident, nu era posibil să figureze în anuar toate depozitele de arhive din lume: „ar fi iluzoriu să se poată chiar întocmi o listă a lor”. În acest sens s-a adoptat soluția că „trebuie să figureze în acest anuar depozitele de arhive deschise pentru public și prezentând un interes pentru cercetarea istorică”. Aceasta a fost definiția dată de *Archivum* corespondenților naționali, cărora le revenea sarcina de a stabili fiecare pentru țara sa, lista depozitelor de inclus în *Anuar* și de a furniza notițele corespunzătoare.

Michel Duchein declară în continuare că, cu toate eforturile, notițele publicate în acest anuar sînt de valoare inegală. Această inegalitate se datorează însăși aceleia a serviciilor de arhive. Dar chiar așa cum se prezintă, Michel Duchein afirmă că anuarul va constitui pentru cei ce cercetează arhivele din toată lumea, un instrument de muncă incomparabil și indispensabil.

Pentru a marca și mai mult dorința de a plasa revista *Archivum* pe un plan internațional conform vocației sale, Comitetul de redacție a decis ca începînd cu acest volum, coperta, pagina de titlu, cuvîntul introductiv și sumarul să fie publicate în mai multe limbi.

În acest volum s-au publicat în mai multe limbi (franceză, engleză, germană, italiană, spaniolă) cuvîntul introductiv, chestionarul și lista abrevierilor. Volumul se încheie cu un *Index locorum* care înlesnește consultarea sa.

Cu tot caracterul extrem de restrîns, de comprimat al informațiilor ce le cuprinde, acest anuar este extrem de util pentru cercetătorii din lumea întreagă. Un supliment cu informații despre Arhivele care nu au putut trimite la timp, din diferite motive, notițele respective pentru a fi incluse în volum, este desigur mai mult decît necesar.

MIHAIL FĂNESCU

SYMPOSIUM, L'Époque phanariote 21—25 octobre 1970, Thessaloniki, 1974.

Institutul de studii balcanice din Tesalonica, renumit în publicarea unor opere literare istorice de valoare, a editat în 1974 un volum închinat simpozionului epocii fanariote desfășurat între 21—25 octombrie 1970. Volumul a fost dedicat amintirii regretatului prof. Cléobule Tsourkas, care a avut un rol însemnat în realizarea acestei manifestări științifice. Comunicările incluse în volum aparțin în majoritate unor specialiști ai perioadei, alți greci cît și români. În afara aspectului elegant de prezentare cititorul poate beneficia de o judicioasă periodizare a regimului fanariot în Principatele dunărene cu redarea momentelor sale mai semnificative. Comunicările conturează o optică mai luminoasă decît cea indeobște cunoscută din unele opere ale literaturii și istoriografiei române mai vechi.

Din punct de vedere al conținutului, articolele din volum se pot grupa ușor pe probleme: zoriile epocii fanariote; instaurarea propriu-zisă a acesteia în țările române; gradul de influență a grecilor aici; raportul la portretul lor literar la sfîrșitul secolului XVIII — secolul XIX: care au fost marile familii fanariote în Tara Românească și Moldova, fizionomia lor morală și politică, contribuția lor la viața societății românești a timpului; activitatea comercială, juridico-politică și culturală a fanariotilor și modul în care ea a reușit să ajute la transformarea țărilor române.

Începînd cu prima temă enumerată, cităm contribuțiile: Les préliminaires de l'époque phanariote (C-tin Șerban). Prephanariotes et phanariotes dans la vision de la société roumaine des XVIIe—XVIIIe siècles (E. Stănescu). observăm că rădăcinile introducerii regimului fanariot trebuie căutate nu la începutul secolului al XVIII-lea, ci mai înainte în secolul al XVII-lea cînd numeroase familii grecești, unele de origine nobilă bizantină, altele negustorească, vin în țările române și se împămîntesc. se interesează societății de aci. Nu poate rămîne asadar în picioare, teza după care domnii fanarioti au fost simple elemente străine, grefate și impuse de Poartă numai din cauza infidelității domnilor români. Regimul fanariot, apare ca o dublă soluție, atît pentru români, cît și pentru turci. Principatele dunărene, obligate de a menține bune relații cu Imperiul otoman în ciuda situației grele, au găsit în acest moment o soluție. Poarta a descoperit și ea o formă nouă de menținere a dominației, într-un moment de acută criză politică și militară internă și externă (p. 31—32). Țările române fuseseră obli-

gate încă de la sfîrșitul secolului al XVII-lea să contribuie efectiv cu armata la campaniile turcești: din participanți ai coalițiilor europene antiotomane domnii români se transformă în informatori principali ai Porții cu privire la intențiile turcilor. Faptul că în ciuda acestor lucruri, domnii mențin legături secrete cu alți monarhi și se constituie chiar partide politice boierești autohtone (în special în Valahia) a fost cauză imediată care a dat posibilitatea autorităților otomane să renunțe la sistemul domniilor autohtone și să stabilească pe tronul țărilor române notabili fanarioti din Constantinopol. Instaurarea noului regim nu a dus implicit acest întreg cortegiu de nenorociri pe capul poporului român. Comunicarea prof. I. Ionașcu *Le degré de l'influence des grecs des Principautés Roumaines dans la vie politique des Pays* relevă că numeroase elemente greco-lavintine conducătoare din secolul al XVIII-lea erau dintre cele împămîntenite mai dinainte. O încercare statistică a acestui istoric dovedește că în niciunul din cele două principate, Moldova și Tara Românească, aceste elemente n-au avut pondere absolută în viața politică. Ele n-au reprezentat în cele două divanuri nici un sfert din numărul total al membrilor între anii 1711—1804. Iar lucrarea lui Dîmetrie Scarlat Soutzo, *Les principiers grecs de Valachie et de Moldavie*, arată că primul domn grec a condus în Moldova între 1561—1563 (Iacob Basilus Herocides, zis Despot) și marile familii domnitoare fanariote: Ghika, Duca, Rosetti, erau indigenizate și chiar autohtone (Callimachi). Demnă de reținut este ideea acestui autor, care consideră că epoca propriu-zisă a fanariotilor a început cu familia Mavrocordat și s-a terminat cu familia Sutu.

Comunicările specialiștilor D. Limona, *Les relations commerciales du Sud-Est de l'Europe à la fin du XVIIIe siècle et au début du XXe siècle reflétées dans les documents archivistiques de Sibiu et Braşov*, Oiea Cîlcani, *L'activité commerciale de Kiriaki Polizu dans les Principautés Roumaines vers la fin de l'époque phanariote*: Basile Sfyroeras, *Les Mavrogenti et la vie économique de la Mer Egée*, demonstrează contactul economic continuu al întregului bazin balcanic în secolul XVIII — prima jumătate a secolului al XIX-lea, negustorii circulînd dintr-o provincie în țară în altă. Viața economică a celor două țări deci n-a încetat, dimpotrivă a fost menținută în circuitul internațional prin intermediul marilor companii grecești.

În secolul al XVIII-lea se remarcă cu deosebită pregnanță activitatea reformatoare a lui Constantin Mavrocordat. Articolele specialiștilor Șerban Papacostea, *La grande charte de Constantin Mavrocordat (1741) et les réformes en Valachie et en Moldavie*

² v. Recenzia în *Revista Arhivelor*, XII, 1969, nr. 2, p. 343—344.

și Florin Constantiniu, *Constantin Mavrocordat et l'abolition du servage en Valachie et en Moldavie*, pun în lumină încercările acestui domn de transformare pozitivă a societății în cele două țări. „Carta” lui Constantin Mavrocordat din 1741 care a și fost publicată în iulie 1742 în „Mercure de France” sub numele de „Constituție” reprezintă un text capital pentru înțelegerea întregului regim fanariot. În gîndirea lui Constantin Mavrocordat reforma reprezenta prima parte dintr-un amplu program de reorganizare a principalelor instituții sociale și politice. Ideile care au rămas în atenția puterii centrale de mai târziu și a minților reformatoare au fost: necesitatea acordării protecției țărănilor de către stat contra asupririi boierești, generalizarea procedurii scrise prin înregistrarea ansamblului activităților juridice în protocoale instituite din ordinul domnului, de asemenea abolirea instanțelor concurente celei domnești și anume eclesiascică și boierească.

D. Ciurea, prezintă în acest volum o altă figură de domn fanariot, (*M. Mavrocordat, précurseur du despotisme éclairé*), care a încercat să apere Moldova de tătari, să organizeze în coduri metodice activitatea orașelor și companiilor lor, pentru a le apăra mai bine de arbitrarul boieresc.

Din galeria domnilor fanarioți, luminați mai desprindem pe Al. Ipsilanti (C. C. Giurescu — *Un remarquable prince phanariote: Alexandre Ipsilanti. Vœux de Valachie et de Moldavie*). Încă de la instalarea în domnie, una din primele sale măsuri a fost răscumpărarea în 1774 a unor locuitori români, luați robi de turci în timpul războiului ruso-turc. Acest domn a dovedit preocupări edilitar-culturale însemnate: din ordinul lui s-a executat un canal de-a-lungul satului Lungulețu, în zona Dimbovitel, pentru a devia albia acesteia spre Argeș, a dat un decret de reorganizare a meseriilor și manufacturilor în orașe: a reorganizat Școala de la Sf. Sava din București, mărind numărul profesorilor și al bursierilor plătiți din fondurile mănăstirilor și preoților. În afara țării, în Bulgaria, a reorganizat școala greacă de la Tirnovo, ce funcționase anterior, datorită ajutoarelor primite din Principate. A mai avut preocupări de reorganizare a instanțelor judiciare, a sprijinit alcătuirea unui cod pentru judecători la București. În septembrie 1780, în cele două limbi de circulație în Principate: greacă și română. Din punct de vedere juridic epoca fanariotă — în ciuda unor eșecuri — a însemnat o adevărată renaștere a dreptului romano-bizantin în țările române. Cităm în acest sens comunicările lui Valentin Georgescu, *Réalités romaines et entitatives juridiques phanariotes* și Gh. Cronț, *Le droit Romano-Byzantin dans les pays roumains à l'époque phanariote*.

În ciuda faptului că portretul fanariotului s-a impus cu certe aspecte negative, în special lipsa de cultură și goana după satisfacerea unor dorințe materiale (Comunicările lui Alexandru Clorănescu, *M. Filimon et le portrait littéraire du phanariote, Grégoire Cassimatis Esquisse d'un sociologie du phanarotisme*), epoca fanariotă a instaurat la noi „secolul luminilor” concretizat în valoroase opere juridice și literare. Aceste opere erau construite din două elemente principale: preluarea și continuarea tradițiilor autohtone: traducerea și răspîndirea culturii universale. Din articolele Adriannei Camariano-Cloran *Ecoles grèques dans les Principautés Danubiennes. Sa genèse aux temps des phanariotes* Roxana D. Argyropoulos, *Le Discours de Benjamin de Lesbos à l'Académie de Bucarest* (181). Ștefan Birsănescu, *La pensée pédagogique du siècle des lumières d'après des parchemins princiers de la seconde moitié du XVIII siècle destinés aux écoles*. Sa genèse, se relevă principalele acte de cultură ale perioadei cuprinsă între 1711—1821 din care cităm: dezvoltarea învățămîntului public și propagarea culturii. Oamenii deosebiți activi, mai ales pe tărîm economic, grecii din Principate au ajutat la răspîndirea științelor pozitive și a cunoștințelor de greacă, așa zisă „limbă de afaceri” de atunci, în întreaga zonă balcanică. Este semnalată prezența scolilor grecești în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea nu numai în capitalele celor două țări, ci și în alte orașe: Craiova, Botoșani,

Focșani, Galați. Pe lângă învățămîntul de limbă greacă s-a dezvoltat în paralel și cel în limba română. Încă din 1728 Grigore Ghica organizează pe lângă Academia domnească din Iași școli române și slavone. O măsură similară o va lua și Alexandru Ipsilanti prin edictul din 1776. În provincie funcționau la începutul secolului XIX o serie de școli mixte greco-române, cităm pe cele de la Tg. Jiu, Focșani, Birlad, Galați, Roman și Huși. În această perioadă, Ion Caragea a aprobat fondarea școlii române condusă de Gheorghe Lazăr, adresînd și circulare cîrmuitoare județelor pentru a-i trimite pe tineri la învățătură. Gîndirea luminilor s-a răspîndit la noi mai mult ca o gîndire laică și realist-practică (comunicările lui Alexandru Duțu *La culture romaine à l'époque des phanariotes, heritages et nouvelles acquisitions*, Al. Ciurea, *Quelques aspects essentiels de l'époque phanariote dans l'histoire de l'Eglise orthodoxe de Roumanie*, Dan Simonescu, *Le livre grec imprimé en Roumanie (1642—1830)*, M. Caratasu, *Bibliothèque d'un grand négociant du XVIII siècle (Grégoire Antoine Aramis)*, Loukia Droulia, *Molière traduit en grec (1847)*, C. Dima-Drăgan, *La bibliophilie des Mavrocordats*). După Alexandru Duțu, cu care sîmțim întru totul de acord, noua cultură fanariotă înflorită în Principate și concretizată în afara învățămîntului prin valoroase opere și tălmăcirii de literatură și de filozofie, a însemnat în planul mentalității epocii o luare de conștiință națională, pe calea umanismului. El citează cazul unui copist al epocii, Grigore Hudeci care a tradus chiar principiile declarației franceze a drepturilor omului (p. 77).

Realizări remarcabile s-au înregistrat în epoca fanariotă și în domeniul artelor plastice. Arhitectura mănăstirilor Văcărești sau a culelor boierești (tratată în comunicările lui V. Drăguț, *La monastère de Văcărești, expression des relations artistiques roumanogrecques*, V. Stancu, *L'architecture dans les pays roumains à l'époque phanariote et les monuments représentatifs les plus importantes de cette époque*) relevă o reușită fîmbară a elementelor tradiționale cu cele noi, ale lumii elene.

O valoroasă contribuție culturală au avut-o fanarioții la formarea celui curent filioelnic, de renovare, receptat nu numai de români, dar și de întreaga lume balcanică. După C. Papacostea — Danielopolul, în *Le Philhellénisme culturel des Roumains (1818—1830)* receptivitatea intelectualilor români la ideile elene de libertate și transformarea social-națională a premers spiritului revoluționar la români. Se citează cazul unui mare boier moldovean, Nicolae Rosetti-Roznovanu, care, în ajunul revoluției din 1821, aduna în bibliotecă sa de la Stîncă lucrări progresiste de acest gen din Apusul Europei, vehiculate sau traduse de autori greci. Se poate trage concluzia că ideile de renovare propagate de cultura elenă au pregătît mișcările de emancipare națională a popoarelor din centrul și sud-estul Europei. (vezi, tot în acest volum, Tr. Ionescu-Nișcov, *L'Epoque phanariote dans l'historiographie roumaine et étrangère*. De altfel, în 1821, cele două mișcări: Eterea și insurecția lui Tudor Vladimirescu au pornit de la același program general de luptă antiotomană. Regimul domnilor fanarioți din Principate, deși Tudor Vladimirescu a fost ucis și mișcarea lui înăbușită, a fost condamnată să dispară odată cu începutul războiului grec de eliberare. Marile familii domnitoare, lovite de cruzimile autorităților turcești, s-au încadrat în cele din urmă în torentul revoluționar. „Fanarotismul” ca mijloc de menținere a dominației otomane s-a integrat „elenismului” curent reformator, realizat de cîrtăruiri greci. Exemplificăm cu comunicările lui: A. Otetea, *La désagrégation du régime phanariote*; Cléobule Tsourkas, *Les historiographes grecs de l'époque phanariote et les problèmes fondamentales de l'historiographie roumaine*.

Prin varietatea problemelor abordate și nivelul înalt al tratării, volumul închinat simpozionului epocii fanariote se impune ca o lucrare care trebuie să fie consultată de oricare specialist interesat în studierea epocii 1711—1821 în Principatele dunărene.

LUCIA TAFTA

Ghiduri și inventare arhivistice spaniole

Rar au intrat în cîmpul investigațiilor istoriografice românești arhivele spaniole. Unicul punct de referință îl reprezintă, pînă azi, doar volumul de *Documente privitoare la Istoria Românilor culese din arhivele din Simancas*, publicat, în anul 1940, sub auspiciile Academiei Române, de un mare hispanist român, recunoscut pe plan mondial, Alexandru Ciorănescu. Dincolo de această lucrare se întinde însă un gol informațional, ce se cere completat, pentru a înțelege cu adevărat, în plan european, istoria poporului nostru.

Recent, Institutul Bibliografic Hispánico din Madrid, aflat sub conducerea unui distins bibliolog contemporan, domnul Vicente Sánchez Muñoz, în colaborare cu Direcția Generală a Arhivelor și Bibliotecilor din Spania, au inițiat editarea unei serii de „*Ghiduri și inventare de arhive*”, în care au apărut, pînă în prezent: *Ghidul general al arhivelor spaniole**, *Inventarul registrelor Secției Externe de la Archivo Histórico Nacional* (Arhiva Istorică Națională)** și *Indicele general al Secției Externe****.

Apariția primului ghid *exhaustiv și explicativ* al arhivelor spaniole (în care sînt cuprinse arhivele de stat, cit și cele confesionale) reprezintă un real eveniment bibliografic. El oferă specialiștilor din întreaga lume cheia către colecțiile arhivistice din Spania, în general, mai puțin studiate, iar specialiștilor români rara posibilitate de a întregi repertoriul izvoarelor istoriei naționale prin depistarea acelor colecții spaniole care cuprind fonduri documentare referitoare la țările noastre.

Sub aspect metodologic, *Ghidul arhivelor spaniole* este structurat în ordinea strict alfabetică a localităților, iar în cadrul fiecărei așezări, în funcție de fondurile înregistrate (fonduri centrale, fonduri municipale, parohii etc.). La rîndul ei, fiecare colecție arhivistă este prezentată în structurile sale constitutive (bule, pergamente, manuscrise, registre statale sau municipale, matricole, corespondență, arhive particulare etc.) și sub aspectul dimensiunilor sale, raportate la numărul de registre (cu simbolul L); *dosare* (cu sigla E) și *mape sau*

pachete, notate (C ól). La fiecare secțiune se menționează și perioada la care se referă documentele cuprinse în materialele respective.

Secția Externă (Sección de Estado) de la Arhiva Istorică Națională din Madrid, constituită la mijlocul veacului al XIX-lea, după cum precizează *nota preliminară* semnată de Pilar León Tello, cuprinde, între altele: corespondența consulară și toate deciziile oficiale privind politica externă a Spaniei pe o întindere de patru secole (sec. XVI—XIX). Inventarul cuprinde 1029 de registre de corpuri documentare și un indice alfabetic sumar (onomastic și geografic).

Reținem, din acest inventar, ca interesind sub aspect informativ, zonele, noastre, fondul de *Documente relative la tratativele cu Polonia*, din perioada 1595—1702 (nr. 727), care inserează, cu siguranță, documente privitoare la epoca lui Mihai Viteazul; un fond cuprinzînd noutăți politico-militare din Varșovia și Viena din anii 1665—1668 (nr. 109); fondurile cu referiri la Imperiul otoman, între care și o bogată corespondență europeană cu ambasadorul Spaniei la Roma, Marqués de Castel Rodrigo, asupra morții sultanului (din anul 1641); relatări ale ambasadorului spaniol la Venetia despre evenimintele otomane ale veacului al XVI-lea (nr. 760). De altfel, în fondurile *Alemania* și *Venecia* se află, ca și în arhivele din Simancas, nenumărate știri privitoare la țările românești.

Inventarul este completat cu un *Indice general alfabetic de nume de persoane, denumiri geografice și subiecte*, care alătură celor 1029 registre, și 8713 pachete de documente, tot din marea *Secție Externă* a Arhivei Istorică Naționale din Madrid.

Și aici transpar nenumărate posibile referiri la zonele noastre, în prezentarea analitică a fondurilor de documente grupate la *Alemania* (p. 2—4); *Venecia* (p. 189—191); *Polonia* (p. 144); *Turquia* (p. 186—187) și *Viena* (p. 192).

Actiunea conjugată a Arhivelor Statului din România, pentru aducerea în țară a microfilmelor sau fotocopiilor documentelor externe privitoare la istoria noastră, află, în lucrările prezentate, un serios punct de reper, așa cum *Ghidul arhivelor spaniole* cuprinde în sine și o sugestie vizînd elaborarea unei opere similare pentru arhivele românești.

C.D.-D.

O sinteză de arheologie bibliologică

Recent am primit din Danemarca, de la Școala regală de Biblioteconomie din Copenhaga, o lucrare cu un subiect insolit: *Bibliotecile publice în Imperiul roman în secolul II e.n.**

Într-adevăr, cercetarea de față realizează o sinteză exhaustivă a materialului arheologic și documentar (inscripții, referiri în literatură greacă și latină, alte izvoare contemporane) privitor la construcția, utilizarea și funcționalitatea culturală a bibliotecilor publice romane, descoperind o fațetă, mai puțin studiată, a marii civilizații latine.

Autorul a realizat direct, prin fotografii, măsurători și cercetări de teren, întregul material arheologic din Italia și Grecia, aducînd astfel numeroase

rectificări și completări de natură istorică, și a sintetizat, prin consultarea întregului material bibliografic existent, datele științifice privitoare la celelalte biblioteci din Imperiul roman (Alexandria, Timagd, Pergam, Ephes).

La Roma au fost prezentate sub formă micro-monografică următoarele biblioteci publice: Biblioteca din Templul lui Apollo (p. 22—35); Biblioteca porticus Octaviae (p. 35—37); Biblioteca împăratului Augustus (p. 37—38); Biblioteca domnului Thibetianae (p. 38—39); Biblioteca templi Pacis (p. 39—44) și marea creație a împăratului Traian — *Bibliotheca Ulpia* (p. 45—51).

Sub aspect constructiv autorul distinge, pentru perioada tratată, două tipuri de biblioteci: tipul *grecesc*, ce constă dintr-o serie de mici depozite de cărți legate între ele printr-un portic, care are valențele unei săli de lectură, și tipul *roman*, în care biblioteca era alcătuită din două încăperi identice, cu pereții prevăzuți cu nișe pentru fixarea rafturilor cu cărți. Acesta din urmă s-a dovedit mai funcțional, de aici și marea sa răspîndire în întreg Imperiul roman.

Ca și în celelalte biblioteci antice, spațiul de lectură era minunat armonizat cu o serie de statui reprezentînd fide zeități greco-romane (de exemplu zeita Athena, descoperită la biblioteca din Pergam), fie busturi ale marilor filosofi și scriitori (la Herulanum s-au aflat, între altele, busturile lui Epicur, Demosthenes și Zenon).

În final, autorul studiază, îndeosebi pe baza izvoarelor livești, modul de organizare internă a

* *Censo-Guia de Archivos españoles*, Madrid, 1972; 2 vols. 1064 p. (Colección „Guías e inventarios de archivos”, 1).

** *Inventario de libros de la Sección de Estado* Madrid, 1973; 1 vol., 78 + 26 p. (Archivo Histórico Nacional) (Colección „Guías e inventarios de archivos”, 2).

*** *Indice general de la Sección de Estados*, Madrid, 1973; 1 vol. 198 p. (Archivo Histórico Nacional) (Colección „Guías e inventarios de archivos”, 3).

* TONSBORG, Jeppe, *Offentlige biblioteker i Romertiget i det 2. århundrede e. Chr.*, Copenhagen, Danmarks Biblioteksskole, 1976. 151 p. cu ilustrații (Danmarks Biblioteksskoles Skrifter, 10).

bibliotecilor (în special aşezarea rulourilor în nişe), prezintă datele cunoscute privitoare la bibliotecarii acelor îndepărtate timpuri şi formulează unele concluzii asupra funcţionalităţii culturale mai largi a bibliotecilor publice din perioada romană.

Lucrarea este însoţită, în întreaga sa expunere, de excelente materiale iconografice, reprezentând

fotografii ale materialului arheologic conservat, planuri constructive, reconstrucţii reuşite, din punct de vedere artistic şi istoric, ale vechilor biblioteci (menţionăm, în acest sens, reconstrucţia de ansamblu şi pe detalii) a bibliotecii publice din Ephes, p. 91-92).

C. D.-D.

Securitatea arhivei : noi soluţii date unei probleme vechi. În "The American Archivist" nr. 4/1975. Philip Mason

Lucrarea are la bază comunicarea ținută de autor la conferința anuală a S.A.A. (Societății arhivistilor americani) de la Toronto din octombrie 1974.

Autorul abordează pericolul pe care-l reprezintă pentru arhive sustragerea de documente și mai ales a acelor de mare valoare și atrage atenția asupra faptului că în ultimul timp astfel de acțiuni au luat proporții îngrijorătoare — ex : furturile de la Universitatea din Virginia, de la Biblioteca publică din Detroit, de la Arhivele din Carolina de Nord, de la Societatea istorică din Ohio și chiar de la Arhivele Naționale ale Statelor Unite.

Administrarea internă a fiecărei instituții joacă un rol foarte important în ceea ce privește securitatea sau pericolul arhivei. Numărul foarte mare de dosare dintr-o colecție împiedică verificarea acestora număr cu număr, de asemenea neglijența salariaților înșiși constituie un real pericol nemai-vorbind apoi de tentațiile pe care le constituie documentele foarte rare, colecțiile prețioase și în special capodoperele.

Numeroase cazuri petrecute în Statele Unite au determinat abordarea, cu tot mai multă acuitate, a evitării sustragerilor de documente pe diverse căi.

Prima încercare în acest sens a fost aceea de a testa angajații arhivelor, bibliotecilor dacă sînt sau nu ei înșiși colecționari de documente din aceeași sferă ca și arhivele sau bibliotecile.

Unele arhive din S.U.A. au adoptat reguli stricte de acces la depozite atât în timpul programului cit și după. Așa de exemplu, Arhivele Wayne State University au reguli care interzic personalului din administrație accesul în clădire după orele de program. În alte instituții accesul la depozite e interzis de securitate. De asemenea, în cele mai multe arhive din S.U.A. identitatea celor ce frecventează sălile de studiu este foarte bine verificată (se verifică de exemplu, dacă cercetătorul care vine la sală este cu adevărat angajatul instituției pe care o menționează).

Sînt apoi mari restricții în ceea ce privește aducerea de genți, sacoșe etc, în sala de studii iar supravegherea cercetătorilor se face, în multe părți, după ultimele noutăți în materie (televiziunea cu circuit închis). Dar mai sînt și arhive unde cercetătorii folosesc materialul arhivistic fără nici o supraveghere.

Un alt preventiv al sustragerii, ar fi acela de a aplica pe materialul arhivistic un semn specific pentru identificare. Există în S.U.A. un număr de arhive care aplică pe documente o marcă ce poate fi văzută numai cu ajutorul razelor ultraviolete. Din păcate însă, această practică este destul de scumpă și nu poate fi folosită pe scară largă. De aceea, practica microfilmării și a facsimilării documentelor este intens folosită.

În încheierea articolului său, autorul pledează pentru un plan comun, al tuturor arhivelor, de a evita sustragerile de documente cu atât mai mult cu cît această problemă se pune nu numai pe plan național dar și internațional. Astfel, el propune un „Registru al documentelor furate sau răstăcite” a cărui evidență să o aibă, Societatea Arhivistilor Americani. Registrul ar putea include materiale utile despre documentele în cauză scrise de persoane competente și de asemenea numele tuturor colecționarilor interesați în cumpărarea sau vînzarea de documente.

O a doua propunere se referă la publicarea unui „Newsletter (buletin) care să apară cel puțin de 6 ori pe an și care să anunțe furturile de mare amploare, lista documentelor lipsă și diferite probleme referitoare la securitatea materialului arhivistic.

Editarea de lucrări referitoare la securitatea materialului arhivistic ar fi, după părerea autorului, un ajutor prețios mai ales pentru tinerii arhiviști fără prea mare experiență în materie.

A.D

MAREK SADZEWICZ, Skrzydla i bunczuki (Aripi și tuiuri) Varșovia, 1972, 311 p.

Prin interesanta sa carte autorul introduce cititorul în secolul al XVIII-lea prezentîndu-l pe Jan Sobieski ca pe ultimul rege polon, care a meritat acest nume, iar pentru Polonia fiind ultimii ei ani, cînd a putut să desfășoare o politică independentă în Europa, realizată cu ajutorul unei armate bine pregătite și al unei diplomații, renumite în acel timp.

Cititorul participă, datorită descrierii nuanțate, la evenimentele ce au avut loc în secolul al XVII-lea. Cartea este o istorie prezentată sub formă de O bună parte din carte se ocupă de Moldova acelor vremuri.

O roman, a relațiilor dintre Polonia, Ucraina și Moldova, bazată pe izvoare documentare.

TH. H.

	Page
I. GAL — Principes unitaires pour le travail dans les Archives d'État	243
ETUDES ET COMMUNICATIONS	
C. CAZĂNIȘTEANU — L'insurrection, forme spécifique de la lutte du peuple roumain pour la réalisation de son élibération sociale et nationale pendant les époques moderne et contemporaine	245
N. MOCIOIU — Aspects concernant la formation et le développement des ouvriers portuaires et du prolétariat industriel de Braila pendant le XIX-ème siècle	249
AL. MATEI — Les deux lettre apocryphes de Michel les Brave du 1 mai 1601. I.	256
PRÉSENTATIONS DES FONDS ET COLLECTIONS	
EL. MOISUC, I. ADAM — Documents microfilmé des Archives de Vienne, répertoire thématique. I.	267
L. SOMEȘFALEAN — Le siège d'Arieș	287
NOUVEAUX ACCROISSEMENTS	
D. CUMPĂNAȘU — Documents concernant le village de Grădiștea, district Vilcea	296
* * * — Documents acquis par les Archives d'État pendant 1975. II.	304
ADDENDA ET CORRIGENDA	
V. LIVEANU — Sur l'élaboration et l'importance de la déclaration par laquelle s'est constitué le Bloc National Démocratique	317
T. HOLBAN — Nouvelles données sur Ion Eraclie Despot, Hospodar de la Moldavie	323
N. SCURTU — George Călinescu aux Archives d'État	325
BIBLIOGRAPHIE	
EL. STINGACIU, M. SPIRIDONEANU — La guerre de l'indépendance de la Roumanie 1877—1878	327
CHRONIQUE	
C. DINU — L'exposition „Pages de l'histoire du Parti Communiste Roumain“	334
* * * — Thèses du doctorat	335
INSTRUMENTS DE RECHERCHES	
M. CIUCA — La collection „Nouveaux accroissements“ („Achiziții Noi“)	337
COMPTES-RENDUS	
ET PRÉSENTATIONS	351
NOTES BIBLIOGRAPHIQUES	358

	Page	
I. GAL — Work unitary principles in the State Archives	243	
STUDIES AND ESSAYS		
C. CAZĂNIȘTEANU — Insurrection — a specific shape of Romanian people's struggle for the achievement of social and national liberation in the modern and contemporary ages . . .	245	
N. MOCIOIU — Some aspects concerning the apparition and development of the harbour workers and of the industrial proletariat at Brăila in the 19th century	249	
AL. MATEI — The two apocryphal letters of Michael the Brave dated from the 1st of May 1601. Part I.	256	
PRESENTATIONS OF FONDS AND COLLECTIONS		
EL. MOISUC, I. ADAM — Subject matter of the records microfilmed in the Archives of Vienna.	267	
L. SOMEȘFALEAN — The Arieș Seat	287	
ACCESSIONS		
D. CUMPĂNAȘU — Records relating to Grădiștea village in the District of Vilcea . . .	296	
* * * — Documents acquired by the State Archives during 1975.	304	
ADDENDA ET CORRIGENDA		
V. LIVEANU — On the elaboration and significance of the declaration of the National Democratic Bloc setting up	317	
T. HOLBAN — New data relating to Ion Eraclide Despot, hospodar of Moldavia . . .	323	
N. SCURTU — George Călinescu in the State Archives	325	
BIBLIOGRAPHY		
EL. STINGACIU, M. SPIRIDONEANU — The Romanian war of Independence, 1877—1878 . .	327	
CHRONICLE		
C. DINU — Exhibitions: „Pages from the history of Romanian Communist Party“ . . .	334	
* * * — Doctorat Theses	335	
FINDING AIDS		
M. CIUCA — The Collection „New Accessions“	337	
BOOK-REVIEWS AND PRESENTATION		351
BIBLIOGRAPHICAL NOTES		358

	Seite	
I. GAL — Einheitliche Arbeitsgrundsätze in der Staatsarchiven	243	
STUDIEN UND MITTEILUNGEN		
C. CAZĂNIȘTEANU — Die Insurrektion, eine spezifische Kampfart des rumänischen Volkes zwecks Durchsetzung der sozialen und nationalen Befreiung in der modernen und gegenwärtigen Epoche	245	
N. MOCIOIU — Aspekte in betreff auf die Bildung und Entwicklung der Hofenarbeiter und des Industrie proletariats in Bralla im 19 Jh.	249	
AL. MATEI — Die beiden, Michael dem Tapferen unterschobenen apokryphen Briefe vom 1. Mai 1601. I.	256	
ÜBERSICHTEN VON BESTÄNDEN UND SAMMLUNGEN		
EL. MOISUC, I. ADAM — Thematisches Repertorium der aus dem Wiener Archiv verfilmten Dokumente	267	
L. SOMEȘFALEAN — Der Stuhl Arieș	287	
NEUE ERWERBUNGEN		
D. CUMĂNAȘU — Dokumente, das Dorf Grădiște, Kreise Vilcea, betreffend	296	
* * * — Vom Staatsarchiv, im Jahre 1975, erwerbene Dokumente. II.	304	
ADDENDA ET CORRIGENDA		
V. LIVEANU — Über die Erarbeitung und die Bedeutung der Gründungserklärung des Nationalen-Demokratischen Blocks	317	
T. HOLBAN — Neue Auskünfte über den Moldauer Fürst, Ion Erakilde den Despoten	323	
N. SCURTU — George Călinescu in den Staatsarchiven	325	
BIBLIOGRAPHIE		
EL. STÎNGACIU, M. SPIRIDONEANU — Rumäniens Krieg für die Unabhängigkeit, 1877—1878	327	
CHRONIK		
C. DINU — Die Ausstellung „Aus der Geschichte der B.K.P.“	334	
* * * — Dissertationen	335	
ARCHIVISCHE HILFSWERKE		
M. CIUCA — Sammlung „Neue Erwerbungen“	337	
REZENSIONEN UND ANNOTATIONEN		351
BIBLIOGRAPHISCHE NOTEN		358

Стр.

И. ГАЛ — Единые принципы работы в государственных архивах	243	
СТУДИИ И ИССЛЕДОВАНИЯ		
К. КАЗАНИШТЕАНУ — Вооружённое восстание — специфическая форма борьбы румынского народа за осуществление социального и национального освобождения в новой и новейшей эпохах своей истории	245	
Н. МОЧОЮ — Об образовании и развитии портового рабочего содружества и промышленного пролетариата в Брэиле, в XIX веке	249	
АЛ. МАТЕИ — Два апокрифных письма Михайя Витеазул от 1-го мая 1601 года. ч. I. , ,	256	
ПРЕДСТАВЛЕНИЯ ФОНДОВ И КОЛЛЕКЦИЙ		
ЭЛ. МОЙСУК, И. АДАМ — Тематика микрофильмованных документов из Венских архивов	267	
Л. СОМЕШФЕЛЕАН — Настольный город Ариеш	287	
НОВЫЕ АКВИЗИЦИИ		
Д. КУМПЭНАШУ — Документы о селе Грăдиșteа от судства Вылча	296	
* * * — Документы, акquirованные в Государственных архивах за 1975 г.	304	
АДДЕНДА ЕТ КОРРИГЕНДА		
В. ЛИВЕАНУ — О разработке и значении декларации по составлению Национально-демократического блока — БНД	317	
Т. ХОЛБАН — Новые данные об Ион Ераклиде Деспот, господаря Молдавии	323	
Н. СКУРТУ — Джордже Кэлинеску и Архивы Государства	325	
БИБЛИОГРАФИЯ		
ЭЛ. СТЫНГАЧУ, М. СПИРИДОНЕАНУ — Война за государственную независимость Румынии, 1877—1878 гг.	327	
ХРОНИКА		
К. ДИНУ — Выставка «Страницы из истории Румынской Коммунистической Партии»	334	
* * * — Докторские диссертации	335	
РАБОЧИЕ ПОСОБИЯ		
М. ЧУКЭ — Коллекция «Новые аквизиции»	337	
РЕЦЕНЗИИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ		351
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ		358

CĂTRE AUTORI

„Revista Arhivelor” publică studii și comunicări de teorie și practică arhivistică, de paleografie, diplomatică, sigilografie, heraldică, miniaturistică, izvoare, instituții și alte științe auxiliare ale istoriei, studii și articole de istorie bazate pe materiale de arhivă, documente, prezentări de fonduri și colecții arhivistice, recenzii și prezentări de reviste și cărți de specialitate, cronici, note și informații bibliografice.

Autorii sînt rugați să trimită materialele în două exemplare dactilografiate la două rînduri, cu trimiterile infrapaginale numerotate în continuare și cu un scurt rezumat.

Articolele nepublicate nu se restituie.

Abonamentele pentru străinătate se fac prin :

I L E X I M

Departamentul export-import presă P.O. Box
136-137-telex
11 226, București,
str. 13 Decembrie nr 3

R.M. ISSN 0034-7043

Articles appearing in this journal are abstracted
and indexed in HISTORICAL ABSTRACT and
AMERICA HISTORY AND LIFE